

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

(MENANDROS PROTEKTOR VE THEOPHYLAKTOS SİMOKATTES)

BİZANS KAYNAKLARINDA TÜRKLER

İSMAİL MANGALTEPE

YAZAR HAKKINDA

İsmail Mangaltepe, 20 Şubat 1971 yılında Akşehir'de doğdu. İlk ve Orta öğreniminin bir kısmını Fransa'da tamamladıktan sonra Türkiye'ye döndü. Liseyi Bursa'da 1990 yılında bitirdi. Aynı yıl İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih bölümüne kayıt yaptırdı ve 1994 yılında mezun olduktan sonra başladığı Yüksek Lisansını, hazırladığı "Rene Giraud ve Göktürk İmparatorluğu Adlı Eseri" ile 1998 yılında tamamladı. 2000 yılında Doktora programına kayıt yaptırarak "19. Yüzyıl Fransız Seyyahlarına Göre Van" adlı çalışmasını 2005 yılında bitirmek suretiyle Doktor unvanını aldı. İlk kez 13.12.1994 tarihinde YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsünde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. Sonra 20.10.1995 yılında YYÜ Fen-Edebiyat Fakültesinde Araştırma Görevlisi oldu. 03.09.2007 tarihinde Yüzüncü Yıl Üniversitesinden istifa etti ve 13.09.2007 tarihinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalına Yardımcı Doçent olarak atandı. Yüksek Lisans ve Doktora çalışmalarını Prof. Dr. Abdülkadir DONUK Hocanın gözetiminde hazırlayan Dr. İsmail Mangaltepe; Türk Kültürü, İslam Öncesi Türk Tarihi, özellikle Avarlar ve yakın dönem Seyahatnameleri üzerine çalışmalarını sürdürmektedir. İngilizce ve Fransızca bilmektedir.

(Menandros ve T. Simokattes)

Bizans Kaynaklarında Türkler

İSMAİL MANGALTEPE

DOĞU KÜTÜPHANESİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

(Menandros ve T. Simokattes)

Bizans Kaynaklarında Türkler

İsmail Mangaltepe

Yayın Yönetmeni

Erol Cihangir

Grafik Uygulama

Sercan Arslan

Mizanpaj

İrfan Güngörür

1. Baskı, 2009, İstanbul

Ofset Baskı

Ofset Yayın Matbaacılık, Güven Sanayi Sitesi, B Blok

No: 386 Tel: (0212) 576 45 15 Topkapı/İSTANBUL

© Bu kitabın bütün yayın hakları Kültür Bakanlığı

Telif Hakları Mukavelesi gereği yazarına aittir..

MİLLETLERARASI NEŞRİYAT NUMARASI

ISBN 978-9944-397-53-7

DOĞU KÜTÜPHANESİ

Ticarethane Sokağı, Tevfik Kuşoğlu İşhanı Nu: 41/16

Cağaloğlu-İSTANBUL. Tel: (0212) 520 27 19

web: www.dogukutuphanesi.com

e-mail: bilgi@dogukutuphanesi.com

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR / VIII

ÖNSÖZ / IX

GİRİŞ / 1

I. BÖLÜM / 31

A- Menandros Protektor'un Hayatı / 31

B- Menandros'un Eseri / 33

C- Türklerle İlgili Fragmanlar / 38

Fragman 2 Kutrigur ve Utigurlar / 38

Fragman 4, 2 Avarların Batı'ya Kaçışı / 39

Fragman 5, 1-4 Avarların Tuna'ya Gelişi ve Bizans ile Münasebetler / 40

Fragman 8 Avarların Justinos'a Elçi Göndermesi / 45

Fragman 10, 1-5 Gök-Türk Elçilerinin Justinos'a Gelmesi / 48

Fragman 11 Avar-Frank Mücadelesi / 61

Fragman 12, 1-2 Avar-Langobard İttifakının Gepidlere Saldırması / 62

Fragman 12, 3-8 Avarların Sirmium (Sremska-Mitrovica/ Sırbistan) Kuşatması / 65

Fragman 13, 5 Gök-Türklerin Justinos'u Sasânilere Karşı Kışkırtması / 73

Fragman 15, 1-6 Avar-Bizans Mücadelesi ve Yapılan Antlaşma / 74

Fragman 19, 1-2 Valentinus'un Gök-Türklere Elçi Gönderilmesi / 76

Fragman 21 Bizanslıların Slavlara Karşı Avarlardan Yardım	
İstemesi / 83	
Fragman 25, 1-2 Avarların Sirmium İşgali / 85	
Fragman 27, 1-3 Bizans'ın Sirmium'u Avarlara	
Terk Etmesi / 92	
Metin içerisine yerleştirilemeyen Fragmanlar / 95	

II. BÖLÜM / 99

A- Theophylaktos Simokattes'in Hayatı / 99

B- T. Simokattes'in Eseri / 100

C- Türklerle İlgili Kısımlar / 105

I. Kitap / 105

II. Kitap / 115

III. Kitap / 128

V. Kitap / 129

VI. Kitap / 131

VII. Kitap / 146

VIII. Kitap / 169

SONUÇ / 179

KRONOLOJİK TABLO / 183

SEÇİLMİŞ BİBLİYOGRAFYA / 187

İNDEKS/ 201

KISALTMALAR

Ae	<i>Analecta Bollandia</i>
bkz.	Bakınız
BMGS	<i>Byzantine and Modern Grek Studies</i>
BNJ	<i>Byzantinische-neugriechische Jahrbücher</i>
BZ	<i>Byzantinische Zeitschrift</i>
ca	circa (bir tarih ile kullanılır, “yaklaşık olarak”)
Chap.	Chapter (Bölüm)
CSCO	<i>Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium</i>
CSHB	<i>Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae</i>
Çev.	Çeviri
DTCF	Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
ed.	Editör
ff.	ve devamı
FHG	<i>Fragmenta Historicorum Graecorum</i>
Frg.	Fragman
Get.	Getica (Jordanes)
JRGS	<i>Journal of the Royal Geographic Society</i>
krş.	Karşılaştırınız
MGH	<i>Monumenta Germaniae Historica</i>
MP	Menandros Protektor
PG	<i>Patrologia Graeca</i>
PO	<i>Patrologia Orientalis</i>
TKAE	Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü
Trad.	Traduction (Tercüme)
Trans.	Translate (Tercüme)
TS	Theophylaktos Simokattes
TTK	Türk Tarih Kurumu
vd.	ve devamı
Vol.	Volume (Cilt)
Yay.	Yayınlayan

ÖNSÖZ

İslamiyet Öncesi Türk tarihi üzerine araştırmalarda bulunan ilim adamları, bu sahanın kaynaklarının neredeyse tamamına yakınının yabancı dillerde yazıldığını takdir etmişlerdir. Farklı kıtalarda etkili siyasi teşekküller meydana getiren Türklerin tarihini yazmak için pek çok kaynak diline hâkim olmak gerekir. Rahmetli Z. Velidi TOGAN Türk tarihi ile ilgili akademik çalışmalar yapacak olanların mutlaka yedi dil bilmeleri gerektiğini ifade etmiş ve bu dilleri şu şekilde sıralamıştır: Çince, Arapça, Farsça, Rusça, Almanca, İngilizce ve Fransızca. Görüldüğü gibi günümüz şartlarında bu dillerin hepsini bilmek oldukça güçtür.

Bizde bu çalışmalara bir katkı olması, Bizans Kaynaklarında tarihimize ilgili bilgilerden istifade edilebilmesi amacıyla bunları Türkçemize kazandırmayı hedefledik. Kullandığımız eserlerin aslı Grekçedir. Bu kaynaklardaki tarihimize ilgili bilgiler şimdiye kadar orijinal dilinden henüz tercüme edilmiş değiller. Elbette tercümenin tercümesinde hatalar veya anlam kaymaları olabilir. Fakat ne olursa olsun bu bilgilerin hiç değilse batı dillerine yapılan çevirisinden Türkçeye kazandırılması gerekmektedir.

Hazırladığımız bu kitap iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda Menandros Protektor'un hayatı, eseri ve Türklerle ilgili verdiği bilgiler yer almaktadır. İkinci kısımda ise Theophylaktos Simokattes'in hayatı, eseri ve Türk kavimleri hakkındaki malûmatın çevirisi bulunmaktadır. Gerek metin içinde gerekse dipnotlarda asıl metne sadık kalmak suretiyle, bu kaynakları İngilizceye çeviren müelliflerin dipnotlarının haricinde, araştırmacıların ve okuyucunun eseri daha iyi anlaması için, açıklamalar ve eklemeler yapılmıştır.

Bu eserin oluşturulmasının gayesi Türk tarihi ve Bizans tarihi üzerine yapılan çalışmalara bir katkı sağlamaktır. Elbette yeterli olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Ancak eksiklikleri ve hataları ile beraber bir boşluğu dolduracağına olan inancımız tamdır. Eserin ortaya çıkmasında büyük desteğini gördüğüm hocalarım Prof. Dr. Abdülkadir Donuk Bey'e ve Doç. Dr. Mualla U. Yücel Hanım'a çok teşekkür ederim. Ayrıca her daim maddi-manevi desteklerini hissettiğim Babam Hacı Şevki, Validem Kamile Kadın, ablam Tenzile ve ağabeylerim Recep ve S. Ahmet'e en içten saygılarımı ve şükran hislerimi belirtmek isterim.

GİRİŞ¹

Anayurt Asya'da milat öncesi asırlara dayanan milli yaşam süreci, Türklerin milat sonrası batıya doğru başlayan ve farklı mecralara doğru kayan yeni yaşama biçimleri ile devam etmiştir. Yeni yurtlar, yeni otlaklar, yeni ülkeler belki de yeni vatanlar bulma gayesi ile birkaç asır boyunca devam eden bu göçler günümüz Moğolistan içlerinden başlayarak Hazar Denizi ile Ural-Altaylar arasında kalan ve tarihte Kavimler Kapısı olarak adlandırılan yol güzergâhı üzerinden gerçekleşmiştir. Hazar Denizinden başlamak suretiyle Karadeniz'in kuzeyinden Karpat Havzasını da içine alacak şekilde Transilvanya ovalarına kadar uzanan sahalarda cereyan eden yürüyüş, bu coğrafyanın kaderini de derinden etkilemiştir.

¹ Bu çalışma 3923 numaralı "Bizans Kaynaklarında Türkler- Menandros Protektor ve Theophylaktos Simokattes" adlı projenin İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmesi ile ortaya çıkmıştır. Bu vesile ile tüm BAP yönetimi ve çalışanlarına teşekkür ederim. This work was supported by Scientific Research Projects Coordination Unit of Istanbul University. Project Number 3923.

Öncelikle IV. asırda Hunların başlattığı bu tarihi adım Sabarlar, Kutrigurlar, Utigurlar ve VI. asırda Avarlar ile devam etmiştir. Daha sonraki dönemlerde bu toplulukları diğer Türk kavimlerinden Bulgarlar, Hazarlar, Peçenekler, Oğuzlar ve Kumanlar takip etmişlerdir. Doğu Avrupa'ya gelen Türkler bölgedeki diğer kavimlerle girdiği mücadeleler sonucunda büyük kazanımlar elde etmişlerdir. Özellikle bu coğrafyada geçici olmadıklarını, bu sahalara yurt tutmak üzere geldiklerini hasımlarına kabul ettirmişlerdir. Dönemin güçlü devleti ve bölgenin hâkimi şüphesiz Bizans'tır. Uzun yıllara dayanan ve yerleşik hayatın gereklerini yerine getirmiş ve kurumları ile bunu devam ettiren bir yapıya sahip olan Bizanslılar, kısmen tanıdıkları Türkleri bu göçler sayesinde daha yakından tanıma fırsatı bulmuşlardır.

Roma ve daha sonra Bizans imparatorları, gönderdikleri elçiler vasıtası ile Türklerin siyasi, sosyal, askeri ve idari yapısını öğrenmeye çalışmışlardır. Karşılıklı elçilerin gidip gelmesi bu tanımayı artırmakla beraber, mücadeleler esnasındaki ikili ilişkiler, alışverişler, ticaret, diğer topluluklarla olan münasebetler ve askeri işbirlikleri ile imparatorların Asya'dan gelen bu güçlü kavme olan yakın ilgisi, Bizans müelliflerinin de dikkatini çekmiştir. Akabinde gerek elçi olarak gidenler, gerek Türk topluluklarının kendi yaşam alanlarına müdahil olmasına şahit olanlar ve de kilise tarihlerini kayıt altına alan müverrihler; Türklerle ilgili geniş malûmat bulabileceğimiz eserler vücuda getirmişlerdir. İslamiyet öncesi Türk tarihi üzerine yapılan araştırmaların büyük kısmı Bizans kaynaklarından istifade edilerek hazırlanmıştır. Özellikle bu kaynaklar özel isimlerin kaydedilmesi bakımından Çin yıllıklarına göre daha kıymetlidirler². Bununla beraber Türk tarihinin önemli kaynaklarının bir kıs-

² Saadettin Gömeç, "İslam Öncesi Türk Tarihinin Kaynakları Üzerine", DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, 20/3, Ankara 2000, s. 79.

mını da Çin³, Rus⁴ ve Arap⁵ kaynakları oluşturmaktadır. Bu konuda oldukça geniş araştırmalar ve tercümeler yapılmış ve yayınlanmıştır⁶.

Türk tarihi hakkında en eski bilgileri Herodot'un İskitya'dan bahsettiği bölümde bulmak mümkündür⁷. Sonrasında Pomponius Mela⁸, Strabon ve Plinius'un eserlerinde muhtemelen

- ³ Ahmet Taşağıl, "Türk Tarihi ile İlgili Çin Kaynaklarının Türkçe Neşri Üzerine Düşünceler", *Tarih Boyunca Türk Tarihinin Kaynakları Semineri*, 6-7 Haziran 1996 Bildiriler, İstanbul 1997 s. 113-124. Ayrıca bkz. Ayşe Onat, *Hun Devrine Ait Başlıca Çin Kaynakları Hakkında Notlar*, San Matbaası, Ankara 1978. Ayşe Onat-S.Orsoy-K.Ercilasun, *Han Hanedanlığı Tarihi Hsiung-Nu (Hun) Monografisi*, TTK, Ankara 2004. İsenbike Togan-G. Kara-c. Baysal, *Çin Kaynaklarında Türkler Eski T'ang Tarihi (Chiu T'ang-shu)*, TTK, Ankara 2006. Özkan İzgi, *Çin Elçisi WangYen-te'nin Uygur Seyahatnamesi*, TTK, Ankara 1989. E. Chavannes, *Çin Kaynaklarına Göre Batı Türkleri*, Çev: Mustafa Koç, İstanbul 2007. Mao Tsai Liu, *Çin Kaynaklarına Göre Doğu Türkleri*, Çev: D. Banoğlu, İstanbul 2006.
- ⁴ Muallâ Uydu Yücel, "İlk Rus Yıllıklarının Türk Tarihi Açısından Önemi", *Tarih Boyunca Türk Tarihinin Kaynakları Semineri*, 6-7 Haziran 1996 Bildiriler, İstanbul 1997, s. 125-144. Muallâ Uydu Yücel, *İlk Rus yıllıklarına Göre Türkler*, TTK, Ankara 2007. Muallâ Uydu Yücel, "İlk Rus Yıllıklarında Geçen Türk Kavimlerine ait Şahıs İsimleri", *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, 39, İstanbul, 2004, s. 180-212. Muallâ Uydu Yücel, İlk Rus Yıllığı "Povesti Vremennih Let'e Göre X. Yüzyılda Rus-Bizans-Türk Münasebetleri, Prof. Dr. Işın Demirkent Armağanı, İstanbul 2008, s. 209-228.
- ⁵ Ramazan Şeşen, *İslam Coğrafyacılarına göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, TKAE, Ankara 1998. Yusuf Ziya Yörükkan, *Müslüman Coğrafyacıların Gözüyle Ortaçağ'da Türkler*, Gelenek Yay., İstanbul 2004.
- ⁶ Varis Çakan, *Orta Asya Türk Tarihinin Kaynakları*, Binyıl Yay., Ankara 2009.
- ⁷ Herodote, *Histoire D'Hérodote, Suivie De La Vie D'Homère*, Trad: A.F. Miot, Tome Second, Paris 1822, s. 1-144.
- ⁸ Bu eser ilk önce Arthur Golding tarafından çevrilmiş ve 1585 yılında Londra'da basılmıştır. Bkz. *The Bibliographical Miscellany*, Vol. I, London 1806, s. 157.

Türklere ait olduğu düşünülen bilgiler mevcuttur. Milattan sonra ikinci yüzyılda Ptolemaios ve Dionysios Periegetes Hazar Denizi çevresine yayılan Hunlar hakkında bilgi vermektedirler. Yine Ermeni kaynaklarından Agathangelo'nun 456 yıllarında kaleme aldığı eserde, daha sonra aslında Grekçe yazılan fakat Ermeniceye çevrilen Symeon Metaphrastes'in eserinden Hunların İran ile savaşları ve bunlar arasındaki Hristiyan propagandaları hakkında bilgilere rastlamak mümkündür⁹. Yine Koreneli Moses'in "Ermeni Tarihi"nde ve son olarak Elisée'nin M.S. 450 yıllarında meydana gelen Sasânî-Ermeni savaşlarından bahsettiği bölümde Hunlar ve Kafkaslardaki Türk boyları hakkında bilgi edinilebilmektedir¹⁰. Şimdi okuyucunun Türk tarihi kaynakları hakkında bir fikir sahibi olması amacıyla Doğu Avrupa Türk tarihi hakkında bilgi veren diğer Grek, Latin, Bizans ve Ermeni kaynaklarının bir kısmını burada belirtmekte ve tanıtmakta fayda vardır. Bu eserlerin bir kısmı çok orijinal bilgiler ihtiva etmekte, bir kısmı kendinden önceki kaynakları tekrar etmekte, bir kısmı ise sadece birkaç cümle bilgi vermektedir. Ancak ne olursa olsun bu kaynakların bilinmesi Türk tarihi açısından son derece ehemmiyetlidir.

Ammianus Marcellinus: Ammianus Marcellinus (IV. asır), Grek Antiocheia (Antakya) bölgesinden Orontes'li Roma tarihçisidir. Doğum tarihi tam olarak bilinmemekte, 322-400 yılları arasında yaşadığı tahmin edilmektedir. Döneminin birçok savaşlarına yüksek rütbeli subay olarak katılmış, müşahedelerini de kaleme almıştır. *Res Gestae* adlı 31 kitaptan oluşan, Latince olarak kaleme aldığı Roma Tarihi mevcuttur. Eser, Tacitus'un eserinin devamı olup, İmparator Nerva'nın

⁹ Agathange, *Histoire Du énge de Tiridate*, Trad: Victor Langlois, Paris 1867, Chap. I, Chap. V.

¹⁰ <http://remacle.org/bloodwolf/historiens/elisee/vartan.htm>, 07.05.2009.

ölümünden (98) İmparator Valens'in (364-378) ölümüne (378) kadar olan hadiseleri ihtiva etmektedir. Fakat yazdıklarının çoğu günümüze intikal etmemiştir. Yalnız 353 yılından sonraki dönemin anlatıldığı 18 kitap (XIV-XXXI. kitaplar) bulunmaktadır¹¹. Ammianus Marcellinus'un *Res Gestae* adlı tarihi eseri Türk tarihi bakımından oldukça önemlidir. Hunların Avrupa önlerinde görüldükleri ilk devirlerine dair malûmat veren ilk Roma kaynağıdır. Hunların Alanları hâkimiyet altına alarak Don Nehri üzerinden Avrupa içlerine ilerlemeleri, Gotları mağlup etmeleri, kültürleri, âdetleri ve sosyal hayatlarına dair enteresan bilgiler ihtiva etmektedir. Bu eser John C. Rolfe tarafından İngilizceye tercüme edilerek üç cilt halinde 1935 yılında İngiltere'de yayınlanmıştır¹².

Eunapius: İyi bir edebiyatçıdır. 347- 414 yılları arasında yaşadığı tespit edilmiştir. Aslen Sardes'li¹³ olan Eunapius aynı zamanda tıp ile de ilgilenmiştir. Dönemindeki en önemli 23 filozofun biyografisini kaleme almıştır. Eunapius 14 kitaptan oluşan *İmparatorların Tarihi* adlı bir eser yazmıştır¹⁴. Bu kitap 270 yılından 407 yılına kadar olan hadiseleri kapsamaktadır. Hunlar hakkında bilgi veren kısımlar maalesef kayıptır. Ancak bu müellifin eserinden alıntı yapan eserlerden, Eunapius'un Hunlarla ilgili bilgi verdiğini öğrenebilmekteyiz.

Olympiodoros: Aslen Mısırlı olan yazarın eseri, Hunlar hakkında kıymetli bilgiler vermektedir. 412 yılında Hunlara

¹¹ Bülent İplikçioğlu, *Eskibatı Tarihi I Giriş, Kaynaklar, Bibliyografya*, TTK, Ankara 1997, s. 393.

¹² *Ammianus Marcellinus, With An English Translation By John C. Rolfe in Three Volumes*, London 1935.

¹³ Manisa şehri yakınlarında Sardes yerleşim bölgesi.

¹⁴ Wilmer Cave Wright, *Philostratus and Eunapius: The Lives of the Sophists*, Loeb Classical Library, London 1922. Ayrıca web: http://www.tertullian.org/fathers/eunapius_02_text.htm. 22.06.2009

elçi olarak gönderilen Olympiodoros 407-425 yılları arasındaki olayları kaleme almış, ancak bugün elimize başka bir yazar olan İstanbul Patriği (853-867 ve 877-886) Photios'un bu müelliften iktibas ettiği kısımların haricinde başka bilgi ulaşmamıştır¹⁵. Elimizde olan kısımlardan Hunların, İlyricum¹⁶ ve Trakya'ya hücum ettiklerinden bahsedilmektedir¹⁷.

Zosimos: Doğu Roma İmparatoru II. Theodosius (408-450) zamanında yüksek devlet memurluğunda bulunmuştur. Zosimos, 500'lü yıllarda 6 kitaplık bir Roma Tarihi (*Nea Historia*) kaleme almıştır. Bu eserden Hunlarla ilgili bilgiler edinmek mümkündür. Bu eser de yine İstanbul Patriği Photios'un eserinde yer almaktadır¹⁸.

Philostorgios: 368-433 yılları arasında yaşadığı tahmin edilen yazar Kapadokya'da doğmuş, 20 yaşında İstanbul'a yerleşmiştir. Burada 12 kitaplık "*Kilise Tarihi*"ni yazan müellif bu eserini 420-433 yılları arasında yayınlamıştır. Avrupa Hunlarının Trakya'ya, Asya Hunlarının da Mezopotamya, Suriye ve Kilikya'ya olan hücumlarını anlatmaktadır¹⁹. Photios bu eserin diğer *Kilise Tarihlerine* göre çok farklı ve değerli olduğunu belirtmektedir²⁰.

¹⁵ Gyula Moravcsik, *Byzantinoturcica I*, Die Byzantinischen Quellen Der Geschichte Der Türkvölker, Akademie-Verlag, Berlin 1958, s. 468.

¹⁶ Balkanların batı kısmı, Adriyatik Denizinin Dalmaçya kıyıları.

¹⁷ <http://remacle.org/bloodwolf/erudits/photius/olympiodore.htm>, 25.06.2009

¹⁸ *Zosimus, The History of Count Zosimus*, Trans: W. Gren and T. Chaplin, London 1814. Zosimos'a ait olan eserin metinleri Vatikan'da bir elyazmasında bulunmaktadır. Bunun X.-XII. yüzyıllarda yazıldığı düşünülmektedir. Bkz. http://www.tertullian.org/fathers/zosimus00_intro.htm, 10.05.2009

¹⁹ Moravcsik, *Byzantinoturcica I*, s. 473-74.

²⁰ <http://remacle.org/bloodwolf/erudits/photius/philostorge.htm>, 27.06.2009

Sokrates: 380 ile 440 yılları arasında yaşamış olan bir kilise tarihçisidir. Bazı rivayetlere göre İstanbul'da doğmuş, bazı rivayetlere göre de II. Theodosius zamanında İstanbul'a gelmiştir²¹. “*Kilise Tarihi*” adlı eserinde 306-439 yılları arasındaki tarihi olayların²² yanı sıra özellikle II. Theodosius'un iktidarının son yıllarındaki olaylar anlatılmaktadır. Yedi kitaptan oluşan eserde Hunlarla Gotların savaşları, 430 yılındaki Burgudların Hunları mağlup etmesi ve 434'de Hun lideri Rua'nın ansızın ölümünden bahsedilmektedir.

Priskos: Priskos ile ilgili bilgileri ancak sonradan meydana getirilen Fragmanlarından öğrenebilmekteyiz. Marmara Ereğlisi'ne (Heracleia) yakın Trakya'daki Panion (Barbaros) şehrinde 410-420 yılları arasında doğduğu ve 472 yılı civarında da öldüğü düşünülmektedir. Roma İmparatorluğunda memur vazifesinde bulunan Maximinus ile olan dostluğu, zamanla kendisinin Attila'ya gönderilen elçilik heyetinde görev almasını sağlamıştır²³. Bu vazifesi esnasında Attila ile görüşmüş, elçilik vazifesi boyunca gördüklerini, yaşadıklarını, edindiği bilgileri ve gözlemlerini kaleme almıştır. Biz bu bilgilere Fragmanları sayesinde ulaşabilmekteyiz. Bu eser V. yüzyıl Avrupa Hun Devleti hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir²⁴. Ayrıca ilk kez Saragur (Sarı Ogur), Urog (Ogur), Onogur, Sabar ve Avar Türklerinden bahsetmesi²⁵, bu kaynağın değerini daha da arttırmaktadır.

²¹ Socrate, *Histoire de L'Eglise*, Tome II, Trad. M. Cousin, Paris 1686. Ayrıca bkz, <http://remacle.org/bloodwolf/eglise/socrate/intro.htm>, 02.03.2009

²² Moravcsik, *a.g.e.*, s. 508

²³ Moravcsik, *a.g.e.*, s. 479.

²⁴ Ali Ahmetbeyoğlu, *Grek Seyyahı Priskos (V.Asır)'a Göre Avrupa Hunları*, TDAV, İstanbul 1995, s. 19.

²⁵ C.A. Macartney, “On the Grek Sources for the History of the Turks in the Sixth Century”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London, Vol. 11, No. 2 (1944), p. 266.

Sozomenos: Palestine’de (Filistin) doğan müellif daha sonra İstanbul’da yaşamıştır²⁶. Bize ulaşan “*Kilise Tarihi*” ikinci eserdir ve II. Theodosius’a (408-450) ithaf edilmiştir²⁷. 324-439 yılları arasında meydana gelen olayların anlatıldığı eserde; Hunların ansızın ortaya çıkmaları, Maiotis’i (Azak Denizi) geçmeleri hakkındaki efsanevi bilgiler, 395 yılı akınları, 405 yılında gerçekleştirilen Trakya Seferi ve Uldız idaresinde Hunların aşağı Tuna taraflarına yaptıkları akınları (400-415) bu eserden öğrenebilmekteyiz²⁸.

Theodoretos: 393 yıllarında doğmuş olan Theodoretos “*Kilise Tarihi*”nde 428 yılına kadar meydana gelen olayları yazmıştır²⁹. Bu eserde 395 yılında Hunlar’a Hristiyanlığı kabul ettirmek için rahiplerin gönderildiğini ve 434 yılında Hun lideri Rua’nın Trakya’ya gelerek İstanbul’u tehdit ettiğini ve aniden öldüğünü haber veren kayıtlar bulunmaktadır³⁰.

Jordanes: Romalı bir tarihçi olan Jordanes, VI. yüzyıl da iki tarihi eser kaleme almıştır. Birisi “*De Summa Temporum Vel Origine Actibusque Romanorum*” diğeri ise “*Romanorum ve Getica*”dır³¹. Biri bir dünya kroniğidir diğeri ise Got tarihidir. *Got Tarihi* adını taşıyan eser Hunlar hakkında çok geniş bilgi vermekte ve dönemin en önemli kaynaklarından biri olarak görülmektedir. Got kökenli olan Jordanes’in babasının adı Alanowamuth’dur. İddialara göre Peria adındaki büyük dedesi kendi isteği ile veya zorla Attila’nın bay-

²⁶ Moravcsik, *age*, s. 510.

²⁷ <http://remacle.org/bloodwolf/eglise/sozomene/eglise1.htm>, 21.03.2009.

²⁸ H. Namık Orkun, *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları*, Sümer Basımevi, Ankara 1938, s. 8.

²⁹ İplikçioğlu, *Eskibati*, s. 444.

³⁰ Moravcsik, *age*, s. 529. Ayrıca bkz. <http://remacle.org/bloodwolf/eglise/theodoret/eglise1.htm>, 28.04.2009.

³¹ Ali Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, TTK, Ankara 2001, s. 3.

rağı altında olan Candax adında Alanlı bir reisin sekreterliğini yapmıştır³².

Joannes Laurentios Lydos: 490 yılında Philadelpheia’da (Alaşehir) doğan³³ bu yazarın 554 yılında kaleme aldığı eserde Hunların 363 yıllarındaki Kafkasya akınlarına ve daha sonra Attila’nın hazinesinin bulunmasına dair bilgiler bulmak mümkündür³⁴.

Mytilene (Midilli Adası) Psikoposu Zacharias: VI. Yüzyılın başlarında yazılan ve İngilizceye “*Syriac Chronicle*” olarak tercüme edilen eserin ancak Süryanice tercümesi günümüze ulaşabilmiştir. Hun-Sasânî harpleri, Hunların Bizans topraklarına girmeleri ve 523 yılında Hunları Hristiyanlığa davet etmek için İncil’in Hun diline çevrildiği anlatılmaktadır. Ayrıca Onogur, Ogur, Sabir, Avar, Bulgar, Hazar ve Kutrigurlardan da bahsettiği bilinmektedir³⁵.

Josua Stylites: Süryani asıllı yazarın 510-515 yıllarında telif olunan bu “*Kronik*” olarak bilinen eserinde Hunların 395 yılındaki mücadelesi ve V. yüzyılın ikinci yarısındaki Bizans-Sasânî savaşlarında Hunların rolleri hakkında bilgi verilmektedir³⁶.

Marcellinus Comes: İllyria³⁷ kökenli olup İmparator Justinianos’un (527-565) kalem müdürlüğünü yapmıştır. “*Kronik*” 379-534 tarihleri arasındaki olayları kapsamaktadır. Ay-

³² <http://remacle.org/bloodwolf/historiens/jormandes/intro.htm>, 29.03.2009.

³³ Moravcsik, *a.g.e.*, s. 328.

³⁴ Orkun, *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları*, s. 14. <http://remacle.org/bloodwolf/erudits/photius/jeanlydien.htm>, 11.04.2009.

³⁵ *Zachariah of Mytilene, Syriac Chronicle*, Trans: F.J. Hamilton and E.W. Brooks, London 1899, s. 328.

³⁶ *The Chronicle of Joshua the Stylite, Composed in Syriac AD. 507*, Trans: W. Wright, Cambridge 1882. Ayrıca bkz. http://www.tertullian.org/fathers/joshua_the_stylite_00_eintro.htm, 17.05.2009.

³⁷ Bkz. 16. dipnot.

rica eseri kendisinden sonra adı bilinmeyen bir müverrih tarafından 548 yılına kadar getirilmiştir³⁸.

Agathangelos: Ermeni asıllı olan müellif eserini 456 yılında yazmıştır. Bu kıymetli eserde Hun-Sasânî mücadeleleri ve bu iki topluluğun içinde yapılan Hristiyanlığı yayma çalışmaları üzerine ilginç veriler yer almaktadır³⁹.

Symeon Metaphrastes: Eserin orijinal dili Grekçe olup daha sonra Ermeniceye çevrilmiştir. 317-387 yılları olaylarının anlatıldığı eserde Hunlar'ın komşuları ile olan mücadeleleri ve Hun toplumu arasında yapılan Hristiyanlık propagandaları hakkında bilgiler bulunmaktadır⁴⁰.

Kosmas İndikopleustes: Müellif VI. Yüzyılın ortalarında ticaret yapmak gayesi ile Karadeniz, Arabistan, Doğu Afrika ve Seylan adasına seyahat etmiş, sonra da İskenderiye'de yaşamaya başlamıştır. 547-549 yıllarında da coğrafi eserini hazırlamıştır. Bu eserde Hindistan'ın kuzeyindeki Ak Hunlar hakkında bilgiler bulunmaktadır⁴¹.

Prokopios: Kaisareia'lı (Filistin) tarihçidir. Hitabet öğrenimi gören fakat daha sonra İstanbul'da hukukçu ve devlet memuru olarak kariyer yapan yazar İmparator Justinianos'un generali Belisarios'un tavsiyesi ile Sasânilere, Vandallara ve Ostrogotlara karşı yapılan savaşları ele alan sekiz kitaplık "*Historiai*" adlı bir eser yazmıştır⁴². Bu eser Kavimler Göçü dönemi için olduğu kadar, Hun-Türk tarihine ait pek çok değerli bilgiye rastlanması dolayısıyla da ehemmiyetlidir. Özellikle Attila'nın

³⁸ İplikçioğlu, *Eskibati*, s. 429.

³⁹ Murat Keçiş, "Ermeni Kaynakları", *Ortaçağ Türk Tarihi Ana Kaynakları*, Ed. A. Çetin, Ankara 2008, s. 146. Ayr. Bkz. <http://remacle.org/blood-wolf/historiens/agathange/armenie.htm>, 07.05.2009.

⁴⁰ Keçiş, "Ermeni Kaynakları", s. 146.

⁴¹ Orkun, *a.g.e.*, s.15.

⁴² *Prokopios, Bizans'ın Gizli Tarihi*, Çev: Orhan Duru, İstanbul 1990, s. 9.

faaliyetleri ve Hun adı altında Bulgarlar, Ak Hunlar, Sabirler ve Utigur gibi diğer kavimler hakkında verdiği bilgiler dikkate şayandır⁴³.

Agathias: 530'lu yıllarda Anadolu'da Myrina⁴⁴ şehrinde doğduğu tahmin edilmektedir. 554 yılında İstanbul'a gelmiş ve avukatlık yapmaya başlamıştır. 582 yılında ölen Agathias'ın yazdığı "*Historia*" adlı eser 552-558 yılları arasında meydana gelen olayları kapsamakta ve Prokopios'un (326-366) eserinin devamı niteliğini taşımaktadır. Eftaltilerin Sasânilere karşı savaşları, 555-556 yılında Sabirlerin Bizanslılarla beraber Sasânilere karşı savaşları, 552 yılındaki İtalyan-Got savaşında tatbik edilen savaş taktiğinin Hun taktiği şeklinde olduğu gibi bilgileri ayrıca Utigur ve Kutrigurlara ait mühim detayları da yine bu kaynaktan edinmek mümkündür⁴⁵.

Ioannes Malalas: Müellifin 491-578 yılları arasında yaşadığı bilinmektedir. "*Khronographia*" adındaki eseri on sekiz kitaptan oluşmaktadır⁴⁶. Bizans imparatorlarının anlatıldığı eserde, Hunlardan ve Attila'dan bahsedilmektedir. Bununla beraber Sabir Kraliçesinin Bizans ile anlaşması ve 557 yılında Avarların İstanbul'da göründüklerine dair kayıtlara da yine bu eserde tesadüf edilmektedir⁴⁷.

Ioannes Epiphaneus (John of Epiphania): Hakkında çok fazla bilgi bulunmayan müellifin eserinde Sasâni-Bizans

⁴³ Moravcsik, *a.g.e*, s. 489 vd.

⁴⁴ İzmir - Aliğa yakınlarında Güzelhisar Çayı mevkiinde bulunan bir antik kent.

⁴⁵ *Agathias, The Histories*, Trans: Joseph D. Frendo, Berlin-New York 1975.

⁴⁶ İplikçioğlu, *a.g.e*, s. 422.

⁴⁷ Orkun, *a.g.e*, s. 19.

mücadeleleri verilmektedir⁴⁸. Türk tarihi bakımından önemi ise 569 yılındaki elçi Zemarkhos'un sefaretinden bahsedilen kısımlardır⁴⁹.

Evagrios: 536 yılında Suriye-Epiphaneia'da doğan yazar, VI. yüzyılın sonlarında, altı kitaptan oluşan bir "*Kilise Tarihi*" yazmıştır⁵⁰. Eserde Attila'nın savaşları, Hunların Trakya'ya hücumları, Avarların ilk sefaret heyeti ve savaşları, Sirmium (Sremska-Mitrovica/Sırbistan) kentinin istilasına hakkında malûmat bulunmaktadır⁵¹.

Flavius c. Corripus: VI. yüzyılın ortalarında İstanbul'a gelerek, imparatorlukta önemli bir mevkiye yükselen Corripus, "*In Auden Justini*" adlı bir eser yazmıştır⁵². Bu kitapta Avarların ilk ortaya çıkışları anlatılmaktadır. Ayrıca 565 yılında Avar elçilerinin İstanbul'da kabullerinin tasvir edildiği bilgileri bulmak mümkündür.

Ioannes Ephesios: Muhtemelen 516 yılında Diyarbakır'da (Amid) doğan müellif, 535 yılında İstanbul'a gelmiş ve sarayın teveccühünü kazanmıştır. 585'ten sonra öldüğü tahmin edilen yazar eserini Süryani dilinde kaleme almıştır. Üç kısımdan oluşan eserinin ilk iki kısmı kayıptır, ikinci kısmın sadece özet şeklindeki kısmı mevcuttur. 536-585 yıllarını kapsayan üçüncü kısım ise günümüze kadar gelebilmiştir. Bu kısımda Avar ve Türk tarihi hakkında bilgiler bulunmaktadır. Avar-Bizans münasebetleri ve Sirmium'un ele geçirilmesi teferruatlı bir şekilde eserde anlatılmaktadır⁵³.

⁴⁸ Moravcsik, *a.g.e.*, s. 317.

⁴⁹ Orkun, *a.g.e.*, s. 21.

⁵⁰ Moravcsik, *a.g.e.*, s. 257.

⁵¹ *Evagrios Scholasticus, Ecclesiastical History (AD 431-594)*, Trans: E. Walford, London 1846.

⁵² *Flavius C. Corripus, In laudem Iustini Augusti minoris*, Trans: Averil Cameron, London 1976, s. 1.

⁵³ Orkun, *a.g.e.*, s. 23.

Mavrikios: Bizans İmparatoru Mavrikios (582-602) tarafından kaleme alınan eser “*Strategikon*” adını taşımakta olup askeri stratejilerin anlatıldığı önemli bir kaynaktır. On iki kısımdan oluşan eser, ordunun teşekkülü, harp usulü ve hileler ile lojistik destekler hakkında bilgiler sunmaktadır. Ayrıca Avarların askeri disiplin ve taktikleri konusunda da ayrıntılı açıklamalar yer almaktadır⁵⁴.

John Nikiu: Bu müellifin “*Chronicle*” adlı bir eseri bulunmaktadır. Mısır’da doğan John’un VI. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı bilinmektedir. Hunlar hakkında geniş bilgi bulmak mümkündür⁵⁵.

Ioannes Antiocheus: VII. yüzyılın başında⁵⁶ yazılan eserde 394 yılında İtalya’ya gönderilen Doğu Roma ordusuna Hunların ilhakı, Attila ile II. Theodosios’un münasebeti, Attila’nın batı seferi, 476’da Sasânî hükümdarının Hunlara iltica etmesi ve Sibiryalıların 515’de Pontus bölgesine akınları konu edilmektedir⁵⁷.

Sergios: İstanbul Patriği olan Sergios doğu kilisesine ait Akatnistos ilahisinde, Avarların 626 yılı İstanbul kuşatması⁵⁸ ve Tanrı’nın sayesinde İstanbul’un kurtulduğu şeklindeki düşünceler yer almaktadır⁵⁹.

Georgios Pisides: İmparator Herakleios (610-641) zamanında Ayasofya’nın ruhani memurlarından biri olan Pisides’in

⁵⁴ *Maurice’s Strategikon*, Handbook of Byzantine Military Strategy, Trans: George T. Dennis, Pennsylvania 1984.

⁵⁵ *The Chronicle of John, Bishop of Nikiu*, Trans R.H. Charles, Publ. Williams & Nortgate, London 1916.

⁵⁶ İplikçioglu, a.g.e., s. 421.

⁵⁷ Orkun, *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları*, s. 24. Ayrıca bkz. Moravcsik, a.g.e., s. 313.

⁵⁸ Kuşatma ile ilgili bkz. İsmail Mangaltepe, “Avar Tarihinin En Önemli savaşı: 626 İstanbul Kuşatması”, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt 3, Sayı 10, Yaz 2006, Çorum, s. 1-24.

⁵⁹ Orkun, a.g.e., s. 25.

bir şiirinde uzun uzun Avarların İstanbul kuşatması, mücadeleler, savunmalar ve İstanbul'un mucizevî şeklindeki kurtuluşuna temas edilmektedir⁶⁰.

Theodoros Syneklos: Hakkında fazla malumat bulunmayan bu şahsa ait olduğu düşünülen bir hitap metninde Avarların İstanbul kuşatması konu edilmiştir. Bu hitap, kuşatmadan bir yıl sonra yani 7 Ağustos 627 yılında söylenmiştir⁶¹. Aynı şekilde 971 yılında Antonios Studites'in bir hitabında da bu kuşatmadan bahsedilmektedir.

Chronicon Paschale: VII. yüzyıldaki Bizans Hristiyan kronikleri arasında müellifi bilinmeyen ve “*Chronicon Paschale*”, “*Chronicon Alexandrinum*” veya “*Chronicon Constantinopolitanum*” isimleri ile tanınan eser Türk tarihi için önemli kaynaklardan biri durumundadır. Bu eser Hz. Âdem'den başlayarak 629 yılına kadar olan hadiseleri ihtiva etmektedir. Eserin müellifinin Herakleios döneminde yaşamış bir rahip olduğu tahmin edilmektedir. Hunlar ve Attila'dan bahsedilen kısımların haricinde, müstakil olarak Avarların 617'deki Trakya hücumu ve 626 yılı İstanbul muhasarasından uzun uzun bahsedilmektedir⁶².

Ermeni Piskoposu Sebeos: Herakleios döneminin önemli bir kaynağı olan eser “*Histoire D'Heradius*” (Herakleios Tarihi) ile bilinmekte ve 457-661 yılı olayları anlatılmaktadır. Eser, Türkler, Hazarlar ve Eftalitler hakkında bilgiler ihtiva etmektedir⁶³.

⁶⁰ Giorgio di Pisidia, *Poemi*, Trans: Agostino Pertusi, Buch- Kunstverlag Ettal 1959.

⁶¹ Theodore Le Syncelle, *Homélie*, Ferenc Makk, “Traduction et Commentaire de L'Homélie Écrite Probablement Par Théodore Le Syncelle sur Le Siège de Constantinople en 626”, *Acta Antiqua et Archaeologica Tomus XIX*, Szeged Hungaria 1975.

⁶² *Chronicon Paschale 284-628 AD*, Trans: Michael Whitby and Mary Whitby, Liverpool University Press, Liverpool 1989.

⁶³ *Évêque Sébéos Histoire D'Héraclius*, Trad: F. Macler, Imprimerie Nationale, Paris 1904.

Theophannes Confessor: IX. yüzyıldaki en önemli tarihi kaynaklardan birinin müellifidir. 284 yılından başlayarak 813 yılına kadar geçen dönemi ihtiva eden ve “*Khronographia*” olarak bilinen eser, 810-814 yılları arasında ortaya çıkmıştır. Popüler olan bu eser, Bizans’ta oldukça yaygındır ve daha sonraki kronik literatürüne büyük etksi olmuştur Hun, Bulgar ve Türk tarihinin en değerli eserlerinden biridir. Ayrıca Avarlar, Sabirler ve Hazarlara dair bilgiler bulunmaktadır⁶⁴.

Nikephoros: 758 yılında doğmuştur. Asil bir aileden gelen müellif imparatorun kâtibidir. Daha sonra rahip olan Nikephoros İstanbul patrikliği görevinde bulunmuştur. Tarihle ilgili iki eseri vardır. Türk tarihi için önemli olan eserin adı “*Breviarium*” olarak bilinmektedir ve 602 ile 769 yılları arasında kapsayan dönemdeki olaylar anlatılmaktadır. Eserde 619 yılında Hristiyanlığı kabul eden Hun hükümdarından bahsedilir, fakat burada söz konusu olan Onogurlardır ve liderleri de Kubrat’ın amcası Organa olmalıdır. Ayrıca bazı müellifler vafiz olan şahsın küçük yaşlarda Bizans İmparatorluğuna rehin olarak verilen Kubrat olabileceğini ifade ederler. Bununla beraber eserde Avar-Bizans mücadelelerinden ve Hazar-Bizans münasebetlerinden de bahsedilmektedir⁶⁵.

Scriptor Incertus: 811-820 yıllarının anlatıldığı eserde Mikhail’in Bulgarlarla olan mücadelesinden, Tuna Bulgar Devleti idarecisi Krum Han’ın (öl. 814) İstanbul muhasarasından ve Krum’un ordusundaki Avar unsurlarından söz edilmektedir⁶⁶.

⁶⁴ *The Cronicle of Theophanes Confessor*, Trans: Cyril Mango and Roger Scott with the assistance of G. Greatrex, New York 1997. Ayrıca bkz. Moravcsik, a.g.e, s. 531.

⁶⁵ *Nikephoros Patriarch of Constantinople Short History*, Trans: Cyril Mango, Washington 1990.

⁶⁶ Moravcsik, a.g.e, s. 504.

Asterios: IV. yüzyıla ait olan eserin müellifi 380-390 arasında Amasya piskoposu olmuştur. Anlatımlarında barbar ülkelerinden bahsetmekte, iki yerde İskit-Hun münasebetinden söz etmektedir⁶⁷.

Theophanes Byzantios: Müellifi hakkında hiçbir bilgi bulunmayan eserin VI. yüzyılda yazıldığı düşünülmektedir. Fragmanlarında Türkler (Avarlar) ve Eftalitler hakkında bazı değerli veriler sunulmaktadır⁶⁸.

Damaskios: VI. yüzyılda yaşayan Damaskios, Atina'da Platon Akademisi'nin son başkanıdır. Çalışmada Romalıların ve İskitlerin (İskit'ten kasıt muhtemelen Hunlardır) mükemmel askeri taktiklerinden sonra da Attila ve Ostrogotlardan bahsedilmektedir. Eserleri arasında 526'da yazdığı hocası Alezandrinos Isidoros'un biyografisi de bulunmaktadır⁶⁹.

Inscriptio De Avaris: Mitrovica (Sirmium-Sırbistan) şehrinde bulunan kayaya Grekçe yazılmış bir kitabedir. Bulunan kitabe muhtemelen 579-582 Avar savaşı ile ilgilidir⁷⁰.

Kosmas Indikopleustes: VI. yüzyılın başında yaşamış olup Justinianos döneminde Hindistan'a seyahat etmiştir. "Christian Topography" adlı eserinin 2. ve 11. kitaplarında Kosmas, Hunlardan bahsetmiştir⁷¹.

Andreas Kaisareus: Başpiskopos Kaisareus bu eseri 515 civarında Kapodokya'da yazmıştır. İskitler ve Hunlar ile ilgili ilginç tespitleri vardır. Eserinde 515 yılında bir Sabir saldırısı olduğunu imâ etmektedir⁷².

⁶⁷ Moravcsik, *a.g.e.*, s. 227.

⁶⁸ Moravcsik, *a.g.e.*, s. 539. Ayr. bkz. <http://remacle.org/bloodwolf/erudits/photius/theophane.htm>, 07.05.2009.

⁶⁹ Moravcsik, *a.g.e.*, s. 243.

⁷⁰ A.e., s. 303.

⁷¹ http://www.tertullian.org/fathers/cosmas_11_book11.htm, 07.05.2009, ayr.bkz, Moravcsik, *a.g.e.*, s. 390.

⁷² A.e., s. 218.

Piskopos Johannes: Eser VII. yy'da kaleme alınmış olup Hun ve Sabirler hakkında bilgi bulmak mümkündür.

Methodios Patareus: Muhtemelen VII./VIII. yüzyıllarda Orakel (*Kehanet*) kitabı adı altında yazılmıştır. Burada Avarlar ve Türklerden bahsedilir⁷³.

Brontologium: Bu kitap imparator VI. Leon zamanında meydana getirilmiştir. Yazıldığı tarih belirlenememiştir. Fakat Hun ve Bulgarlardan bahsedildiği anlaşılmaktadır⁷⁴.

Historia Avorum: 626 yılında İstanbul'un Avarlar tarafından kuşatılması ve şehrin mucizevî olarak kurtuluşu hikâye edilmektedir. Avarlar, Türkler ve Bulgarlar hakkında yazılmış çok değerli bir rapordur⁷⁵.

Ioel: Bu eserde İmparator II. Justinianos'un Hazarlar ve Bulgarlarla iş ilişkileri içinde olmasından bahsedilir, VII. yüzyılda kaleme alınmıştır⁷⁶.

Vita Demetrii: Demetrios'un çalışması Türklerin Balkanlara gelişi ve VI. ile VII. yüzyıllar için oldukça önemli veriler sunmaktadır. Avarlar ve Bulgarlar hakkında 619 yılına ait bilgiler bulunmaktadır⁷⁷.

Anonymi Excerpta: VII/VIII. yüzyıldaki kilise kayıtlarına göre hazırlanan çalışmada Avarların İstanbul'a gönderdikleri elçilik hakkında kısa rapor halinde bilgiler bulunmaktadır⁷⁸.

Chronica Byzantina: IX. yüzyılda yazılmış olup Patrik Nikephoros'un Theophanes tarafından derlenen Avarlar ve Bulgarlar hakkındaki raporlarını ihtiva etmektedir⁷⁹.

⁷³ A.e., s. 426.

⁷⁴ A.e., s. 230.

⁷⁵ A.e., s. 294.

⁷⁶ A.e., s. 348.

⁷⁷ A.e., s. 558.

⁷⁸ A.e., s. 224.

⁷⁹ A.e., s. 233.

Inscriptiones Bulgaricae: Grekçe yazılmış büyük bir Bulgar kitabesi olduğunu biliyoruz. IX. yy'a ait bu Bulgar kaynağı proto Bulgarları anlatır⁸⁰.

Ioeph Genesios: Genesios'un çalışmaları Bulgar tarihi açısından önemlidir. Avarlar ve Hazarlardan bahsedilen eser IX. yüzyılda yazılmıştır⁸¹.

Philotheos: Müellif VI. Leon'un imparatorluğu zamanında 899 yılında memurlar sınıfı ve imparatorluktaki yabancı misafirler hakkında bir yazı kaleme almıştır. Bu yazıda Bulgarlar anlatılmaktadır⁸².

Theophanes Continuatus: IX. yüzyıla ait olan eser altı kitaptan oluşur. Eserin altıncı kitabında Macarlar hakkında birçok bilgi vardır. Macarlar burada Türkler olarak anlatılmıştır. Bulgarlar hakkındaki haberler büyük bir bölümü oluşturur. Önemli bölümlerinde IX. yüzyılda Bulgarlar, Krum Han, Omurtag, Boris Mikhail ve II. Romanos dönemi hakkında veriler vardır. Ayrıca Sarkel Kalesi'nin inşası ile Hazarlar, Peçenekler ve doğudaki Türkler hakkında bilgiler bulunmaktadır⁸³.

Vita Martryrum Amoriensium: 838'de öldürülen Aziz Rahip Enadios tarafından IX. yüzyılda yazılmıştır ve Avarlardan bahseder⁸⁴.

Vita Panaratii: Bu eser Eugorios tarafından VIII.-IX. yüzyıllarda yazılmıştır. Avar bölgelerinin karakteristik özelliklerinden bahsetmektedir⁸⁵.

Epitome: X. yüzyılda kaleme alınan eserde Hun, Sasânî, Avar, Bulgar ve Hazarlar hakkında bilgi bulmak mümkündür.

⁸⁰ A.e., s. 303.

⁸¹ A.e., s. 318.

⁸² A.e., s. 474.

⁸³ A.e., s. 540.

⁸⁴ A.e., s. 571.

⁸⁵ A.e., s. 573.

VI. Leon'un Savaş Taktiği: X. yüzyıl Türk, Frank, Langobard savaş usulleri hakkında bilgi vermektedir.

VII. Konstantinos Porphyrogenetos (913-959): Bizans İmparatoru Konstantinos'un kaleme aldığı pek çok eser vardır. Bunlar; *“De Thematibus”* (Eyaletler Kitabı), *“De Ceremoniis aulae Byzantinae”* (Seromoniler Kitabı) ve bizi ilgilendiren *“De Administrando Imperio (Peri Basileiou Taskseos)”* (İmpartorluğun Yönetimi Kitabı). Bu son eserinde müellif X. yüzyıl Peçenek, Oğuz ve Hazarlar hakkında çok geniş ve detaylı bilgiler sunmaktadır.⁸⁶

Carmen Anonimi: X. yüzyılın ortasında (muhtemelen 938 yılı) yazılan bir şiirdir. Patrikios Leon Philosophos adındaki Katalon bir stratejist tarafından kaleme alınmıştır. Hunlar ve İskitlerden bahsedilir⁸⁷.

Miracula Georgii: Muhtemelen X. yy'a ait geleneksel bir anonimdir. Bulgarlar, Macarlar ve Türklerden bahsedilmektedir⁸⁸.

Nikolaos Mystikos: Nikolos Mystikos'un mektupları genel olarak X. yüzyıl için önemli birer tarihi kaynaktırlar. Avarlar, Peçenekler ve Macarlar hakkında önemli bilgiler verir. Özellikle bu ilişkilerden önemli olanları 23. mektupta yer almaktadır. Symeon'u rahatsız eden halk olarak Rus ve Alanların yanında Peçenek ve daha sonra adı açıkça Macar olarak söylenen Batı Türkleri'nden bahsedilmektedir⁸⁹.

Suidas: Suidas X. yüzyılın ikinci yarısında bir ya da birkaç ansiklopediyi bir araya topladığı eseri ile tanınmıştır. Bu ansiklopedik eser Türkler hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Bilinmedik kaynaklardan kısmen kayıp parçalar bir

⁸⁶ Contantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, Grek Text Ed. Gy. Moravcsik, Eng. Trans. R.J.H. Jenkins, Third Impression, Washington 1993.

⁸⁷ A.e., s. 231.

⁸⁸ A.e., s. 441.

⁸⁹ A.e., s. 455.

araya getirilmiştir. Priskos'tan ve Prokopios'tan Hunlarla ilgili kısımları buradan elde edebiliyoruz. Türkler ve Avar Hakanlığı hakkında Menandros'un eserinden geriye kalan kısımlar bu eserde bulunmaktadır⁹⁰.

Leon Diakonos: Bu tarihi eser 959-976 arasında hazırlanmış on tarih kitabını kapsamaktadır. İmparator VII. Konstantinos Porphyrogennetos'un ölümü ve imparator Ioannes Çimiskes'in (969-976) ölümü dönemlerini kapsamaktadır. Bu eserde Diakonos iki yerde Macarlardan bahsetmiştir. O burada kısa bir süre İskitlerin ve Hunların öykülerini anlatmıştır. Bazen İskitler bazen de Hunlar olarak adlandırılanların 961'de Bizans İmparatorluğu'na saldırısını anlatır. 969/70'de Svyatoslav bir sefer esnasında Rusların müttefikleri arasında Hunları da sıralamıştır. Önceki Bulgar savaşları üzerine hazırlanan raporlar yaygındır. Orada, onların tarihi kökenleri ile birlikte Kutrigur ve Hazarlardan bahsedilir. Svyatoslav'ın ölümü vesilesi ile Peçenek halkının özellikleri verilir⁹¹.

Michael Psellos: Psellos'un *Khronographia* adlı çalışmasında 1040/41 arasındaki Bulgar tarihi üzerinde durulmuştur. Eserde 14 imparatoru kapsayan 100 yıllık bir dönem ele alınır (976-1077). Psellos konuşmalarında genellikle barbar istilalara imada bulunur. Hunların adı metinde bir kez geçmektedir. Bulgarlar daha sık belirtilir. Ayrıca Selçuklular hakkında bilgi verilir. Peçenekler genellikle İskit adı ile tanımlanır. 1059 yılına ait İmparator Isaak Komnenosun (1057-1059) Peçenek zaferlerini öven mektubundan bahsedilmektedir⁹². Eser Türkçeye tercüme edilmiştir⁹³.

⁹⁰ A.e., s. 512.

⁹¹ A.e., s. 398.

⁹² A.e., s. 437.

⁹³ *Mikhail Psellos'un Kronographia'sı*, Çev: Işın Demirkent, TTK, Ankara 1992.

Chronicon Monembasiae: Monembasia şehir tarihi ve kökenleri başlığı adı altında açıklanan kroniktir. X. yüzyılın sonu XI. yüzyılın başında hazırlanmış olmalıdır. Görünüşe göre yazar Menandros, Theophanes, Eugrios, Simokkattes ve Phylsktos gibi bilinen kaynakları kullanmıştır. Belki de bu yüzden Scriptor Incertus adı altında belirtilmiştir. Eserin tarihsel değeri hakkında şimdiye kadar tartışmalar devam etmiştir. Kronik, İmparator Mavrikios döneminde Avarların istilaları ve bazı Türk hikâyelerine ait raporlara rastlanmaktadır⁹⁴.

Chronicon Bruxellense: XI. yüzyılda yazılan eserde, 1033 yılına kadar Bizans tarihinin olduğu anonim bir kroniktir. Theophanes ve Symeon Magistros ve diğer bilinmeyen yazarlar bu geleneksel notları kullanmışlardır. Avarlar ve Hazarlara ait kaynakların yanında Bulgarlara ait kaynaklar bilgileri de bulunmaktadır⁹⁵.

Historia Imperaorum: Bu eserde Bulgarlar, Peçenekler ve Selçuklular üzerinde durulmuştur⁹⁶.

Kekaumenos: XI. yüzyılın önemli bir eseridir. Müellif Bizanslı seçkin bir aileden gelmektedir. Bulgarlar, Peçenekler ve Selçuklular hakkında bizim için önemli bilgiler vardır⁹⁷.

Michael Attaleites: Michael Attaleites'in XI. yüzyılda kaleme aldığı eserde Bizanslıların Selçuklularla mücadelesi, Selçukluların Anadolu'da genişlemesi, Bizans-Selçuklu ilişkileri, Peçenek-Bizans mücadelelerinin raporları bulunmakta, bununla birlikte Uz'lardan ve Kumanlardan da bahsedilmektedir⁹⁸.

⁹⁴ Moravcsik, a.g.e, s. 237.

⁹⁵ A.e., s. 233.

⁹⁶ A.e., s. 295.

⁹⁷ A.e., s. 350.

⁹⁸ A.e., s. 427.

Ioannes Mauropus: Müellif 1042-1055 arasında İmparator Konstantinos Monamachos döneminde Konstantinopol Üniversitesinde felsefe profesörüdür. Daha sonra Eucha-tia Metropolitisi olmuştur. Eseri 1048-1050 tarihleri arasında yazılmış büyük farklı bir söylevdir ve Edirne ile Peçeneklere dair bilgiler bulunmaktadır⁹⁹.

Ioannes Skylitzes: Skylitzes'in "*Synopsis Historiarum*" adlı (811-1057) çalışması Theophanes'in kronikleri ile başlar. Bu eserde Skylitzes'in Türk halkı hakkında elde ettiği pek çok değerli raporlara değinilmiştir. Sarkel'deki Hazar kalesinin nasıl inşa edildiğinin hikâyesi Theophanes üzerinden anlatılır¹⁰⁰.

Ioannes Skylitzes Continuatus: Skylitzes bu eserinde 1057-1079 arasındaki olaylara değinmiştir. Özellikle Selçuklu-Bizans ilişkileri ve Malazgirt Savaşı'ndan bahsedilmektedir. Bunun yanı sıra Peçeneklerin Uzlar ve Kumanlarla bağlantıları üzerinde durulmuştur. Yazar Bizans egemenliği altındaki Bulgarların ayaklanmalarını, özellikle 1072-1073 Bulgar ayaklanmasını da ayrıntısıyla anlatmaktadır¹⁰¹.

Anna Komnena: İmparator Alexios Komnenos'un kızı Anna Komnena tarafından XII. yüzyılda kaleme alınan *Alexiad* adlı eserde Peçenek, Oğuz ve Kuman-Kıpçaklar hakkında oldukça teferruatlı ve ehemmiyetli malumat bulmak mümkündür¹⁰².

Ioannes Kinnamos: Kinnamos'un "*Historia*" adlı (1118-1176) eserinde XII. yy'da Selçuklu tarihine dayanan bir rapora değinilmektedir. Hatta bağlantılı olarak Türkmenlerden de bahsedilmektedir. Peçenek ve İskit adı üzerinde durulmuş-

⁹⁹ A.e., s. 334.

¹⁰⁰ A.e., s. 335.

¹⁰¹ A.e., s. 340.

¹⁰² Anna Komnena, *Alexiad*, Çev: Bilge Umar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1996.

tur. İmparator I. Manuel Komnenos'un (1143-1180) 1148 yılında muhtemelen Kumanlara karşı kazandığı zafer burada nakledilmektedir¹⁰³.

Ioannes von Antiochien: Antakya Patriği Ioannes'tir (XI-XII. yy.) Peçeneklerin, Kumanların ve Selçukluların dini hayatları üzerine kısa bilgiler veren bir eserdir¹⁰⁴.

Ioannes Tzetzes: İstanbul'da yaşamış bir bilgedir. Özellikle edebiyat alanında çalışmaları vardır. Tzetsen'in eserlerinde Türk halklarını ilgilendiren birçok benzersiz rapor vardır. Avarlar, Bulgarlar, Macarlar, Türkler ve Uzlardan bahsedilmektedir¹⁰⁵.

Ioannes Zonaras: XII. yy'ın ikinci yarısında yaşamıştır. Zonaras'ın "Epitome Historian" (Tarihin Özeti-1118 yılına kadar) adlı dünya kroniğinde çeşitli Türk halklarının zengin tarihi malzemelerini büyük ölçüde ilgilendiren bilgiler vardır. Önceki kaynaklara göre nispeten mesaj sayısı düşüktür¹⁰⁶.

Konstantinos Manasses: Naupaktos (İnebahtı) metropolinde 1187'de doğmuştur. XII. yüzyıl tarihli bir düzyazı ve şiirdir. Eserde Manasses Avarlar, Hazarlar, Bulgarlar ve Selçuklular ile ilgili bilgi verir. Peçenekler ve Selçuklular üzerine söylenen sözler dikkat çekmektedir¹⁰⁷.

Nikephoros Bryennios: Nikephoros Bizans ailesinin yönetimi altındaki bazı ayrıntıları içeren Bizans, Bulgar ve Selçuklu ilişkilerini ve mücadelelerini anlatan bir çalışmadır. Balkanlardaki Peçeneklerin Bizans akınlarından bahsedilmektedir¹⁰⁸.

¹⁰³ *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Çev: Işın Demirkent, TTK, Ankara 2001.

¹⁰⁴ Moravcsik, a.g.e, s. 335.

¹⁰⁵ A.e., s. 342.

¹⁰⁶ A.e., s. 344.

¹⁰⁷ A.e., s. 353.

¹⁰⁸ A.e., s. 443.

Niketas Khoniates: Niketas'ın "Historia" isimli (1118-1206) eseri XII. yüzyıla ait temel kaynaklardan biridir. Bulgarlar hakkındaki en önemli bilgileri ve 1185 isyanı hakkında bilgileri anlatmaktadır. Ayrıca 21 kitaptan oluşan eser Bizans, Peçenek ve Kuman savaşlarının karakteristik özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi verir. XII. yüzyıl Macar tarihi içinde Kinnamos'tan sonra ana kaynaklardan biridir¹⁰⁹.

Theodoros Prodromos: Dönemin sosyal hayatı hakkında bilgi verir. Bizans şiirinin bilinen temsilcisidir. Eserinde Türk halkları hakkında birçok değerli bilgi verir. Bir yerde Bulgarları anlatır. Sık sık Selçuklular ve Bizans'ın savaşlarından ve Peçeneklerle Kumanlardan bahsedilir. Bu toplulukların karakteristik yapılarını ayrıntılı biçimde anlatır¹¹⁰.

Gregorios Kyprios: 1283-1289 yıllarında İstanbul patriği olarak görev yapmıştır. Müellif eserinde Bulgarlar, Kumanlar, Selçuklular, Tatarlar ve X. yüzyılın sonundaki Bulgar savaşları hakkında bilgiler vermektedir¹¹¹.

Theodoros Skutariotes (Üsküdarlı): XIII. yüzyılın ikinci yarısında yaşamıştır. Ioannes Skylitzes'in tarihi eserini tamamlamıştır. Bu kaynak eserde Avarlar, Bulgarlar, Hazarlar, Peçenekler, Uzlar, Kumanlar ve Selçuklulardan bahsedilir¹¹².

Konstantinos Akropolites: Tarihçi Georgios Akropolites'in oğludur. XIII/XIV. yüzyılda yaşamıştır. Demetrios'un Avarlar, Bulgarlar ve Macarlar hakkındaki bilgilerini içeren bir eserdir¹¹³.

¹⁰⁹ A.e., s. 444. Eserin bir bölümü Türkçeye tercüme edilmiştir. Bkz: *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1180-1195)*, Çev: Işın Demirkent, dünya yayıncılık, İstanbul 2006.

¹¹⁰ Moravcsik, a.g.e, s. 522.

¹¹¹ A.e., s. 292.

¹¹² A.e., s. 526.

¹¹³ A.e., s. 353.

Michael Glykas: Michael Glykas Türk toplulukları üzerine teferruatlı bilgiler bulmak mümkündür. Özellikle Avarlar, Hazarlar, Bulgarlar, Peçenekler, Uzlar, Kumanlar, Selçuklular ve Macarlar hakkında Kerdanos, Skylitzen ve Zanaros'tan bilgileri derlemiş ve eserinde kullanmıştır¹¹⁴.

Georgios Pachymeres: XIV. yüzyıl kaynağıdır. Kumanlar, Tatarlar ve Moğollar ile ilgili yazılar vardır.

Nikephoros Gregoros: Nikephoros Türk halklarının tarihsel zenginliklerini belirtir. XIII.-XIV. yüzyıldaki Türk-Bizans münasebetlerine değinir. Kumanlardan, Moğollardan ve Tatarlardan bahsedilir. Özellikle Bulgarlar, Selçuklular ve Osmanlılarla ilgili bilgi bulunmaktadır¹¹⁵.

Nikephoros Kallistos Xanthopulos: 1256-1317 yılları arasında yaşamıştır ve yaklaşık olarak 1317'de biten bir tarih kitabı yazmıştır. On sekiz kitapta 610 yılına kadar "*Kilise Tarihi*"ni ele almıştır. Hunlar, Avarlar, Macarlar, Eftalitler, Onogurlar ve Sabirler hakkında bilgiler vermektedir¹¹⁶.

Pulologos: XIV. yüzyılda unvanı şair olan müellif, şiirinde Bizans'ın komşu halkları, yani Bulgarlar, Hazarlar ve Tatarları anlatmaktadır. Ayrıca diğer söylevlerinde Selçuklular, Macarlar ve Peçeneklerden de bahsetmektedir¹¹⁷.

Georgios von Pelagonia: Muhtemelen Pelagonia'lı (Makedonya'nın güney doğusunda bir bölge) Georgias tarafından XIV. yy'da İmparator Johannes Betatzes (1222-1254)'in yaşam tasvirini anlatmak için kaleme alınmıştır. Kumanlar, Selçuklular ve Bulgarlara değinilmiştir¹¹⁸.

¹¹⁴ A.e., s. 430.

¹¹⁵ A.e., s. 450.

¹¹⁶ A.e., s. 459.

¹¹⁷ A.e., s. 502.

¹¹⁸ A.e., s. 282.

Georgios Chrysokokkes: Georgios, XIV. yy'da yaşamış bir tıp doktorudur. Eseri bazı ilginç coğrafi işaretler ihtiva etmektedir. Çalışmada Hazarlar, Bulgarlar, Macarlar, Tatarlar ve Türkler hakkında bilgi bulunmaktadır¹¹⁹.

VI. İoannes Kantakuzenos (1347-1354): XIV. yüzyılın önemli ana kaynaklarından biridir. Kumanlar ve Tatarlar hakkında geniş malumat verilmiştir.

Konstantinos Laskaris: 1434-1501 yılları arasında yaşamış tanınmış hümanisttir. Göçlerin ardından İtalya, Napoli, Roma, Milan ve diğer şehirlerin ardından İstanbul'un fethi ile ilgili eser yazmıştır. Hunlar, Avarlar, Bulgarlar, Türkler ve Hazarlar ile ilgili bilgilere etraflıca değinilmiştir¹²⁰.

Georgios Monachos: Rahip Georgios Monachos'un el yazmasıdır. Eser İmparator III. Mikhail'e (842-867) atfedilmiştir. Onun eseri Bizanslı rahiplerin tipik dünyasını ihtiva eder. Daha eski tarihlerde yazılan eserlerden istifade ederek Sabirler, Avarlar ve Bulgarlar hakkında bilgi vermektedir¹²¹.

Inscriptiones Variae: Bu yazıtta Bulgarlar, Hazarlar, Tatarlar ve Osmanlılar hakkında malumat bulunmaktadır¹²².

Isidoros: Mora yerlisidir. Güney Rusya Tatarlarına ait olduğu belirtilen Utigur ve Kutrigurların çöküşü üzerine yazılan bir raporu vardır¹²³.

Leon Sophos: Türklerin artık Bizanslılarla komşu ve düşman oldukları, Macarlara ait Karpat Havzası'nın Bizans İmparatorluğu tarafından ayrıldığı ve Bulgarların buraya yerleştirildiği anlatılmaktadır. VI. yüzyıldaki Avarlar ve Türklerden bahsedilir¹²⁴.

¹¹⁹ A.e., s. 269.

¹²⁰ A.e., s. 353.

¹²¹ A.e., s. 277.

¹²² A.e., s. 311.

¹²³ A.e., s. 349.

¹²⁴ A.e., s. 400.

Notitiae De Populis: 1360'tan sonra V.Laurent tarafından tutulduğu düşünülen notlarda Türk halkları Onogurlar, Avarlar, Bulgarlar, Hazarlar, Macarlar, Peçenekler, Kumanlar, Tatarlar, Selçuklular ve Osmanlılar hakkında bilgi mevcuttur¹²⁵.

Symeon Megistros: Hun, Avar, Hazar ve Bulgarlar hakkında kısa bilgiler verilmektedir¹²⁶.

Vita Gregentii: Bu eserin iki yerinde Avarlardan söz edilir¹²⁷.

Vita Guriae: 395-396'da Hun-Eftalitlerin istilasından bahseder¹²⁸.

Vita Hypati: Eserde Hun saldırıları ve bunlar hakkında bilgiler bulunmaktadır¹²⁹.

Vita Photinae: Avarlardan bahseder¹³⁰.

Bizim bu çalışmamız ise VI. yüzyılın iki önemli Bizans kaynağı olan Menandros P. ve T. Simokattes'in eserlerinde Türklerle ilgili verdikleri bilgileri Grekçeden İngilizceye yapılan tercümesinden istifade ederek Türkçeye kazandırmayı amaçlamıştır.

Menandros'un Fragmanları IX. asırda meydana getirilen ve otuz binin üzerinde maddesi olan *Suda* Ansiklopedisinde bir araya getirilmiştir. Bu ansiklopedi sayesinde Fragmanlar günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bu kıymetli eseri Grekçeden İngilizceye R.C. Blockley çevirerek 1985 yılında yayınlamıştır. Blockley eserinin giriş kısmında Menandros'un hayatı ve eseri hakkında çok geniş ve değerli bilgiler vermiştir. Akabinde

¹²⁵ A.e., s. 466.

¹²⁶ A.e., s. 515.

¹²⁷ A.e., s. 564.

¹²⁸ A.e., s. 564.

¹²⁹ A.e., s. 565.

¹³⁰ A.e., s. 575.

Menandros'un yaşadığı dönemi incelemiş ve Bizans İmparatorluğunun genel yapısını ortaya koymuştur. Dönemin diğer kaynakları ile mukayeseler yaparak okuyucunun daha derli toplu ve doğru bilgilere ulaşmasını amaçlamıştır. Blockley özellikle Menandros'un Fragmanları üzerine yapılan çalışmalar ve yorumlar üzerinde durarak, tarihin önemli bir dönemi hakkında bilgi veren Menandros'un eserinin güvenilirliğini tartışmak suretiyle, araştırmacıların işini kolaylaştırmıştır. Nitekim biz bu çalışmamızda Blockley'in İngilizceye çevirerek yayınladığı eserinin önsöz ile giriş kısmından oldukça detaylı bir şekilde istifade ettik¹³¹. Ayrıca verilen dipnotları da konunun önemine ve de ilgisine göre aynen vermeyi uygun bulduk. Özellikle Menandros'un hayatı ve eseri ile ilgili bilgileri Blockley'in verdiği bilgileri özetlemek suretiyle kaleme aldık. Konu bütünlüğü olması açısından Türklerle ilgili kısımların haricindeki bazı metinlerin de tercümesini yaptık. Okuyucunun daha iyi anlayabilmesi için Fragmanları ayrı ayrı vermeye çalıştık ve her Fragman'da anlatılan olayları özetleyen, fakat eserin aslında olmayan, başlıklar koyduk.

Simokattes'in eseri ise tercüme, giriş, ilave notlar ve geniş açıklamalarla beraber Michael and Mary Whitby tarafından 1986 yılında yayınlanmıştır¹³². İmparator Herakleios (610-641)'un iktidarı döneminde eserini kaleme alan Theophylaktos Simokattes, Roma İmparatorluğu'nun siyasi, askeri ve diplomatik tarihi hakkında oldukça doyurucu bilgiler vermektedir. I. Justinos'un (518-327) tahta çıktığı 518 yılından Tiberios'un

¹³¹ R. C. Blockley, *The History of Menader The Guardsman*, Liverpool 1985.

¹³² *Theophylact Simocatta, The History of Theophylact Simocatta*, An English Translation with Introduction and Notes Michael and Mary Whitby, Clarendon Pres, Oxford, 1986. Aynı müellif "Theophylact's Knowledge of Languages", *Byzantion* 52 (1982), pp. 425-8.

(578-582) tahttan indiği 582 yılına kadar olan dönemi kaleme alan Simokattes, Agathias ve Menandros'un bıraktığı yerden devam ederek Bizans tarihini yazmıştır. Eseri sekiz kitaptan meydana gelmektedir. Biz çalışmamızda Whitby'nin Grekçeden İngilizceye tercüme ettiği eseri kullandık. Ayrıca bu çalışmanın önsöz ve giriş kısmında gerek Simokattes'in hayatı gerekse eseri ile ilgili verilen teferruatlı bilgileri özetleyerek kendi çalışmamızda kullandık. Bununla beraber, mütercimmin verdiği dipnotları aydınlatıcı olması düşüncesiyle tercüme ederek aynı şekilde verdik.

XIX. ve XX. yüzyıl batı tarzı tarihçiliğin en büyük yanlışlarından biri de “barbar” tabirinin çok kullanılarak yaygınlaştırılmasıdır. Bu tabir ile Asya bozkır hayat tarzını benimseyen kavimlerin kastedildiği malumdur. Zaman zaman Bizanslı müellifler “barbar” tabiri ile Slavları da kastetmişlerdir (Frg,21). Ancak kelimenin çağrıştırdığı anlamlar meseleyi farklı noktalara taşıma gayesi gütmektedir. Burada özellikle vurgulamak gerekir ki, kavimlerin gerek sosyal yaşam tarzları, gerek yaşadıkları bölgeler, gerek ekonomik faaliyetleri, gerekse askeri anlayışları ne olursa olsun bu şekilde adlandırılmaları doğru değildir. Bu düşüncenin bütün kavimler için ortaya konulması ve uyulması gereken evrensel ilim anlayışı haline gelmesi gerekmektedir. Kaldı ki Türk milletinin tarihinde bu tip yakıştırmalara malzeme olacak veya bu adlandırmaları hak edecek en küçük bir iz bulmak mümkün değildir. Türklerin dünya kültür ve medeniyetine yaptığı katkılar göz önünde bulundurulduğunda, insanlık tarihine hizmet eden ender milletlerden olduğumuz anlaşılabacaktır. Bu cümleden hareketle Bizans kaynaklarında ve Grekçe'den İngilizceye yapılan tercümelerinde “barbar” kelimesi sık sık kullanılmaktadır. Biz çalışmamızda zaman zaman metne sadık kalmak amacı ile “barbar” kelimesini kullanmak

zorunda kaldık. Ancak bazı durumlarda kastedilen topluluk anlaşılıyor ise, doğrudan ismini yazmayı tercih ettik.

Çalışmamızda Bizans kelimesi veya tabiri yerine, zaman zaman Roma veya Doğu Roma tabirini kullandık. Bilindiği üzere Bizans tabiri daha sonraki yüzyıllarda (XVI. yüzyıl) kullanılmaya başlanan bir tabirdir. Doğrusu Doğu Roma olmalıdır ancak günümüzde yerleşmiş bir terim olarak “Bizans” kullanılmaktadır.

Sonuç olarak Türk Tarihi ve kaynakları üzerinde yapılan çalışmalar ülkemizde hızla yayılmaktadır. Özellikle kaynak çevirisi ilim hayatının vazgeçilmez bir unsurudur. Akademi camiası kendi çevresinin dışındaki dünyanın yazdığı, keşfettiği, yorumladığı ve de kullandığı bilgiden bihaber olursa, kendi yazdıkları da bir dereceye kadar fayda sağlayacak ama yeterli olmayacaktır. Bu sebeple Eski Batı kaynaklarının bir an evvel tercüme edilerek ilim âlemine kazandırılması gerekmektedir.

I. BÖLÜM

Menandros Protektor'un Hayatı¹

Menandros hakkında gerek Türkçe gerekse batı dillerinde çok fazla yazı kaleme alınmamıştır. VI. yüzyılın ortalarında İstanbul'da doğan Menandros'un hayatı, kişiliği ve ailesi hakkında kaynaklarda hemen hiçbir bilgiye rastlanılmamaktadır².

Menandros hakkında, kendi yazdığı eserden çok az bilgi edinebilmekteyiz. Hayatı ile ilgili bu bilgileri daha çok Menandros'un biyografik Fragmanlarını içeren *Suda*³ (M591=Fr. 1,1)'dan ve bir kısmını da *Excerpta de Sententiis* isimli eserden (1=Fr. 1,2)'den bulabiliyoruz. Babası İstanbul'un yerlilerinden olan Euphratas adında biridir⁴. *Suda*'daki kayıtlar babasının bir Bizanslı olduğunu ve yüksek öğrenim almadığını, oğulları Herodotos ve Menandros'un hukuk eğitime başladığını söylemektedir. Herodotos eğitimini bitirememesine rağmen Menandros hukuk eğitimini tamamlayabilmiş; ancak avukatlık yapmamıştır. "*Tarih*"'in giriş bölümünde Menandros, kardeşi-

¹ Protektor: Koruyucu, savunan, hami manalarına gelmektedir.

² <http://www.humanities.uci.edu/sasanika/pdf/Menander6-1.pdf>, 18.05.2009.

³ IX. yüzyılda meydana getirilen ansiklopedik bir eserdir. Bazı yazarlar ise bir sözlük olarak kabul ederler. 30.000 civarında maddeden oluşan bu eserde ilkçağ dönemlerinden başlayarak yazıldığı dönemlere ait biyografiler, kurumlar, eserler ve olaylar kısaca anlatılmaktadır.

⁴ Barry Baldwin, "Menander Protector", *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 32. (1978), s. 101.

nin okulu bıraktığını, eğitimini aldığı hukukçuluğu bırakıp ah-laksızlığa ve çapkınlığa düştüğünü, devamlı eğlence yerlerine gittiğini anlatmaktadır⁵. Menandros bu ortamda Agathias'ın tarihini tamamlama işini sırf ortaya konulan ödülü elde etmek için üstlendiğini açıkça söylemektedir. Bu yönüyle Menandros kendisinden önceki geleneksel yazarlardan ayrılarak en açık sözlü ve samimi yazar konumuna gelmiştir. Menandros ve eseri hakkında bilgi veren B. Baldwin, Bizanslı müelli-fin şair özelliğini de vurgulamaktadır⁶.

Bir dönem yoksulluk ve acizlik içine düşen Menandros'un hayatı, İmparator Mavrikios'un tahta çıkışıyla değişmektedir. Mavrikios'un sanata ve yazarlara verdiği destek ve ödüller Menandros'u, talihini değiştirecek "*Tarihini*" yazmaya yöneltmiştir. Böylece Agathias'ın ölümünden sonra *Agathias'ın Tarihi*'ni tamamlamaya karar vermiş ve bu işi başarıyla yapabilmesinin yolunu İmparator Mavrikios sağlamıştır. Menandros'un bundan sonra imparatorluk arşivinde üst düzey imtiyazlı bir memur olarak çalıştığı görülmektedir. Yüksek bir maaş almakta olduğu ve *protector* yani *koruyucu* unvanı taşıdığı *Suda* ve *Excerpta*'da kaydedilmektedir. VI. yüzyılda imparatorlukta bazı ayrıcalıklı insanların elde ettiği *protector* unvanı ve görevinin askeri bir mahiyette olduğu bilinmektedir. Fakat müellifimizin bu unvanının askeri bir mahiyet taşımadığı görülmektedir. Nitekim Menandros'un kendisinin de ifade ettiği gibi, bu unvan ile sadece bir diplomatik görev elde ettiği anlaşılmaktadır.

⁵ R. C. Blockley, *The History of Menader*, s. 41.

⁶ Baldwin, s. 103

B- Menandros'un Eseri

Menandros'un Fragmanları, onun *Excerpta*'da *Ιστορία*⁷ olarak anılan tek eseridir. Menandros'un tarihi kayıtlarında Agathias'ın eseri devamlı kaynak olarak gösterilmesine rağmen, Fragmanlar biçim ve malzeme olarak selefi ile karşılaştırıldığında, bu esere yapılmış bir ek ya da haşiye olarak görülmemelidir. Girişten başlamak üzere Agathias'ın izlediği yöntem, üslubu ve hükümleri zamanla alt üst olmuş farklı bir şekilde gelişmiştir. Şurası kesindir ki Menandros kendisini büyük yazarlar sınıfında konumlandırmayı düşünmüş, onlar arasında yer almayı hayal etmiştir.

Menandros, çalışmalarının karşılığı olarak aldığı ödüller içerisinde eserin uzun bir süre sonra ilim âleminde bu kadar yaygınlaşmasını beklemiyordu. Metinlerin bir kısmı kaybolmuş ve unutulmuştur. Mamafih tarihi kayıtları içeren metinlerden en azından bir nüsha, X. yüzyılda bulunmuş ve *Excerpta de Sententiis*⁸ ve *de Legationibus*'un⁹ yazarları tarafından metinden istifade edilmiş ve böylece mevcut metnin tamamı bugüne kadar korunabilmiştir. Bazı ek malzeme *Suda*'nın pasajlarında yer almıştır ve bazen Menandros'a atfedilmiş ama genelde anonim ve daima muhtasar olarak gösterilmiştir. Bunlar dışında Paris'teki nüshada yer alan bir Fragmanın (Frg,17) Menandros'a ait olup olmadığı kesin değildir, bazı müellifler aksi görüş belirtmektedirler. Menandros tarafından betimlenen bazı olayları kapsayan Ioannes Epiphaneus'un tarihinde¹⁰, Menandros'dan istifade

⁷ Historiya: Tarih

⁸ *Excerpta de Sententiis Iussu Imp. Contantini Porphyrogeniti Confecta*, Ed. U.Ph. Boissevin, Berlin 1906.

⁹ *Excerpta de Legationibus Iussu Imp. Contantini Porphyrogeniti Confecta*, Ed. C. De Boor, Berlin 1903.

¹⁰ Carolus Mullerus, *Fragmenta Historicorum Graecorum* (FHG), Volumen Quartum, Paris 1851, s. 272-276.

eden Theophylaktos ve Evagrios'dan aktarmalarla yapılan bir benzerlikten de söz etmek mümkündür. İmparatorluğun doğudaki işleri hakkında yazan Bizanslı Theophanes'in de Menandros'dan fazlaca istifade ettiği görülmektedir. Evagrios ise *Kilise Tarihi*'nde Ioannes Epiphaneus'un eserine Menandros ile ilave yapmıştır fakat bu durum kabul edilmemiştir. Benzer bir durum ana kaynağı Ioannes Epiphaneus olan Theophylaktos'un yazara ilave ve düzeltmeleri Menandros'dan yapmış olduğu gerçeği için de geçerlidir fakat diğer ayrıntıları John'un yazdıklarından farklılaşmıştır. Görüldüğü gibi Menandros'un eserinden, kendisinden sonra eser bırakan pek çok müellif tarafından istifade edilmiş ve metinleri kullanılmıştır.

Menandros'un eserinin girişindeki takririne göre tarihi kayıtlarına Agathias'ın bitirdiği yerden, 557/58 yılından yani Kutrigurların Trakya'ya vardığı tarihten itibaren başlamaktadır. Theophylaktos'a göre (I,3,5) Menandros, Sirmium'un Avarlar tarafından ele geçirilme tarihini Tiberios'un öldüğü ve Mavrikios'un yerine geçtiği 582 yılı olarak kaydetmiştir. Bu tarih, eserin son yılı olarak algılanmaktadır. Ancak giriş bölümünden edinilen izlenime göre Menandros, Mavrikios'un hâkimiyet devresini de yazmaya niyetlenmiş -belki de yazmıştır- ancak bu konuda hiçbir iz yoktur.

Excerpta'da (özellikle Frg,6,1)¹¹ yer alan Fragmanlarına göre Menandros, olayları geniş bir bakış açısıyla ve aynı zamanda geç dönem klasik historiografinin pratikleri ile uyum içinde ele almıştır.

Menandros'un eserindeki usul ve kaynak kullanımı konusu çok belirgin değildir. Menandros klasik bir tarihçi olarak değerlendirilse de klasik yazarlardan sadece ikisine, Homeros

¹¹ Blockley, *The History of Menander*, s. 55-85.

ve Hesiod'a atıf yapmaktadır. Klasik bilime yaptığı müracaat da gayet kısıtlıdır.

Menandros'un üslubu dönemin klasik tarihçileri tarafından kullanılan geleneksel yazı kalıpları içerisinde değerlendirilebilir. Dönemin yazarları eğitim alırken çokça retorik, şiir ve dramdan besleniyorlardı. Kelimeler ve ibareler klasik yazarlardan örnek alınarak kullanılıyordu ve böylece yazar da bu tür çerçevesinde tanımlanabilir. Ancak bu bilinçli ödünç almaların ya da sadece tıpkı kullanımının geç dönem yazarların dağarcığından alınma hususu da pek belli değildir. Daha açık ve bilinir olan şey Agathias'ın kullandığı yazı stiline kullanımı ve Menandros'un onun stili ile yakından ilgilenmesi ancak dönem içinde görülen genel terkiplerle bağlantılı olarak yazarda bazı değişimlerin olduğudur.

Yabancı halkları adlandırırken Menandros'un daha çağdaş olduğu görülmektedir. Massaget adı görülmemekte ve İskit adı Orta Asya halkları için kullanılmaktadır. Türkler Türk, Avarlar Avar, Slavlar Slav ve Hunlar ise ayrı ayrı ve belli kabile toplulukları olarak görünmektedir. Öte yandan Lazi, arkaik Kolchianlar, Farslar, Medler ya da Asurluların ardıdır. Ayrıca yabancı adlar arasında yazılırken tutarsızlık gösterenler de vardır: Targitius / Targites, Meairanos / Mairanos, Dauritas / Daurentius, Kutrigur / Kotrager. Bu adların kopya eden kişiler tarafından yanlış geçirilmesi pek muhtemeldir. Yazdıklarının çoğu dönemin eğitim düzeninde yer alan standart kelime oyunları, argümanlar ve mütalaalar ile bezenmiştir.

Menandros tarafından konulara gösterilen ilgilerin ağırlık derecesi de Menandros'un kaynakları hakkında fikir yürütmeye imkân sağlamaktadır. Birçok diğer klasik yazarda görüldüğü gibi yazar kaynakları hakkında çok az bilgi vermektedir. Ancak imalardan anlaşıldığı kadarıyla yazar üç kaynaktan beslenmektedir: Yayınlanmış birkaç eser, arşiv kaynakları ve

sözlü raporlar. Menandros tarafından zikredilen tek yayınlanmış kaynak Peter'in bizatihi yayınladığı eseridir. Zemarkhos Gök-Türk'lere yaptığı seyahat için bir değerlendirme yayınlamış olmalıdır. Ayrıca Menandros'un müzakereler hakkında verdiği bilgiler muhtemelen imparatorluğun arşivlerine dayanmaktadır.

Menandros'un bir Hıristiyan olduğuna şüphe yoktur. Ancak selefleri Prokopios ve Agathias'ın yaptığı gibi Hıristiyan terminolojisini kullanmaktan kaçınmıştır.

Menandros'un eserinde yer alan malzeme Bizans İmparatorluğu'nu merkeze koyarak diğer halklar ve devletlerle olan ilişkiyi ele almaktan ibarettir. *Excerpta de Legationibus* bu ilişkilere dair malzemenin esas itibarıyla olduğu kaynaktır ki peşin hükümlerle terkip edilmiştir¹². *Excerpta de Sententiis* ve *Suda*'nın da benzer yaklaşım içinde olduğu görülmektedir¹³.

Menandros'un Fragmanları farklı konulara göre tasnif edilmiştir:

- 1, 1-2 Önsöz
- 2 Lazica'da savaş; Kutrigur ve Utigurlar
- 3, 1-2 Narses İtalya'da
- 4, 1-8 Eftalit Devletinin İmha Edilmesi; Avarların Kaçışı
- 5, 1-3 Avarların Batıya Kaçması; Romalılarla İttifak
- 5, 4 Tuna'da Avarlar; Romalılara Karşı Düşmanlık
- 6, 1-3 Sasânilerle On Beş Yıl Barış
- 7, 1-9 Justinianos'un Ölümü; II. Justinos'un Tahta Çıkışı
- 8 Avar Elçisinin Justinos'a Gelmesi

¹² *Excerpta de Legationibus*, Nottas addidit: Carolus Cantoclarus, Paris 1609.

¹³ R. C. Blockley, *The History of Menander*, 1-32. Menandros'un hayatı ve eseri ile ilgili ayrıca bkz. Moravcsik, *Byzantinoturcica I*, s. 422.

- 9, 1-3 Sasânîlerle Müzakere
- 10, 1 Gök-Türk Elçilerinin Romalılara Gelmesi
- 10, 2-5 Elçi Zemarkhos'un Gök-Türklere Gitmesi
- 11 Avarların Franklara Saldırması
- 12, 1-2 Avarların ve Langobardların Gepidleri Ortadan Kaldırması
- 12, 3-8 Avarların Sirmium Kuşatması
- 13, 1-5 Hüsrev'in Hristiyanlara Baskı Yapması
- 15, 1-6 Avarlarla Mücadele; Romalıların Mağlup olması; Antlaşma
- 16, 1-2 Romalıların Sasânî Bölgesinde yer alan Ermenistan'daki İsyanı Desteklemesi, Nusaybin'in Kuşatılması
- 17 Apamea'daki Haç Kalıntıları
- 18, 1-4 İmparator Tiberios; Sasânîlerle Müzakereler
- 18, 5-6 Kafkaslarda ve Ermenistan'da Mücadeleler, Sasânîlere Gönderilen Elçilik Heyeti
- 19, 1-2 Valentinus'un Gök-Türklere Elçi Olarak Gönderilmesi
- 20, 1-8 Roma- Sasânî Müzakereleri, Ermenistan'da Mücadele
- 21 Slavların Yunanistan'ı Yağmalaması, Romalıların Avarlardan Yardım İstemesi
- 22 Tiberios'un Langobardların İtalya'yı Tahriplerine Engel Olmaya Çalışması
- 23, 1-7 Roma-Sasânî Müzakereleri; General Mavrikios, Arzenene İstilas
- 23, 8-12 Tiberios Augustus; Hüsrev'in Ölümü ve IV. Hüzmüz'ün Tahta Çıkışı, Müzakerelerin Başarısız Olması; Mücadelenin Şiddetlenmesi

- 24 Tiberios'un Langobardlara Karşı İtalya'ya Tekrar Yardım Etmesi
- 25, 1-2 Avarların Sirmium (Sremska-Mitrovica/Sırbistan) İşgali
- 26, 1-7 Roma- Sasânî Müzakereleri; Mücadelenin Şiddetlenmesi
- 27, 1-3 Romalıların Sirmium'u Avarlara Terk Etmesi

C- Türklerle İlgili Fragmanlar

Fragman 2

Kutrigur ve Utigurlar

(Birinci paragrafta Medlerin Kolhis ülkesine sahip olmaları ve Bizans ile ilişkilerden söz edilmektedir)

İkinci Paragraf [Doğu'da] Bu gelişmeler meydana gelirken, **Zabergan**'ın¹⁴ önderliğindeki Hunlar (Kutrigurlar), Roma İmparatorluğundan çok uzağa sürülmüşlerdi. Fakat Kutrigurların geri dönmeyi ve Trakya topraklarını yağmalamayı planladıklarını düşünen **Justinianos**, bu esnada Utigurların¹⁵ lideri olan **Sandilkh**'e baskı uyguluyordu. Çok sayıda elçi göndererek veya onu provoke etmek amacıyla çeşitli yolları denemek suretiyle, Sandilkh'in Zabergan'a karşı savaşması için sürekli girişimlerde bulunuyordu. Ayrıca Justinia-

¹⁴ Kutrigurların lideri olan Zabergan, Tuna Nehri'ni geçerek Bizans topraklarına girmiş, İstanbul'a iki mil mesafede kamp kurmuştur. Bunun üzerine telaşlanan Justinianos alarma geçerek kutsal hazinenin şehir dışına çıkarılmasını emretmiştir. Ancak Zabergan, Belisarius tarafından tekrar Tuna'nın ötesine geçmeye mecbur bırakılmıştır. Bkz. W.C. Taylor, *The History of the Overthrow of the Roman Empire*, London 1836, s. 128.

¹⁵ Bu dönemde Kutrigurlar Maeotis Gölü'nün (Azak Denizi) batısında yaşarken, gölün doğusunda da Utigurlar yaşamakta idiler. Her ikisi de Türk kabilesidir. Prokopios, Agathias ve Menandros bunları Hun olarak isimlendirmişlerdir.

nos Sandilkh'e gönderdiği mesajlarda, eğer Kutrigurları yok ederse Roma İmparatorluğu tarafından **Zabergan**'a ödenen yıllık vergilerin hepsini ona göndereceğini belirtmiştir. Bu nedenle Romalılar ile iyi ilişkilerde bulunmak isteyen Sandilkh, arkadaşları (soydaşları ?) olan kabile bireylerini tamamen ortadan kaldırmasının kötü ve uygunsuz olduğu şeklinde yanıt vererek şu ifadeleri kullanır: “Çünkü onlar sadece bizim dilimizi konuşmuyor, bizim gibi çadırlarda yaşamıyor, bizim gibi giyinmiyor ve bizim gibi yaşamıyorlar, onlar aynı zamanda başka liderleri takip etseler bile, bizim akrabalarımızdır. Ne var ki, Kutrigurları atlarından yoksun bırakacağız ve onların sahibi biz olacağız, böylelikle binekleri olmadan Romalıları talan edemeyecekler”. Justinianos'un da ondan yapmasını istediği şey aslında buydu¹⁶.

Fragman 4, 2 **Avarların Batı'ya Kaçışı**

Gök-Türklerin lideri İstemi, Avarların kaçtığını¹⁷ ve kendi ülkesinden ayrılmaları ile Türklerin mülklerine verdikleri zararı öğrenince, doğal olarak bozkırlı kavimlerde olduğu gibi, övünerek ve gururlanarak şunları söylemiştir: “Onlar kuş değil ki Türklerin kılıçlarından kaçabilmek için gökyüzüne uçabilsinler, onlar balık değil ki sulara girip denizin derinliklerine saklanabilsinler; sadece yeryüzünde yolculuk edebilirler. Eftalitler ile savaşımıza son verir vermez, Avarlara saldıracağım ve benim kudretimden kaçamayacaklar”. İstemi'nin bu gururlu tavırlarla Eftalitlerle savaşına devam ettiği söylenmektedir¹⁸.

¹⁶ Bu olaylar 559 yılı sonrasında meydana gelmiş olmalıdır.

¹⁷ Gök-Türklerin 552 yılında Juan-Juanları mağlup etmesi üzerine batıya doğru göç eden Avarlar kastedilmektedir.

¹⁸ Amu Derya Irmağı'nın kuzey tarafında Sogdiana bölgesinde kurulan Eftalit Devleti'nin ortadan kaldırılması 557 yılı civarı olmalıdır. Bkz.

Fragman 5, 1-4

Avarların Tuna'ya Gelişi ve Roma ile Münasebetler

Fragman 5, 1

Avarlar hakkında bilgi¹⁹: Uzun süre dolaştıktan sonra Alanların yaşadıkları topraklara gelmişler ve Alanların lideri **Sarosius**'un huzuruna çıkarak kendilerini, Romalıların²⁰ dikka-

Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yay., İstanbul 2008, s. 89. Bu durumda Avarların batıya hareketleri Juan-Juanların mağlup olmasından sonra değil, Eftalitlerin mağlup olmasından sonradır. Çünkü bütün kaynaklar Avarların 557 ve sonrası bir tarihte batıya geldiklerini belirtmektedirler.

¹⁹ Avarlardan ilk kez Priskos bahsetmiştir (Frg. 40, 462 yılı civarı). Bu dönemde Volga Nehri'nin doğu kısımlarında görünmüşlerdir. Theophylaktos Simokattes Bizanslılar tarafından bilinen Avarların, **Sahte Avarlar (Pseudo-Avar)** olduğunda ısrar etmektedir. Ayrıca bunların İskitya'da kendilerinden en çok korkulan topluluk olan Avarların ismini alan Uar (**Var**) ve **Chunni (Hunni)** adlı kabilelerden meydana geldiklerini ifade etmektedir. Avarların kimliği ve kökeni husunda Macartney konuyu tartışmış, Menandros'un görüşünü kabul etmekle beraber, Theophylaktos'un açıklamalarına da karşı gelmiştir. Macartney Avarların, Gök-Türkler tarafından yenilen ve eskiden Chionites olarak isimlendirilen, Kermichiones'lerin vasal'ı olduklarını belirtmektedir. Bkz.C. A. Macartney, "On the Greek Sources for the History of the Turks in the Sixth Century", Bulletin of the School of Oriental and African Studies University of London, Vol. II, No 2 (1944), s. 266-75. Gerçek Avarlar, bazı yazarlar tarafından 552 yılı civarında Gök-Türkler tarafından mağlup edilen Orta Asya'nın hâkimi Juan-Juanlar ile aynı gösterilmektedirler. Avarlar, Juan-Juanların imparatorluğunun yıkılmasından sonra ancak Bizanslılar tarafından bilinmişlerdir. Avarların Alanlara gelişleri genelde 557-558 olarak tarihlendirilmektedir. Fakat 559-560 yılının da olma ihtimali yüksektir.

²⁰ Bu dönemde, 370 yılındaki Hun baskısı ile batıya göç etmemiş olan Alanlar Kafkas Dağları'nın kuzey-batı kısımlarında yaşıyorlardı. Bununla beraber Lazica bölgesinden dolayı Bizanslılar ile düzenli ve sade bir ilişkileri vardı.

tine sunması için rica etmişlerdir. Sarosius, o sırada Lazica'daki²¹ güçlerin generali olan **Germanus**'un oğlu **Justinos**'u²² Avarlar hakkında bilgilendirmiş, Justinos bunu **Justinianos**'a aktarmış ve İmparator generale, bu kabilenin Bizans'a elçi göndermesini emretmiştir. Avarların ilk elçisi olarak **Kandik** adlı biri seçilmiş ve bu elçi saraya gelerek, İmparatora kabilelerin en büyüğü ve en güçlüsünün geldiğini haber vermiştir. Avarlar yenilmez idiler ve yollarına çıkan herkesi kolaylıkla yenip harap edebilirlerdi. İmparator onlarla bir anlaşma yapmalı ve onların etkili korumasından faydalanmalıydı. Fakat en değerli hediyeler, yıllık ödemeler ve yaşamak için oldukça verimli araziler karşılığında sadece Roma devletine karşı lütufkâr olacaklardı. Kandik, İmparatora bunları söylemiştir. Justinianos'un vücudu zayıftı ve gücü, genç bir adamken hem Vandal kralı **Gelimer**'i hem de Gotların kralı **Vittigis**'i esir aldığı zamandan beri, oldukça azalmıştı. Şimdi yaşlı bir adamdı ve onun cesur ve savaşçı ruhu güçsüzleşmiş, Avarların gücünü savmak için savaşmaktan başka yollar aramıştı. Alnına yazılmış sonu ile karşılaşmasaydı, ilk olarak savaş yoluyla değil de akıl yoluyla onları yenilgiye uğratabilir ve tamamen ortadan kaldıracaktı; fakat kısa bir süre sonra hayata veda etti.

Fragman 5, 2

İmparator [II. Justinos] meseleyi tartışmaya açmış ve kut-sal senato planını ve kurnazlığını övünce, hemen [Avarlara] hediyeler göndermiştir: Altınla işlenmiş şeritler, divanlar, ipek elbiseler ve Avarların kibirli ruhlarını yumuşatacak diğer birçok

²¹ Türkiye'nin Kuzey Doğusunda Gürcistan'da Kolhis (Colchis) olarak bilinen bölge.

²² Bu Justinos, Justinianos'un kuzeni olan Germanus'un oğludur. Ayrıca Justinianos'un yeğeni olan ve daha sonra Justinos II olacak olan şahıs ile Illyricum'daki askeri kuvvetlerin başında bulunan Justinos'dan farklıdır. Yani üç Justinos var ve üçü de birbirinden farklıdır.

nesne. Ayrıca elçi olarak imparatorluğun korumalarından biri olan **Valentinus**'u²³ göndermiş, kabileyi (boyları) Romalılar ile bir anlaşma yapmaya ve düşmanlarına karşı beraberce silahlanmaya davet etmesini istemiştir. Bu, benim görüşüme göre, oldukça zekice bir hareketti, çünkü Avarlar ister üstün gelsin isterse yenilsinler, her iki durum da Romalıların yararına olacaktı. Valentinus gideceği yere ulaştığı zaman, hediyelerini sunup İmparatorun mesajını iletince, Avarlar ilk önce **Unigurları**, daha sonra bir Hun kabilesi olan **Zalileri** ve aynı zamanda **Sabirleri** mağlup ederek emirleri altına almışlardı²⁴.

Fragman 5, 3

Ant²⁵ liderlerikötü bir şekilde yenilgiye uğrayıp umutlarını kaybedince, Avarlar bunların topraklarını yağmalayıp talan etmişlerdir. Düşmanın saldırıları sonucu çaresiz durumda kalan Antlar, **Idariz**'in oğlu ve **Kelagast**'ın erkek kardeşi **Mezamer**'i elçi tayin ederek Avarlara göndermişler ve esir olarak alınan kendi kabilesinin üyelerinden bazılarının fidye ile serbest bi-

²³ Muhtemelen bir **spatharius** (V.VI yy.'da Bizans'ta bir askeri sınıf) idi. Türklere iki kere elçi olarak gönderilmiştir. İkincisi 576 yılında Gök-Türklere olacaktır. Blockley Valentinus'un "**İskit**" meseleleri üzerine uzmanlaşmış bir diplomat olabileceğini vurgular. Bkz. Blockley, *History of Menander*, s. 253. Fakat İskit tabiri yerine Bozkırlı topluluklar veya Türk kavimleri üzerine uzman biri demek daha doru olabilir.

²⁴ Unigurlar (veya daha çok kullanılan isimleri ile Onogurlar) Karadeniz'in doğusunda yaşayan bir Hun kabilesidir. Jordanes bunları Sabirlerle ilişkilendirmiştir. Bkz. Jordanes, *Histoire Des Goths*: Chap: 5. **Zali kabilesi** başka hiçbir yerde zikredilmez. Sabirler de Karadeniz'in doğusunda, **Kuban** havalisinde yaşayan bir Hun kabilesidir ve 460 yıllarında Volga taraflarına gelmişlerdir. Bkz. Priskos Frg, 40. Bu Türk kabilelerinin hepsi de güney-batı Albania (Şimdiki Gence ve Dağlık Karabağ) bölgesinden göç etmişlerdir.

²⁵ Antlar, içinde Slav unsurları ile Sarmat toplulukları bulunan bir kavimdir. Bunlar Karadeniz'in kuzeyinde Dinyeperve Dinyester Nehirleri arasında, büyük ihtimalle de Kutrigurların batısında yaşamakta idiler.

rakılmalarını istemişlerdir. Elçi Mezamer boşboğaz bir palavracıydı. Avarlara geldiğinde kibirli ve oldukça ihtiyatsız bir biçimde konuşmuştu. Bu nedenle, Avarların bir arkadaşı olan ve Antlara karşı düşmanca planları olan bir Kutrigur, Mezamer'in bir elçi için gerekenden fazla kibirli konuştuğunu duyunca Kağan'a şunları söylemiştir: "Bu adam tüm Ant halkı içerisinde en güçlü olanıdır ve kim olursa olsun tüm düşmanlarına karşı koyabilir. Öldür onu, böylelikle düşman topraklarını korkusuzca istila edebilirsin". Bu sözler üzerine ikna olan Avarlar, elçilerin dokunulmazlığını hiçe sayarak ve kanunları göz ardı ederek Mezamer'i öldürdüler. Bundan sonra da Ant topraklarını eskisinden daha fazla yağmaladılar, esirleri kaçırdılar ve hiç ara vermeden her yeri talan ettiler.

Fragman 5, 4

Avarlar, boylarının yerleşmesi için anayurt yapmak istedikleri bölgeye bakmak üzere, Justinianos'a elçiler gönderdiler²⁶. General Justinos'un tavsiyesi üzerine²⁷ İmparator, Avar kabilesini önceden **Herul**'ların yaşadıkları ve **İkinci Pannonia** olarak adlandırılan bölgeye yerleştirmeyi planlamıştır. Şayet bu topraklar üzerine yerleşme konusunda anlaşma sağlanabilseydi, İmparator buraları onlara verecekti. Fakat Avarlar **İskitya** dışında yaşamayı çok fazla istemiyorlardı, çünkü tahminimce bu bölgelere çok bağlanmışlardı²⁸.

²⁶ Bu durum 562 yılına bkz. Bury, *Death of Theodosius*, II, s. 315 veya az bir süre öncesine tesadüf etmektedir. Bkz. Stein, *Histoire du Bas-Empire*, II, s. 543.

²⁷ Bury bu Justinos'u, Germanus'un oğlu olan ve Kolhis'e elçi olarak giden Justinos olarak belirtir. Stein ise Germanus'un oğlu Justinos'un bu bölgedeki askeri komutaya transfer olduğunu ifade eder. Justinos'un 566 yılında öldürülmesine kadar ki süre zarfında bu bölgede olduğu kesindir. Bkz. Agathias 4,22,7.

²⁸ Justinianos **Bassiana** olarak adlandırılan **II. Pannonia** bölgesine Avarları yerleştirmek istemiştir. Fakat kendileri Küçük İskitya'yı istiyorlardı. Ancak

Yerleşim yeri konusundaki görüşmelerde çok fazla ilerleme kaydedilmemesine rağmen, General Justinos Bizans'a elçiler göndermiş ve İmparatora belirli bir süre boyunca Avarları burada alıkoymalarını önermiştir. Çünkü adı **Kunimon** olan elçilerden biri ile arkadaşlık kurmuş ve Kunimon güvenilir bir biçimde ona niyetlerinin iddia edilenlerden farklı olduğunu söylemiştir. Avarların talepleri oldukça makul idi ve Romalılara karşı iyi niyetlerini göstererek, bu şekilde Tuna Nehri'ni geçene kadar, ihanetlerinin bir maskesi olarak masumca yerleşme isteklerini kullanıyorlardı. Aslında Avarların niyetleri farklıydı ve eğer Tuna Nehri'ni geçmeyi başarırlarsa, tüm orduları ile birlikte bir saldırı düzenlemeyi planlıyorlardı. Justinos bunu öğrenince, İmparatora elçilerin Bizans'ta alıkonmalarını söylemiştir, çünkü elçiler salıverilmeden önce, Avarlar nehri geçmek istemeyeceklerdi.

Bunları yaparken Justinos Avarların nehri geçmelerine karşı önlem alma konusunda daha az dikkatli değildi, çünkü burayı korumak için muhafız kıtalarının komutanı olarak **Bonos**'u²⁹ tayin etmişti. Avarların elçileri, İmparatordan taleplerinin hiçbirini alamadıkları için, ondan alışıldık hediyeleri aldılar ve hem kıyafet hem de silah olarak ihtiyaç duydukları ne varsa satın alarak gitmelerine izin verildi. Ne var ki, İmparator Justinianos gizlice Justinos'a ne olursa olsun elçilerin silahlarını ellerinden almalarını emretmiştir. Bunun üzerine general dönüş yolunda elçilerle karşılaşınca bu emri yerine getirmiştir. Bundan sonra, Romalılar ve Avarlar arasında, önceden beri için için yanan husumet patlak vermiştir. Fakat belirgin neden elçilerin

Avarların buraya yerleşmesi Bizans'ın Trakya bölgesini tehlikeye atabilir, buraların istilasını hızlandırabilirdi. Bundan dolayı Justinianos ısrarla Avarların istediği bölgeyi stratejik olarak vermek istememiş olabilir.

²⁹ Mavrikios'un imparatorluk muhafızlarının bir üyesidir.

acilen salıverilmemelidir. Bayan³⁰, elçilerin hızla geri gönderilmelerini talep etmiştir, fakat İmparator planlanan şeyi çok iyi bildiği için, elçileri başkentte tutmak için durumu çeşitli yollarla idare etmeye çalışmıştır.

Fragman 8

Avarların Justinos'a Elçi Göndermesi

Genç Justinos'un hükümdarlığı sırasında (565-578), Avarların elçileri önceki İmparator Justinianos'un kabilelerine verdiği olağan-yıllık hediyeleri almak için Bizans'a gelmişlerdir³¹. Bu hediyeler, uçuşan saçlarını³² sınırlamak için yapılan altınla işlenmiş şeritler ve benzer şekilde divanlar ve diğer lüks eşyalardı. Bu sebeplerin haricinde ayrıca Avar elçileri; İmparatoru denemeye ve aynı şekilde hediyeleri alıp alamayacaklarını, Romalıların ataleti ile alay edip edemeyeceklerini ve ihmalkârlıklarını kendi menfaatlerine dönüştürüp dönüştüremeyeciklerini anlamak için gelmişlerdir³³. İmparator ile birlikte kendilerine pek çok seyirci bulmuşlar, aynı zamanda da istediklerini tercümanlar yoluyla söyleme hakkı kendilerine verilince, şunları söylemişlerdir³⁴: "Ey İm-

³⁰ Bayan ile ilgili teferruatlı bilgi için bkz. İsmail Mangaltepe, "Avar Hakanı: Bayan ve Dönemi", *İslam Öncesinden Çağdaş Türk Dünyasına Prof. Dr. Gülçin Çandarlıoğlu'na Armağan*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2008, s. 167-178.

³¹ Justinos imparatorluk tacını 14 Kasım 565 yılında takmıştır. Corripus'a göre Avar elçilerinin Justinos'un huzuruna çıkmaları ise tahta çıkışından yedi gün sonra meydana gelmiştir. Bkz. F.C. Corripus, *In laudem Iustini Augusti minoris*, (3,151 vd.) Ed. A. Cameron, London 1976, s. 185-186.

³² Avarların uzun saçları diğer müelliflerin de dikkatini çekmiştir. Hatta onları diğer topluluklardan ayıran önemli bir ayrıntı olarak görülmüştür. Bkz. Agathias: 1,3,4.

³³ İleriki yıllardabarışın satın alınması meselesi için ayrıca bkz. Agathias 5,14.

³⁴ Corripus'a göre elçilik heyetinin lideri **Tergazis** idi, bkz. Corripus, *In Laud. Iust.* 3, 258, s. 68. Menandros'a göre ise elçilerin lideri **Targitius** idi.

parator, doğrudur ki babanızın hâkimiyetini miras aldınız, bu nedenle tıpkı babanızın yaptığı gibi onun arkadaşlarına menfaat sağlamalısınız ve babanız hayattayken yaptıklarının hiçbirini değiştirmeden, şu an ölü olduğu için kendinizi onun gerçek halefi olarak göstermelisiniz. Bu nedenle, aynı davranışlara devam edecek ve eşit derecede istekli bir biçimde sizin cömertliğinizden bahsedeceğiz ve sizi velimetimiz addedeceğiz. Ayrıca, eğer bize cömert davranılırsa, davranışlarınıza aynı şekilde karşılık vermemekten utanç duyacağız. Babanız bize hediyeler verince biz de, hem de yapabileceğimiz halde, Roma bölgesini istila etmeyerek hem de daha sakin durarak borcumuzu ödedik. Bizler Trakya'yı sürekli istila eden komşu barbarları toptan yerle bir ettik ve hayatta kalanlardan hiçbiri Trakya sınırlarını geçemedi, çünkü Roma İmparatorluğu ile dost olan Avarların gücünden korktular. Bu nedenle bizim için yapacağınız tek yeniliğin bize babanızın yaptığından daha fazla ödeme yapmanız olduğunu düşünüyoruz ve bu da bizi size babanızdan daha fazla yakınlaştıracak ve size daha fazla teşekkür borçlu olacağız. Olağan (yıllık) hediyelerimizi almak için geldik. Şunun farkında olmalısınız ki eğer liderimiz öncelikle bu hediyeleri alamaz ise, sizlerin ve Roma Devleti'nin iyi bir dostu olamaz ve bunun için Romalılara saldırmayı planlar"³⁵.

Avar elçileri bu müphem konuşmayı yaparak hem ricada bulunmuşlar hem de tehditler savurmuşlardır, çünkü bu şekilde İmparatoru korkutacaklarını ve yıldıracaklarını ve bunun sonucunda da Romalıların Avarlara vergi ödemek zorunda kalacaklarını düşünmüşlerdir. Fakat İmparator Avarların sözlerinin kuru gürültüden başka bir şey olmadığını düşünmüş ve şu şekilde cevap vermiştir: "Hem yalvarıp hem de böbürlenerek bu şekilde istediğiniz şeyleri ala-

³⁵ Bkz. Corripus, *a.g.e.*, 3, 271-307'deki şiir, s. 69-70.

cağınızı düşünürken, amaçlarınızda başarısızlığa uğradınız. Bizi ne iltifatlarınızla kandırabilirsiniz ne de tehditlerinizle korkutabilirsiniz. Fakat size babamın verdiğiinden daha fazlasını vereceğim. Kibiriniz normal olanın ötesine geçmiş ve ben sizlere uygun davranmayı öğreteceğim. Disiplinsiz ruhları ıslah eden ve tabiri caizse, onları eğiten, yıkıma yönelik hevesli aceleciliklerini kontrol altına alan; kendi isteklerine düşkün olduğu için gerekli parayı tedarik edenden daha büyük bir velinimet olacaktır. İkincisi bir arkadaş gibi görünse de, kendilerine menfaat sağlayanları hemen ortadan kaldırmak için en küçük bir bahaneyi kullanacaktır. Şimdi bizden en büyük değere sahip olan hediye – yani hayatlarınızı – alarak ve Roma altını yerine, hayatta kalmanızı sağlayacak dehşetimizi alarak buradan ayrılın. Sizinle ittifak kurmaya hiç ihtiyacım yok, sizler de bizden bizim vermek istediklerimizin dışında hiçbir şey alamayacaksınız ve hizmetlerinizin karşılığı olarak, umduğunuz gibi bizden vergi değil, ücretsiz bir hediye olarak bunu alacaksınız.”

İmparator Avar elçilerini³⁶ bu şekilde korkutunca, bu insanlar onun sözlerinden ihtiraslarına eza çektireceği, kendilerine önceden verilen şeylerin verilmeyeceği ve gelecekte, herhangi bir karşılık olmadan Roma İmparatorluğu’na saldıramayacakları sonucunu çıkarmışlardır. Büyük bir umutsuzluğa düşmüşler ve mevcut durumun sonucunun ne olacağı ve ilişkilerinin nasıl bir şekil alacağı konusunda tartışmışlardır. Hem hiçbir amaçları olmadan Bizans’ta kalmak hem de burayı elleri boş terk etmek istememişlerdir. Fakat bu iki şeytana (elçilere) kendi kabilelerine dönmek ve arkadaşlarına katılarak İmparatorun cevabı ile sarsılmış bir vaziyette Franklerin topraklarını tamamen terk etmek daha mantıklı gelmiştir.

³⁶ Krş. Corripus, *a.g.e*, 3, 399-400, s. 72.

Fragman 10, 1-5

Gök-Türk Elçilerinin Justinos'a Gelmesi

Fragman 10, 1

Justinos'un hükümdarlığının dördüncü yılının başında (568 sonu-569 başları), Gök-Türklerden bir elçi Bizans'a geldi. Gök-Türklerin gücü arttığı için, önceden Eftalitlerin şimdi de Gök-Türklerin tebaası olan **Sogdlar** krallarından Sasânilere bir elçi göndermesini ve Sogdların orada seyahat etmesine ve Medlere ham ipek satmalarına izin verilmesi hususunda talepte bulunmasını istediler. İstemi³⁷ bunu kabul etti ve liderleri **Maniakh**³⁸ olan Sogdlu elçileri gönderdi. Elçiler Sasânî kralına ulaştıkları zaman, kendilerine herhangi bir engel olmaksızın topraklarında ham ipek satma izni verilmesini talep ettiler. Elçilerin taleplerinden çok da memnun olmayan Sasânî kralı, topraklarından Sasânî bölgesine serbest giriş verme konusunda isteksiz olduğu için, cevabını bir sonraki güne kadar erteledi ve ertelemeye devam etti. Bir dizi ertelemeden sonra, Sogdlar bir cevap vermesi için baskı yapmaları üzerine Hüsrev, meseleyi tartışmak için bir meclis topladı. Bu sırada Kral karısının ırzına geçtiği için, kendi kabilesini Gök-Türklere şikâyet eden (bu sırada kabilesini terk ederek Medlere katılmıştır) Eftalit kavmine mensup olan Katulph³⁹ adında biri, Sasânî kralına ipeği reddetmesini değil, adil fiyatını ödeyerek satın al-

³⁷ İstemi (Sizabul) (Menandros Silzibul Frg,4,2;19,1) Arap kaynaklarındaki Sinjibü ile aynıdır. Günümüzde Türk kağanı İstemi (İstâmi) veya Çin kaynaklarındaki Che-tie-mi'nin ismidir, bkz. Moravcsik, *Byzantinoturcica* II, s. 275. Daha yaşlı yazarlar Silzabul'un, Gök-Türklerin Batı Kağanı ve Bizans ile ilişkisi olan Moka Khan olabileceğini de belirtirler.

³⁸ Maniakh, Türkçe bir isimdir.

³⁹ Bu şahıs, Kralının kendi karısına tecavüz etmesi üzerine, halkını Türklere ispiyonlamıştır. E. Cahun Katulph'un, Türkçe Kutluk olabileceğini belirtir bkz. E. Cahun, *Introduction à l'Histoire de l'Asie*, Paris 1896, s. 109.

masını ve bunları elçilerin gözleri önünde yakmasını tavsiye etti. Bu sayede adaletsizlik yaptığı için itham edilmeyecek; fakat Gök-Türklerden ham ipek almak istemediği anlaşılacaktı. Böylelikle ipekler yakıldı ve Sogdlar bütün bu olanlardan hiç de memnun olmayarak ülkelerine döndüler.

Sogdlar neler olup bittiğini İstemi'ye anlatınca, İstemi Sasânîlere başka bir elçi gönderdi, çünkü Sasânîler ve kendi devleti arasında dostane ilişkiler kurmak istiyordu. Bu ikinci Türk elçi gelince, Sasânîlerin yüksek dereceli yetkilileri Katulph ile görüşükten sonra kral [Hüsrev], İskitlerin⁴⁰ güvenilir olmayan doğaları nedeniyle, Gök-Türkler ile dostane ilişkiler kurmanın tamamen Sasânîlerin aleyhine olduğuna karar verdi. Bununla birlikte elçilerden bazılarının zehirlenmesini emretti, bu sayede bundan sonraki elçiler de buraya gelmeyi reddedeceklerdi. Türk elçilerinin çoğunluğu, üçü veya dördü hariç, yiyeceklerine karıştırılan öldürücü zehir ile öldürüldüler. Sasânîler arasında Türk elçilerin Sasânî ülkesinin boğucu kuraklığından öldükleri haberi yayıldı, çünkü kendi ülkeleri genellikle kar kaplıydı ve soğuk havadan uzaklaşınca hayatta kalmaları mümkün değildi. Geriye kalanlar farklı bir durumdan şüphelenmiş olsalar bile, kendi ülkelerine döndüklerinde Sasânîlerin söylediklerinin aynısını söylediler.

Fakat kurnaz ve zeki bir adam olan İstemi neler yapıldığının farkına vardı ve elçilerin hainlikle öldürüldüklerini anladı. Bu da Sasânîler ile Gök-Türkler arasındaki husumetin nedeni oldu.

Sogdların lideri Maniakh bu fırsatı değerlendirdi ve İstemi'ye Gök-Türklerin Romalılar ile dostluk kurmalarını ve diğer insanlardan daha çok kullandıkları için onlara satış amaçlı ham

⁴⁰ İskit tabiri burada Türk kelimesinin eşanlamlısı olarak kullanılmamış, İskitya'da oturan genel olarak bütün göçebe kavimler kastedilmiştir.

ipek göndermelerinin daha iyi olacağını tavsiye etti. Maniakh'ın kendisi Gök-Türk elçileri ile iyi anlaşmak için oldukça hevesliydi ve bu sayede Romalılar ve Gök-Türkler dost olabilirlerdi. İstemi bu teklife onay verdi ve Maniakh'ı elçi olarak selamlarını iletmek üzere, ayrıca ham ipekten oldukça değerli bir hediye ve bir mektup ile beraber Roma İmparatoruna gönderdi⁴¹.

Mektubu taşıyan Maniakh yola çıktı. Çok sayıda yollardan geçti ve çok sayıda arazileri aştı, bulutlara erişen yüksek dağlardan, geniş ovalardan ve ormanlardan, bataklıklardan ve nehirlerden geçti. Daha sonra Kafkasları geçti ve nihayet Bizans'a ulaştı⁴². Saraya girip İmparatorun karşısına gelince, her şeyi dostane ilişkiler kurallarına göre yaptı. Mektubu ve hediyeleri bunları almak için kendisine gönderilen kişilere verdi ve zahmetli yolculuğunun boşa çıkmamasını istedi.

İmparator İskit dilinde⁴³ (Gök-Türkçe) yazılmış mektubu bir tercüman aracılığıyla okuyunca, oldukça istekli bir biçimde elçiyi huzuruna kabul etti. Daha sonra elçilere Gök-Türklerin

⁴¹ Bizanslılar ile Sogdlular arasındaki münasebetler muhtemelen yirmi yıl öncesine dayanıyordu. Ancak Kafkasya ötesi ile ilişkilerin daha önceden başladığı bir gerçektir. Bizanslılar, Etyopyalıları maşa olarak kullanarak Sasânileri ipek gelirinden alıkoymak gibi başarısız bir teşebbüse girişmişlerdi Bkz, Prokopios, *Wars*, 1,20, 9-12. Maniakh'ın sefareti ile birlikte ipek böceği ve yumurtaları, Justinianos'un saltanatı esnasında, kaçırarak elde ettiler.

⁴² Theophanes, Maniakh'ın Alan topraklarındaki (Kuzey-doğu Kafkaslar) bu seyahatinin ayrıntılarını de eklemiştir. Bkz. *The Chronicle of Theophanes Confessor*, Trans. C. Mango and R. Scott, New York 1997, s. 361 (Chronicle, a.m. 6064).

⁴³ E. Cahun bu mektubun dilinin aslında eski Türkçe olduğunu ve burada önemli olanın da Bizanslıların bunu okuyup tercüme edebilecek bir çevirmenlerinin bulunduğunu belirtmektedir. Fakat Menandros hiçbir zaman açıkça Türklerden "İskit" olarak bahsetmemiştir, Bizanslıların tercüman olarak kullanabilecekleri bir insan olması dikkate değerdir.

liderliği ve konumu hakkında sorular sordu. Elçiler dört eyalet olduğunu, fakat tüm insanlar üzerindeki hâkimiyetin sadece İstemi'de olduğunu söylediler⁴⁴. Ayrıca, Gök-Türklerin Eftalitleri istila ettiğini ve onları vergiye bağladığını da söylediler⁴⁵. İmparator şöyle bir soru sordu: “Yani tüm Eftalit gücünü kendinize tâbi mi kıldınız?”. Elçiler de “Tamamen” diye cevap verdiler. Sonra İmparator “Eftalitler şehirlerde mi yoksa köylerde mi yaşıyorlar?” diye sordu. Elçiler: “Efendim, bu insanlar şehirlerde yaşıyorlar”⁴⁶. “Öyleyse” dedi İmparator, “sizin bu şehirlerin hâkimi olduğunuz açık”. “Doğrusu bu” dedi elçiler. İmparator sordu: “Çok sayıda Avar’ın Gök-Türk hâkimiyetine karşı nasıl isyan çıkardıklarını ve herhangi bir kısmının size tabi olup olmadığını anlat bize.” “Ey İmparator, hâlâ bize bağlı olan kişiler var. Kaçanların sayısı tahminimizce yirmi bin civarındadır.” Daha sonra elçiler Gök-Türklerle tâbi olan kabileleri sayarak İmparator’dan Romalılar ile Gök-Türkler arasında barış olmasını ve hem saldırı hem de savunma ittifakı yapılmasını talep ettiler. Ayrıca Roma İmparatorluğunun düşmanı olan ve bölgelerine baskın yapanları yok etmek için istekli olduklarını da eklediler⁴⁷. Elçiler bu şekilde konuşurken, Maniakh ve ya-

⁴⁴ Bu durum İstemi’nin batı Türkleri arasındaki dört grubun üzerinde en büyük Kağan olduğunu göstermektedir. Bkz J.B. Bury, “The Turcs in the Sixth Century”, *EHR*, 12 (1897), s. 419. E. Cahun’a göre bu dört grup Kipchakh, Kalakh, Kankli ve Karluk olarak adlandırılıyordu, bkz., Cahun, *a.g.e.*, s. 112.

⁴⁵ Burada anlatılanlar Sasânî elçisinin iddia ettiklerinin tam tersi idi (Frg, 6,1). Justinos burada Sasânîlerin iddiasını açıkça öğrenmeye çalışıyordu.

⁴⁶ Çinli bir ziyaretçi Eftalitlerin göçebe olarak kaldıklarını, bunların mağlup ettikleri Sogd ve Harezmîlerin ise şehirde yaşadıklarını aktarır. Bkz. K. Hannestad, “Les Relation de Byzance avec la Transcaucasie au V. et VIe siècles”, *Byzantion* 25-27 (1955-57), s. 436.

⁴⁷ Türkler, Bizanslıların ezeli düşmanlarına karşı ortak ticari ilişkiler ve işbirliği kurmak istiyorlardı. Burada hedef açıkça Sasânîler idi. Fakat Türk-Şad’ın bir diğer hedefi de Avarlar idi.

nında bulunanlar ellerini havaya kaldırarak bu sözleri dürüst bir amaçla söylediklerine dair büyük yemin ettiler⁴⁸. Ayrıca eğer iddiaları yanlışsa ve yerine getirilemezse kendileri, hatta İstemi ve tüm ırk üzerine lanetler okudular. Bu şekilde Gök-Türk insanları Romalıların dostu oldu ve devletimizle bu ilişkileri kurdular.

Fragman 10, 2

Önceden **Sacae**⁴⁹ olarak adlandırılan Türkler barışa ilişkin olarak Justinos'a bir sefaret gönderince, İmparator Türklerle bir elçi göndermeye karar verdi. O sırada doğu şehirlerinin genel kumandanı olan **Kilikyalı Zemarkhos**'a bunun için hazırlanmasını emretti. Uzun bir yolculuk için gerekli olan hazırlıklar tamamlanınca, Justinos'un hükümdarlığının dördüncü yılının sonlarına doğru (Ağustos 569), on beş yıllık döngünün ikinci yılında ve Latin takvimine göre Ağustos ayının başlangıcında Zemarkhos, Maniakh'ın kendisi ve arkadaşları ile Bizans'tan ayrıldı⁵⁰.

Fragman 10, 3

Zemarkhos ve yanındakiler günler süren yolculuğu tamamlayarak, Sogdların yaşadığı topraklara girdiler. Bu noktada atlarından indiler ve bunu yapmaları için emir aldıkları aşikâr olan bazı Türkler, onlara satılık demir sundular ki bana göre bunun amacı, demir madenlerine sahip olduklarını gös-

⁴⁸ Maniakh ve elçilerin ellerini havaya kaldırarak söz vermeleri, Gök-Tanrı inancının bir yansıması veya Gök-Tanrıyı şahit göstermek ve bu şekilde güven kazanmak olabilir.

⁴⁹ **Sacae** terimi ilk kez Herodot'ta ortaya çıkmıştır. Sasânilerin genel olarak çöl dışında yaşayan Orta Asyalı göçebelere verdiği isim. Bkz. R.N. Frye, *The Heritage of Persia*, London 1962, s. 43 vd.

⁵⁰ Bu seyahat Ağustos 569 yılında gerçekleşmiştir. John Ephesus yanlışlıkla (6,23) bu elçilik tarihini Justinos'un yedinci yılı olarak yazar.

termekti. Çünkü bu insanlar arasında demirin kolaylıkla elde edilmediği söylenmektedir. Demir madeni yataklarına sahip topraklara hâkim olduklarını ima etmek için böyle bir gösteri yaptıkları varsayılabilir⁵¹.

Kendi kabilelerinden başkaları da ortaya çıkarak kendilerini tekin olmayan şeylerden kurtaran kişiler olduklarını söylediler ve Zemarkhos ile arkadaşlarının yanına geldiler. Taşıdıkları bütün yükleri alarak yere koydular. Daha sonra tütüsü ağacının dallarından bir ateş yaktılar, ziller ve davullar ile gürültü çıkararak İskit dillerinde bazı haşin sözler söylediler, alevlerle çatırdayan tütüsü dallarını yüklerinin üzerinden geçirdiler ve cinnete düşüp deli adamlar gibi davranarak kötü ruhları uzaklaştırdıklarını düşündüler. Bu şekilde bazı adamların şeytana karşı engelleyici ve koruyucu oldukları düşünülüyordu. Düşündükleri gibi şeytanları uzaklaştırdınca ve Zemarkhos'un kendisini ateşe yaklaştırdıklarında, bu sayede kendilerini de temizlediklerini düşündüler⁵².

Tüm bunlar bu şekilde gerçekleşirken, Ektag (Akdağ), veya Grekçede “**Golden Mountain (Altın Dağ)**” olarak adlandırılan dağda⁵³ Kağan'ın nerede olduğunu göstermek için tayin edilen kişilerle birlikte yolculuklarına devam ettiler. Ze-

⁵¹ Türkler, Juan-Juanları mağlup etmeden önce bunlara demir işçiliği yapıyorlardı. Bkz. E.H. Parkers, *A Thousand Years of the Tartars*, 2. Baskı, New York 1924, s. 130; E. Chavannes, *Document sur les Tou-Kiue (Turcs) Occidentaux*, 2. Baskı, Paris 1941, s. 235.

⁵² Kötü ruhlardan temizleyen açıkça “Şaman”dır. Ateşten atlayarak temizlenme Orta Asya'daki topluluklardan gelmedir. Sogd sınırlarındaki bu temizlenme ve duanın, Türk gücünün ve etkisinin batıya doğru uzandığını akla getirmektedir.

⁵³ Ekdağ olarak adlandırılan dağın yeri ve konumu beraberinde pek çok tartışmayı da getirmiş ve Zemarkhos'un takip ettiği güzergâh konusundaki görüşleri de farklılaştırmıştır. Eski görüşlere göre İstemi'nin ikamet ettiği bu yer, adının manası **Altın** olan Altay Dağlarındadır. Diğer görüşler ise

markhos ve arkadaşları İstemi'nin o sırada bulunduğu yere – sözde “Altın Dağ”ın bir vadisi – ulaştıktan sonra, çağırıldılar ve hemen İstemi'nin huzuruna çıkarıldılar. İstemi bir çadırın içindeydi ve gerektiğinde bir at tarafından çekilebilecek, iki tekerlekli altın bir taht üzerinde oturuyordu. Zemarkhos ve arkadaşları Kağanı selamladılar, adet olduğu üzere ona hediyelerini sundular ve hediyeler görevliler tarafından alındı.

Daha sonra Zemarkhos şunları söyledi: “Birçok insanın hâkimi, büyük İmparatorumuz benim aracılığımla size şunları söylemektedir, “Dostumuz olan ve Roma devletine karşı lütf gösteren sizlerin, talihiniz iyi gitsin ve başarı sizinle olsun. Her zaman düşmanlarınızı istila edip onları yağmalayabilesiniz. Arkadaşlık kurallarına zarar veren kıskançlığa sahip olursak, bizden uzak durun. Türk kabileleri ve Gök-Türklere tabi olanlar bizim dostlarımızdır ve siz de bizim hakkımızda böyle düşünün”. Zemarkhos tam olarak bunları söylemiş ve İstemi de aynı sözlerle karşılık vermiştir.

Daha sonra şöenlere başladılar ve günün geri kalan kısmını aynı çadır içerisinde eğlenerek geçirdiler. Çadır çeşitli renklerde, hüner olmaksızın boyanmış ipek perdelerle donatılmıştı. Bizim gibi üzümünden çıkarılan şarap içmediler, çünkü toprakları üzüm şarabını desteklemiyordu ve bitki türleri bölgelerinin yerli ürünü değildi. Başka bir tür olan tatlı bozkırlı şarabı içtiler⁵⁴. Daha sonra herkes kalacağı yere çekildi.

Ertesi gün benzer şekilde çok renkli ipek perdelerle dekore edilmiş başka bir **kulübede**⁵⁵ buluştular. Kulübe-

Ektag'ın aslında “Beyaz Dağ” “Akdağ” olduğunu ve Çin'deki A-kie-tien Dağı ile örtüşüğünü iddia ederler.

⁵⁴ Bu içeceğin muhtevası açık değildir. Kırmızı olması ihtimal dışıdır.

⁵⁵ Menandros'un bu tip baraka ve kulübelerden bahsetmesi ilginçtir. Kesinlikle çadır terimini kullanmamaktadır. Bunlar muhtemelen ağaç dallarından yapılmışlardır.

nin içinde farklı şekillerde heykeller vardı⁵⁶. İstemi tamamen altından yapılmış bir divanın üzerine oturdu. Yapının ortasında altın semaverler, su serpme araçları ve altın testiler vardı. Tekrar şöenlere başladılar ve içme (eğlenme) sırasında gerekli olan şeyleri söyleyip dinledikten sonra oradan ayrıldılar.

Bir sonraki gün, içinde yaldızlı ahşap sütunlar ve dört altın tavus kuşu ile desteklenmiş, ayrıca dövülmüş altından yapılmış bir divanı olan başka bir yapıya geldiler. Bu yapının önündeki geniş bir alan üzerinde, çok sayıda gümüş nesneler, tabaklar, kâseler ve yine çok sayıda hayvan heykelleri, gümüş heykeller ve hiçbir şekilde bizim yaptıklarımızdan daha bayağı olmayan, yani Gök-Türk kağanının zenginliğini gösteren nesneleri taşıyan yük arabaları çekiliyordu⁵⁷. Zemarkhos ve arkadaşları orada beklerken İstemi, Sasâniler üzerine yürüdüğü sırada Zemarkhos'un yirmi izleyici ve katılımcı ile birlikte kendisine katılmasını ve diğer Romalıların Zemarkhos'un dönüşünü beklemek üzere **Kholiatai**'ya⁵⁸ dönmesi gerektiğine karar verdi. [İstemi] ...onları hediyelerle onurlandırdıktan sonra gönderdi. Zemarkhos'a, **Kherkhir**⁵⁹ olarak adlandırılan topluluktan elde edilen bir savaş esirini yani bir kadın köleyi sundu ve Zemarkhos Sasânilerle savaşmak üzere yola çıktı.

⁵⁶ Bu yapıların durumu ve konumu açık değildir. Plano Carpini Tatarlar arasındaki her kabile reisinin çadırının ortasında kutsal bir sandık veya türbe bulunduğunu belirtir. Bkz. F.G. DiPlano Carpini, *The Story of the Mongols Whom We Call The Tartars*, Trans: Eric Hildinger, Boston 1996, s. 41.

⁵⁷ Bazı yazarlar bu ifadeden hareketle İstemi'nin savaşa giderken de hazinesini yanında taşıdığı sonucuna varmışlardır.

⁵⁸ Kholiatai veya Kalakh'lar Batı Türkleri içindeki dört gruptan biri idi.

⁵⁹ Kırgızlar kastedilmektedir.

İlerlerken Talas⁶⁰ olarak adlandırılan bir yerde kamp kurduklarında, Sasânilerden gelen bir elçi İstemi'nin huzuruna çıktı. Kağan Roma ve Sasânî büyükelçilerini kendisiyle birlikte akşam yemeği yemeye davet etti.

Elçiler yemeğe icabet ettiklerinde İstemi, Romalı elçilik heyetine büyük bir saygı ile davrandı ve şerefli divan üzerine oturmalarını istedi. Ayrıca Sasânîler hakkında şikâyetlerde bulunarak, onların ellerinde haksızlığa uğradığını ve bu nedenle onlara karşı savaşa gittiğini söyledi. İstemi hiddetli bir biçimde suçlamalarda bulunurken, Sasânî elçisi bu tür ortamlarda hâkim gelen susma geleneğini bozdu ve hızlı bir şekilde karşı çıkarak İstemi'nin suçlamalarını cesur bir biçimde yalanladı. Orada bulunanlar, elçinin geleneği terk edip ölçüsüz ifadelerde bulunmasını ve öfkesinin ölçsüzlüğünü görünce şaşkına döndüler. Sasânî elçileri bu şartlar altında Gök-Türk ülkesinden ayrıldılar ve bunun üzerine İstemi, Sasânîlere saldırmak için hazırlıklara başladı⁶¹.

Bu olaydan sonra Zemarkhos ve arkadaşlarını çağırdı, Romalılara yönelik dostluğu yeniden teyit etti ve onları evlerine gönderdi. İlk elçi Maniakh öldüğü için onlarla birlikte başka bir elçi gönderdi. Maniakh'ın halefinin adı Tagma, unvanı ise **Tarkhan** idi⁶². Böylelikle İstemi tarafından, vefat eden Maniakh'ın oğlu ile birlikte Romalılara elçi olarak gönderildi.

⁶⁰ Bu yer Chu ve Sir Derya (Jaxartes) nehirleri arasında, aynı adı taşıyan ırmağın kıyılarında bulunmaktadır. Burada Araplar 751 yılında Çinlileri mağlup etmişlerdir. Sonrasında bu ırmak Türk ülkeleri ile Araplar arasında sınır olmuştur.

⁶¹ John Ephesus bu karşılaşmanın Kağan'ın sarayında vuku bulduğunu belirtir. Ayrıca Sasânîli elçilerin Bizanslıların Sasânî Devletine haraç ödediklerini iddia ettiklerini fakat Zemarkhos'un bunların yalan olduğunu söylediğini yazmıştır (6,23).

⁶² Moravcsik'e göre Tarkan unvanı, bir Türk-Bulgar kelimesidir bkz. Moravcsik, *Byzantinoturcica* II, s. 299. Türkler tarafından genelde elçilere

Oldukça genç bir delikanlı olduğu için, kendisine babasının unvanı verildi ve Tarkhan Tagma'dan hemen sonraki rütbeyi aldı. Bana göre bu çocuk babasının unvanını aldı çünkü Maniakh, İstemi'ye karşı oldukça arkadaşça ve sadık idi.

İstemi, Zemarkhos ve arkadaşlarını gönderdikten sonra, daha önce kendilerine beklmeleri söylenen yere gönderilen Romalılar ile Zemarkhos burada buluştular. Bu birleşmenin ardından eve dönüş yolculuklarına başladılar ve ilk **Kholiatat**⁶³ şehrini terk ederek kaleler boyunca yolculuk ettiler.

Fragman 10, 4

Roma elçilerinin geldiği ve bir Türk elçi ile birlikte Bizans'a döndükleri haberi, Türk topraklarından yakınlardaki kabilelere kadar yayılınca bu kabilelerin lideri İstemi'ye, kendi insanlarından bazılarının Roma İmparatorluğunu görmeleri için gönderilmesine izin verilmesini istedi. İstemi bunu kabul etti fakat diğer kabile liderleri de bunu isteyince, Kholiatat lideri haricinde hiç kimseye rıza göstermedi. Romalılar **Oekh Nehri'nden** onu aldılar ve uzun bir mesafe kat ettikten sonra bu büyük, geniş göle geldiler⁶⁴. Zemarkhos burada üç

veya diplomatlara verilen isim olarak da tarif edilir. Bkz. Parker, *a.g.e.*, s. 132.

⁶³ Kholiatat topluluğu Zemarkhos'un seyahati boyunca üç yerde karşısına çıkar. Minorsky'e göre bunlar Sir Derya'nın doğusunda, Talas'ın batısında yaşıyorlardı ve buralarda şehirleri vardı. Kağanları İstemi'nin önemli vassallarından biri idi. Bkz. B.A. Litvinsky-Z. Guang-Da-R.S. Samghabadı, *History of Civilisations of Centrale Asia*, Vol. III, Delhi 1999, s. 181.

⁶⁴ Zemarkhos'un Talas'tan dönüş rotasının yeniden kurulması tamamıyla bu cümleyle ilintilidir ki araştırmacılar tarafından uzun uzadıya tasvir edilmiştir. Özellikle bkz. A. Herrmann, *Alte Geographie des untern Oxusgebietes*, Göttingen 1914, s. 55 vd. Tüm bu teşebbüsler iki etmen tarafından etkisizleştirilmektedir: 1- Jaxartes (Sır Derya, Seyhun) ve Oxus (Amu Derya, Ceyhun)'un akış yönlerini, Aral Gölü ve Hazar

gün dinlendi ve **George** adında birini, İmparatoru Türklerin ülkesinden geri döndükleri konusunda bilgilendirmek üzere bir mektupla gönderdi.

George, on iki Türk ile birlikte, suyun olmadığı ve tamamen çöl halinde fakat daha kısa olan bir yoldan Bizans'a doğru yola çıktı. Zemarkhos on iki gün boyunca kumlu sa-

Denizi'nin kapladığı geniş sahayı kapsayan Merkezi Asya'nın fiziki coğrafyasının antik dönemlerden beri tekrar tekrar ve sertçe değişmesi. 2- Ne Menandros'un Oekh Irmağı ne de onun geniş Aletos Gölü diye kesin olarak tanımlanabilir. Zemarkhos'un kuzeye ya da Aral Gölü'nün güneyine gönderilmiş (Herrmann, s. 56, Aral Gölünü Jaxartes'in doğusundaki Çu Irmağı olarak düşünmektedir) olmasıyla bağlantılı olarak genelde Oekh, Jaxartes ya da Oxus ile özdeşleştirilir. Gerçekte Oekh, (bölgede eski devirlerdeki çoğu ırmak kurumuştur) Talas'ın batısındaki herhangi bir ırmak olabilir. Ayrıca seyahat esnasında coğrafi bir işaret olarak kaydedilmeyen sadece Kholiatai önderinin Bizanslılarla hareket ettiği sırada üzerinden geçilen yer olarak görünen bir ırmağın göz önüne alınması gereken bir unsur olarak addedilmesine gerek yoktur. Lakin Aral Gölü'nü ifade eden "büyük, engin göl" gibi ana coğrafi unsurları ifade eden kayıtlar ki muhtemelen Ammianus tarafından sokulmuştur ve Menandros ile aynılık teşkil eder ve Aral gölü ile özdeşleştirilir. Zemarkhos'un gördüğü Aral olsun ya da olmasın göl λιμνη'ndan önce τήν'nin kullanılması ve adın atlanmış olması onun gördüğünü düşündüğü (ya da gerçekten gördüğü) yerin Hazar olduğu kanaatini doğurmaktadır. Aral bölgenin "geniş ve engin gölü"dür. Eğer Zemarkhos'un gördüğü yer Aral olsaydı, buranın sadece Hazar'ın bir körfezi olduğunu sanacaktı (seyyahlar sıklıkla böyle düşüncelere sahip olmuşlardı ve zaman zaman Usturt Platosu'undan Hazar'a doğru taşkınlar olduğunda bu gerçekten de öyle olmuştur); yoksa ikinci bir büyük göl görülür ve mutlaka kaydedilirdi. Her halükarda su birikintisi hakkında kaydedilen ne olursa olsun belirtilmesi gereken tek husus Zemarkhos'un Aral'ın kuzeyine seyahat etmiş olduğudur. Talas'tan ayrılmasından sonra Zemarkhos'un rotasını batıya doğru tayin etmek imkânsızdır. İhtimal muvazenesinde onun hiçte az olmayan seyahatinden sonra vardığı yer, Emba Irmağı'na on iki günlük mesafede olan Hazar idi.

hilde yolculuk etti ve bazı zor savaş alanlarından⁶⁵ kaçmayı başararak **Ikh (Emba) Nehrine**, oradan **Daikh'e** (Ural) ve sonra diğer bazı gölleri⁶⁶ de geçerek **Attila**'ya (Volga) geldi. Daha sonra **Ugur**'lara⁶⁷ geldiler ve orada kendilerine **Kopphen**⁶⁸ (**Kuma?**) **Nehri** yakınlarında ormanlık bir alanda, kendilerini esir almak üzere dört bin Sasânînin pusuda beklediği söylendi. Bu nedenle, orada İstemi'nin hâkimiyetini⁶⁹ koruyan Ugur'ların lideri, tulumları su ile doldurarak Zemarkhos ve arkadaşlarına verdi, bu sayede çölü geçerken içebilecekleri bir şeyleri olacaktı. Bir göle geldiler ve bu büyük su birikintisini geçtikten sonra Kopphen nehrinin boşaldığı göllere ulaştılar. Buradan, gerçekten Sasânîlerin kendileri için pusuda bekleyip beklemediklerini görmek için gözcüler gönderdiler. Gözcüler tüm alanı taradılar ve hiç kimseyi görmediklerini bildirdiler. Buna rağmen, büyük bir endişe

⁶⁵ Burada Zemarkhos'un zor saha şartları yani dağlık veya bataklık gibi arazileri aşarak geçtiği ifade edilmektedir. Şayet Zemarkhos'un "büyük göl" dediği Aral Gölü ise, o zaman bu seyahatin Hazar'daki Ust-urt Ovası'nın kuzeyinden gerçekleşmiş olması icab eder.

⁶⁶ Bu göllerin **Emba**, **Ural** ve **Volga** olduğu kesinleşmiştir. Bkz. Moravcsik, *Byzantinoturcica* II, s. 143, 116.

⁶⁷ Ugurların çok açık bir biçimde Volga'nın batısında yer alan bir kabile olduğu bellidir. Ugurların, Uygur (Bkz. Chavannes, *Documenets.*, s. 238) veya Utigur (Bkz. H.N. Turtledove, *The Immediate Successors of Justinian*, PhD diss., UCLA, 1977, s. 476, n.66) kabileleri ile aynı gösterilmesi yanlış olabileceği kanaatini uyandırmaktadır. Acaba bu topluluk Priskos'da geçen Urogi kabilesi olabilir mi? (Priskos, *Frg.* 38,1)

⁶⁸ Kopphen, Afganistan'daki **Kabul Nehri**'nin eski ismidir. Bu nehir Volga'nın batısında olmalıdır. Burada genelde **Kuma Nehri** gibi gösterilmektedir.

⁶⁹ Buna göre, Zemarkhos'un buraya geliş tarihi 571 yılının ortalarında, Türk güçleri de Volga'yı geçmişlerdir.

içerisinde **Alan**'ların topraklarına doğru ilerlediler, çünkü **Oromuskhi** kabilesinden çok korkuyorlardı⁷⁰.

Fragman 10, 5

Alanların topraklarına geldikten sonra ve yanlarındaki Türkler ile birlikte hükümdarları Sarosius'un huzuruna çıkarılmak istendiklerinde hükümdar, Zemarkhos ve arkadaşlarını memnuniyetle kabul etti fakat silahları alınana kadar Türk elçileri kabul etmeyi reddetti⁷¹. Zemarkhos bu meselede hakem oldu ve bu konu hakkında üç gün tartıştılar. Sonunda, Türkler Sarosius'un istediği gibi, silahlarını bırakarak, huzuruna çıktılar. Sarosius Zemarkhos ve arkadaşlarına, **Miusimia**'ların⁷² topraklarından geçmemelerini tavsiye etti çünkü Sasânîler **Suania**'da⁷³ onlar için bekliyorlardı; **Dareine** (**Dar-ı Alan**) adlı yolu kullanarak dolambaçlı yoldan gitmeleri onlar için iyi olacaktı. Zemarkhos bunu öğrenince, ipek taşıyan on hamal gönderdi, çünkü Sasânîlerin ipeğin önceden gönde-

⁷⁰ E. Doblhofer, *Byzantinische Diplomaten und östliche Barbaren* (Byzantinische Geschichtsschreiber IV), Graz 1955, s. 217'de Oromuskhi'lerin "Dağlarda yaşayan Moskhoi" kavmi olduğunu belirtir. Fakat Moskhoi'ler (Prokopios'da Meskhoi olarak geçer, *Wars*, 8,2,24-26) Lazica ile Iberia arasında idiler, halbuki Oromuskhi'ler (ki sadece burada zikredilirler) daha kuzeyde ya da Alan ülkesinde görülüyorlar.

⁷¹ Sarosius Kuma boylarında bulunan Ugurlar arasındaki güçlerinden dolayı bu Türklerin amaçlarına ve isteklerine karşı oldukça tedbirli idi. Fakat John Epiphania Sasânîlerin, Zemarkhos ve Türkleri öldürmeleri için Alanları tahrik ettiklerini belirtir. Bkz. Epiphania, *Frg*, 2, s. 274.

⁷² Miusimia: Bu isim daha sonra kaynaklarda Misimia olarak karşımıza çıkar. Bu topluluk VIII. yüzyılda günümüzdeki Abaza topluluğunu oluşturan dört fahk gruptan (Apsil, Abazg, Svanig, Misimian) biridir. Bkz. James B. Minahan, *One Europe Many Nations, A Historical Dictionary of European National Groups*, Westport (USA) 2000, s. 2.

⁷³ Kafkas Dağlarının yüksek kesimlerinde, Karadeniz'e doğru Phasis (Rioni) Nehrinin batısında yer alan bir bölgedir

rıldığı ve yolda ilk olarak onların yolculuk edeceğini düşünmelerini istiyordu, bu sayede onun bir sonraki gün ortaya çıkacağını düşüneceklerdi. Hamallar yola çıkınca, Zemarkhos Sasânîlerin arkada sol tarafta pusuda bekledikleri düşünülen Miusimia'dan ayrıldı ve Dareine'den geçerek **Apsilii** topraklarına doğru yola çıktı. Zemarkhos **Rogatorium**'a⁷⁴ ulaştı, daha sonra Karadeniz'e geldi ve burada **Phasis**⁷⁵ **Nehrine** giden gemiye, oradan da Trabzon'a giden gemiye bindi⁷⁶. Halkın kullandığı yolu kullanarak Bizans'a geldi, İmparatorun huzuruna çıktı ve ona her şeyi anlattı. Zemarkhos'un Gök-Türklerle yaptığı yolculuk ve dönüşü bu şekilde sona erdi⁷⁷.

Fragman 11

Avar-Frank Mücadelesi

Avarlar ve Franklar bir anlaşma yapıp barışı onaylayınca Bayan, Frankların lideri **Sigebert**'e⁷⁸ (535-575), ordusunun açlıktan kıvrandığını ve Sigebert'in ülkenin kralı ve bir yerlisi

⁷⁴ Kafkasların güneyinde bir şehir veya kale olmalıdır.

⁷⁵ Gürcistan'da Rioni Nehridir, Poti şehrinden Karadeniz'e dökülür.

⁷⁶ Agathias (3,15,8) Miusimianları (kendisi onları Misimians olarak adlandırır) Apsili'nin kuzeydoğusuna yerleştirir, kendileri de tam Phasis Irmağı'nın Bkz. Prokopios, *Wars*, 8,2-32-33 kuzeyinde yer alırlar. Dareine Alanların Kafkaslardan Apsili'ya geçiş kapısıdır (Dar-ı Alan). Zemarkhos'un ilk gemiye bindiği yer açık değildir. Dioscurias Limanı Apsilia'nın kuzeyindedir. Kesin olan şudur ki Zemarkhos Suania'ya doğru tekrar geri dönmüştür.

⁷⁷ John Ephesus (6,23) Zemarkhos'un iki yıl boyunca dışarıda kaldığını belirtir. Böylece dönüşünün 571 yılının sonlarına doğru olduğu çıkarılabilir.

⁷⁸ Sigebert, Frank Kralı I. Clothar'ın dört oğlundan biridir. 561 yılında babasının ölümü üzerine kral olmuştur. Avar saldırılarından dolayı Krallığının başkentini Rheims'den Metz'e taşımak zorunda kalmıştır. Avarlarla iki kez, 562 ve 568 yılında mücadele etmiştir. 567 yılında Vizigot Kralı Athanagild'in kızı Brunhilda ile evlenmiştir. *Gregory of Tours*, 4,27.

olarak, müttefikli olan ordunun kötü durumunu göz ardı etmemesi gerektiğini söyledi. Eğer Avar ordusuna erzak verirse bu sayede ordunun gücünü yeniden kazanacağını, orada üç günden fazla kalmayacaklarını ve daha sonra ayrılacaklarını söyledi. Bu mesaj Sigebert'e gönderilince, Avarlara hemen buğday unu, sebzeler, koyun ve sığır gönderdi⁷⁹.

Fragman 12, 1-2

Avar-Langobard İttifakının Gepidlere Saldırması

Fragman 12, 1

Langobardların⁸⁰ kralı Alboin⁸¹ (530-572), Gepidlerin Kralı Cunimund'a (öl.567) duyduğu öfkeyi bir kenara bırakmayarak, Gepidlerin gücünü yerle bir etmek için her yolu kullanmayı düşünüyordu⁸². Bu nedenle bir ittifak yapmaya davet

⁷⁹ 562 yılında Justinianos ile dostluk ilişkilerinin kopması üzerine Avarlar, Franklara karşı başarısız bir saldırı başlatmışlardı. Bkz. *Gregory of Tours*, 4,23; Paulus Diaconus, 2,10. 565 yılının son dönemlerinde Justinos'a gönderilen ve sonuç alınamayan elçilikten sonra, Avarlar tekrar Frankların yurduna doğru harekete geçmiş ve bu vesile ile 562 yılındaki mücadelenin galibi olan Sigebert'i mağlup etmişlerdir (566). *Gregory of Tours*'a (4,29) göre kral Sigebert hediyelerle bir anlaşmayı satın almıştır.

⁸⁰ Langobardi, Lombardi, Lombard olarak da isimlendirilen Germen kökenli bu topluluğun anavatanı, Baltık (İskandinav) coğrafyasına dayanmaktadır. Tuna Havzası, Doğu Avrupa, İtalya ve Elbe Nehri civarında varlık göstermişlerdir. Bu kavim hakkında bilgi veren en önemli eser: Paulus Diaconus, *Historia Gentis Langobardorum* (Langobardların Tarihi), Trans: W.D. Foulke, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1907.

⁸¹ 560-572 yılları arasında Langobardların Krallığını yapmıştır. Alboin döneminde Langobardlar İtalya'ya özellikle kuzey kesimlerine göçlerini tamamlayarak (569-572) buraya yerleşmişlerdir.

⁸² Bu tarihlerde (567) Langobardlar hâlâ, 540 yılında Justinianos tarafından, Gepidlerden sonra yerleştirildikleri Pannonia ve Noricum'da yaşıyorlardı (Prokopios, *War* 7,33,1-11). Langobardlar Bizanslıların müttefikli idiler, fakat 566 yılında, Alboin'in Cunimund'un üvey kızı

etmek üzere Bayan'a elçiler gönderdi. Elçiler gelince, Avarların en büyük düşmanı Romalıların Gepidler ile ittifak kurduklarından beri, Gepidlerin ellerinde haksızlığa uğrayanları göz ardı etmemesini istediler. Ayrıca Bayan Kağan'a Avarlara karşı oldukça düşmanca olan, amcası Justinianos'un uzun süre önce Avarlar ile de yaptığı anlaşmayı fesheden ve onları olağan ödemelerinden yoksun bırakan bir İmparator olan Justinos'a karşı savaşıldığı gibi Gepidler ile de savaşmasını söylediler. Eğer Langobardlara katılırlarsa, mağlup edilemez olacaklarını ve Gepidleri ortadan kaldırdıkları zaman, birlikte onların zenginlikleri ve topraklarının hâkimi olacaklarını eklediler. Ayrıca, bu başarıya ulaşıldığında, İskitya ve Trakya'ya ulaşabileceklerdi. Kısaca, komşu bölgelerden işe başlayacakları için, hiç çaba göstermeden Romalıların topraklarını yağmalayabilecekler ve Bizans'a girebileceklerdi. Langobardların elçileri Romalılara karşı savaş açmanın Avarların lehine olacağını beyan ettiler. Aksi takdirde, ilk Romalılar harekete geçecek ve dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar Avarların gücünü yerle bir etmek için her yolu kullanacaklardı.

Fragman 12, 2

Bayan, Langobardların elçilerini kabul edince, onlarla ittifak kurmanın kendisi için oldukça avantajlı olacağını biliyordu fakat daha fazla kazançlı çıkmak istediği için elçileri oyalamaya karar verdi. Böylelikle önce kendilerine katılamayacağını, sonra aslında katılabileceğini fakat isteksiz olduğunu ileri sürdü.

Rosamund'u kaçırması ve tecavüz etmesi üzerine Alboin ile Cunimund arasındaki bu şahsi meseleden dolayı düşmanlık ortaya çıkmış, bunun üzerine de Bizanslılar taraf tutarak Gepidlere yardım etmişlerdir. Bkz. Theophylaktos Simokattes, 6,10,7-13; Stein, *Studien.*, s. 8. Langobardlar ile Gepidler arasındaki bu savaş, Justinianos'un imparatorluğunun ilk yıllarında başlayan savaş dizisinin sonuncusu olmuştur.

Kısaca elçi olarak kendisinden ricada bulunanlara karşı her türlü hileyi kullandıktan sonra, gönülsüz bir şekilde ve sadece Avarların Langobardların sahip olduğu hayvanların hemen onda birini almaları gerektiğini ve eğer üstün gelirlerse, ganimetin yarısını ve tüm Gepid topraklarını almaları şartıyla kabul eder gibi göründü. Böylelikle anlaşmaya varıldı ve Gepidlerle savaşmak için hazırlıklara başlandı.

Cunimund'un bunu öğrenince, korkuyla İmparator Justinos'a yeniden elçiler gönderdiği ve önceden olduğu gibi kendisine yardım etmesi için yalvardığı söylenmektedir. Bunu yapmak için önceden yemin etmiş olması ve sözlerini tutmaması nedeniyle hiç vicdan azabı duymaksızın, yeniden **Sirmium** ve **Drave Nehri**'nin güneyindeki toprakları vereceğini söyledi⁸³. İmparator Justinos geçmiş deneyimlerinden Cunimund'un güvenilir bir insan olmadığını çok iyi biliyordu. Antlaşmayı bozacağını düşünmedi ama Gepid Kralı'nın ricasını sürüncemede bıraktı. Roma güçlerinin dağıldığını, ancak mümkün olan en kısa sürede güçleri bir araya getireceğini ve kendisine göndereceğini söyledi.

Ben de Cunimund hakkında bu bilgiyi duydum fakat inanmadım. Antlaşmayı bozan biri için ricasını tekrarlamak utanmazlık olurdu. Bu sırada Langobardların da Justinos'a bir elçi gönderdiği ve Romalılara karşı keyfi hareketleri nedeniyle şiddetli bir biçimde Gepidlere saldırarak, Romalılar ile ittifak kurmak için baskı yaptıkları söylenmektedir. Böylelikle başarısız oldular, fakat İmparatoru her iki tarafa da Roma yardımı göndermemesi konusunda ikna ettiler.

⁸³ VI. yüzyılın başından itibaren Sirmium sırayla Gepidler, Ostrogotlar, Bizanslılar ve tekrar Gepidlerin eline geçmiştir.

Fragman 12, 3-8

Avarların Sirmium (Sremska-Mitrovica/Sırbistan) Kuşatması

Fragman 12, 3

Savaşın başlangıcında, Avarlar uyumsuz sesler karmaşası çıkarmayı ve yaygara çıkararak davullarını çalmayı, bu tür bir gürültü ile Romalıları sersemletmeyi ve korkutmayı planladılar. **Bonos** bunu önceden öğrenince, ilerleyen zamanlarda askerlerine açıkladı ve bu sayede aniden çıkan gürültüden korkmadılar. Fakat onları neyin beklediğini düşünmek, beklentileri doğrultusunda nelerin olacağına aşina olmalarını sağladı.

Davulların sesini duyunca, onlar da karşılık olarak kal kanlarına vurdular, savaş narası attılar, zafer şarkısı söylediler ve ahşaptan yapılmış su mataralarına vurdular.

Fragman 12, 4

Avarların lideri Bayan, Sirmium'u kuşatmaya niyetlenince, tercüman **Vitalian** ve **Comita'yı** zincire vurdu. İmparator **Justinos** bu iki adamı bazı meseleleri görüşmek üzere Bayan'a göndermişti. Bayan bu adamları elçilerin herkesçe kabul görmüş haklarını ve hukukunu çiğneyerek hapsedti⁸⁴.

Fragman 12, 5

Surlar üzerinden saldırı yapıldıktan sonra, Bayan barış konusunu görüşmek üzere elçiler gönderdi. Sirmium'da yaşayanlardan bazıları düşmanı gözetlemek için, her zamanki gibi hamamın çatısına yerleştirilmişti. Görüş alanı dışında durarak herhangi bir Avar taarruzunu beklerken ve gözetlerken, Avar ulaklarının

⁸⁴ Cunimund ikinci kez Sirmium'u vernmeyi teklif eder. Bizanslılar Gepidlere saldırdıktan sonra şehre bir garnizon yerleştirirler. Avarların Sirmium'u kuşatması, Langobardların İtalya'ya göç etmeye başladıkları 2 Nisan 568 tarihinden sonra gerçekleşmiştir. Bkz. Stein, *Studien.*, s. 10.

yaklaştıklarını fark ettiler. Aradaki mesafe yüzünden yanılığa düştükleri ve net bir şekilde göremedikleri için, bunları Avar güçleri sandılar ve hemen harekete geçerek haber verdiler. Bonos bu konuda tedirgindi ve daha net bir rapor almak için özen gösterdi. Bunların sadece birkaç Avar olduklarını ve bir mesaj iletmek istediklerini öğrenince, onlarla müzakerede bulunmak üzere adamlarını surların dışına gönderdi. [Bonos] hâlâ aldığı yaradan dolayı büyük acı çekiyordu ve Doktor **Theodoros**, Avarların muhtemelen onun yaralandığını bilmediklerini söyleyerek generalin düşman önüne çıkmasına izin vermedi; eğer bunu bilselerdi, onun öldüğünü düşünmesinler diye saklanmaması gerekecekti. Bonos değil de diğerleri barış konusunu görüşmek üzere geldiklerinde, Avarlar generalin öldüğünden şüphelendiler ve onu toplantıda görmek istediklerini söylediler. Bunun üzerine Theodoros akıllı bir biçimde daha iyi bir yol buldu, generalin daha fazla saklanmaması gerektiğini ve Avarların göreceği şekilde şehrin önüne çıkmasının uygun olacağını söyledi. Yarayı bir ilaç ile teskin ederek generali gönderdi.

Bonos şehrin önüne gitti, Avarlara yaklaşarak kendisini onlara gösterdi ve elçiler şu mesajı iletiler: “Avarların hâkimi size şunları söylememizi emretti: “Savaşın başlamasından ötürü sadece bizi suçlamayın. Buna siz neden oldunuz. Bir sürü mücadeleye ve zorluğa katlanarak ve uzaklarda dolaşarak, bu bölgeyi güç bela aldım ve siz zorla onu benden aldınız. Ayrıca, fetih hakkı ile benim olan **Usdibad**’ı⁸⁵ da benden aldınız. Ayrıca, İmparatorunuz bir değil iki değil, sürekli kötü hakaretlerde bulundu ve yapması

⁸⁵ Cunimund’un 567 yılındaki savaş esnasında ölmesinden sonra yeğeni Reptila, Gepid altınları ile birlikte Bizanslılara kaçmıştır. John of Biclarum, Chron. a. 572,1. Usdibad’ın kimliği konusu bilinmemektedir. Belki de 571 yılına kadar Daçya’da devam eden ve Gepid varlığını sürdüren direnişçilerin liderlerinden biridir. Bkz. Wozniak, “Byzantine Diplomacy...”, s. 155.

gereken şeylerden herhangi birini yapmayı reddetti. Sizden bu kadar haksızlık gördükten sonra, ordulara başvuruyorsam, bunun suçlusu ben değilim. Fakat şimdi, eğer bir anlaşma ve barış hakkında bizimle konuşmak isterseniz, biz hazırız. Kendi avantajınıza bakmak ve barışı savaşa tercih etmek size kalmış”.

Bu sözlere Bonos şöyle karşılık verdi: “İlk olarak, savaşı biz başlatmadık ve size saldırmadık. Tam tersine, siz Roma bölgesine saldırdınız. Ayrıca, İmparator size para vermeye ve bunu elçilerinize vermeye karar verdi. Fakat sizin kibrinizi, normal barbar davranışından öte böbürlenmenizi ve gücünüzü aşan küstah tehditlerinizi öğrenince, akıllı bir adam olduğu için uygun olanı yaptı (para vermekten vazgeçti). Şimdi yapmamız gereken şey barış yapmak için seçtiğiniz bu elçileri İmparatora göndermektir. İmparator’un onayı olmadan kesinlikle herhangi bir şey söyleme ve yapma yetkimizin olmadığını bilmelisiniz.”

Bonos bunları söyledi ve bu sözler Bayan’ın onayını aldı. Bayan şu şekilde cevap verdi: “Eğer hiçbir şey başaramadan ve kendime hiçbir kar sağlayamadan bu yerden çekilirim, ittifak halinde beni izleyen kabileler önünde utanç verici ve onursuz bir duruma düşerim. Bu saldırıyı hiçbir amacım ve menfaa-tim olmadan yapmış gibi görünmememi sağlamak için, bana bazı küçük hediyeler gönderin. Çünkü İskitya’yı geçerken hiçbir şey almadım ve burayı da herhangi bir kazanç sağlamadan terk etmem benim için imkânsızdır.”

Bu teklif Bonos ve şehrin başpiskoposu da dâhil yanında bulunanlara mantıklı geldi. Çünkü Bayan gümüş bir tabak, az miktarda altın ve bir İskitli tuniğinden fazlasını almak istemedi⁸⁶. Fakat Bonos ve danışmanları kişisel bir girişimde bulunmaktan ve İmparatorun muvafakati olmaksızın herhangi

⁸⁶ Bonos’un ifadelerinden hareketle, Bayan emrindekiler için değerli eşyalar talep etmiş olabilir.

bir şey yapmaktan korktular. Bu nedenle Bayan'a şu şekilde cevap verdiler: "Şu an korkunç ve katı bir İmparatorumuz var ve onun izni olmadan, dikkatinden kaçacak olsa bile, herhangi bir şey yapmaya cesaret edemiyoruz. Ayrıca, şu an bir seferde olduğumuz için, yanımızda hiç para yok sadece giydiğimiz askeri pelerinler ve silahlarımız var. Düşün, ey Kağan, Avarların liderine yanımızda getirdiğimiz değersiz şeylerden hediyeler vermek bir hakarettir. Söylediğimiz gibi, böyle bir adama layık olacak hiçbir şeyimiz yok. Eğer bu sebeple İmparatorumuz size hediyeler gönderirse, hiç tereddüt etmeden vereceğiz. İmparatorumuzun emrini memnuniyetle yerine getirerek, yapabildiğimiz kadarını yapacağız, çünkü bir arkadaşı ve komşu bir köleyi (?) kuvvetlendireceğiz."

Bu sözlerle deliye dönen Bayan Roma bölgesini talan etmek için bir ordu göndereceğine yemin etti. General kendisine yapabileceği her şeyi yapmasına rağmen, saldırının tamamen gönderilenlerin menfaatine olmayacağını belirtince, Bayan şunları söyledi: "Roma topraklarına, yok edilmeleri durumunda bana hiç acı vermeyecek olanları göndereceğim"⁸⁷. Bunun üzerine Kutrigur olarak adlandırılan on bin Hun'a Save Nehri'ni geçmelerini Dalmaçya'ya⁸⁸ doğru ilerleyerek toprakları yerle bir etmelerini emretti. Akabinde emri altın-

⁸⁷ Bayan göndereceği Kutrigur güçlerinin Romalılar tarafından mağlup edilmeleri veya yok olmaları durumunda üzüntü duymayacağını vurgulamaktadır. Bu Kutrigurların Avar Hâkimiyeti içinde çok önemli bir mevkiye olmadıklarını, ciddi bir güç teşkil etmediklerini veya sayı itibarıyla az olduklarını gösterebilir.

⁸⁸ Menandros burada ilk kez Kutrigurların Avarlara bağlı olmalarına, birlikte hareket etmelerine işaret etmektedir (Frg,5,3); daha önce Avarlar tarafından hâkimiyet altına alınan topluluklar listesinde Kutrigurlardan bahsedilmemişti (Frg,5,2). Bunların bir kabile olarak yok edilmesinden veya yıkılmasından Agathias bahsetmektedir bkz. Agathias 5,25,5.

daki tüm güçler ile birlikte Tuna Nehri'ni geçti ve Gepidlerin bölgesine yerleşti⁸⁹.

Fragman 12, 6

Avarların lideri Bayan bir elçi gönderme ve bir antlaşma yapmak üzere Romalılarla görüşmeye karar verdi. Vitalian'ın kendisine altın vermesini, kendisinin de buna mukabil ateşkes süresi boyunca yağmacılık yapmayacağını ifade etti. Kendi inisiyatifi⁹⁰ ile hareket eden Vitalian, **Illyricum**⁹¹ baş memurundan sekiz yüz nomismata aldı ve Bayan'a verdi. Bunun üzerine Avarların lideri, tercüman olan Vitalian ile birlikte Targitius'u İmparator Justinianos'a göndererek, kendisine Sirmium'u vermesini ve daha önce Kutrigurlar ile Utigurlara yaptığı ödemeyi, bu kabileleri kendi hâkimiyeti altına almasından dolayı artık kendisine yapmasını söylemesini istedi. Ayrıca, onları fethettiği için tüm Gepidlerin kendisine tabi olduklarını ileri sürerek, aslen Gepid olan Ustibad'ı da talep etti.

Elçiler başkente ulaşıp İmparatorun huzuruna çıktıklarında, Targitius şunları söyledi: "İmparator, oğlunuz tarafından verilen bir görev için buradayım. Siz hükümdarımız Bayan'ın gerçek babasısınız. Oğlunuzun hakkını ona vererek oğlunuza duyduğunuz sevgiyi göstermek istediğinizden eminim. Bun-

⁸⁹ Bu durum Bayan'ın Kutrigurları Dalmaçya'ya gönderdikten sonra Sirmium'un kuşatmasını kaldırarak Tuna'nın doğusundaki Gepidlerin ülkesini bozguna uğrattığına işaret etmektedir. Sonraki paragrafta bahsedilen savaş muhtemelen Dalmaçya'ya gönderilen Kutrigurlarla (ve Utigur) olmuştur.

⁹⁰ Vitalian muhtemelen Bayan tarafından zincirlenen tercüman olabilir. Şayet bu böyle ise, şunu not etmek gerekir ki Bonos, İmparator'un müsaadesi olmadan Bayan'a hediyeler vermeyi reddetmesinden kısa bir süre sonra, sade bir tercüman 800 nomismata vermeye cüret etmiş ve bu tutarı Illyricum'un preotaryan valisinden temin etmiştir.

⁹¹ Balkanların batı yarısını oluşturan Roma idari bölgesidir.

lar bizim görüşlerimiz olduğu için (ve belki de sizin ve insanların görüşleri), ona hak ettiğini vermeyecek misiniz? Vereceğiniz şeyi teslim edeceğiniz kişi bir yabancı veya bir düşman değildir. Ayrıca, mülkiyeti değişmeyecektir, çünkü buraya istemeye geldiğimi oğlunuza verdiğinizde, onun vasıtasıyla size intikal edecektir: Sirmium şehri, İmparator Justinianos'un Kutrigurlar ve Utigurlara verdiği yıllık ödemeler (çünkü şu an tüm bu kabilelerin hâkimi Bayan'dır) ayrıca Gepid olan Usdibad ve onun yandaşları (çünkü hiç kimse onların Bayan'ın kölesi olduğunu reddetmeyecektir)."

Targitius bunları söylemiş, İmparator da şu şekilde cevap vermiştir: "Bana öyle geliyor ki Targitius, buraya bir elçi olarak değil, bizim bilğimiz dışında Avarların yöntemlerini bize ifşa etmek için geldin. Eğer, tavsiye ettiğin gibi, Justinianos'un daha önce Hunlara (Kutrigur-Utigur) verdiğini size verirsek –korkudan değil merhamettendir, çünkü o (imparator) onların kanını dökmek istemedi– bu bir jest nedeni olacaktır. Ayrıca, bizden para aldıklarını iddia ettiğiniz sefil Kutrigurlar ve Utigurlar bizden kaçarak veya bizim onları yerle bir etmemizle tamamen ortadan kalkmışlardır, açıkça anlaşılmalıdır ki, cömertlik gösterdiğimiz ve savaşta yüzleşmek zorunda kaldıklarımız aynıdır. Öyleyse neden mağlup edilene ait olanı size verelim? Fethetmek ve aynı zamanda fethedilenlerin parasını başkalarına vermek gerçekten garip bir şeydir. Bir zamanlar akıl dışı davranmış görünmemiz yeterli değildir. Aptallığı bir alışkanlığa dönüştüreceğimizi düşünüyor olmalısınız"⁹².

"Öyleyse Usdibad hakkında ne yapmalıyız? Onu size vermek mi? Sahip olduğumuz şeyleri özellikle devletimize zarar veren barbarlara terk edecek kadar aptal değiliz. Atamız olan İmparator'a geldiklerinde, Gepidleri aldı ve onlara Sirmium

⁹² Justinianos'un Kutrigur ve Utigurlara yaptığı ödemelerle alakalı diğer yorumlar için bkz. Agathias 5,23,7-24,1.

civarındaki toprakları verdi⁹³. Onlar ve Langobardlar arasında savaş çıktığında, bizler hakkımız olarak bize ait olana yardım ettik ve eğer kölelik doğalarını göstermemiş ve ihanetleri ile velinimetlerini sınırlandırmemiş olsalardı, Roma yardımı ile Gepidler savaşı kazanabilirlerdi. Buna karşılık onlar bize karşı affedilmez dalavereler çevirdiler. Fakat Romalılar nankörlükleri nedeniyle onları cezalandırmamaya (çünkü hiçbir ceza suçlarına karşılık gelemez), fakat başkaları tarafından tamamen yerle bir edilirlerken başka yöne bakmaya karar verdiler. Şimdi durum bu şekildeyken, bizim tebaamız olan Gepidler elinizde tutmanız nedeniyle şikâyet etmekte haklı olmamıza rağmen, şikâyetlerimiz bize geri döndü. Siz Usdibad'ı talep ediyorsunuz, fakat biz sizden Gepidlerin tüm geri kalanını istiyoruz”.

“En başından beri Romalıların misyonu sağduyuya sahip olmayanlara sağduyuyu öğretmek ve kendilerinin de bundan yoksun olduklarını düşündürmemek olmuştur. Sirmium’u barbarlara verecek miyiz? Romalılar silahlanmaktan geri durduğu müddetçe, sadece hayatta kaldığınız için memnun olmayacak mısınız? Sen Targitius, Kağan’ın Tuna Nehri’ni ve sonra Hebrus’u (Meriç Nehri) geçeceğini ve tek bir saldırı olmadan Trakya şehirlerini alacağını söyleyeceksin. Fakat ilk önce Romalıların gücü hareket edecek ve onun umutlarını boşa çıkarak Avarların sahip olduğu her şeyi yağmalayacak. Barbar kibri devam ettikçe, yakıp yıkmaya ve talan etmeye son vermeyeceğiz. Barıştan ziyade savaş Romalıların menfaatine olacaktır. Avarlar – göçebeler ve yabancılar – ile dost olmak düşmanla-

⁹³ Atilla’nın oğullarının kuvvetleri yaklaşık 453 yılında Nedao Irmağı’ndaki savaşta parçalanmalarından beri Gepidler, İmparatorluğa bağlı bir Federasyon olarak Daçya’yı ellerinde bulunduruyorlardı. Justinianos’un iktidarı süresince Sirmium ve bölgenin diğer şehirlerini ellerinde bulundurmak suretiyle hâkimiyetlerini yaymışlar ve genişletmişlerdir. (Prokopios *Wars* 7,33,8).

ryla dost olmaktan daha acıdır, çünkü onların dostluğu güvenilir değildir. Ruhlarımızdan ziyade vücutlarımızın yaralanması daha iyidir. Haydi! yayları, atları ve büyük piyade güçlerinizi hazırlayın Targitius. Barış bizim işimize gelmez.”

İmparatorun bu oldukça güçlü sözleri ile Avar elçileri gönderildi. İmparator zaten General Bonos’a bir mektup göndermiş ve Bizans’ta bulunan, kendisine bu teklifleri taşıyan adamları gönderdiği için ağır bir şekilde eleştirmiştir. Ayrıca, Avarlar ile aralarındaki düşmanlığın hemen patlak vereceğini çok iyi bildiği için, Justinos generale tüm savaş silahlarını hazırlamaya başlamasını da söylemiştir. Bonos, İmparator’dan gelen mektubu okuyunca, tüm savaş hazırlıklarını tamamlamıştır.

Fragman 12, 7

Targitius yeniden İmparatorun huzuruna çıkarılmasını isteyerek geri gelmiş ve aynı teklifleri yaptıktan sonra aynı cevapları almıştır. Bayan, Sirmium şehrinin kendi mülkiyeti olarak kendisine verilmesini çünkü Gepid krallığını yıktığını ve ayrıca Justinianos’un her sene Hunlara (Kutrigur-Utigur) ödediği paranın da kendisine verilmesini istemiştir. Bunu önceki yıllarda almadıkları için, Targitius tüm parayı toptan almak ve gelecekte de Romalıların karara bağlanan yıllık ödemeleri yapmasını istemiştir. Ayrıca, esir hakkı nedeniyle kendisine ait olan Usdibad’ı da talep etmiştir. Targitius gururlanarak başka taleplerde de bulunmuş ve İmparator hepsini reddetmiştir⁹⁴. Justinos onun sözlerini aşağılamış ve ona bir kral gibi cevap vermiştir.

Bu konular hakkında çok sayıda resmi görüşme yapıldıktan sonra, hiçbir sonuç elde edilemediği için, İmparator her şeyi görüşmek ve her bir konu hakkında bir antlaşma yapmak

⁹⁴ Stein’e göre Targitius’un sözleri aşağılayıcı idi. O Bizanslıların savaşta kötü olduklarını iddia ediyordu. Bkz. Stein, *Studien*, s. 12.

üzere General Tiberios'u Avarlara göndereceğini söyleyerek Targitius'u göndermiştir.

Fragman 12, 8

Avarların lideri önce tehditlerini tekrar etmiştir. Gururuna ve maksadını aşan sözlerine rağmen Romalıları korkutmayı başaramadı (çünkü onlar korkup alçalmadılar..., bundan ziyade barbarı hor gördüler, küçük düşürdüler ve daha kibirli sözlerle karşılık verdiler) ...

Fragman 13, 5

Gök-Türklerin Justinos'u Sasânîlere Karşı Kışkırtması

Romalılar ve Sasânîler arasında meydana gelen savaşın başka birçok nedeni de vardı, fakat Sasânîlere karşı düşmanlık beslemesi için Justinos'u en çok cesaretlendirenler Türkler idi. Çünkü Med'lerin topraklarına saldırarak burayı harap etmişler ve Sasânîlere karşı yapılan savaşta kendilerine katılması için Justinos'a bir elçi göndermişlerdi. Justinos'dan, ortak düşmanlarını yıkmak için kendilerine katılarak, Türklerle olan dostluğunu göstermesini istediler. Bu sayede bir yandan Türkler, diğer yandan da Romalıların saldırıları ile Sasânîler yıkılacaktı. Bu umutlarla harekete geçen Justinos, Sasânî gücünün kolaylıkla yenileceğini ve hiçbir olumsuz durumla karşılaşmadan savaşın sonuçlanacağını düşündü. Bu nedenle Türklerin kendisine duyduğu dostluğu mümkün olduğu kadar güçlendirmek için tüm gerekenleri yaptı⁹⁵.

⁹⁵ Söz konusu ilk Türk elçilerinin lideri Tagma idi. İstemi onu Zemarkhos ile beraber geri göndermişti. Ve saldırının başlangıcına Zemarkhos bizzat şahitlik etmişti. Tagma'nın başında olduğu elçilik Bizans'a 571 yılının sonbaharında ulaşmıştır.

Fragman 15, 1-6

Avar-Bizans Mücadelesi ve Yapılan Antlaşma

Fragman 15, 1

Daha önce olduğu gibi, Avarlar aynı meseleler hakkında Romalılara yeniden bir elçi gönderdi ancak Romalılar onları dinlemeyi reddettiler çünkü İmparator Justinos buna eğimli değildi⁹⁶. Sonunda elçi olarak Apsikh gelince, Tiberios ve Apsikh'in heyetleri; Avar hakanının oğullarını rehine olarak vermesi durumunda Romalıların Avarlara yaşayacak yer verecekleri konusunda anlaşmaya vardılar. Tiberios bu şartları İmparatora bildirdi fakat İmparator bunun Romalıların lehine olmayacağını düşündü. Şayet Avar liderinin oğullarından bazılarını rehine olarak alırsa, sadece barış yapacağını yurt vermeyeceğini söyledi. Tiberios bunu kabul etmedi, çünkü Avarlar arasındaki kabile liderlerinin oğullarını alırlarsa, Kağan'ın antlaşmaları feshetmesi halinde, rehinelerin babalarının buna karşı çıkma ihtimalinin olduğunu ileri sürdü. Bu Tiberios'un görüşüydü, fakat İmparator tam tersini düşünüyordu. Savaş geciktiren generallerine kızmıştı. Onlara mektup yazarak Romalıların kolay ve lüks bir hayata dönmediklerini fakat savaşa ve zahmetli işlere katlanmaya istekli olduklarını, Avarlara bunu göstermeleri gerektiğini söyledi. Savaşma düşüncesi hâkim gelip mücadele kaçınılmaz olunca Tiberios, Bonos'a mektup yazarak nehir geçitlerini korumasını söyledi⁹⁷.

⁹⁶ Bu olayların tarihi muhtemelen 570-71 yıllarıdır.

⁹⁷ Bonos'un koruduğu nehrin hangisi olduğu açık değildir. Bu nehrin Tuna olabileceği, ama Save Nehrinin de olma ihtimalinin olduğu belirtilir. Ancak Avarların Trakya'ya girdikten sonra karşılarına çıkan bir nehir olduğu söylenebilir. Sonraki olayda, 568-569 Sirmium kuşatmasında başarısız olduktan sonra Sol Pannonia'ya sahip olan Avarlar, ara bölgeye dönmek istediler, belki de ilk olarak İtalya'ya göç eden Langobardlar tarafından boşaltılan Yukarı Pannonia'yı arzuladılar. Avarlar Viminiacium'un alt kısmındaki

Fragman 15, 2

Avarlar küçük gruplar halinde toplanmaya başlayınca, generaller onlara hemen saldırmaya ve bu şekilde Avar baskınını püskürtmeye karar verdiler⁹⁸.

Fragman 15, 3

Romalıların yenilgisinden sonra Avar generalinin aynı zamanda Tiberios'a bir mesaj gönderdiği söylenmektedir. Gönderilen haberci şunları söylemiştir: Size soruyorum, Avarlar ve İskitlerin sayıları ile kıyaslandığınızda sayınızın az olmasına rağmen, neden savaşımaya cesaret ettiniz? İskit kabilelerini yenmenin ve fethetmenin imkânsız olduğunu okuyabileceğiniz ve öğrenebileceğiniz yazılarınız ve kayıtlarınız yok mu? Tiberios cevaben şunları söylemiştir...⁹⁹

Fragman 15, 4

... faydalı olacaktır.

Daçya'dan Tuna'yı geçerek Trakya'ya saldırmak istemiş olmalılar. John of Ephesus (HE 6,24) ve Zonaras (14,11,18-19)'ın bahsettiği ve Bayan'ın Romalı mekanistlerden Tuna'nın üzerinde yapmalarını istediği köprü, bu olaylarla ilintili olabilir -şayet bu köprü Save'ye daha sonra inşa edilen köprü'nün eşi değilse tabi (Anlaşılan Save Nehri'ne köprü yapılırken bir tanede Tuna'ya yapılmış, yani farklı dönemlerde yapılan köprüler mevzu ediliyor).

⁹⁸ Bu küçük metin buraya tam olarak oturtulamamıştır. Buraya konulmasının sebebi sadece Frg,15,1'in sonunda bazı generallerin bölgede çalışırken Tiberios'un İstanbul'da olduğunu belirtmesindendir.

⁹⁹ Stein'i takip ederek Tiberios'un yenilgisini ve akabinde gerçekleşen antlaşmanın tarihini 571 yılına tarihlendiriyoruz. Bury'ye göre bu mağlubiyet, savaşların asıl sahnesi olan kuzey-batı Balkanlar'da değil, fakat Trakya'da, görünüşe göre Tiberios küçük bir kuvvetle savunma yaptığı esnadameydan gelmiştir. Rakibi muhtemelen Bayan değildi, fakat farklı kabilelerin ve Avarların karışımından meydana gelen bir kuvvetin liderliğini yapan bir Avar generali olan (Statiarhis) (στατιάρχης) olduğu düşünülmektedir. Bkz. Bury, *From Arcadius to Irene*, II, s. 117.

Fragman 15, 5

Avarların zaferi ve General Tiberios'un yenilgisinden sonra, bir ateşkes imzalandı ve Roma İmparatoruna bir elçi gönderilmesine karar verildi. Tiberios elçi ile birlikte yüksek rütbeli subay Damianus'u da gönderdi ve İmparator, tüm olanlar ile Avarların istekleri hakkında bilgilendirildi. Sonunda Romalılar ile Avarlar arasında bir antlaşma imzalandı.

Fragman 15, 6

Avarlar antlaşma yaptıktan sonra yurtlarına dönerlerken¹⁰⁰, yerel dilde **scamars** olarak adlandırılan insanlar onları tuzağa düşürdüler; atlarını, gümüşlerini ve diğer mallarını çaldılar¹⁰¹. Bu sebeple Tiberios'a yeniden bir elçi gönderdiler ve yaşadıkları soygundan şikâyet ederek alınan eşyaların iade edilmesini istediler. Soygunun failleri izlenerek teşhis edildi¹⁰² ve Tiberios malların bir kısmını Avarlara geri gönderdi.

Fragman 19, 1-2

Valentinus'un Gök-Türklere Elçi Gönderilmesi

Fragman 19, 1

İmparator Tiberios hükümdarlığının ikinci yılında¹⁰³, Sasânî hükümdarı I. Hüsrev (531-579) ile yapılan yukarıdaki münasebetlerden hemen önce, Romalılar Gök-Türklere başka bir elçilik heyeti gönderdiler. Heyetin lideri imparatorluk korumalarından biri olan Valentinus idi¹⁰⁴. Kendisine bu

¹⁰⁰ Avarlar Trakya'dan Pannonia'ya veya Daçya'ya dönüyorlardı.

¹⁰¹ **Scamar**, eşkıyalara verilen bir isimdir, yüz kişilik bir gruptan meydana gelir. Bkz. Bury, *From Arcadius to Irene*, II, s. 117 n.1

¹⁰² Muhtemelen Scamarlar cezalandırılmışlardır.

¹⁰³ 7 Aralık 575- 7 Aralık 576. Muhtemelen Valentinus bu yıl yola çıkmıştır.

¹⁰⁴ Büyük bir ihtimal ile bir **spatharius** (V.-VI yy'da Bizans'ta bir askeri sınıf) idi.

görev verilince, kendisine eşlik edecek olan mahiyeti ve buna ek olarak yüz altı Türk ile birlikte yola çıktı. Bu sırada, farklı nedenlerden dolayı ve yine Türklerin içindeki farklı kabileler tarafından gönderilen Türkler, uzun bir süredir Bizans'ta bulunmaktaydılar. Bir sefaret üzerine Bizans'a gelen Anankhast, beraberinde bunlardan bir kısmını getirmiş¹⁰⁵; bazıları Eutychius ile birlikte İstanbul'a getirilmiş; bazıları ise Valentinus'un (elçi olarak Türklerle iki kez gitmişti) kendisi ile birlikte daha önceki bir olay üzerine İstanbul'a gelmişlerdi. Bazıları da Herodian ve Kilikyalı Paul (Romalı elçiler) ile birlikte gelmişti¹⁰⁶. Tüm bu elçilerden Bizans'ta Türk olarak adlandırılan yüz altı İskit kökenli şahıs toplandı ve Valentinus başkentten ayrılırken bunların hepsini yanına aldı¹⁰⁷.

Valentinus sürat yapabilen ticaret gemilerini alarak Sinop ve Khersones'e ([Kırım'ın] batı kıyısında yer alan) hareket etti. Sonra Apatura¹⁰⁸ ile Phoulo üzerinden, ve ... kumlarını geçe-

¹⁰⁵ Grekler, Anankhast'ın Türklerle mi yoksa Bizans'a gelen elçi mi olduğunu karıştırmışlardır. Stein bu ismi Germence'nin bir variantı olan Anagast olarak okumuş ve bunu Bizanslıları temsilen Türklerle giden biri olarak belirtmiştir. Bkz. Stein, *Studien...*, s. 35, n. 20. Chavannes ise onu bir Türk elçisi olarak kabul etmekte ve Utigur liderinin ismi olan Anagai ile benzerliğini ortaya koymaktadır. Sebep olarak da Bizans'a gelişleri gösterilmektedir. Bkz. Chavannes, *Ducuments*, s. 239.

¹⁰⁶ Herodian ve Kilikyalı Paul Türklerle elçi olarak gönderilmişlerdir. Bkz. Bkz. Chavannes, a.g.e, s.239.

¹⁰⁷ Menandros Türklerin neden Bizans'tan grup olarak götürüldüklerini belirtmez. Bununla beraber farklı nedenlerle başkent İstanbul'da bulunan bütün Türklerin hepsinin götürülmesinin amacı da açık değildir. Roma İmparatorunun bunların varlığından veya şehirde uzun süre kalmalarından dolayı bir sıkıntısı var mıdır bilinmez. Ama hepsinin birden Valentinus tarafından götürülmesinin mutlaka bir sebebi olmalıdır. Blockley ilişkilerin buzulmuş olabileceğini belirtir. Bazı kaynaklar 106 değil 600 kişinin İstanbul'dan götürüldüğünü belirtir. Bkz. Chavannes, a.g.e., s. 241.

¹⁰⁸ Taman Yarımadası'ndaki eski yerleşim yeri Phanagoria olabilir.

rek seyahatine devam etti, akabinde güneye doğru uzanan Taurice¹⁰⁹ dağlarından geçti¹¹⁰. Valentinus ve mahiyeti bataklıklarla ve sularla kaplı ovalar boyunca atlarını sürdüler, sazlık alanlardan, çalılardan ve bataklıklardan geçtiler. O dönemlerde Utigur kabilesinin lideri olan Anagai¹¹¹ tarafından tayin edildikten sonra, burada İskitleri yöneten kadının adını taşıyan Akkagas bölgesinden geçtiler¹¹². Kısacası, çok sayıda yol ve zorlu yerlerden geçerek Gök-Türk liderlerinden biri olan Türk-Şad'ın savaş kampına geldiler¹¹³. Gök-Türklerin yöneticisi orada bulunan tüm toprakları sekiz parçaya bölmüştü. Gök-Türklerin en kıdemli yöneticisinin adı Arsilas idi¹¹⁴.

¹⁰⁹ Kırım'ın güneyinde yer alan dağ silsilesi. Greklerin Kırım Yarımadası'na verdikleri isim olarak bilinir ve kelime daha çok Taurica ve Tauricus olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹¹⁰ Valentinus'un Bizans'tan gemiye binerek Sinop'a vardığı ve buradan da Cherson'a gittiği açıktır. (Burası günümüzde Ukraynadaki Sivastopol şehrinin 3 mil batısındaki Taurice dağlarının güney batısında yer alan Chersonesus şehridir.)

¹¹¹ Anagai: Türkçe isimdir, Çince A-na-koai'dir. Bkz. Moravcsik, *Byzantinoturcica* II, s. 69.

¹¹² Chavannes Akkagasların yurdunun Aral Gölü'nün kuzeyinde olduğunu ileri sürmektedir Bkz. Chavannes, *Documents*., s. 240. Durum böyle ise henüz Maeotis (Azak) nehrinin hemen doğusunda bulunan Utigurların lideri Anagai hükümdar olarak atanmıştır. Bundan başka Türk-Şad (Turxanthus)'ı Aral Gölü'nün doğusuna koymak gerekir ki bu durum imkânsızdır çünkü kendisi Bosphorus'a/Panticapaeum karşı savaşa hazırdır. Akkagas Utigurlarla Bosphorusüzerinden geçen Valentinus'un yolunu kapatmıştır.

¹¹³ Moravcsik, Turxanthus'un bir isim değil de bir unvan olarak (Türk-Şad) gözüktüğünü, Kağan'ın altında bir derece olduğunu belirtir. Bkz. Moravcsik, *Byzantinoturcica* II, s. 328. Blockley ise Menandros'un bu kelimeyi kullanmasının sebebini, Turxanthus'un (Türk-Şad) savaş için hazırlanmasına bağlar. Blockley, *Menander*, s. 276, n.221.

¹¹⁴ Arsilas'ın statüsü açık değildir. Moravcsik bunu "Arslan" olarak kabul eder, bkz. Moravcsik, *Byzantinoturcica* II, s. 72. Marquart ise en önemli

Valentinus, yolculuk edenleri karşılayan liderlerin ilki olan Türk-Şad'ın huzuruna gelince, Romalıların İmparatoru ile birlikte sevinmesini istedi (çünkü Tiberios, İmparator rütbesine yükseltince, Türk insanların liderlerine hitap etmek için oraya gelmişti). Ayrıca güçlü bir şekilde dostluklarını ve Zemarkhos'un buraya ilk gelişinde, İstemi ve İmparator Justinos arasında yapılan önceki antlaşmayı yeniden doğrulamalarını onaylamalarını istedi. Bu görüşme fırsatıyla İstemi, Romalıların dostunun kendisinin de dostu ve düşmanının da düşmanı olduğunu ve bunun kırılmaz, ihlal edilemez bir gerçek olduğunu ilan etmiştir. Bunun üzerine Valentinus Kağan'a hitabında, o sırada Romalılar Sasânîler ile savaşmakta olduğu için, Türk-Şad'ın da hemen şimdi Sasânîlere saldırması gerektiğini dile getirdi.

Elçi bu konuşmayı yapınca, Türk-Şad şunları söyledi: “On dil kullanan ve tüm bu dillerde yalan söyleyen siz Romalılar değil misiniz?” Bu sözleri söylerken on parmağını da ağzına götürdü¹¹⁵. Daha sonra şu şekilde devam etti: “Şu an on parmağım da ağzımın içinde ve siz Romalılar çok sayıda dil kullandınız. Bazen beni, bazen de kölelerimi, Avarları kandırdınız. Uzun lafın kisası, çeşitli dillerinizi ve haince planlarınızı kullanarak tüm kabilelere yaltaklanıp akıllarını çeldiniz, başlarına bir felaket geldiğinde onları terk ettiniz ve tüm faydaları kendinize sağladınız. Siz elçiler bana yalanlarınızla geldiniz ve sizi gönderen kişi aynı şekilde beni de

ve en üst yönetici olarak vasıflandırır, bkz. J. Marquart, “Historische Glossen zu den alttürkischen Inschriften”, *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 12 (1898), s. 186. Chavannes ise sadece en yaşlı ve en tecrübeli kişi olarak kabul eder, bkz. Chavannes, *Documents*, s. 240, n. 5.

¹¹⁵ Romalıların bu davranışları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülkadir Donuk, “On Dilli Bizans”, *Türk Kültürü*, Sayı 257, Yıl XXII, Eylül 1984, Ankara 1984, s. 537-540.

kandırıyor. Sizi hemen ve hiç tereddüt etmeden öldürecek-
 ğim. Yalan bir Türk'e hiç yakışmaz ve ondan uzaktır. İmpa-
 ratorunuz (II. Justinos), idarecilerinden kaçan ve köleleri-
 miz olan Avarlar ile bir anlaşma yaparken, bana dostluktan
 bahsettiği için bunun cezasını ödeyecektir. İstediğim zaman
 Avarlar, Gök-Türklerin tebaası olarak bana gelecekler. Ken-
 dilerine gönderilen kırbaçları görür görmez, yeryüzünün en
 derin yerine kaçacaklar. Eğer benimle karşılaşılırsa, uygun
 olduğu üzere kılıçlarla değil tıpkı karıncalar gibi, atlarımızın
 nalları altında çiğnenerek ölecekler. Avarların akıbetinin bu
 olacağından emin olabilirsiniz¹¹⁶.

“Size gelince, Romalılar, sanki yolculuk edecek başka bir
 yol yokmuş gibi, neden elçilerimi Kafkaslardan Roma'ya ge-
 çiriyorsunuz? Bunu yapıyorsunuz çünkü bu sayede zor savaş
 alanları nedeniyle Roma İmparatorluğuna saldırmaktan caya-
 bilirim. Fakat Danapris (Dinyeper) Nehri'nin ve Tuna Nehri
 ile Hebrus'un (Meriç)¹¹⁷ nereye aktığını, kölelerimiz olan Avar-
 ların Roma bölgesine nereden geçtiğini çok iyi biliyorum¹¹⁸.
 Gücünüzü biliyorum. Uzak doğudan batı ucuna kadar tüm
 dünya bana açıktır. Düşünün sefiller, Alan ulusunu ve Unigur
 kabilesini¹¹⁹. Tam bir güven içerisinde ve de kendi güçlerine
 inanarak, Türklerin mağlup edilemez gücüyle karşılaştılar. Fa-

¹¹⁶ Romalılar ile Avarlar arasındaki anlaşma 571 yılında yapılmıştır.

¹¹⁷ Maritsa ve Evros olarak da bilinen Meriç Nehri kaynağını Bulgaristan'dan alır ve 480 km.lik bir mesafe kat eder.

¹¹⁸ Danapris (Dinyeper), Tuna ve Hebrus-Meriç Irmakları doğal bir biçimde İstanbul şehrinin istila yolunu-istikametini resmetmektedirler.

¹¹⁹ Alanların Türkler tarafından fethedilmeleri Theophanes of Byzantium tarafından 572 yılı sonrasına tarihlendirilmektedir ki Alan kralı Saroes'un Bizans ile Sasâniler arasında meydana gelen savaşta, Bizans'ı desteklemesi de yine 572 tarihidir. Karadenizin doğusunda yaşayan ve Sabirlerle ittifak halinde olan Unigurlar, 560 civarında Avarlar tarafından acı bir şekilde mağlup edilmişlerdir.

kat umutları boşa çıktı ve onlar da bizim tebaamıza dâhil edilerek kölelerimiz arasına katıldılar.”

Türk-Şad bu şekilde böbürlendi. Çünkü övünmeyi seven kibirli bir adamdı. Valentinus bu konuşmayı duyunca, şunları söyledi: “Türklerin lideri, eğer sizin ellerinizde ölmek en korkunç, en ağır ve en kötü ölüm olmasaydı, eğer alçaklık yaşamaya devam etmese ve tüm insanlığa yayılmasaydı, eğer daha önce hiç yapılmamış olan ve sizlerin sayesinde yeni bir adet olarak ortaya çıkan elçi olarak gönderilen insanların öldürülmesi kanıtlanmasaydı, sadece konuşulması bile korkutucu olan tavrınız görülmeseydi, ben bugün kılıncınızla ölmek için yalvarmalıyım. Çünkü İmparatorumun sinsice sevindiğini ve elçilerinin yalancı olduğunu duydum. Sana yalvarıyoruz, lütfen bize karşı daha ılımlı ol ve öfkeni azalt, sinirli ruhunu nezaket ile yumuşat ve elçileri koruyan kanunlara uy. Bizler barış temsilcileri ve kutsal şeylerin nazırlarıyız. Ayrıca, babanızın toprakları ve devletini miras aldığınız için, onun arkadaşlarını da kabul etmeli ve babadan kalma servet olarak görmelisiniz. Babanız İstemi kendi iradesiyle bizim devletimizin tarafında oldu ve Sasânîlerin dostu olmaktansa Romalıların dostu olmayı tercih etti. Bu nedenle, babanızın bizimle olan ilişkileri zarar görmedi ve bugüne kadar ihlal edilmedi ve bizler de aynı dostça duyguları koruduk. Sizin ilişkinizin de aynı derecede sıkı olacağını biliyorum. Oldukça doğru düşünen, kendisine yakın olanlara meyleden ve uygun olana bağlı kalan bir adam, bazı belirsiz duygu değişiklikleri ile adil olmayan bir biçimde davranmaz.”

Valentinus bu şekilde konuşunca, Türk-Şad şunları söyledi: “Siz Romalılar, buraya geldiniz ve beni büyük bir üzüntü içinde buldunuz (babam İstemi daha yeni öldüğü için)¹²⁰, aramızda ölümlere ilişkin olarak hâkim gelen geleneği izlemeli ve

¹²⁰ Türk-Şad İstemi’yi defnetmektedir.

yüzlerinizi hançer ile kesmelisiniz.” Valentinus ve arkadaşları hemen kendi hançerleri ile yanaklarını kestiler¹²¹. Daha sonra bir sabah Türk-Şad, vefat eden babası için bağlı dört Hunlu köle getirdi (kendi dillerinde cenaze törenlerini **dogia** (yoğ) olarak adlandırmaktadırlar) ve bu sefil adamları babasının atlarının ortasına koyarak, barbar dilinde oraya gitmelerini ve babası İstemi’ye onun için ne kadar büyük olduğunu söylemelerini istedi...¹²²

Türk-Şad babasının cenaze törenini tamamladıktan sonra, Valentinus ile birçok kez daha konuştu ve sonra onu iç kesimlerdeki Türk liderlerine, özellikle Akdağ’da¹²³ yaşayan Tardu¹²⁴ adındaki kardeşine gönderdi.

Valentinus Akdağ’a gitmek üzere ayrılırken, Türk-Şad Bosporus’u¹²⁵ kuşatacağına yemin etti. Bu nedenle, ... başlayınca¹²⁶ çok büyük bir askeri güç ile birlikte Bukan’ı¹²⁷ hemen

¹²¹ Asya geleneğine göre şiddetli bir şekilde ve acımasızca cezalar, yas tutmanın alameti olarak görülür. Krş. Priskos Frg. 24, 1; Jordanes 49, 255.

¹²² Dogia kelimesi için bkz Moravcsik, *Byzantinoturcica* II, s. 119.

¹²³ Ektek-Ektag, Akdağ’ın bozulmuş olarak yazılan halidir. Bury’nin önerisine göre Zemarkhos Altay dağlarını, Valentinus ise Tanrı Dağlarını (Celestial Mountains) ziyaret etmiştir. Burada sıkıntılı bir durum söz konusudur. Türk elçilerinin 569 yılında Justinos’a verdikleri dört gruptan meydana geldikleri şeklindeki bilgilerin aksine Türk İmparatorluğunun sekiz kısımdan oluştuğu görülmektedir. Bu elçiler sadece batıdaki Türkleri görmüş ve onlardan bahsetmişlerdir. Valentinus ise doğu Türklerini de görmüştür.

¹²⁴ Tardu, Çince Ta-T’eu, bkz Moravcsik, *Byzantinoturcica* II, s. 299.

¹²⁵ Bosporos’tan kasıt Panticapaeum’dur. Burası da günümüzde **Kerç** olarak adlandırılan geçidin batı tarafıdır.

¹²⁶ Metin burada kesilmektedir, bozulmuştur. Bukan’ın gönderilmesinden sonra, burada bir işaret bir söz söylenmiş olabilir.

¹²⁷ Türkçe **Bukan**. Bkz. Moravcsik, *Byzantinoturcica* II, s. 119. Türklerin Boğazı zorluk çekmeden geçebilecek kapasitede oldukları görülebil-

Kerç'i (Bosporos) kuşatmaya gönderdi¹²⁸. Çünkü Anagai başka bir Türk gücü ile birlikte o alanda kamp kurmuştu¹²⁹.

Fragman 19, 2

Bosporus (Kerç) şehri alındığında, Roma elçileri henüz Gök-Türklerin yanında idiler. Bundan Gök-Türklerin Romalılar ile savaşmak üzere provoke oldukları anlaşılmaktadır. Bu nedenle, gönderilen heyet arasında Valentinus'un da bulunduğu kişiler, Türk-Şad tarafından alıkonuldular ve hor görülerek, alay edilerek kötü davranılarak gönderildiler.

Fragman 21

Romalıların Slavlara Karşı Avarlardan Yardım İstemesi

Yunanistan coğrafyası Slavlar tarafından yağmalandı ve tehlikeler silsilesi her yeri tehdit ediyordu¹³⁰. Tiberios istilacıların bir kısmına bile (kesinlikle hepsi değil) karşı koyacak derecede güçlü bir orduya sahip olmadığı ve Roma ordularının Doğudaki savaşlarla meşgul olmaları nedeniyle savaşta istilacılara karşı koyamayacağı için, Avarların lideri Bayan'dan yardım istemek üzere bir elçi gönderdi. Bu sırada Kağan, Ro-

mektedir. Bu dönemde geçidin üzeri donmuş vaziyettedir. Daha az bir ihtimalle, Bukan veya Anagai, Azak Denizi'nin kenarından geçerek batıdan Kırım topraklarına girmişlerdir. Tarihlendirmek gerekirse, 579 yılının ortalarında Türkler, Cherson'da idiler ve Kırım'ın tamamını istila etmişlerdi.

¹²⁸ Bukan'ın Kerç kalesini ele geçirmesi ile Gök-Türkler, batıda ulaştıkları en son noktaya varmışlardır. Bkz. Alımet Taşağıl, *Gök-Türkler*, TTK, Ankara 1995, s. 34.

¹²⁹ Anagai Utigurlann (Otuz-Ogur) hükümdarı olarak zikredilen şahıs. Bkz. Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s. 200.

¹³⁰ Bu istilayı Stein 578 (*Studien...*, s. 105), Bury 577 yılına (*Arcadius to Irene II*, s. 117 n.2) ve Doblhofer 576 yılına (*Diplomaten...*, s. 182) tarihlenmektedir.

malılara karşı düşmanca davranışlar içinde değildi ve esasında, Tiberios'un hükümdarlığının başından beri devletimiz ile dost olmak istemişti. Bu nedenle Tiberios Slavlarla savaşması için Bayan'ı ikna etti, böylelikle Roma bölgesini harap edenler kendi topraklarını savunmayı tercih ederek iç çatışmalar ile bölgeden uzaklaştırılacaktı. Böylelikle, kendi toprakları için savaşmayı tercih ederek Roma bölgesini yağmalamaya son vereceklerdi.

Bu nedenlerle İmparator Kağan'a bir elçi gönderdi. Bayan, İmparatorun teklifini kabul etti. O sıralar Illyricum şehirlerinin valisi ve sorumlusu olan John da yardımcı olmak için gönderildi. Pannonia bölgesine gelen John, çok sayıda insanı sözde 'büyük askeri araçlar' içerisinde taşıyarak, Bayan'ın kendisini ve Avar güçlerini Roma bölgesine nakletti. Yaklaşık altmış bin silahlı atının Roma bölgesine getirildiği söylenmektedir. Bayan buradan Illyricum'u geçti, İskitya'ya ulaştı ve sözde 'çift pupalı' gemilerle Tuna Nehri'ni geçmek için hazırlık yaptı¹³¹. Uzun bir kıyıya ulaşıncı, hemen Slav köylerini ateşe verdi ve önüne kattığı her şeyi sürüp götürerek arazileri harap etti. Barbarlardan (Slavlardan) hiçbirisi kendisi ile karşılaşmaya cesaret edemediler ve ormanların sık çalılıklarına sığındılar.

Avarların Slavlara saldırmasının nedeni sadece İmparator tarafından bir elçi gönderilmesi ve İmparatorun kendisine gösterdiği büyük cömertliğin karşılığında Bayan'ın da Romalılara bir iyilik yapmak istemesi değil, aynı zamanda Bayan'ın kişisel mağduriyeti nedeniyle Slavlara husumet duy-

¹³¹ Bayan'ın Pannonia'da yaklaşık 571'den beri yerleşmiş olması muhtemeldir ve bu pasajda Menandros'un John'un Pannonia'ya vardığında söylediği onun Roma topraklarını terk etmiş olduğunu belirten bir ifadedir. John muhtemelen Bayan'ı Save'nin üzerinden geçirmiş ve ardından Slavlara saldırmak üzere Tuna'yı geçmiştir (Frg. 25,1).

masıdır. Çünkü Avarların lideri, Daurentius¹³² ve insanların şeflerine Avarların emirlerine uymalarını ve onların tebaaları arasında sayılmalarını emretmiştir. Dauritas ve dost şefleri şu şekilde cevap vermiştir: “Hangi adam doğmuş, hangi adam güneş ışınlarıyla ısınmış ki bizden gücümüzün kendisine tabi olmasını isteyecek? Kimse bizim topraklarımızı fethedemez, biz onların topraklarını fethederiz. Ve savaşlarla silahlar olduğu müddetçe bizim için bu her zaman böyle olacaktır.” Slavlar bu şekilde böbürlenmiş ve Avarlar da benzer bir kibir ile karşılık vermiştir. Bunun ardından küfürler ve hakaretler gelmiştir ve onlar kibirli ve inatçı ruhlarla sahip barbarlar oldukları için, ortaya bir yaygara karşılaşması çıkmıştır. Slavlar öfkelerine gem vuramamış ve kendilerine gelen elçileri hunharca katletmişlerdir ve Bayan bu olanlar hakkında başkalarından bilgi almıştır. Bunun sonucunda uzun süre mağduriyetini bekletmiş ve nefretini saklamıştır, onarılamaz bir haksızlığa uğradığını gizleyerek, tebaası olmadıkları için öfkelenmiştir. Ayrıca, İmparatorun yardımına mazhar olmayı ve kendi toprakları daha önce başka hiçbir insan tarafından yağmalanmayan Roma İmparatorluğu, Slavlar tarafından uzun süre yağmalandığı için, altın dolu topraklar bulacağını düşünerek ... (yardım etmiştir?).

Fragman 25, 1-2 Avarların Sirmium’u İşgali

Fragman 25, 1

Bu yıl¹³³ içerisinde Bayan her zamanki gibi anlaşılan ödemeyi (yıllık sekiz bin nomismata) almak üzere Targitius’u İm-

¹³² Bury, Daurentius isminin (Dauritas) Dovrat olabileceğini belirtir. Bkz. Bury, *Arcadius to Irene.* II, s. 118, n. 1.

¹³³ Bunun tarihi 579 yılı olmalıdır. Bir yıl önce Avarlar, Bizanslılar adına Slavlara saldırmışlardı.

paratora gönderdi. Targitius altın, biraz para ve birlikte getirdiği ticari mallar ile birlikte geri dönünce, Avarların Kağan'ı, bir özür veya mazerette bulunmaksızın Romalılara karşı haksız bir suçlamada bulunarak, Tiberios ile İmparator olduktan hemen sonra yaptığı anlaşmayı en barbarca ve utanmaz bir biçimde birden bozdu¹³⁴. Tüm ordusuyla birlikte Sirmium (Sremska-Mitrovica/Sırbistan) ve Singidunum (Belgrad) arasındaki Save nehrine geldi ve kuşatmak istediği Singidunum şehrini hedef belirleyerek nehre köprü kurmaya başladı¹³⁵. Kağan ihtiyatlı davranarak Singidunum'u (Belgrad) koruyan ve nehir üzerinde hareket eden gemilere ilişkin uzun süreli uzmanlıkları ve becerileri olan Romalıların, nehre köprü kurmasını engellemelerinden çekinerek planları gün yüzüne çıkmadan önce görevini tamamlamak istedi. Bu nedenle, Yukarı Pannonia'da Tuna Nehri üzerinde, çok sayıda büyük gemiyi bir araya getirdi ve tersane standartlarına göre değil de, mahallinde mevcut olanlardan büyük asker nakliye araçları inşa etti. Bu araçlara ahenkli bir şekilde değil de barbarca düzensiz bir biçimde kürek çeken askerler ve kürekçiler yerleştirdi ve gemileri topluca nehre gönderdi¹³⁶. Bu sırada da kendisi ordusunun tamamı ile birlikte Sirmium¹³⁷ adası yolundan ilerleyerek Save nehrine ulaştı.

¹³⁴ Başka hiçbir yerde söz edilmeyen bu anlaşma 574/75 yılı kış mevsiminde olmuştur.

¹³⁵ John of Ephesus (6, 30) Romalı ustaların bu köprüyü inşa etmek zorunda kaldıklarını belirtir.

¹³⁶ Manevranın hedefi açık değildir. Bayan'ın amacı Singidunum'u savunmaları şaşırtmak ve onlara ait gemilerin dağınık Avar deniz kuvvetlerinin kürek hareketleriyle kendilerini izlemelerini sağlayarak Tuna üzerinde savunmasız kalmalarını temin etmek olabilir.

¹³⁷ Sirmium'daki bu ada Drave, Save ve Tuna nehirleri ile sınırlandırılmıştır. Hauptmann burasının, İmparatorluğunun başlangıcında yapılan bir anlaşma ile Tiberios tarafından Bayan'a devredildiğini iddia etmektedir. Bkz,

Bu şehirlerdeki Romalılar dehşete kapıldılar ve amacın ne olduğunu öğrenince, Singidunum'da (Belgrad) bulunan Sethus adlı General¹³⁸ Kağan'a gelerek kendisi ve Romalılar arasında sıkı bir barış ve dostluk varken Save Nehrine gelmesindeki amacının ne olduğunu sordu. Ayrıca İmparatorun izni olmadan nehre köprü kurmaya çalışıyorsa, hiç bir şey yapmadan durmayacağını söyledi. Kağan köprüyü Romalılara karşı herhangi bir planı olduğu için değil, Slavlara saldırmak için kurmak istediğini söyledi. Nehri geçerek Roma bölgesine ulaştığında, Roma İmparatorunun kendisine geçiş sağlamak için çok sayıda gemisi varsa, Slavlara karşı Tuna Nehri'ni tekrar geçebilecekti. Bunu daha önce Roma İmparatorunu memnun etmek için de yaptığını ve Slavlar arasında kölelik çeken Roma bölgesinden alınmış on binlerce esiri serbest bırakıp Romalılara iade ettiğini belirtti.

Şimdi ise kendilerine ödenmesi gereken yıllık vergiyi ödemeyi reddeden ve kendilerine gönderilen Avar elçilerini öldüren Slavlar tarafından haksızlığa uğradığını söyledi¹³⁹. Bu nedenlerle Saveye gelmişti. Bu amaçla Sethus'a kendisinden elçiler almasını ve İmparator'a Tuna Nehri üzerindeki gemileri Kağan için hazırlamasını sormaları için göndermesini söyledi. Çünkü Slavlara saldırmak için nehri geçmek istiyordu. Romalılara veya Sirmium şehrine zarar vermek için herhangi bir planı olma-

Hauptmann, *a.g.e.*, s. 155. Fakat yaklaşık 570 yılından beri Avarlar fiilen bu bölgede bulunuyorlardı. Burayı 571 yılındaki anlaşma ile devralmış olmaları.

¹³⁸ Stein bu generalin *magister militum vacans* veya *dux Moesiaek* olabileceğini iddia etmektedir. Stein, *Studien.*, s. 110.

¹³⁹ Menandros Avar elçilerinin 578 yılındaki Avar saldırısından çok önce öldürüldüklerini ima etmektedir (Frg. 21). Aslında Hauptmann (*Les Rapports.*, s. 159) Bayan'ın Save Nehrine köprü yapma bahanesi elde etmek için, 579 yılında Slavları saldırımları hususunda cesaretlendirdiğini iddia etmektedir.

dığını fakat Slav ulusuna bir saldırı düzenlemek için köprüyü kurmak istediğini, bu konuda Romalılar ve Avarlar arasındaki en güçlü yeminleri etmeye hazır olduğunu söyledi.

Bu güvencelere ne Sethus ne de Singidunum'daki (Belgrad) Romalılar inanmadılar. Fakat çok az sayıda askerleri olduğu için yeterli bir güce sahip olmadıklarını düşünemediler ve hızlı savaş gemilerinin çoğu Avarların ani ve beklenmeyen hareketi nedeniyle artık yoktu. Ayrıca Kağan, tehditler savurmaya ve kendisinin Romalılar ile yapılan barış şartlarına uya- cağını ve hem kendisinin hem de Romalıların düşmanı olan Slavlara karşı ilerlediği için köprü üzerinde çalışmaya son vermeyeceğini ileri sürmeye başladı. Ayrıca, herhangi bir Romalı köprüyü kurmaya çalışanlara tek bir kılıç bile kaldırırsa, kendilerinin anlaşmayı bozacak ilk taraf olacaklarını anlamaları gerektiğini, Avar milletini savaşıma teşvik ettikleri için, Roma İmparatorluğu hangi haksızlığa uğrarsa uğrasin şikâyet edemeyeceklerini söyledi.

Bu korkuları taşıyan Singidunum'daki (Belgrad) yetkili kişiler Bayan'dan yemin etmesini istediler. Bayan hemen kılıcını çekti ve hem kendisi hem de tüm Avar ulusuna karşı atıfta bulunarak, eğer Save Nehri üzerindeki köprüyü Romalılara karşı herhangi bir plan için kurmayı istiyorsa, kendisi ve tüm Avar milletinin kılıçla yok edilmesi, yukarıdaki cennet ve cennetlerdeki Tanrının kendilerine ateşler göndermesi, Save Nehri'nin kıyılarından taşması ve onları boğmasına dair Avar yeminleri etti. Böylelikle Kağan bu şekilde barbar yeminleri etti. "Şimdi ise Roma yeminlerini etmek istiyorum" dedi ve eğer yemin eden biri yeminini bozarsa, Tanrının gazabından kaçamayacağı konusunda kesin ve bağlayıcı bir garanti olarak neyi göstereceklerini sordu.

Singidunum başpiskoposu, aracı olarak hareket eden elçiler vasıtasıyla, kendisine kutsal kitapları teklif ettiler. Bayan, son derece kurnaz bir biçimde niyetini saklayarak tahtından kalktı,

kitapları büyük bir korku ve saygı ile alıyormuş gibi yaptı, kendisini yerlere attı ve kutsal parşömen üzerindeki sözleri söyleyen Tanrı adına söylediklerinin hiçbirinin yalan olmadığına ilişkin olarak coşkulu bir biçimde yemin etti. Bunun üzerine Sethus elçilerini aldı ve onları başkentte bulunan İmparator Tiberios'a gönderdi.

Elçiler imparatorluk şehrine doğru (İstanbul) daha yoldayken ve haberlerin henüz İmparatora ulaşmadığı sırada Kağan çabalarına ara vermedi ve bütün isteği ve büyük işgücü ile (çünkü tüm Avar ordusu bu işe katılmıştı), İmparator planını öğrenip yaptığı şeyi durdurmaya çalışmadan önce köprünün tamamlanmasını isteyerek nehir üzerindeki köprüyü inşa etmeye devam etti.

Fragman 25, 2

Avarların elçileri başkente ulaştılar ve İmparator'dan Slavlara saldırmak üzere Tuna Nehri'ni geçmek isteyen Kağan ve Avar ordusu için gemileri hazırlamasını istediler. Kendisine duyduğu dostlukla coşan Kağan'ın Save Nehri üzerine bir köprü inşa ettiğini ve hem kendisinin hem de Romalıların ortak düşmanı olan Slavları yok etmek istediğini söylediler. Mesajlarını iletince, İmparator hemen Kağan'ın amacını ve niyetini açık bir biçimde anladı; köprüyü inşa ediyordu çünkü Sirmium'u almak ve erzakların naklini kesmek istiyordu, bu sayede teslim olmaları için şehri açlığa mahkûm edecekti. (Avarlar ile yapılan barış anlaşmasına güvenerek, Tiberios şehre yeterli erzak tedarik etmemişti.) İmparatorun mevcut bir ordusu yoktu – Avar ordusuna karşı gelebilecek bir orduyu kastetmiyorum, çünkü küçük bir ordusu bile yoktu – çünkü tüm askeri birimler Ermenistan ve Mezopotamya'da Sasânîlere karşı yapılan savaşla meşguldü. Bu nedenle Kağan'ın ne planladığını anlamamış gibi davranarak Roma İmparatorluğuna büyük za-

rarlar veren Slavlara saldırmak için kendisinin de istekli olduğunu söyledi. Fakat Avarların bir saldırıda bulunmaları için iyi bir zaman değildi, çünkü Gök-Türkler Cherson'da kamp kurmuştu ve eğer Avarlar Tuna Nehri'ni geçerlerse bunu hemen duyacaklardı. Avarların geri çekilmeleri ve saldırılarını ertelemeleri daha iyi olurdu. Kendisi Gök-Türklerin niyetlerini ve nereye saldırmayı planladıklarını hemen öğrenecek ve bu bilgileri Kağan'a ulaştıracaktı.

Avar elçisi, kendilerini Gök-Türklerle korkutarak amaçlarından uzaklaştırmayı düşünen İmparator tarafından bu hikâyenin uydurulduğunu anladı. Romalıları sürekli savaşa teşvik eden, büyük bir savunucu olan elçi anlaşmaya varmış gibi göründü ve bu hususu Kağan'a iletmeyi kabul etti. Yapmaya söz verdiği şey için aldığı çok sayıda hediye ile birlikte başkentten ayrıldı. Fakat küçük Romalı korumaları ile Illyricum'u geçerken bölgeye hücum eden Slavlar tarafından öldürüldü.

Sadece birkaç gün geçmişti ki hemen Kağan tarafından gönderilen Solakh isimli başka bir elçi başkent İstanbul'a geldi. İmparatorun huzuruna çıkarılınca cesur ve utanmaz bir biçimde şunları söyledi: "Save Nehri'nin şu an bir köprü ile kesildiğini size bildirmenin zaman kaybı olacağını düşünüyorum. Kendilerine oldukça aşıkâr olanı bilenleri bilgilendirmek, sadece konuşmacıya suç yükler. Nehir yoluyla Sirmium şehrine gelecekte yiyecek veya başka türlü herhangi bir yardım yapılamayacağı için, Avar ordusunu güç kullanarak sürecektir ve köprüyü yıkacak kadar büyük bir Roma ordusu gelmedikçe, Romalıları koruyacak hiçbir strateji yoktur. İmparator değersiz bir şehir için, Avarlara ve Avarların Kağan'ına karşı savaş açmamalı, fakat askerleri ve sivil halkı tüm taşınabilir eşyaları ile birlikte zarar görmeden şehirden çekmeli ve şehri Kağan için boşaltarak oradan ayrılmalıdır. Kağan şu anda Romalıların sadece Sasânîlerle yapılan savaşı bitirene kadar barış anlaş-

masına uyuyormuş gibi davranmalarından endişe duymaktadır. Bu savaş sona erince, Sirmium kendilerine karşı oldukça uygun bir köprübaşı olduğu ve hiçbir nehir ya da başka bir engel ile ayrılmadığı için, tüm ordularını Avarlara karşı salacaklardır. Bu oldukça net ve aşikâr olduğu için İmparator ülkesi ile Avarlar arasında güvenilir bir barış olduğu zaman, Sirmium şehrini kendilerinin menfaatine olacak şekilde güçlü duvarlarla çevirmedi”.

Elçi Kağan'ın İmparator tarafından her yıl kendisine gönderilen hediyelerden memnun olduğunu, çünkü altın, gümüş ve ipek giysilerin değerli eşyalar olduğunu söyleyerek devam etti. Fakat hayat tüm bunların hepsinden daha değerli ve istenilir olduğu için, Kağan bu hususta endişelenmekte ve önceki zamanlarda bu topraklara gelen insanların çoğunun Romalılar tarafından ilk önce bu tür hediyelerle baştan çıkarıldıklarını ve daha sonra Romalıların bu insanlara saldırıp onları hemen yok ettiklerini düşünmektedir¹⁴⁰. Bu nedenle, önceden Gepidlere ait olan fakat Avarlar tarafından istila edildikleri için adil biçimde kendisine ait olan Sirmium şehrini alana kadar ve tüm Sirmium'a sahip olana kadar; tehditler, başka baskılar veya hediyelerle bu şehre olan teşebbüsünden kesinlikle vazgeçmeyecektir. Çünkü daha önce elde ettikleri bir şey, adilane bir biçimde Romalılara değil, yine kendilerine aittir.

Bu beyan şaşkınlığa neden oldu ve İmparatorun aklını öfke ve üzüntü karmaşasına saldı. Ne var ki, yapabileceğinin en iyisini yaparak uygun kelimeleri tasarladı ve şu şekilde cevap verdi: “Herkes için açıktır ki Kağan, ordularının gücü veya cesareti veya akıl yoluyla değil, barış anlaşmasını ve yemin ettiği Tanrıyı reddederek tarafımızdan ayrıldı. Fakat ihanetinin

¹⁴⁰ Bu muhtemelen tesadüfidir ancak bu ifade Justinos tarafından Avar elçi heyetiyle ilk görüşmesinde verilen verginin Avarlar tarafından reddedilme sebebini net bir biçimde yansıtmaktadır.

ona hiçbir kazanç sağlamayacağını düşünüyorum. Gönüllü bir biçimde Sirmium şehrini teslim etmektense iki kızımдан birinin onunla nişanlanmasına bile rıza gösterebilirim. Şehri zor kullanarak alması gerekse bile, hakaret ettiği Tanrının vereceği cezayı bekleyerek, Roma Devleti'nin herhangi bir bölümünü terk etmeye razı olmayacağım.”

Bu sözler ile birlikte elçiyi gönderdi ve bu şartlar altında yapabileceğinin en iyisini yaparak şehri savunmak için hazırlıklara başladı. Daha önce söylediğim gibi küçük bir ordusu bile olmadığından, garnizon ordularının yardımıyla şehri elinde tutmak için generalleri, kontları ve halkın gönüllülerini, bazılarını Illyricum'dan, bazılarını da Dalmaçya'dan bu bölgeye gönderdi¹⁴¹.

Fragman 27, 1-3

Bizans'ın Sirmium'u Avarlara Terk Etmesi

Fragman 27, 1

Theognis çoğunlukla acemi çaylaklar nedeniyle Romalıların rahat bir yaşam sürdüğünü görünce...¹⁴²

Fragman 27, 2

Theognis Casia ve Carbonaria¹⁴³ adalarına gelince, kendisine antlaşma ve barış şartlarının görüşülmesi teklif edildi ve o

¹⁴¹ Tiberios Sirmium'un savunması için diğer şehirlerin garnizonlarından yardım almak istiyordu. Gerçekte Bizanslılar da Gök-Türkleri ve Langobardları Avarlara karşı yardım etsinler diye orduya alma teşebbüsünde bulunmuş ancak başarılı olamamışlardır. Bkz. John of Ephesus, 6,31; Stein, *Studien...*, s. 112 vd.

¹⁴² Theognis muhtemelen *magister militum per Illyricum* idi. Bkz. Stein, *Studien*, s. 113. Bu şahsın Sirmium kuşatmasını kırmak için bir ordu toplamakla görevlendirildiği görülür. Bu gücün toplanmasının 581 yılı olarak kabul edilmesi gerektiği belirtilir.

¹⁴³ Casia ve Carbonaria muhtemelen Save Nehri üzerindeki adalardır.

da bunu kabul etti. Bayan geldi, atından indi ve kendisi için hazırlanan, tıpkı bir çadır gibi üzerine dokuma kumaşlar gerilmiş altın bir tahta oturdu. Romalıların aniden kendisine ok atmalarını engellemek amacıyla, koruyucu bir duvar gibi göğüs ve yüz hizasına kalkanlar tuttular. Theognis ve yandaşları gelerek Bayan'ın oturduğu yere yakın bir mesafede durdular. Hun dilini¹⁴⁴ bilen tercümanlar vasıtasıyla şartları görüştüler.

Bayan şehrin kuşatılmasını engellemek için Romalıların ellerinde hiçbir şey kalmadığını belirterek, savaşımdan Sirmium'dan çekilmelerini istedi. Ayrıca, her iki yönden kendilerine gelen erzakları kestikleri için yiyecek kıtlığı yaşayacaklarını ve Avar gücünün şehri alana kadar düşmanca hareketlerine son vermeyeceğini söyledi. Şehir kendi bölgesine yakın olduğundan, Avar ordusundan Romalıların¹⁴⁵ tarafına geçen firarileri engellemek için, şehri kontrol etme isteğine bu şekilde makul bir neden ekledi.

Kendisine bunlar söylenince Theognis, Romalıların Avarlar karşısında savaşı bırakmayacağı ve Bayan'ın Romalıları istediği gibi hoşgörölü bulmayı beklememesi gerektiği şeklinde cevap verdi. Herhangi bir barış eğilimi göstermeyen bu ve bunun gibi beyanlar yapılırca Theognis, şartları açıkça reddetti ve Bayan'ın savaş için hazırlıklara başlaması gerektiğini söyledi. Çünkü ertesi gün hiç gecikmeden savaşı başlatacaktı. Bunlar söylendi ve ayrıldılar.

¹⁴⁴ Metinlerde Hunnic geçmektedir. Bu durum Avarların Hun dilini konuştuğunu göstermesi bakımından önemlidir.

¹⁴⁵ Başlangıçta Bayan Save'ye Sirmium'un aşağısına köprü yaptırmış ve böylece burayı Singidunum'dan ayırmıştı. Sonraları Bizanslılar ırmağın üst akımlarından Avarların olduğu bölgeye kadar hâkim oldu ve köprüyü kullandılar. Ayrıca bu istikamette tedariki engelleyici bir köprü kurdular. Dalmaçya'ya doğru olan bu köprü muhtemelen Frg. 12,5'in sonunda zikredilen köprüdür.

Fragman 27, 3

Romalılar ve Avarlar üç gün boyunca savaştılar ve bu süre boyunca sağlam olmamasına rağmen Dalmaçya'ya giden köprü'nün karşısında hiçbir Roma gücü görünmedi. Oraya yerleştirilmiş Apsikh ve emrindeki Avarlar, diğer köprüye gittikleri için Romalıları hor gördüler ve Bayan'ın askeri kuvvetlerini güçlendirmek üzere buradan ayrıldılar¹⁴⁶. Erzaklar kesildiği ve nehir üzerine köprü kurulduğu için Sirmium'da bulunanlar, şiddetli kıtlık çektiler ve kendilerine ait olmayan yiyeceklere yöneldiler. Sirmium'daki kumandan Solomon, hiçbir şekilde işbirliğinde bulunmadan hareket ediyordu ve hiçbir askeri becerisi yoktu. Acı çeken ve tamamen sefalet içinde bulunan halk son umutlarını da kaybettikleri için Roma yetkililerini suçluyorlardı. Theognis ordu olmadığı için hiçbir şey yapamadı. Tiberios bunu öğrenince, halkın şehir ile birlikte esir düşmesinin daha iyi olacağını düşünerek, Theognis'e mektup gönderip şehirde yaşayanların topluca ayrılmasını, hayatları ve her biri için bir pelerin dışında yanlarına hiçbir eşya almamaları şartıyla savaşa son vermesini emretti. Antlaşmaya vardılar ve savaş şu şartlarla sona erdi: Romalılar şehri Avarlara teslim edecek ve Avarlar şehirde yaşayanları hiçbir mülkleri olmadan Romalıları teslim edeceklerdi. Kağan bunların yanı sıra son üç yıl için normal olarak kendisine ödenmesi gereken ve ödenmeyen altını istedi (askeri girişimlere başvurmamanın karşılığında alınacak, her bir yıl için barış ücreti yaklaşık sekiz bin nomismata altın). Ayrıca Bayan, kendi eşi ile gayr-ı meşru ilişki

¹⁴⁶ Bu savaş 582 yılının başlarında meydana gelmiş görünüyor ve esasında bu savaş Bizanslıların Avarları Sirmium ve Singidunum arasındaki köprüden sürme, uzaklaştırma girişiminden ibarettir. Menandros, Bizanslıların ırmağın üst akımlarındaki az sayıda birlikle savunulan ve kolayca ele geçirilebilecek köprüye yaptıkları atakta uğradıkları başarısızlık için eleştirel bir tutum takınmaktadır.

yaşadıktan sonra Roma İmparatorluğuna kaçan kölelerinden birini de talep etti¹⁴⁷. Theognis'e açık bir şekilde, eğer firariler kendisine teslim edilmezse herhangi bir anlaşma yapmayacağını söyledi. Theognis Roma İmparatorluğunun oldukça geniş ve ölçülemez olduğunu, bu nedenle bölgede bulunan bir firariyi bulmanın oldukça zor olduğunu, ölmüş olabileceğini söyleyerek karşı çıktı. Bunun üzerine Bayan Roma liderlerinin firariyi arayacaklarına ve eğer bulurlarsa onu saklamayıp Avarların hükümdarına teslim edeceklerine dair yemin etmelerini istedi. Şayet öldüyse, bu durumda da Bayan'ı bilgilen-direceklerdi.

Metin içerisine yerleştirelemeyen Fragmanlar¹⁴⁸

Fragman 28

Aptallıkları onları öyle bir duruma getirmişti ki bir bölümü düşmanlarından daha çok diğere karşı zafer için dua etmişti.

Fragman 29

Bu surette Hunların önderi en uzun mühleti elde etti¹⁴⁹.

¹⁴⁷ Bu üç yıllık ödeme 580-582 yılları arasını kapsamaktadır. 582 yılı Sirmium şehrinin teslim olmasına temel teşkil eder. Bayan Kağan'ın cariyelerinden biri ile zina yaptıktan sonra Türklerden kaçarken Bizanslılar tarafından yakalanan Türk Şamanı 586 yılında İstanbul'a gönderilir.

¹⁴⁸ Menandros'a ait Fragmanlar tek bir eserde olmadığı için, farklı eserlerden derlenerek bir araya getirilmiştir. Bu derleme, metin haline dönüştürülürken bazı metinler bütünlük açısından ilgisiz olacağından, bu kısımda verilmesi uygun görülmiştir.

¹⁴⁹ Menandros'un Hunları; Avarlar ve Türklerden açıkça ayrı tutmasından dolayı muhtemelen buradaki referans, köken itibarı ile Hunlara mensup olan Kutrigurlara, Utigurlara ve Sabirlere işaret etmektedir.

Fragman 30

1. Bazı ilahi gazapların boylu boyuna uğraması nedeniyle Narses daima düşmanla vuruşmak için hazırды¹⁵⁰.
2. Yaralanmasına rağmen Narses'e kaçtı.
3. O tahttan ileri doğru sıçradı ve onu kucaklamış olan Narses'e yöneldi.

Fragman 31

1. O, yayını barbarlara doğru gerdi ve çok nizami bir biçimde nişan aldı ve oku Kokh'a fırlattı.
2. Ağzı açık olduğu için ok boğazına girdi ve saplandı. Kokh hemen öldü.

Fragman 33

1. Bonos ne münasebetsizlik etmiş ne de aldırılmaz bir tavır almıştı. Fakat güvenliğini sağlamak için büyük bir süratle hareket etmişti.
2. O mağrur, palavracı ve mütecaviz idi. Bonos onun sözleriyle rahatlamış değildi ki İskitya'daki savaş anımsadı¹⁵¹.

Fragman 35

1. O, barbarların harekâta nerelere kadar ilerlediğini araştırarak öğrenmesi için John'u gönderdi.
2. Avarlar çok fazla yağmur yağdığını, havanın hala bulutlarla kaplı ve karanlık olduğunu bu nedenle gözcülerin düşmanın yaklaştığını göremeyeceklerini düşündüler.

¹⁵⁰ Bu fragmanda ve sonraki iki fragmanda Justinianos'un son dönemlerinde meydana gelen, İtalya'daki mücadelelerinden söz edilmektedir.

¹⁵¹ Bu iki pasajda Balkanlarda Justinos komutasında hareket eden generale atıf yapılmaktadır; bu durumda İskitya'daki savaş Avarlara karşı ve Küçük İskitya'da sürüyordu. Bonos Tuna'yı İskitya'daki bir Avar akınına karşı koruyordu. Menandros'un bu iki pasajdaki üslubu için bkz. Baldwin, "Menander Protector", s. 122 ve s. 125.

Fragman 36

Önder yedi tepeden birine çıktı ve onun barbar dilinden küstahça kehanetler ve övünmeler duyuldu¹⁵².

Fragman 38

Köprüler açısından, tıpkı bir üçgen gibi öne doğru keskin bir kenarı olan üçgen bir yapı var. İnşaatçılar bunu talimat olarak adlandırırlar ve bu bir savaş gemisinin şahmerdanı gibi hareket eder. Avarların Kağan'ı bunu inşa etti ve nehre köprü kurarak ordularını Dardania tarafına geçirdi¹⁵³.

Fragman 39

Kale burcundaki mazgallı siperler darbelerle parçalandı ve kuledeki duvarın tamamı onların zorlamasıyla zayıfladı.

Fragman 40

Menandros'un eserinde *spaliones*; öküz derisinin gerilmesi suretiyle yapılan, bir adam boyunda kiriş halinde yükselen kafes biçimli aletlerdir. Askerler bu kafesin içine girerek derinin altında kendilerini muhafaza ederler ve surlara doğru yaklaşırlardı. Taşları parçalamak ya da surlara gedik açmak için kullanılan aletlerle yerin altından tüneller açarlar ve bu tünel boyunca eşe eşe ilerlerdi. Sonra şu iki şeyden birini yaparlardı: Yerin altından ilerleyerek duvarı geçip içeriye sızmak ya da su sarnıcının yerin içindeki kaynağını bulup hemen sarnıcı boşaltmak ve kaynağın suyunu kazdıkları tünele akıtarak dışarıya tahliye etmek.

¹⁵² Bu bir bozkırlı (Avar?) önderin savaştan önce askerlerini heyecana getirmek için yaptıklarının bir betimlemesinden ibaret olabilir. Bkz. Frg. 15, 2.

¹⁵³ Dardania: Günümüz Makedonya-Kosova coğrafyasında yer alan geniş bölge.

II. BÖLÜM

Theophylaktos Simokattes'in Hayatı

Müellif daha çok Theophylaktos olarak bilinir. Soy isim, unvan veya takma adı olarak görülen Simokattes'in ise **"snub-nosed cat" (burnu kalkık kedi- Kedi burnu)** manasına geldiği ifade edilmektedir. Yazar eserinin hiçbir yerinde kendisi ve özel hayatı hakkında bilgi vermemektedir. Eserinin VII.16.10. bölümünde Nil Nehri'nden bahsederek Mısır'dan geldiğini ima etmektedir. Simokattes'in ailesi Kahire'nin önde gelen ailelerinden biridir. Doğum tarihi ise muhtemelen 575-590 yılları arasındadır¹. Ancak eseri ile ilgili çalışmalarda bulunan modern tarihçiler, daha ziyade 580'li yılların sonlarında doğmuş olabileceğini belirtirler. Ancak kesin bir tarih verilememektedir². Ölümünün ise yine kesin olmamakla beraber 640 yılından sonra gerçekleştiği üzerinde durulmaktadır. İstanbul'a hukuk eğitimi almak üzere yirmili yaşlarında gelmiş olması gerekir. VII. yüzyılın başlarına tesadüf ettiği düşünülen bu geliş, Herakleios'un tahtının başladığı tarihlere yani 610 yılı civarına tesadüf edebilir.

¹ Therese Olajos, *Les Sources De Théophylacte Simokattes Historien*, Leiden 1988, s. 10.

² T. Simokattes'in hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bkz. Therese Olajos, *Théophylaktos Simocattés, a történetíró* [Théophylacte Simokattes l'historien], Szeged 1977. Bu eser tez olarak hazırlanmıştır. Yine aynı müellife ait "Données et Hypotheses concernant la carrière de Théophylacte Simokattes", *Acta Classica Universitatis Scientiarum Debreceniensis*, No. 17-18 (1981-2), pp. 39-47.

Müellifin kroniğinin haricinde bürokrasi hayatı boyunca yazdığı üç tane daha eseri vardır. Yazıldığı tarihler belli olmayan bu eserler İngilizceye çevrilmiş olup **Quaestiones Physicae**, **Ethical Epistles** ve **On Predestined Terms of Life** isimli küçük kitaplardır. Bu eserlerden anlaşıldığı kadarı ile Simokattes iyi bir seküler ve dini eğitim almış, Hıristiyan kültürüne vakıf biri olarak yetişmiştir.

B- T. Simokattes'in Eseri

Theophylaktos Simokattes'in konumuzla ilgili olan eseri VI. yüzyılın ikinci yarısı Bizans tarihi açısından oldukça önemli bir eserdir. Bu dönemde Balkanlarda Slav ve Avar saldırıları, doğuda ise Sasânîlerin saldırıları söz konusudur. VI. yüzyılın ikinci yarısında Bizans İmparatorluğu siyasi ve askeri olarak zor bir dönem geçirmektedir. Tarihin bu önemli dilimi; Orta Asya'dan gelen Avarların Tuna'nın kuzey kısımlarını işgal etmeleri, Bulgar kavimlerinin tehdidi, Slavların Avarlarla işbirliği yaparak Bizans topraklarına gerçekleştirdikleri akınlar ve doğuda Sasânîlerle olan mücadeleler dolayısıyla, Bizans imparatorlarının para ve siyasi entrikalarla dolu bir mücadeleye giriştikleri dönem olarak hafızalarda yer almasına sebep olacaktır.

Bu eserin daha önce I. Bekker (Bonn Corpus edition, Bonn 1834) tarafından Latince tercümesi yayınlanmıştır. Ancak bu tercüme eksik olmakla beraber, izaha muhtaç olmasından dolayı da yeterli görülmemiştir. Simokattes'in ilk tercümelerinden biri de L. Cousin tarafından Fransızca'ya tercüme edilmiştir. Bu tercüme "Histoire de Constantinople" adlı eserin üçüncü cildinde yer almaktadır³. Daha sonraki dönemlerde bu eserin Rusça tercümesini ve ilave notlarla birlikte N. Pigu-

³ L.Cousin, *Histoire de Constantinople, Depuis Le Règne de L'Ancien Justin, jusqu'à la fin de l'Empire*, Tome III, Chez Damien Foucault, Paris, 1685, s. 105-335.

levskaja yapmış ve 1957 yılında Moskova'da bastırmıştır. Bu önemli eser ise Almanca'ya Peter Schreiner tarafından kazanılarak "Theophylaktos Simokates, Geschichte" adı ile 1985 yılında ilim âlemine takdim edilmiştir⁴. Simokattes'in bu eserini inceleyen ve geniş açıklamalarda bulunan bir diğer Alman yazar da H.W. Haussig'dir⁵. En son olarak T. Simokattes'in bu eseri tercüme, giriş, ilave notlar ve geniş açıklamalarla beraber Michael and Mary Whitby tarafından 1986 yılında yayınlanmıştır. Biz de çalışmamızda İngilizce olarak basılan bu son tercümeyi kullandık⁶.

İmparator Herakleios (610-641)'un iktidarı döneminde eserini kaleme alan Theophylaktos Simokattes, Roma İmparatorluğu'nun siyasi, askeri ve diplomasi tarihi alanında sistematik olarak bilgi veren müelliflerin sonuncusunu temsil etmektedir. Kendisi I. Justinos'un 518 yılından Tiberios'un 582 yılına kadar olan dönemi kaleme alan Prokopios, Agathias ve Menandros'un bıraktığı yerden devam ederek Roma tarihini yazmıştır. Simokattes, Mavrikios'un (582-602) taht yıllarını kaleme alarak devam ettirdiği bu tarih yazımı geleneği, yedinci ve sekizinci yüzyıllarda sürdürülememiştir. Bu dönem hakkındaki bilgiler Patrik Nicephorus'un verdiği özet bilgilerle ancak öğrenilebilmektedir.

Theophylaktos'un eseri İmparator Mavrikios'un (582-602) yirmi yıllık imparatorluk dönemini kapsamaktadır. Mavrikios dönemi olaylarının en önemli ve tek kaynağıdır. Eserini yaz-

⁴ Peter Schreiner, *Theophylaktos Simokates, Geschichte*, Anton Hiersemann, Stuttgart 1985.

⁵ H.W. Haussig, "Theophylaktos Exkurs über die Skythischen Völker", *Byzantion* 23, (1953), pp. 275-462.

⁶ Theophylact Simocatta, *The History of Theophylact Simocatta*, An English Translation with Introduction and Notes Michael and Mary Whitby, Clarendon Pres, Oxford, 1986. Aynı müellif "Theophylact's Knowledge of Languages", *Byzantion* 52 (1982), pp. 425-8.

maya başladığında, anlattığı olayların üzerinden otuz ile altmış yıl gibi bir zaman dilimi geçmiştir. Nitekim eserin 628-638 tarihleri arasında yazıldığı belirtilmektedir⁷. Bu açıdan düşünüldüğünde kendisinin bizzat görmediği olayların bir kısmını dönemin farklı kaynaklarından elde ettiği, kulaktan dolma bilgiler ve sözlü bilgilere dayandığı söylenebilir. Nitekim Anchialos ve çevresine yapılan akınlarda Avar Kağanı'nın bölgedeki sıcak suya sahip hamamları yıktırmadığı şeklindeki bilgi, yazarın şifahî olarak edindiği bilgi şeklinde belirtilmektedir⁸. Ancak bu zaman dilimi olayların yazıya dökülmesi için çok uzun değildir. Özellikle yazım geleneği olan Bizans kültüründe, olayların zihinlerde canlı tutulduğu ve abartılmadan aktarıldığı bilinmektedir. Simokattes'in verdiği bilgilerin kıymeti tartışılmaz. Özellikle bu dönemle ilgili çok az kaynağın ve sadece Bizans kaynaklarının olduğu düşünülürse önemi daha iyi anlaşılabilir. Fakat eserdeki bilgilerin tamamının doğru olmadığını, yanlış bilgilerin de olduğunu belirtmek gerekir. Müellif kimi zaman yazdıkları ile tezat oluşturmakta, kimi zaman da olayların yerini ve tarihini karıştırmaktadır⁹. Bu sebeple, kaynak değeri yüksek olmasına rağmen mevcut diğer kaynaklarla mukayesesi yapılmalıdır. Mesela müellif 596 yılında meydana gelen Avarların Franklarla olan mücadelesine hiç değinmemektedir.

Simokattes eserini yazarken farklı kaynaklardan istifade etmiştir¹⁰. Theophylaktos Simokattes *Tarihi*'nin kaynakları üzerine bir çalışma hazırlayan Therese Olajos, müellifin ese-

⁷ <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/590993/Theophylaktosus-Simocattes>, 17.01.2009

⁸ Therese Olajos, s. 150.

⁹ Teferruat için bkz. John B. Bury, "The Chronology of Theophylaktos Simokatta", *The English Historical Review*, Vol. 3, No. 10 (April, 1988), s. 310-315.

¹⁰ History of T. Simocatta, Trans: Whitby, s. XXVI.

rinde kullandığı kaynaklar hakkında bize bilgi vermektedir¹¹. Simokattes'in en çok kullandığı eser "Jean d'Epiphanie Tarihi" adlı eserdir. Balkanların ve Doğu'daki olayların anlatıldığı bölümlerde; Bizans-Avar, Bizans-Slav ve Bizans-Sasânî münasebetleri hakkında bilgi veren bu kaynak, Simokattes'in en önemli kaynağı olmuştur. Müellif zaman zaman bu eserin üslubunu dahi benimsemiş, kimi zamanda bilgileri kelime kelime kopyalayarak eserinde kullanmıştır¹². Theophylaktos'un en çok kullandığı diğer bir eser ise "Le Journal de Guerre-Savaş Günlüğü" adını taşımaktadır. Bu yapıtta Bizans-Avar-Slav askeri mücadeleleri üzerinde durulmaktadır. Bu günlükleri tutan subay muhtemelen 587 ve 592-599 yılları arasında Balkanlarda görev yapan Bizans ordusuna mensup bir subay idi¹³. Son olarak Menandros'un eserinden de istifade ettiğini söyleyebiliriz.

Bizim Türk tarihi ile ilgili kısımlarını vereceğimiz bu eser sekiz kitaptan oluşmaktadır. Eserin Grekçeden tercümesini yapan Whitby, Simokattes'in içindekiler kısmını oluştururken, Euagrios ve John of Ephesos'un eserlerini örnek olarak aldığını belirtir. Sekiz kitaptan meydana gelen eserin bölümlerinin muhtevasını şu şekilde özetleyebiliriz: Öncelikle Bizans İmparatoru Mavrikiös'un Bizans İmparatoru olarak ilan edilmesi ile başlayan yeni bir süreç ele alınmaktadır. Bizans devletinin siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal yönlerini teferruatlı bir şekilde ele alan müellif, ülke içindeki iç kargaşalar hakkında bilgiler sunmaktadır. Bilgiler sistematik bir şekilde olmamakla beraber eserde Avarların menşei, Bizans sınırlarına gelmeleri, Kağan'ın elçi gönder-

¹¹ Therese Oiajos, *Les Sources de Théophylacte Simocatta*, E.J. Brill, Leiden 1988.

¹² A.e., s. 156.

¹³ A.e., s. 128-130.

mesi, Avarların Bizans şehirlerine saldırmaları ve yağmalamaları ile Avar-Bizans anlaşmaları üzerinde durulmaktadır. Yine Balkanlarda önemli bir unsur olan Slavlar ve Bizans ile olan mücadeleleri, Avar-Slav ittifakı konu edilmektedir. Bununla beraber Bizans ile Sasânîler arasında cereyan eden savaşlar, antlaşmalar ve elçilerin gidiş-gelişleri Simokattes'in eserinin geniş ölçüde muhtevasını teşkil etmektedir. Özellikle Sasânî kralı II. Hüsrev (590-628) ile olan mücadeleler ve hakkında verilen malumat kayda değer önem taşımaktadır. Therese Olajos, Simokattes'in bu bilgileri Sasânî kralı Hüsrev ile aynı dönemde Bizans ülkesinde bulunan Azize Golindouche'un biyografisini yazan Hierapolis Psikopos'u Stéphané'in yazdığı eserden aldığını belirtir¹⁴. Akademi dünyasında bir arşiv ve dönemin önemli bilgi kaynağı olarak gösterilen bu eser Bizans Devleti için olduğu kadar Avar, Slav ve Sasânî Devletleri açısından da önemli bir arşiv niteliği taşımaktadır.

Ancak şu bir gerçektir ki Türkçe kaynakların olmaması, Türk tarihi ile alakalı verilen bilgilerin mukayesesini engellemektedir. Buna rağmen özellikle Avar Hakanlığı hakkında verilen malumat bir hazine değerindedir. Fakat Simokattes'in Avarlar hakkında belirttiği bir cümle, on beş asırdır bütün ilim âleminin düşünce dünyasını karıştırmakta ve Avarların menşei konusunda tartışmaların yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu bilgi Avarların; Pseudo-Avar (Sahte Avar) ve gerçek Avar olarak ikiye ayrılmasıdır. Avarların kökeni ile ilgili tartışmaların kaynağı Simokattes'in eserinde geçen "Pseudo-Avar" tabiridir. Başka hiçbir kaynakta Pseudo-Avar ifadesine rastlanılmamaktadır.

¹⁴ A.e., s. 67.

C- Türklerle İlgili Kısımlar

I. Kitap

I,3,1 Şimdi, tarih ağını örmeye ve barbar savaşlarının kayıtlarını tutmaya başladığım için, olayların yakınlığı ve düzenlemenin uygunluğu nedeniyle, ilk olarak Avarlara karşı başlatılan hareketten bahsedeceğim¹⁵. I,3,2 O zamanlar, hızlı bir şekilde sayısız şiddet eylemine girişmişlerdir. Bu insanlar göçebe olarak yaşayanlar arasında en güvenilir ve doymak bilmez ulus olan, Tuna'nın yakınlarında yaşayan Hunlardır (Avarlar)¹⁶. I,3,3 Bu insanlar İmparator Mavrikios'a bir elçi yolladılar. Avrupa'da yaşayan Romalılar arasında çok ünlü olan Sirmium¹⁷ adındaki büyük bir şehri ele geçirmişlerdi. I,3,4 Bu şehir, imparator Mavrikios, İmparator olmadan hemen önce ele geçirilmiştir. I,3,5 Şartlar ünlü Menandros tarafından tamamen açıklanmıştı. Tüm detayları anlatmak için yeterince zamanım yok. Ama belirtmeliyim ki durum çok net olarak rapor edilmişti. Eleştiri getirmek zaman

¹⁵ Theophylaktos muhtemelen Balkanlarda meydana gelen olayların, Sasânilere karşı yapılan hareketlerden ziyade coğrafi olarak İstanbul'a daha yakın olduğunu kastetmektedir. Kronoloji açısından, Bizanslılar Sasâniler ile 582 sonbaharında savaştıkları için, doğuda meydana gelen olaylarla başlamak daha uygun olacaktır, diğer yandan bu Avar seferi 583 yılında başlamıştır.

¹⁶ Avarlar Hun değildirler. Bunu Simokattes de sonraki bölümlerde bunların Hun olmadıklarını ifade etmiştir. Yazarlar genelleme yaparak mesela Getea tabiriyle Slavları, Scyths ve Hun tabirleriyle de Türkleri ima etmişlerdir.

¹⁷ Sirmium kenti Save ile Tuna Nehirleri arasında bulunmaktadır. III. ve IV. yüzyıllarda Roma İmparatorluğunun en önemli şehirlerinden birisi olmuştur. VI. yüzyılda şehir Türk ve diğer Germen gruplarının eline geçmiştir. II. Justinos 567 yılında şehri Gepidlerin elinden alır, fakat daha sonra 581 yılının sonları 582 yılının başlarına doğru uzun bir kuşatma sonrası Avarlar tarafından ele geçirilmiştir.

kaybı olacaktır. I,3,6 Şehir Avarlar tarafından ele geçirildikten sonra bir anlaşmaya varıldı ve bu durum barışın gelmesini ve ortamın sakinleşmesini sağladı. I,3,7 Böyle büyük bir yıkımdan sonra kabul edilen şartlar Romalılar için yüz kızartıcıydı. Antlaşma öncesinde hâkimlerin üstün olanların tavrı sergilendi, barbarlara görkemli hediyeler sunuldu. Avarlara her yıl 80 bin altın para; gümüş ticari meta ve altınlarla bezenmiş elbise şeklinde verilecekti¹⁸. I,3,8 Antlaşma sadece iki yıl sürdü. Hun (Avar) Kağan'ı Romalılara karşı kibirli bir tavır sergiledi. Barış bitmeden önce bir söylenti yayıldı. Romalılar arasında büyüklüğü ve güzelliği ile eşsiz çok sayıda yaratığın olduğu şeklinde söylentiler yayıldı. Kağan Roma imparatorunun buraya gelip durumu kendi gözleriyle teşhis etmesini istedi. I,3,9 Ve imparator hızlı bir şekilde merakını gidermeyi başarmış ve ona kendisinin yetiştirdiği hayvanların en göze çarpanı olan bir fil göndermiştir. I,3,10 Kağan fili görünce kendine yollanan bu Hindistan filini önce teşhir etti sonra da İmparator'a yolladı. Böylece İmparatoru küçümseyerek terör yaratmayı amaçlamıştı. Ben bunu söylemek zorundaydım, saklı tutamazdım. I,3,11 İmparatoru bu durum rahatsız edince, Kağan'a altın bir taht yolladı. Kağan'ın bahtı açıktı. Taht hükümdarın hibesiydi ve imparatorluk güçlerince taşınmıştı. I,3,12 Fakat sanki hediyein değersizliğinden kirlenmiş gibi, kibirli bir şekilde mağrur bir havaya bürünmüş ve sanki ucuz ve yaygın bir şeymiş gibi, şatafatlı altın yatağı imparatora geri göndermiştir¹⁹. I,3,13 Ayrıca yıllık 80 bin

¹⁸ Bu şartlar Sirmium savaşından önce Avarların istediği maddelerdir. Bizanslılar üç yıl süren savaş boyunca bunları reddetmişler ancak sonra ödeme yapmaya mecbur olmuşlardır.

¹⁹ I,3,8-12 arasındaki olaylar muhtemelen 582 yılı sonbahar mevsiminde meydana gelmiştir.

altına ek olarak 20 bin altın daha istedi²⁰. İmparator öfkeyle bunu reddetti. Yeminini bozdu.

I,4,1 İlk olarak savaş trompetleri çalınmaya başlandı. İmparator güçlerini topladı. Sürpriz bir şekilde Singidunum'u (Belgrad) geri aldı. Burası barış zamanında bulunduğu için askerden ve silahtan arındırılmış bir yerdi. Tüm Trakya'da barış döneminin miskinliği yaşıyordu. Tetikte değillerdi ve bir saldırıyı püskürtemezlerdi²¹. **I,4,2** Şehrin büyük çoğunluğu tarlalarda çadır kurmuşken yakalandı. Yaz mevsimiydi, zorunlu hasat için oradaydılar ve geçimlerini temin etmeye çalışıyorlardı. **I,4,3** Fakat barbarlar bir mücadele olmadan şehri ele geçiremediler; şehir kapılarında oldukça şiddetli bir mücadele oldu ve Avarlardan çok sayıda insan öldürüldü ve Cadmean zaferi kazanıldı²². Belâ önceden tahmin edilmediği ve beklentilerin tersine olduğu için, Kağan komşu şehirleri de kolaylıkla ve hiçbir çaba göstermeden talan etti. **I,4,4** Augustae (Augusta Triana-Stara Zagora/Bulgaristan) ve Viminacium (Kostolac/Sırbistan) (Bu iki kent İlyricum vergi tasnifindeki önemli şehirlerdi) kentlerini tahrip ettikten sonra hemen Anchialus'u (Pomorie-Bulgaristan) ablukaya aldı, etraftaki köyleri tahrip ederek buraya kamp kurdu. Çevre köyleri müsrifçe yağmaladı²³. **I,4,5** Ancak sadece kaplıcalara do-

²⁰ Theophanes (252,31) bu isteğin 583 yılının Mayıs ayında yapıldığını belirtir. Olayların gelişimi de bu tarihi işaret etmektedir. Bu tarihte İstanbul'da bir deprem olduğu da ifade edilmektedir.

²¹ Singidunum (Belgrad), Sirmium'un kaybedilmesinin ardından, Tuna Nehri üzerindeki en uzak Roma bölgesidir. Theophylaktos'un şehirde askeri birlik bulunmadığına ilişkin iddiası şaşırtıcıdır, yaptığı yanlış bir çıkarım olabilir; Avarların şiddetli muhalefet ile karşılaşmaları ve çok sayıda zayıt vermeleri şehirde askerlerin bulunduğunu akla getirmektedir.

²² Fahiş derecede pahalı bir zaferdir. (Cadmus, Thabes şehri kurucusu, Grek kahramanı)

²³ Kağan'ın seferi Karadeniz kıyıları üzerinde, Viminacium (Kostolac/Sırbistan) ve Augustae ile Tuna şehirlerinden Anchialus'a (Pomorie-

kunmadığı ifade edilir. Hamamların yıkılmasında Kağan'ın haremının belirleyici olduğu söylenir. Haremındaki kadınlar ona çok daha fazla zevk alabilecekleri, eğlenecekleri, onları çok daha güzel ve sağlıklı yapacak kaplıcalara dokunmamasını söylediler²⁴. Bu suların kullanıcılar için faydalı olduğu ve sağlıklarına iyi geldiği söylenmektedir. I,4,6 Üç ay geçtikten sonra Romalılar, Kağan'a bir elçi gönderdiler ve savaşa son vermesini istediler. Elçi olarak senato'ya terfi ettirilen, Sicilya valisi olan ve **praetor** mahkemesine çıkan Elpidius'u gönderdiler; bu mevki Romalılar arasında herhangi bir ayırım yapılmadan verilirdi²⁵. I,4,7 Elçiyle birlikte Latin dilinde Romalıların *scribo*²⁶ olarak adlandırdıkları, imparatorun korumaları arasında önemli bir yere sahip olan Comentiolus'u gönderdiler. Böylelikle bu iki kişi Anchialus'ta bulunan Kağan'ın yanına geldiler ve kendilerine söylendiği gibi bir antlaşma teklif ettiler. I,4,8 Kağan az çok hareketlerini kabulendi, fakat inatçı bir tehditkârlıkla bütün Uzun Surları²⁷ yıkabileceğini söyledi. Üst seviyedeki kibir ve gururunu hesaba katan Elpidius konuşmaya başlayınca, I,4,9 Comentiolus kullandığı dilin asaletini görkemli bir şekilde sergilemeye başladı. İffetini

Bulgarsitan) kadar olan bölgeleri kapsamaktadır. Augustae'den sonra 250 millik bir yolculuk yapılmıştır ve bu yolculuk Haemus Dağları'nın (Stara Planina-Balkan Dağları) geçilip Anchialus'a varılmasını kapsamaktadır.

²⁴ Anchialus'a yapılan akınların tarihi 583 yılı yaz aylarına tesadüf etmektedir.

²⁵ Altıncı yüzyılda, Justinianos'un yeniden zafer kazanmasının ardından, Sicilya bir praetor tarafından yönetilmiştir. Elpidius'un *praetor Siciliae* (Sicilya pratoru) görevini elinde tuttuğu muhtemeldir.

²⁶ Scribones'ler imparatorluk sarayındaki özel seçilmiş kişilerdir. Bunlar özel görevlerde kullanılmaktaydı.

²⁷ İstanbul'un dış savunması olarak beşinci yüzyılda inşa edilen Uzun Surlar, yaklaşık 30 millik (yaklaşık 48 km) bir mesafe olan Marmara Denizi üzerindeki Silivri yakınından Karadeniz'e kadar uzanmaktadır. Ayrıca İstanbul'un yaklaşık 40 mil (yaklaşık 64 km.) batısına kadar uzanarak Trakya yarımadasını sınırlandırmaktadır.

yitirmemiş bir anne kadar temiz olan Roma özgürlüğünü vurguladı. Dalkavukluğa ve iffetsizlerin yağcılığına ihtiyaç duymadı. Avarların başında bulunan ve Kağan olarak bilinen liderlerinin yanında aşağıdaki cümleleri kurdu:

I,5,1 “Kağan, Romalılar sizin atalarınızın tanrılarınıza tapınmanıza, yemininizin gereğini yerine getirmenize, anlaşmayı hiçbir koşulda bozmamanız gerektiğine inanıyor. Barış arabası sizin şahsınızca devrilmemeli. Roma hükümdarlık hediyelerini ve Romalı nezaketini hatırla. Siz onların sizin atalarınızla komşuluk yaptıklarını ve dost olduklarını unutuyor gibisiniz. Onları bağışlamıyorsunuz. Romalılara zarar vermek için emriniz altındaki diğer uluslara baskı yapmamalısınız. **I,5,2** Liderler açısından, hem gerçekte hem de ismen, tebaalarından daha basiretli olmaları uygun olduğu için, güç konusundaki üstünlükleri de iyi ahlak üstünlükleri ile uyumludur. **I,5,3** Barış yanlısı oldukları için Romalılar sizin daha önce yaptığınız hataları ve işlediğiniz suçları unutmaya hazırlar. Onlar diğer bütün kavimler arasında insani değerlerinin yüksekliği açısından farklıdır. Bu nedenle size misilleme yapmamak amacıyla silahlanmıyorlar. **I,5,4** Gelecek günlerin daha huzurlu olması için, geçmişteki vahşi suçlarınızı umursamıyorlar ve sadece bir özür bekliyorlar. **I,5,5** Ancak siz bu olumlu durumdan haberdar değilsiniz. Adaletin gözü kördür. Toprağın, sınırları savunacak insanların tamamen hâkim olamayacağı kadar geniş ve çok. Tanrınız sizin kaderinizdir. Romalılar eski muhteşem günlerini unutmamışlardır. Bu nedenle çok büyük bir savaş hazırlığında olacaklardır ve büyük bir yıkıma imza atacaktadırlar. **I,5,6** Savaş onlar için barıştan daha az önemlidir. Eğer düşman ısrarcı olmazsa düşünceleri barıştır. Dünya üzerinde Romalılardan başka hangi millet özgürlük, onur, toprak ve çocukları konusunda bu kadar hassastır? Eğer kanlı bir savaş olursa ve şartlar kötüleşirse en az önemli olanlar ne yapar? Birbirlerine zarar vermekten çeki-

nirler. Peki, siz bu kadar savaşçı ve imparatorluğa bağlı Romalıların böyle davranacağını mı düşünüyorsunuz? Bu umulduğu üzere çok kolay olmayacak ve sınırların en uzak noktasında olacaktır. **I,5,7** Bugünkü kötü ve günahkâr görüntüyle övünmeyin, şu an için bu istediğiniz sonuçları verebilir, ancak kibirle oluşmuş bu düzen gerçek bir zafer değildir. **I,5,8** Sizin kibirli tavrınız büyüktür ama Romanın gücü, İmparatorun gayreti, bağlı milletlerin desteği ve kaynaklarının çokluğu, dünyadaki bütün uluslar arasında Romalıları farklı kılan dine aşırı bağlılık ve bütün bunların sonuçları da büyük olacaktır. **I,5,9** Siz sadece onlara karşı savaşmak istediniz ama sonuçlarını düşünmediniz. Romalıları yok sayarak diğer kavimler arasında kendinize nasıl bir saygınlık sağlayabilirsiniz? Ya da kendinizi gelecekte nasıl garanti altına alabileceksiniz? **I,5,10** Tanrılarınızı önemsememeye başladınız, yeminler tutulmadı, antlaşmalar bozuldu, insanların sizden zarar görmeye başladı. Onlardan gelen hediyeler sizin için kıymetsizleşmeye başladı. Bizi barış halinde bırakın. Durumunuzu şeytani tavırlarla hileler yaparak değiştirip de bizi siz komşularımıza karşı savunmaya geçmeye zorlamayın. **I,5,11** Roma sınırlarında olan topraklarınızda düşündüğünüzden daha fazla saygılı olun. Unutmayın ki sizler yabancı ve göçebeyken size ev verildi. Bu size doğulu eski kabilenizin yargılarından uzaklaştığınızda sunuldu²⁸. **I,5,12** Dostluğun adil dengesini bozmayın. İnsanların merhameti küçümsemesini engelleyin. Tanrı adına yaptığınız yeminin şeytani hale geldiğini halkınıza söylemeyin. Eğer arzunuz paraysa zaten çok cömert ve muhteşem bir hazineye sahip olan Romalılar bunu size verdi. **I,5,13** Çok büyük bir ülkeniz var ve bu nedenle halkınız asla ülkenizde çok kalabalık olma-

²⁸ Avarlar ilk kez Bizans diplomatik sahasına, 558 yılında Orta Asya'daki Türk federasyonundan kaçarak dâhil olmuşlardır. Bkz. Bury, *Arkadius to Irene I*, 115-116.

yacak. Yeni gelen muhacirler asla bir şeylerin yoksunluğunu duymayacak²⁹. **I,5,14** Geri dönün ve Romalıların size verdiği ülkenize³⁰ dönün ve gücünüzü sınırlarınız dışında kullanmayın. **I,5,15** Rüzgârlar ne kadar güçlü olursa olsun kökü derindeki ağaca zarar vermez. Bu ağaç çok yapraklı, dayanıklı gövdeli, gelişmiş kökleri olan bir ağaçtır. Cennet yağmurlarıyla zenginleşmiş, iklimlerle güçlenmiş, yanında akan sularla beslenmiştir. **I,5,16** Ülkesinde topraklarında güçlenip yayılmak isteyen de akıllı olmalıdır. Cezalandırmayı tam zamanında yapmalı ve hata yapılmasına göz yummamalıdır. Bu düşünülen çok daha zarar verebilecek bir suçtur.”

I,6,1 Bu büyük adam azarlayıcı tavırla konuşmaya son verdi. Kağan'ın büyük tutkularını kamçılayan kanı kaynadı. Tüm yüzü öfkeyle kıpkırmızı olmuştu. Gözleri açık kahve bir ışıltıyla parlamaktaydı. Bu gazap aleviydi. Bu durum elçilerin canlarının bağışlanmayacağını göstermekteydi. Yüzünde her an uçup gidecekmiş gibi duran bir ifade vardı. Konuşmasının neticesi olarak Comentiolus'un, kendini mezara gönderebilecek bir tehlike altında olduğunu gösteriyordu. **I,6,2** Elçiliğin kutsallığını bozan Avarlar için Comentiolus'u zincirleyerek onurunu kırmak, ayaklarını tahta kelepçelerle ezecek kadar sıkıştırmak, çadırını parçalamak doğaldı³¹. **I,6,3** Ertesi gün Kağan sakinleşmişti. Çok güçlü olan bazı Avar büyükleri, liderlerini ikna edici konuşmalarla sakinleştirmişlerdi. Elçinin ölüm em-

²⁹ Bu ifadeden hareketle Asya'dan Balkanlara ve Avrupa'ya devam eden Türk göçü olduğunu, hiç kesilmediğini ifade edebiliriz.

³⁰ Avarlar, Justinianos'dan yerleşmek üzere toprak istediler. Kendilerine Langobard, Gepid ve Herullerin de bulunduğu Pannonia'nın bir kısmı tahsis edildi. Bkz. Menandros, Frg. 9. Avarlar Pannonia bölgesini Gepidlere karşı Langobardlara destek vererek kazanmış, sonrasında Langobardlar İtalya'ya göç etmeye zorlanmışlardır.

³¹ Comentiolus ve Elpidius'un elçiliklerinin tarihi 583 yılı sonbahar mevsimine denk gelmektedir.

rinin ilanı böylece engellenmişti. Elçilerin elini ayağını bağlamanın yeterince onur kırıcı olduğuna, Kağan ikna edilmişti. İmparatora elçilerini böyle aşağılanmış bir şekilde yollamanın yeterli olacağını, bu davranışının adamların kendi ülkelerinde cezalandırılmalarını garanti edeceğini düşünmüştü. I,6,4 Ertesi yıl Elpidius tekrar görevlendirildi. Aynı elçilik vazifesiyle gönderildi. Kağan'a ulaşan elçi, kendisiyle beraber bir elçinin imparatora gelip gelemeyeceğini sordu. Antlaşmanın tekrar gündeme gelebileceğini ve daha önceki antlaşmayla belirlenen meblağın üzerine fazladan 20 bin altın ekletmeye, ancak bu şekilde imparatoru ikna edilebilecekti. I,6,5 Kağan öneriyi kabul ederek, Avar kabilesinde çok büyük bir saygınlığı olan **Targitius**'u³² Elpidius'la beraber İmparatora elçi olarak gönderdi. Targitius ve elçi imparatorla görüştüler ve anlaşma sağlandı. Romalılar 80 bin altının üstüne 20 bin altın vermeyi taahhüt ettiler. Eğer ödeme unutulursa tahsilat savaş yoluyla yapılacaktı. I,6,6 Antlaşma tekrar canlandırılmış gibi görünüyordu. Ateşkes ile barış sağlanmıştı. Kısa bir barış döneminden sonra Avarlar tekrar Romalılara saldırdılar. Fakat bu açık bir saldırı değil, kurnazca ve hilekâr bir hareketti³³.

I,7,1 Slav milletini başıboş ve dağınık halde bırakmak Avarların çıkarlarına uygun bir hareketti. Bu grup Roma sınırlarında pek çok bölgede yağma yapmıştı. Birdenbire harekete geçmişlerdi -Uzun Surlara yakın yerlerde- adeta şimşek gibiydiler. Ele geçirdikleri pek çok bölgelerdeki tutsaklara çok büyük bir kıyım yaptılar. I,7,2 Bu nedenle İmparator kaygıyla, Uzun Surların çevresinde askeri garnizonlar oluşturdu. Şehrin çevresinde çok iyi planlanmış bir savunma hattı oluş-

³² Önde gelen bir Avarlı, muhtemelen Kağan'ın en büyük yardımcılarından biri.

³³ Elpidius'un elçiliği ve barışın sağlanması 584 yılı kış mevsiminde gerçekleşmiştir.

turuldu. İmparator kendisini koruyan askerleri de şehir dışına yerleştirdi. I,7,3 Comentiolus'a önemsiz bir komuta görevi verilince, Trakya'ya gitti. Slav kabilesi üzerine yürüdü. Cesaretle saldırdı. **Erginia Nehri'ne (Ergene)** kadar ulaştı. Burada Slavlarla çatıştı. Barbarları ağır bir yenilgiye uğrattı³⁴. I,7,4 Bu nedenle Comentiolus, İmparator tarafından *praesentalis*³⁵ olarak, yani askeri bir lidere verilebilecek bütün onur sıfatları ve unvanlarla ödüllendirildi. I,7,5 Yaz geldiğinde (585) (Comentiolus) Roma güçlerini toplayarak **Adrianapolis'e (Edirne)** gitti ve orada **Ardagastus**³⁶ ile karşılaştı. Güçlü birlikler ve mahkûmlarla güçlendirilmiş Slav ordusuyla yüz yüze geldi. Gecayı geçirdikten sonra gün doğumunda **Ansinon**³⁷ **Kalesi'ne** ulaştı. Burada barbarlarla cesurca savaştı. I,7,6 Düşman geriye çekilince saldırıya geçti. Burada esir olanlar için Roma başarısı güneşli bir gün başlatırken, düşmanlar **Astike'nin (Trakya Ovası)** dışına doğru sürüldüler. General bir zafer ilahisi söyledi³⁸, ganimet toplandı.

I,8,1 Sonbaharın başında³⁹ barbarlar anlaşmayı yine bozdular ve anlaşmayı ihlal ettiler. Sebebini ortaya çıkaracağım ve asla reddetmeyeceğim. I,8,2-3 Bookolabra -bu kelimeyi Grekçeye çevirmek gerekirse karşılığı büyücüdür- soyadını tamamen hak eden İskitli bir adam çilgınca ve tehlikeli bir davranış

³⁴ Bu savaş J. Ephesus'a göre (6,25) büyük bir ihtimalle İstanbul yakınlarında Uzun Surlar civarında gerçekleşmiştir. Ergene nehri, Ereğli topraklarını kat ederek Uzun Surların ötesinden geçen Marica (Meriç) nehrinin bir koludur.

³⁵ *Magister militum praesentalis*: Başkent çevresine yerleştirilen askeri birlik komutanı.

³⁶ Ardagastus, Slavların liderlerinden biridir.

³⁷ Trakya'da, Edirne'nin kuzey batısındaki bir kaledir.

³⁸ Comentiolus Slavları Uzun Surlardan uzaklaştırmıştı. Şimdi de onları Trakya'nın verimli ovalarının olduğu Astike'den temizlemiştir.

³⁹ Bu dönem 586 yılı sonbaharı olmalı.

sergiledi. I,8,4 Geçici ve hoş bir zevk uğruna Kağan'ın eşlerinden birisi ile birlikte uyuduğu için ölümün güçlü tuzaklarına yakalandı. Bir ihtimal öldürüleceğini hissettiğinden ve çok iyi bilinen çapraz sorgunun sancılarını bildiğinden, tebaasındaki Gepidlerin⁴⁰ yedi tanesinin aklını çeldi ve atalarına ait kabileye doğru kaçmayı başardı. I,8,5 Bunlar (geldiği kabile) Hunlardı, Sasânîlerin doğusundaki komşularıydı ve pek çok kişi tarafından Türkleri tanımlamak için Hun kelimesi kullanılırdı. I,8,6 Bookolabra, Ister'in (Tuna Nehri) aksi yönündeki Libidina⁴¹ şehrine gelince burada Romalı bir komutan tarafından yakalandı. Bu komutan Tuna nehrini korumakla görevliydi. Onun ırkını, kökenlerini ve onu buraya süren günahını ortaya çıkardı. I,8,7 Şanssızlık eseri olarak İmparatora yollandı. Roma yasası son derece katıydı. Savaş ise basit çatışmalarla devam ediyordu. Targitius hâlâ imparatorluk şehrinde elçilik görevini sürdürmekteydi. Burada Kağan adına Romalılardan alınan topraklarda ürün hasat edilmekteydi. I,8,8 Var olan durum imparatoru gereksiz yere kızdırdı. Çünkü imparator bir Avar'ın yıllık gelirleri ve barış hâsılatlarını talep ederken, başka bir Avar'ın (Kağan) rahat durmayarak, Avrupa'yı yağmalayıp şehirleri harap etmesi ile Avarlar tarafından tamamen kandırıldığını düşünüyordu. I,8,9 Targitius Chalcitis Adasına (Heybeli Ada) sürgüne yollandı ve burada zorluklar içinde altı ay geçirdi⁴². İmparator elçinin ölüm kararını her an

⁴⁰ Justinianos döneminde Gepidler Pannonia için Langobardlarla mücadele içindeydiler. II. Justinos'un idaresinin başladığı dönemde Gepidler, Avar-Langobard ittifakına yenilmiş ve Avar federasyonunun bir parçası haline gelmişlerdir.

⁴¹ Libidina (Ibida/Libida) şehri Karadeniz sahillerine yakın bir yerde bulunmaktadır. Romanya'da Babadağ yakınlarında Slavo Rusa olarak özdeşleşmiş yer olarak tespit edilmiştir.

⁴² Bu ada Marmara Denizi'ndeki Prens Adalarından birisidir. Burası nispeten daha rahat bir hapisane olarak kullanılıyordu.

ilan edebilirdi. Bu altı ay imparatoru sakinleştirdi. **I,8, 10 İskit** ve **Mysia**⁴³’nın bütün çevresini Kağan’ın adamları almıştı. **Ra-teria**⁴⁴, **Bononia** (Vidin), **Aquis**⁴⁵, **Drostolon** (Silistre), **Zal-dapa**⁴⁶, **Pannasa**⁴⁷, **Marcianopolis**⁴⁸ ve **Tropaion**⁴⁹ kentlerini zapt ettiler⁵⁰. **I,8,11** Bu durum imparatoru oldukça büyük bir yük altına soktu. Şehirler zor kullanılarak alınmıştı. Bu kentlerde yaşayanların tembelliği nedeniyle ani saldırılar başlamıştı. İmparator Comentiolus’u general olarak atadı ve bütün birliklerinin komutasını ona bıraktı⁵¹.

II. Kitap

II,10,8 Bu özel yılda Comentiolus Anchialus’a (Pomorie-Bulgaristan) gelerek orduyu toparlamak ve düzenlemek amacıyla, kalabalık topluluğun içerisinde en cesur olan şahısları belirleyerek, seçtiği kişileri başarısız olan diğerlerinden ayırdı. Üç sınıflandırma yaparak, bunları barbarlara karşı kullanmak

⁴³ Balkanlardaki Moesia sınırı.

⁴⁴ Bulgaristan’da Tuna’nın güney kıyısındaki günümüz Arcar kenti.

⁴⁵ Sırbistan sınırları içinde Timak Vadisindeki Gamizrad olarak tanımlanan yer.

⁴⁶ Laznica yakınlarında, Bulgaristan-Romanya sınırındaki bir kent.

⁴⁷ Bulgaristan’da Panysus Nehri yakınlarında bir kent, muhtemelen de Kamcija olduğu düşünülmektedir.

⁴⁸ Bulgaristan’da günümüz Devnya kenti.

⁴⁹ Romanya’da Drostolon (Silistre) ve Tomi kentleri arasında kalan, günümüz Adamclisi kentine yakın bir yerdeki kent.

⁵⁰ Bu kayıtlar Kağanın tahrip ettiği haritayı göstermektedir. Bu başlangıç Aquis’in bulunduğu Timok ovasından başlar doğuya doğru Tuna boyunca Bononia (Vidin), Ratiaria (Arcar) ve Dorostolon’dan (Silistre) Tropaion’a geçer. Sonra buradan güneye doğru Zaldapa ve Marcianopolis (Devnja), buradan da Haemus (Balkan) dağlarındaki Pannasa’ya (Kamcija) gelir.

⁵¹ I,8,1- I,8,11 arasındaki kısımda verilen bilgilerin gerçekleştiği tarih muhtemelen 586 yılı sonbaharıdır.

üzere teker teker ayırdı⁵². **II,10,9** General, **Martin'i**⁵³ ordunun sağ kanadında görevlendirdi, **Castus'u**⁵⁴ ise diğer kanadı komuta etmek üzere vazifelendirdi. Merkezi birlikleri General Comentiolus kendisi yönetecekti. Savaşabilecek durumda olan altı bin kişi vardı. Ayrıca dört bin kişilik savaşmayan bir grup vardı. General savaşçı ruhu zayıf olan bu insanları surları ve ordunun yükünü korumakla görevlendirdi. **II,10,10** General Castus birliğini toparlayarak, ülkenin batısından hareket etmek suretiyle **Zaldapa'ya** (Abrit-Bulgaristan) ve **Haemus'a**⁵⁵ (**Balkan Dağları**) geldi. Fakat bu sıra dağlarında umulmadık bir şekilde barbarlarla karşılaştı, mızrağıyla savaşarak burada büyük bir zafer kazandı ve çok sayıda barbar savaşçıyı öldürdü. **II,10,11** Zaferini büyük bir ganimetle süsledi, bunları geri almak üzere bir muhafıza emanet etti. Ertesi gün toparlanan barbarlar tekrar bölgeye geldiler ve ganimetin bir kısmını geri aldılar. **II,10,12** Fakat Martin **Tomi (Köstence)** şehri civarına geldi, burada Avar kampını ve Kağan'ını casusluk yaparak gözetledi. Romalılar burada pusu kurdular ve çok ani ve sert bir saldırıya geçtiler, deniz cezir durumundayken düşmanlarını sulu bir ölümle güzelleştirdi. **II,10,13** Kağan bu durumdan kurtulmak için iyi bir talihe sahipti, çünkü kaçışını kolaylaştıran ve bu konuda kendisine yardımcı olan saklandığı bataklık içindeki adadır. Aslında Kağan burada yakalanabilir ve Romalılara mükemmel bir fidye getirebilirdi. Bu olağanüstü ve muhteşem tehlike barbarların başına geldi. Beşinci günde Avar firarilerinden, gerçeği öğrenmek aslında mümkündü. **II,10,14**

⁵² TS burada tekrar Balkanlara dönerek anlatımının I,8.11'inci bölümüne devam etmektedir. Burada Comentiolus 586 yılının sonbaharında başlayan Avar saldırılarına karşı koymak üzere general olarak atanmıştı.

⁵³ 580 yılında Bizans ordusunun doğu komutanı, 587 yılında da Balkanlarda komutan.

⁵⁴ Bizans ordusunun 587 yılında Balkanlardaki komutanı.

⁵⁵ Bulgaristan'daki Stara Planina-Balkan sıra dağları.

Daha sonra sabahleyin Martin, Generalin (Comentiolus) bir önceki gün saptadığı yere geri çekildi ve Martin gibi Castus da aynı yere gelerek ona katıldı. Ordunun bu farklı birimlerinin bir araya gelmesi ile büyük bir güce ulaşıldı ve bu birleşme, kuvvetli bir güvenliğe sahip olmalarını sağladı.

II,11,1 Comentiolus bir önceki gün yapılan sözleşme ve antlaşmaları reddetti, kesinlikle zekâ belirtisi olan hiçbir şey yapmadı. Avarların çokluğu nedeniyle, onları geriye çekmek ve muhtemelen kazanacakları bir zafere destek olmamak için Castus ve Martin'e doğru yola çıkmadı⁵⁶. **II,11,2** Destek kuvvetlerinden birinin komutanı olan Rusticius'un General Comentiolus'un, anlaşılması güç belirsiz bir durum nedeniyle gelişine aldırmadığı, Castus ve Martinle olan randevularına dikkat etmediği –böyle tehlikeleri üstlenmemesi konusunda kendisine baskı yapan imparatorun dileği bu değildi- konusunda uyardığı iddia edilmektedir.

II,11,3 Ve aslında General (Comentiolus) Rusticius'a kulak vermiş ve heyecanı yerini tembelliğe bırakmıştır. Martin ve Castus, Comentiolus'un Marcianopolis'e ulaştığını öğrenince, ona doğru çekilmişlerdir. Güneş ışık saçan yörünge hareketine başladığında Comentiolus, tüm Roma ordusuyla birlikte, geride bıraktığı işe yaramaz olanların bulunduğu kampa doğru harekete geçmiştir. **II,11,4** Daha sonra zirvelere ve yüksekteki vadilere tırmanarak, kampını Haemus'un dar geçitlerine taşımıştır. Buranın yerel ismi Sabulente Canalion'dur⁵⁷.

⁵⁶ Comentiolus'un hareketlerinin tanımı muğlaktır. Comentiolus'un yavaş hareket eden ana Roma kuvvetinin önünden, Avarları yağmalamak için iki küçük birliği göndermiş olması muhtemeldir. Bu nedenle büyük ordunun başındaki Comentiolus daha az aktif görünürken önden gönderilen Castus ve Martin yaptıkları başarılı mücadelelerle takdir edilmişlerdir.

⁵⁷ Comentiolus muhtemelen Haemus'un (Stara Planina) yüksek kısımları boyunca, Marcianopolis'ten (Devnya-Bulgaristan) güneybatıya doğru

II,11,5-8 arasında Haemus Dağları'nın doğal güzelliğinden bahsedilmektedir.

II,11,9 General Comentiolus ertesi gün ve daha sonraki gün ordunun kamp kurmasını emretti. Sabah General Comentiolus Martin'i çağırdı ve ona Avarları şaşırtacak bir pusula ile saldırı düzenleme görevini verdi. Ayrıca nehrin üzerindeki tahta köprü çevresinde ve üzerinde konuşlanarak, barbarların akıntının az olduğu yerden geçip geçmediklerini gözetlemekle görevlendirilmişti. Castus ise karşı tarafta kamp kuranların geçitteki hareketlerini izleyecekti⁵⁸. **II,11,10** Martin nehir civarındaki birliklerin sudan geçtiğini görünce Comentiolus kumandasındaki birliklere katılmak üzere geri çekildi. **II,11,11** Castus ise sinsice davranarak ırmağı geçti ve karşı taraftaki düşman kuvvetlerini görebilecek bir alana birliklerini yerleştirdi. Sağlam olan herkes kılıçlarına sarıldı. **II,11,12** Bu başarılardan sonra ne yazık ki (Castus) şansı devam etmedi. Kötü niyetli ve hatta şeytani bazı emirlerden sonra kibirli davranışları nedeniyle Comentiolus'a dönemedi. Martin'e yardımcı olmak için tahta köprünün yakınında beklemeye başladı. **II,11,13** Planının başarısız olması ve de günün aydınlanması üzerine geclemek amacıyla bu bölgede gün ışığında kamp kurdu. Ertesi gün düşman ihtiyatlı bir şekilde toplandı ve köprünün diğer yanına geldi. Akıntı yüzünden suyu geçmek mümkün değildi. Nehir çok hızlı akıyordu. Dalgaların gücü yüzmeye çalışacak kişiyi sürükleyip götürebilirdi. **II,11,14** Castus ana kamp yerinde birleşmeye karar verip de geri dönünce düşmanla yüz

geri çekilmiş ve daha sonra, Haemus'un ana menzili arasında bulunan ve Sredna Gora'nın bağlı bölgesine paralel olan verimli Güller Vadisi'ne (Sabulente Canalion) inmiştir.

⁵⁸ Bu nehir belirsizdir. Theophylaktos'un anlatısına göre Avarlar Haemus'un kuzeyinde Bizanslılar ise güneyinde olmalıdır, böylelikle bir karşılaşmanın olması sadece ordulardan birinin dağları geçmesi ile mümkün olabilirdi.

yüze geldi. Tehlike o kadar büyüktü ki hile yapmanın, strateji geliştirmenin imkânı yoktu.

II,12,1 Castus adeta ter banyosu yapıyordu. Ruhu umutsuzluğa düştü. Ürkerek geri çekildi ve şanssızlık onu büyük bir felakete itti. **II,12,2** Birlikleri dağıldı ve panik içinde farklı yerlere dağıldılar. Yırtıcı bir hayvanın pençesinden kaçan tavşanlar ya da geyikler gibi vadilere ve ağaçlıkların arkalarına saklandılar. **II,12,3** Ancak bazı Romalılar, Avarların eline geçti ve korkunç işkencelerle, işkencenin pek çok farklı metotları ile acı içinde öldürüldüler. Birlikleri korku ve tehdit altında kalan Castus'un geri dönme şansı kalmamıştı. **II,12,4** Romalılar, Castus ormanının içine kaçarken toplanmamış üzüm salkımları gibiydiler. Tugay komutanı esir alındı. Düşman için bu büyük ve görkemli bir avdı. Castus'la birlikte olan birlikler de düşmanın hızlı hareketiyle yakalandılar. **II,12,5** Çarpışma büyüdü ve şiddetle alevlendi. Kağan için; Trakya'yı alan ve şu anda çok kederli olan bu orduyu affetmek, çok zordu. **II,12,6** Düşman Mesembria⁵⁹ sınırlarına kadar ulaştı. Beş yüz kadar Bizanslı askerden oluşan birlik burada kahramanca bir direniş gösterdi. **II,12,7** Avarların saldırısını öğrenen ve Trakya'da bir süvari birliğini komuta eden komutan Ansimuth, Uzun Surlar'ın çevresine yerleşti. **II,12,8** Ordusunu içerilere kadar sürdü. Barbarlar tarafından esir edilene kadar mücadele etti, hayatta kaldı. **II,12,9** Trakya'ya yakın bölgelerde henüz ele geçirilemeyen topraklara gözünü diken Kağan'ın birlikleri, bölgeye çok sayıda farklı noktadan giriş yaptı. Comentiolus, birlikler ile bahsi geçen bölgeye batıdan girdi⁶⁰. Romalılar Haemus ormanlarında (Balkan Dağları) saklandılar. Düşman, Romalıların Trakya böl-

⁵⁹ Bu güçlü noktanın ve mücadelenin olduğu yer Mesembria'nın kuzey kısımlarıdır. Burası günümüz Karadeniz kıyılarında ve Bulgaristan sınırları içinde yer alan Nesebar'dır.

⁶⁰ Comentiolus hâlâ batı tarafından İstanbul'a doğru geri çekiliyordu.

gesinde birçok farklı yönlelere kaçmalarına sebep oldu. II,12,10 Üçüncü günde Comentiolus kendi çadırına askerleri ve komutanlarını çağırdı ve tam olarak ne yapabileceklerini ve niyetini onlara anlattı. II,12,11 Ertesi gün süvari ve piyadeleri bir araya topladı. Barbarlara karşı nasıl mücadele edeceklerini geçmişe bakmamalarını, yürekli olmalarını, cesaretle anlattı.

II,13,1 Fakat bu esnada subaylardan biri şikâyet etmeye ve mırıldanmaya başlayarak, generalin emirlerine karşı geldi. Aşağıdaki sözleri kullanarak, hem ordunun kendisi hem de general için geri çekilmenin uygun olacağını söyledi: II,13,2 “Erkekler, savaşın ustaları, ruhlarında bunu hissedenler; fırsat olduğunda ve şans bizden yana olduğunda birleşmek lehimize, ayrılık tehlikeyi getirir, kurtuluş ise bölünmemektedir. II,13,3 Korkaklık yeri geldiğinde dikkatsizlik, en istenmeyen arkadaştır. Geri çekilme akıl ürünüdür. Suç değildir. Kimi zaman ihtiyatlı olmaktır. II,13,4 Fakat yüreğimden geçen kelimeleri söylemeden ve size duyurmadan önce generalin ne kadar dikkate değer sözler sarf ettiğini belirtmeliyim. Kimi zaman konuşmacının bir duvar gibi olması neticesinde kovulma kaygınızı paylaşmanız, hoş geldin diye karşılanmaktan daha kolaydır. II,13,5 Bazen despot olmak güvenilirliği de beraberinde getirir. Dümeni kullanarak bir şeyleri kazanmayı ve umulana ulaşmayı sağlar. II,13,6 Ey insanlar, general düşmana karşı dayanmanız, gururla hareket etmeniz için sizi cesaretlendiriyor, Castus’un yenilmesinden sonra bazıları komutanlarının emirlerini uygulamayı reddetti. II,13,7 Savaş alanındaki başarısızlıklarına benimle beraber siz de şahitsiniz. Size doğruyu söylediğim için suçlanmayı hak etmiyorum. Yanlış yere suçlanmak kınanmaktan daha iyidir. Olanlar övgüye değer değildir. II,13,8 General son olarak kale surlarını korumak amacıyla bunların savaş için uygun olmadığını söylemedi mi? Bu adamların sayısı dört bindi, böylelikle geriye kalanlar ilgili kişilerle, savaşçı

olmayanlar da savaşçılarla neredeyse eşitti ve sağlıklı olanlar da topladı. Bunlar savaşmayan ve sağlıklısız özürlü olan gruplardır. II,13,9 Sadık ruhların son zamanlardaki şanssızlıklar nedeniyle zarar görmeleri sebebiyle sessizliğe bürünüyorum. Düşmanın gücümüzü nasıl kırptığını gördünüz. Eğer yanlış düşünmüyorsam, son felaketler başarıımızdan çok daha büyüktür. Üstelik başarıımız daha önce gerçekleşmiştir. II,13,10 Castus çok sayıda barbar öldürdü, fakat ertesi gün barbarlar onu yakaladı. Şimdi size uğursuz bir son söz söylemek istiyorum. Askerleriyle beraber O adamı (Castus) yakalayınca muazzam bir kralığı da yakalayıp dondurdular. Castus ağaçlıklar arkasına saklandığı vakit bulduklarında kaçmadı. II,13,11 Kağan bataklık adada saklandı. Bu Martin ve yanındaki adamlara söylenmemişti. Bu, özel bilgiye sahip olmayan insanlar arasında bir gizem olarak kaldı⁶¹. II,13,12 Şimdi imparatora sunulan küçük başarı öyküsü onu kandıracak ve bizden askeri yedek güç istenmemesini sağlayacaktır. Çünkü henüz bu kötü şansla gelen olayları bilmemektedir. II,13,13 Eminim ki son zamanlarda yaşanan belirsizlikler, düşmanı kendinden daha da emin yapacaktır. Ancak gelecekte güvenliklerine daha fazla önem verip en küçük bir şanssızlık ihtimalini dahi ortadan kaldırmayı düşüneceklerdir. II,13,14 Gelecek ile ilgili olarak yeterince konuştum. Belki talih beklentilerimi gerçekleştirmemde bana yardımcı olur.” II,13,15 Daha sonra, yığınlar sessiz ve onun korkunç betimlemeleri karşısında donup kalmış iken, konuşma kürsüsündeki kişi bu bayağı sözleri sarf ettikten sonra,

⁶¹ Bu subayın konuşmalarında ilginç ayrıntılar söz konusudur. Kağan'ın mağlup olduğu bir anda kaçarak bir adaya sığınıp kurtulmasına kimse anlam verememiştir. Subayın ifadelerinden Kağan'ın bu sır dolu kurtuluşunun arkasında ihanet veya başka şeyler olabileceği fikri akla gelmektedir. Belki de Roma ordusu içindeki bir askerin yardımı, bir subayın yanlış yönlendirmesi bu kaçıyı kolaylaştırmıştır. Simokattes bu konuyu ayrıntılı olarak yazmamaktadır.

bir emektar şahıs topluluktan öne çıktı. Konuşma kürsüsündeki şahsı kınayarak bağırdı ve topluluktan tam tersi bir konuşmayı kabul etmelerini istedi. II,13,16 Yığınlar bunu kabul edip elleri ile onun konuşma yapmasını istedikten sonra, buna benzer konuşmasına başladı, titrek sesiyle bağırarak topluluğa yalvardı ve bir emektarın gözyaşları ile sözlerine saygı gösterilmesi için onları tahrik etti.

II,14,1-12 Buradan sonra yaşlı bir adam Roma ordusunun durumunu, ne yapmaları gerektiğini ve gelecekleri için düşmanı yenmelerinin şart olduğunu, geçmişteki başarılarını anlatan coşkulu bir konuşma yapar.

II,15,1 Yaşlı adam topluluğun etrafında cesaret verici konuşmasını yaparken, kendisini dinleyen topluluğu heyecanlandırdı, coşkulu sözleri ile toplulukta hâsıl olan korkaklığı değiştirerek, onları kendileri ile yüzleşmeye davet betti. II,15,2 Meclisten büyük bir çığlık yükseldi ve yaşlı askerin asil ruhuna saygı gösteren alkışları ile toplantıyı yankılandırıdılar. O anda aynı amaca sahip kardeşler gibi birleşerek hepsi tek bir güç haline geldi ve meclis dağıldı. II,15,3 Savaşmak için heyecanlanan insanlar olarak Haemus'tan Calvomuntis⁶² ve Libidurgan'a⁶³ doğru hareket ettiler. Kağan'ın da çok uzakta olmadığını ve yolda oyalandığını gördüler. Ordunun çadırları dikkatsizce dört mil öteye (6,5 km) kurulmuş ve kabilesi Trakya'nın tamamına yayılmıştı⁶⁴. II,15,4 Comentiolus Roma ordusunu tanzim etti. Ordusunu küçük birimlere ayırdı ve

⁶² Trakya'da muhtemelen de Sredna Gora dağlarında bir yerdir. Sredna Gora dağları Haemus (Balkan) dağlarına paralel uzanan en yüksek yeri 1604 m. olan, 285 km uzunluğunda ve Bulgaristan'ın ortasında yer alan bir dağ silsilesidir.

⁶³ Trakya'da muhtemelen de Sredna Gora tepelerinde bir yer.

⁶⁴ Kağan Trakya şehirlerinden saldırdığı ilk kent olan Beroe (Stara Zagora) yakınında kampını kurmuş olabilir.

düzenli adımlarla, Astike (Trakya Ovası) tarafından yürüme emri verdi. Güven içerisinde geçirilen bir geceden sonra sabah, Kağan'a ve bölüğüne adeta bir kasırğa gibi zarar vermelerini emretti. **II,15,5** Ancak generalin kararları kaderin onlar için hazırladığı kararlardan farklıydı. Generalin arı gibi askerleri mahvoldu, güven kovarı (ordugâhı) zarar gördü. **II,15,6** Gecenin karanlığı sabah güneşinin ışıklarına karışırken, geceye özgü olan bir güç harekete geçmişti. Yük taşıyan hayvanlardan bir tanesi üzerindeki eşyaları yere döktü. **II,15,7** Karışıklık içinde hayvanlar ileri geri sürükleniyordu. Bu malların sahibi önlerde gidiyordu ve derhal emir vererek kötü bağlanmış yüklerin düzeltilmesini istedi. **II,15,8** Bu durum esasında düzensizliğe ve geriye doğru kendiliğinden geri çekilmeye neden oldu. Çoğunluk bu eşyaların düzeltilmesi için sarf edilen sözleri yanlış anladığı ve telaffuz ettiği için parola çarpıtıldı ve sanki düşman hemen önlerinde belirmiş ve onların beklentilerinin aksine olmuş gibi, parola kaçıışı ifade ediyor şeklinde tezahür etmiştir. **II,15,9** Ordu büyük bir karmaşa yaşamaya başladı. Bazıları geri dönme arzularını yüksek sesle dile getiriyordu. İnsanlar kendi özgün dillerinde birbirlerine bağırıyorlardı "Dönün, Dönün". **II,15,10** Bütün bu belirsizlik adeta pek çok parçaya bölünmüştü ve her bir parça sanki bir müzik parçasının dizeleri gibiydi. Bu kargaşadan istifade eden Kağan, Roma ordusunun bu ikinci ölümcül saldırısından da kaçmayı başardı. Mümkün olabilecek en hızlı şekilde yanındakileri terk ederek başka bir yere gitti ve oraya yerleşti. Bu Kağan'ın yine mucizevi kurtuluşlarından biriydi. **II,15,11** Şimdi Romalılar benzer şekilde hareket etmeye devam ettiler, hastalıklı bir panik duygusu Roma kampını kargaşaya sürükledi. Bu ise yüzyüze kalınan yapay bir tehlikeydi. **II,15,12** Avar ordusunun çoğunluğu öldürülmüştü. Bu planlanmayan bir çatışma sonucu olmuştu. Bu üstünlük Roma ordusunun iyi şekilde organize

olmasının ve son derece kararlı bir şekilde savaşmasının sonucuydu⁶⁵. II,15,13 Kağan bu iki karmaşa arasında soluk aldığı anda, yaygara çıkarmaktan vazgeçti. Roma şehirlerine saldırdı ve Appiaria (Tutrakan/Bulgaristan) kalesini aldı⁶⁶. Bu bana sebep-sonuç ilişkisinde gereksiz bir bağlantı gibi görünmedi. Bu, sonuca yapılan katkının açık bir özeti gibiydi.

II,16,1 Busas adında çok farklı bir asker vardı. İyi savaşırdı. Savaşlarla ünlenen diğer kahramanlardan çok daha fazla biliniyordu. Çünkü çok cesurdu ve ne zaman savaş trompeti duysa çekinmeden savaşa katılırdı. II,16,2 O da bu kalede (Appiaria) yaşıyordu. Kaleye yakın bir alanda kaleye paralel hareket ederse avda başarılı olacağını düşündü. II,16,3 Fakat bu sırada Barbarlar Busas'ı yakalayınca avcı tuzağa düşmüş oldu. Ona işkence yapmaya başlayıp mızrakla onu yaralayınca Busas barbarlardan bunu yapmamalarını diledi. Bu can için yapılan bir pazarlıktan çok daha fazla anlam içeriyordu. Kendisinin ölümünün bir anlam ifade etmeyeceğini, Avarlara bir getirisinin olmayacağını, fidye karşılığında serbest bırakılmasını söyledi. II,16,4 Barbarlar daha sonra vaatlerini gerçekleştirmeyi ve değiş- tokuş yapmayı kabul ettiler. Daha sonra Busas'ı kalenin önüne getirerek içerdekilere dostça istedikleri hediyeleri ve ücreti ödemezlerse gözleri önünde Busas'ı öldüreceklerini söylediler. II,16,5 Bunun üzerine ölümle hayat arasındaki terazide git geller yaşayan Busas Romalılara yalvarmaya başladı. Kendisinin Romalılar için çok savaştığını, çok riskler aldığını, kritik anlarda onların lehine olacak davranışlarda bulunduğunu ve bunların inkâr edilmemesi gerektiğini belirterek bu durumda bırakılmamasını istedi. II,16,6 Ayrıca onlar için savaştığında aldığı yaraları, çektiği işkenceleri, emeklerini sı-

⁶⁵ Bu olaylar muhtemelen 587 yılı kış mevsiminde cereyan etmiştir.

⁶⁶ Appiaria, Bulgaristan'da Tuna Nehri'nin güney kıyısında günümüz Tutrakan yerleşim bölgesidir. Silistre'nin yaklaşık 62 km batısındadır.

ralayarak bu acıdan ve ızdıraptan kurtarılması için yalvardı. **II,16,7** Busas'ın eşiyle birlikte olan bir adamın onları yanıltmasıyla, Busas'ın isteklerini yerine getirmeyi reddettiler. Fakat barbarları onursuzlukla suçladılar. **II,16,8** büyük bir tehlike içinde olduğunu anlayan Busas, ölümünün geciktirilmesi için Avarlara bir takım öneriler sundu. Hayatı karşılığında kaleyi (Appiaria) ele geçirmelerini sağlayacaktı. Yaptığı iyiliklerin bu şekilde hızlıca unutulması, insanlık dışı muameleye reva görülmesi, kale halkının insanlık dışı muameleden hisselerini almalarını ve onlara yapacağı bu kötülüğün kendisine yarayacağını düşünüyordu. **II,16,9** Düşmanlar büyük bir ödül aldığını düşününce şefkatli ve yumuşak bir şekilde davrandılar. Ona sadece istediği kadar zaman değil aynı zamanda hayatını da garanti altına alacaklarına dair yemin ettiler. Onun doğal bir şekilde ölmesine imkân sağlayacaklarını da eklediler. **II,16,10** Bunun üzerine Busas Avarlara, şehirleri ve kaleleri kolaylıkla kuşatabilecekleri ve ele geçirebilecekleri yeni bir makine yapımını öğretmeye başladı. Uzun mesafeli saldırılarda kullanılacak bir kuşatma makinesini hazırladı. **II,16,11** Kalenin düşmesinden kısa bir süre sonra Busas, kuşatma sanatına dönüş, teknolojik bir makineyi barbarlara sunmakla suçlandı. Sonuç olarak Busas'ın yaptığı bu ilk kuşatma makinesini geliştiren düşmanlar (Avarlar) pek çok makine yaparak, diğer Roma şehirlerini zorluk çekmeden zayıflatmayı (almayı) başardılar. **II,16,12** Kağan şimdi Beroe'ye (Stara Zagora/Bulgaristan) saldırmış, fakat oldukça büyük bir zaman kaybına uğramış, ciddi emek sarf etmiş ve herhangi bir ödül elde edemediği mücadelelerinin sonuna gelmiştir. Çünkü kuşattığı yerli halk bütün gücünü vererek, ruhlarını ortaya koyarak karşı koymuşlardı. Buna rağmen az bir para karşılığında bir sözleşme yaparak barışı satın almışlardır, çünkü bu para Kağan'ın başarısızlığını örtmek üzere bir kalkan vazifesi görmüştür.

II,17,1 Kağan ayrıca Diocletianopolis'i (Hisar/Bulgaristan) abluka altına almış, fakat şehir güçlü bir biçimde karşısına dizilerek, onun güven duygusu ile saldırmasını engellemiştir. Halk surlar üzerine mancınıklar ve başka savunma araçları yerleştirmiş, bu sayede barbarların şehre yaklaşıp yakın mahallelere girmelerini imkânsız hale getirmiştir. II,17,2 Daha sonra kurdun herkesçe bilinen kaderini, boş umutlar karşısında ağzının açık kalmasını yaşadıktan sonra, canı sıkın bir biçimde ayrılmıştır. Hemen Philippopolis'e (Plovdiv-Filibe/Bulgaristan) gitmiş, şehri kuşatmış ve almaya çalışmıştır. II,17,3 Şehirde yaşayanlar oldukça yetenekli bir biçimde savaşmış ve kale duvarlarından ve mazgallı siperlerden birçok kişinin yaralanmasına neden olmuşlardır, böylelikle Kağan şehir halkının cesaretlerinden ötürü mahremiyetlerine saygı duyarak gönüllü olarak savaştan çekilmiştir. II,17,4 Sabah Astike ormanlarını geçmiş, Adrianopolis'e (Edirne) gelmiş ve şiddetle şehre saldırmıştır, fakat buradaki şehir insanları da cesur bir biçimde karşı koymuşlardır. II,17,5 Castus ve Ansimuth'un kuşatıldığı haberleri tüm Bizans'ta yankılanmış ve şehri büyük bir karmaşa kaplamıştır. Kendini bilmez bir takım insanlar kof dedikodularla imparatora hakaret etmişlerdir: bu insanlar imparatora karşı iftira niteliğinde şarkılar bestelemiş, onu kötülemiş, bahtsızlığıyla alay eden manzumeler yazmışlar ve başarısızlığını şansızlığından ziyade, ahmaklığına yüklemişlerdir. II,17,6 Fakat bu aşağılamalar imparatorun öfkelenmesine neden olmamıştır; çünkü kızgınlığa karşı imparatorun ruhu kısırlaşmış ve öfkenin ateşiyle arkadaş olmamıştır. II,17,7 Kendilerine borçlu olduğumuz aramızdaki yaşlıların belirttiği gibi, düşman oldukça yüklü bir ödeme aldıktan sonra Castus'u iade etmiştir. II,17,8 İmparator düşmana karşı kendi düşüncelerini oluşturmuş ve büyük bir hazırlık ile düşmanlarına karşı kendini donatmış-

tır. Kitlelerin Mystacon olarak adlandırdığı John'u general olarak tayin etmiş II,17,9 ve aynı zamanda, Drocton'u tabiri caizse kendisinin koruma görevlisi, bazı yetkileri verdiği bir ikinci kumandan olarak atamıştır. Köken itibari ile bir Langobard olan bu adam oldukça cesur bir savaşçı ve savaşta nüfuzlu bir güç idi⁶⁷. II,17,10 Adrianopolis (Edirne) yakınlarına geldiklerinde barbar kuşatmasıyla karşılaştılar. İkinci gün çatışma başladı. Çatışmada üstün gelen taraf Romalılar oldu ve savaş onların lehine döndü. İkinci komutan olan Drocton düşmanın arkasına dolanarak onlara üstünlük sağladı. II,17,11 Sahte kaçıışı ile sanki Romalılar mücadeleden korkuyormuş gibi, ordunun kanatları düşmana geri döndükleri izlenimi vermiştir. Daha sonra takibe başlamış, barbarların arkasından gelerek önüne gelen herkesi boğazlamıştır. II,17,12 Buna göre, gün ortasında Avarlar geri çekilmiş, farklı yönlere dağılmış ve kaderin onları götürdüğü yere doğru panik halinde kaçışmışlardır. General kaçanları takip etmemiştir. II,17,13 Kader çark gibi dönmeye eğilimlidir ve güvenilmezdir ve zafer insanları sırasıyla ziyaret eder, bu nedenle anlatımlarımda Homerik şiirinin dokusunu aralara serpiştirebilirim⁶⁸.

Buradan sonra tekrar II,10,6-7 bölüme dönülmektedir. Burada 587 yılında doğuya, Sasânilere yapılan seferden bahsedilmektedir.

⁶⁷ Drocton (Droctulft) esasında Langobardlar tarafından yetiştirilen bir Swabian'dır. Ayrıca İtalya'da Bizanslılar için savaşmış ve Ravenna'da San Vitale'ye gömülmüştür; kariyeri ve mezar kitabesi Paul the Deacon tarafından kaydedilmiştir. Bkz. P. Deacon, III, 18-19.

⁶⁸ Bu olaylar, 587 yılı kış- yaz mevsimi arasında meydana gelmiştir.

III. Kitap

III,6,6 Anlatılarımızda Aphraates⁶⁹ hakkındaki hikâyeye son verdiğimiz için, şimdi gelin tarih meraklılarına Romalıların Suania'daki⁷⁰ (Kafkas Dağlarının güneyi) eylemlerini buraya ekleyelim. Esasında daha geniş ve göze çarpan elementleri betimleyen ressamlar, tabletlerinde bütünün en küçük parçalarını tanımlamadan önce başyapıtlarını bir kenara bırakmazlar. III,6,7 İmparator Mavrikiös'un hâkimiyetinin sekizinci yılında, Sasânîlerin generali Behram, Sasânî Kralı IV. Hürmüz (579-590) tarafından, barbar güçleri ile birlikte Suania'ya gönderilmiştir. Sasânî saldırısı bir sürpriz olarak geldiği için, üretim yerini tembelliğe bırakmıştır. III,6,8 Suania çok kötü bir biçimde yağmalanmış ve mesele çözülememiştir; çünkü şehrin bir generali yoktu, Kolhis'i koruyacak bir komutanı bulunmamaktaydı, çünkü savaş doğuda devam ediyordu. III,6,9 Böylelikle, kuzey batıda yaşayan ve Sasânîlerin Türkler olarak adlandırdıkları Hunlar (Gök-Türkler ?) tabiri caizse Sasânî kralı IV. Hürmüz⁷¹ tarafından oldukça güçlü bir biçimde yenilgiye uğratılmış, Behram da savaşı Kolhis'e (Lazika-Gürcistan) doğru kaydırmıştı. III,6,10 Sasânî krallığı başını öyle yükseğe kaldırmıştır ki, daha önce tembellikleri sebebiyle, Medlerden dört bin altın alan Hunlar, Babillilere vergi vermeye mecbur olmuşlardır. III,6,11 Böylelikle Türk ülkesi Sasânîler tarafından oldukça zenginleştirilmiş ve bu hususi millet büyük bir savurganlığa başlamış; altın divanlar, masalar, kadehler, tahtlar, yataklar, atlar için süslü koşum takımları, zırhlı elbiseler ve zenginlik sarhoşluğu ile

⁶⁹ Sasânî Generali.

⁷⁰ Hazarya ile Lazika arasındaki bölge.

⁷¹ Hürmüzün annesi İsterni Yabgu'nun kızı Fâkim'dir. Bundan dolayı Hürmüz'ün lakabı Türkzâde olarak kaynaklarda geçmektedir. Bkz. A.Taşagül, *Gök-Türkler*, TTK, Ankara 1995, s. 88.

tasarlanabilecek her şeyi yapmışlardır. **III,6,12** Daha sonra Türkler anlaşmayı bozup kendilerine verilen paradan daha fazlasını talep edince ve ağır bir ek olacağını belirtince, uygulanan verginin yüküne dayanamayan Sasânîler savaşmayı tercih etmişlerdir. **III,6,13** Sasânîler görkemli bir zafer kazanınca, talihle birlikte işler de tersine dönmüş ve Türkler Sasânîlere vergi ödemeye tabi olmuş ve aynı zamanda, önceden biriktirdikleri zenginlikten de mahrum edilmişlerdir. **III,6,14** Sasânîlerin işleri yeniden gelişmeye başlamış ve Hürmüz adına seçkin zaferler kazanılmıştır; çünkü ganimet olarak altın divanları, masaları ve tahtları, at koşum takımlarını, çömlekleri ve tiranların onuru adına dizilen her şeyi almışlardır⁷². **III,6,15** Türk ile olan ilişkiler onun niyetine göre ilerleme gösterince, kılıcını Suania'ya doğru çekti, çünkü İskit ordusu Sasânîler tarafından zayıflatılmıştı. **III,6,16** Daha sonra Türk seferinde kendini ayrı tutan Behram, Suania ile ilgilenmiş, dikkat çeken bir ganimet elde ederek Babil'e göndermiş ve kampı barbarların Eras olarak adlandırdığı Aras Nehri'ne taşımıştır.

III,7,1-V,16,1 arasında Bizans ile Sasânîler arasındaki mücadeleler konu edilmektedir.

V. Kitap

V,16,1 Doğuda gerçekleşenler keyif vericiydi. Homeros'un ifadesiyle onların barbarların yatağında belirmesi, kılıcın kanla kızarmasından daha önce olmuştu. İmparator güçlerini hızlı bir şekilde Avrupa'ya sevk etti. Anchialus'a (Pomorie/Bulga-

⁷² Sebeos Türklere karşı kazanılan zaferden elde edilen ganimetin bölünmesi hususunda Hormisdas ile Behram arasında bir kavga olduğunu kaydetmektedir, çünkü Hormisdas kendisine düşmesi gereken payın gönderilmediğinden şüphelenmiştir.

ristan) bir sefere hazırlanıyordu. Avarların yeniden sınır boylarına doğru hareketlendiğini öğrenmişti⁷³. **V,16,2** Barbarların da beklediği gibi sefer için hazırlanmaya başlandı. Senatörler İmparatora savaş için yeni bir general atamasını söylediler. Savunma sonraya bırakılmıştı. **V,16,3** İmparatoru ikna edemediler. Yüksek rütbeli rahipler imparatora onun egemenliği altında yaşayacaklarını ve başkalarının da var olan planlara dâhil edilmesi gerektiğini söylediler. İmparatoriçe de çocuklarıyla birlikte huzura çıkarak İmparator'dan bu konuyu bir kez daha düşünmesini istedi. **V,16,4** Fakat onun talebi bile saygın bir yöne ve ikna edici bir ifadeye sahip olmadığı için, Mavrikios başkentten bir buçuk parasanglık⁷⁴ (7,2 km) bir mesafeye gitti; bu yer Bizanslılar tarafından Hebdomon⁷⁵ (Bakırköy) olarak adlandırılmaktadır. **V,16,5** Bu yıl İmparator Mavrikios'un taht-

⁷³ Bu sefer rivayetlere göre, Hüsrev'in yeniden devletini düzenlemesinden sonra meydana gelmektedir ki tarih olarak 591 yılı sonbaharıdır. Fakat seferin tarihi, Mavrikios'un iktidarının 9. yılı olarak gösterilir (14 A.ğs. 590 - 13 A.ğs. 591). Sefer Frank kralı Theodoric'in (595-613) elçilerinin gelmesiyle son bulmuştur. Fakat bu kralın tahta çıktığı yıl 595 Noel'inden sonradır. Bu seferi Priskos'un birinci Balkan seferi takip etmiştir ki bunun başlangıcı yazın başındadır, bitimi ise sonbahardadır. Mavrikios dönemindeki seferlerin ve olayların kronolojisi T.S. eserinde tuhaflik göstermektedir. Bu problemlerin kaynağı T.S.'nin kullandığı eserler olabilir. İki farklı seferi karıştırmış olabilir. Birincisi Kasım 590 yılında Avarların verdiği zararı gidermek amacıyla Anchialus'a gidilmesi, ikincisi kesin olmamakla beraber, Uzun Surlar çevresindeki muhtemelen 596 yılı veya daha sonrasındaki bir seferdir.

⁷⁴ Parasang: Eski dönemlerde Orta Doğu'da özellikle İranlılar tarafından kullanılan uzunluk birimidir. Ölçünün çağdaş ölçülerle karşılaştırmasında farklı birimler ve uzunluklar ortaya atılmıştır. Biz bu ölçülerden en çok tercih edileni temel aldık: 1 parasang = 3 mil = 4,827 km.dir.

⁷⁵ Hebdomon (Bakırköy) İstanbul'un merkezinden yedi kilometre uzakta ünlü bir dış mahalleydi ve imparatorluk sarayının bir sitesiydi; bkz. Janin, *Constantinople*, s. 446-9.

taki dokuzuncu yılıdır⁷⁶. V,16,6 Böylelikle, Sasânîli Dalauzas'ın kendisi için geldiğini duyduktan sonra⁷⁷, İmparator hızla imparatorluk şehrine (İstanbul'a) geldi, mümkün olduğu kadar hızlı ve olaya vâkıf bir biçimde elçinin dilekçesi ile ilgilendi ve bir kez daha kendi seferi için yola çıktı. V,16,7 Kendisine seferinde eşlik edecek ilahi bir koruma edinmeye de meraklı olduğu için, geceyi İmparator Justinianos tarafından inşa ettirilen büyük dinsel mekânda geçirdi; bu kutsal yer Tanrının Hikmeti adına adanmıştı⁷⁸.

VI. Kitap

VI,1,1 İmparator Silivri'ye geldiğinde, bugün pek çok kişi tarafından Ereğli olarak bilinen Perinthus'a deniz yoluyla gitmek üzere ayrıldı. Bindığı kayıklar oldukça donanımlı ve imparatora yakışacak cinstendi⁷⁹. VI,1,2 Buna göre, imparatorun deniz seferinin başında, şiddetli bir yağmur yağdı ve bunu kontrol edilemez şiddetli bir rüzgâr izledi, böylelikle hamlacılar ve kürekçiler küreklerine veda ettiler, kürek çekmeyi bıraktılar ve gemileri kaderine terk ettiler. İmparator elli kürekli gemisi ile birlikte gemi kazasından beklenmedik bir şekilde Daonion'a kaçarak kurtuldu⁸⁰. VI,1,3 İmparator geceyi burada geçirdi ve sabah gökyüzü aydınlanmaya başlayınca, atına binerek Heracleia'ya (Marmara Ereğlisi) geldi.

⁷⁶ Mavrikios'un tahttaki 9. yılının başlangıcı 14 Ağustos 590 yılına eklips (Güneş tutulması, Ay tutulması) tarihi ise 4 Kasım 590 yılına tesadüf etmektedir.

⁷⁷ Dalauzas muhtemelen 591 yılı baharında Dara'nın anahtarlarını teslim etmek için İstanbul'a gelen Sasânîli Elçi Dolabzas ile aynı kişidir.

⁷⁸ İstanbul'daki Ayasofya kilisesidir.

⁷⁹ Silivri ile Ereğli arasındaki mesafe sadece 22 mil'dir (22X1,6=35,2 km). Bu kadar kısa bir mesafede İmparatorun neden kayıkla geldiği açık değildir.

⁸⁰ Daoniaon, Silivri ile Ereğli arasındaki yolun yarı kısmındadır.

Burada **Şehit Glyceria**⁸¹ adına yapılmış ve Avarlar tarafından ciddi şekilde tahrip edilmiş bir kilise vardı⁸². Bu kilisenin kendi kendine ayakta kalabilmesi ve tamirinin gerçekleştirilmesi amacıyla ödenek sağladı. Daha sonra ordusunu düzenleyerek bu şehirden ayrıldı. **VI,1,4** Dört Parasang (19,3 km) kadar ilerledikten sonra, gün batımında, birçok insanın yerleştiği ve zenginliği sebebiyle bol miktarda ihtiyacın stoklanabileceği düzlük bir alana gelerek burada konakladı. İmparator ordugâhını da buraya yerleştirdi. **VI,1,5** İmparatorun çadırının çevresine koruma amaçlı kısımlar kurulurken, doğum yapan bir kadının çığlığı duyuldu. **VI,1,6** İmparatorun korumalarından biri kadını susturmak için çadıra girince duruma şahit oldu. Bebek doğunca doğanın nasıl deformasyonlara imza attığı da ortaya çıktı. Bebeğin gözleri, göz kapakları ve kaşları yoktu, **VI,1,7** elleri ve kolları normal değildi ve çok şekilsizdi, balığa benzeyen bir kuyruğu vardı. Askerler bu durumu imparatora naklettiler ve sonrasında bebeği, annesini ve babasını huzuruna çıkardılar. **VI,1,8** İmparator canavar çocuğu görünce anne- babasına çocuğun neden böyle olduğunu sordu. Neler olup bittiği hakkında bilgi almayan imparator, bu soruşturma sonrasında çocuğun öldürülmesine karar verdi. Anne dışarı çıkarıldı ve çocuk kılıçla öldürüldü.

VI,2,1 İkinci gün İmparator ordusuyla hareket ederek **Enaton**⁸³ denen yere doğru yürüdü. İki parasanglık (9,6 km)

⁸¹ Mezarı Ereğlide olan bir aziz.

⁸² Ereğli'ye düzenlenmiş bir Avar saldırısı kayıt edilmemiştir. Şayet bu bilgi doğru ise, 588 yılındaki Priskus'un Birinci Balkan Seferi esnasında, Avarların Ereğli'ye girdikleri bir dönemde bu kilisenin yıkımı gerçekleşmiş olabilir.

⁸³ Enaton denilen yerin tam olarak neresi olduğu bilinmemektedir. Muhtemelen Ereğli'ye 9 mil (14,4 km) mesafede olan bir yerleşim yeridir.

bir yürüyüşten sonra buraya kamp kuruldu. Burada koşumları altınla bezenmiş imparatorluk atları vardı. Atlar kendilerini parçalıyor ve aniden ölüyorlardı. **VI,2,2** Bunun beklenmedik bir gelişme olduğunu; talihsiz bir kehanetin, olumsuz olayların olma ihtimali imparatoru endişelendirmiş ve üzmüştü. Bu durum karşısında İmparator kaygılandı. Ertesi gün İmparator atıyla gezinti yaptığı sırada bir geyik sürüsü ile karşılaştı. **VI,2,3** İmparatorun adamları geyikleri oklar ve mızraklarla avladılar. Çok büyük bir sürüydü ve doğal olarak avcılar daha fazla avlanmak isteyerek vahşice saldırdılar. **VI,2,4** Güneş yükselmişti. Avcılar biraz ara verip de av alanından uzaklaşınca imparatorun muhafızlarından biri ve bir Gepid avı sürdürmekte ısrar ettiler. **VI,2,5** Av, arkadan çevirme yapan askerler sayesinde oldukça başarılı geçmişti. **VI,2,6–7** Sonrasında Gepid iyi giyimli, altın kemer takan, atının gemleri altın şeritlerle süslü genci gördü, bu talihsiz adamı haince öldürdükten sonra cesedini bir geçide attı. Muhafız olanları görmüş ama o da arzularının esiri olmuştu, av alanının arka kısmında bazı askerler günahkâr bir arzuya kapılmış ve bu arzunun sonucunda da biri katil olmuştu. **VI,2,8** İlk gece cinayet suçlusu kampa geri döndü. İmparator ve adamları bu durumdan habersizdi ve muhafızı hiçbir yerde görmediler. **VI,2,9** Bir çiftçi başıboş gezen bir at bulunca onu kampa getirdi. İmparator atı getiren adamı cinayetle suçladı ve soruşturma bitene kadar onu gözaltında tuttu. **VI,2,10** İmparatorun muhafızları ertesi gün silahsız ve çelik zırh giymemiş üç Slav buldular. Yanlarında **lir'lerinden**⁸⁴ başka herhangi bir silah veya askeri teçhizat taşımıyorlardı. **VI,2,11** İmparator onlara hangi millettten olduklarını sordu. Amacı Roma toprağında bulunma gerekçelerini öğrenmekti. **VI,2,12** Kendilerinin ulus olarak Slav olduklarını ve batı okyanusun sınırında

⁸⁴ Lyres: Grek döneminden kalma eski bir müzik aleti.

yaşadıklarını söylediler. Ayrıca Kağan'ın askeri güç toplamak için ülkelerine elçiler gönderdiğini ve Slav yöneticilerine çok sayıda hediyeler verdiğini belirttiler⁸⁵. **VI,2,13** Yöneticilerinin hediyeleri kabul ettiklerini fakat yolculuk süresinin gözlerini korkuttuğunu ileri sürerek, Kağan ile ittifak kurmayı reddettiklerini ve savunma yapmak amacıyla Kağan'a gönderilen şahısların yolculuğu on beş ayda tamamladıklarını, fakat Kağan'ın elçilerin kanununu unutarak, onların dönüşlerinde cezalandırılmasını emrettiğini, **VI,2,14** Romalıların çok bilinen ve zengin bir kavim olduklarını öğrendiklerini ve Trakya'ya bir sefer düzenlemeye karar verdiklerini anlattılar. **VI,2,15** Yanlarında silah taşıyamayacakları için lir (müzik aleti) taşıyorlardı. Ülkelerinde kayda değer demir kaynakları yoktu. Bu nedenle kendilerine barışçı bir hayat seçerek lir'i tercih etmişlerdi. Çünkü hayatları boyunca bir kere bile trompet sesi duymamışlardı. Savaşmak arzusu taşımayan bu insanların müzisyen yönleri de oldukça zayıftı. **VI,2,16** İmparator bazı barbarların düşmanca davranmayabileceğini kabul ederek, sözlerine ve bedenlerinin kibarlığına (zayıflığına) bakarak onlara inandı ve yanlarına adam verip Ereğli'ye gönderdi.

VI,3,1 Üçüncü günde büyükelçiler saray şehrinden gönderildiler ve senatodan gelen talep imparatora iletildi; amaç imparatorluk seferinin dönüşünü güvence altına almaktı. Ve imparator elçiyi tamamıyla reddetti ve büyükelçilerin geri dönmelerini emretti. **VI,3,2** Dördüncü günde imparator ileriye doğru harekete geçti. Çok sayıda asker dar bir köprüye geldi ve zor, bataklık bir savaş alanı ile karşılaştılar, böylelikle geçiş yapmak oldukça zor bir hale geldi. Hemen yanı başla-

⁸⁵ 601 yılında Avarlar, Franklar ve Langobardlar ile bir ittifak yapmış ve Trakya'daki bir adanın kuşatılması için Langobardların yardımını almıştır, bkz. Paul the Deacon IV,20,24.

rında yerli halkın **Xerogypsus** olarak adlandırdığı nehir kaynakları vardı⁸⁶. **VI,3,3** Askeri güçler geçidin yanında dağıldılar, köprüünün yanında bir feryat figan koptu, topluluktan şaşkın çılgınlık yükseldi. Bazıları kalabalık içinde itişip kakışırken kenarlardan aşağıya düştüler; İmparator atından indi, eline bir asa aldı ve düzenin mimarı oldu; kitlelere baskıdan kaçınmalarını emrederek, güvenli bir şekilde ilerlemeleri için yol gösterdi. **VI,3,4** Böylelikle İmparator tüm günü köprüde yiyecek-siz geçirdi ve zorlu savaş alanından geçmelerine imkân sağladı. Güneş batınca, köprüden iki mil uzağa kamp kurdu⁸⁷. **VI,3,5** Bir sonraki gün Anchialus'ta⁸⁸ kamp kurdu ve burada toplam on beş gün kaldıktan sonra, büyükelçilerin Sasânî kralından Bizans'a ulaştıkları haberini alınca başkente geri döndü. **VI,3,6** Üçüncü gün imparatorluk şehrine **Celtic Iberia**'dan (Galya) elçiler geldi. Bunlar günümüzde Frank olarak bilinen insanlardı. Elçilerin adları Bosus ve Bettus'tu. **VI,3,7** Theodoric⁸⁹ (595-613) adlı imparatorları tarafından yollanan bu elçiler, Romalılarla anlaşmak suretiyle, ganimet ve para için Kağan ile savaşmak arzusundaydılar. **VI,3,8** İmparator elçileri verdiği hediyelerle onurlandırarak, birliğin herhangi bir ödeme

⁸⁶ Xerogypsus, Ergene nehrinin kollarından biridir, kaynakları Çorlu yakınlarındadır. Bu Mavrikios'un seferinin Ereğli'nin çok uzağına ilerlemediğini (belki sadece 20 mil) ve hâlâ Uzun Surlar çevresinde gerçekleştiğini göstermektedir.

⁸⁷ Bu olayların tarihi 590 yılı Ekim ayıdır.

⁸⁸ Karadeniz kıyısında, aradaki mesafe yaklaşık 100 mil olan Xerogypsus'tan Anchialus'a (Pomorie-Bulgaristan) bir günde gitmek fiziksel olarak imkânsızdır.

⁸⁹ Frank-Bizans Diplomasisi için bkz Paul Goubert, *Byzance Avant L'Islam*, Tome II, Edition A. Et J. Picard, Paris 1955. Guntram Boso, asil bir Franktır, 587 yılında öldürülünceye kadar Mavrikios'un tahta çıktığı yıldan itibaren İstanbul'u ziyaret etmiştir. Theodoric II, Burgundy tahtına 595 Noel'inde geçmiştir. Ancak küçük olmasından dolayı iktidarı büyükannesi Brunhilda elinde bulunduruyordu.

yapılmadan mümkün olabileceğini ifade etti ve Roma milletin barbarlara haraç vermesine tahammülü olmadığını belirtti. **VI,3,9** Kağan zaman kazanıp birliklerini güçlendirmek için İmparator'dan bir antlaşma talep etti. Ancak İmparator savaş esnasında Avarların neler yapabileceğinden emin olmadığı için antlaşma fikrine sıcak bakmadı⁹⁰. Kağan Slavlardan çok sayıda tekne inşa etmelerini istedi. Bu şekilde Tuna'daki geçişleri kontrolü altında tutabilecekti⁹¹.

VI,4,1 Singidunum (Belgrad) halkı teknelerin inşa edildiği atölyeleri bastı ve teknelere el koyarak onları başka amaçlar için kullanmaya başladılar. **VI,4,2** Barbarların bu şehri kuşatmasının ve şehir halkını felakete sürüklemesinin sebebi buydu. **VI,4,3** Kuşatmanın yedinci günü Kağan askerlerine geri çekilerek, kendisine doğru gelmelerini emretti. Avarlar

⁹⁰ Bu seferin yani Priskus'un Birinci Balkan Seferi'nin tarihi ciddi bir problemdir. T.S'nın rivayetinde bu sefer'in Mavrikios'un Anchialus (Pomorie-Bulgaristan) seferinden sonra olduğu belirtilir. Fakat bu durum şüphelidir. Priskus'un İkinci Balkan Seferinin tarihi kesin olarak 593 yılıdır. Fakat bu T.S. tarafından bilinmemektedir. Birinci sefer ile ikinci sefer arası belli bir zaman dilimi olduğu kesindir. Priskus'un Birinci Balkan Seferi'ni 588 yılı olarak düşünmek daha doğru olacaktır. Kağan'ın gözden geçirilmesini talep ettiği antlaşma 584 yılında imzalanan antlaşmadır, bu antlaşmaya göre Bizanslılar Avarlara yıllık 100,000 solidi ödemektedir. 587 yılındaki Avar istilasını Bizanslıların Adrianopolis (Edirne) yakınlarında küçük bir başarı göstermesi ve bundan sonra Avarların geri çekilmesi ile sonuçlanmasına rağmen, Avar başarılarının hepsi, imparatorluğu yeniden istila etmeden önce ödemelerde bir artış talep etmeleri için Avarları teşvik edecek kadar büyük bir alanı kapsamıştır.

⁹¹ Avarlar, gemi yapımında usta değillerdi ve bu konuda başka milletlere güveniyorlardı. Langobardların gemi yapımında Avarların hizmetinde olduğu bilinmektedir, bkz. P. Deacon, IV, 20. Ayrıca Slavlar'da İstanbul Kuşatmasında Avarlara kayık yapmışlardır, bkz. *Chronicon Paschale*, 724, Trans: M. and M. Whitby, a.g.e., s. 178.

şehirden çıkarken iki bin altın solidi, altın bir masa ve altınla bezenmiş kıyafetleri de beraberlerinde götürdüler. VI,4,4 Kağan beş parasang (24 km) yürüdükten sonra Sirmium'da konaklamaya karar verdi. Slav gruplarını kereste tedarik etmek üzere organize etti. Böylece yapılacak kayıklarla **Saos Nehri'ni**⁹² geçebilecekti⁹³. VI,4,5 Böylelikle onun emirleri doğrultusunda kayıklar sağlanırken; sefer tehdidi ile baskı kurmaya devam edildi: çünkü bunlar, tayin edilen memurların korku duymasıyla yapabilecekleri şeylerdir. Böylelikle, Avarlar kullanıma hazır kayıklar elde ettikten hemen sonra, bitişikteki nehri geçtiler. VI,4,6 Ve Kağan askeri gücünü bölerek sevk etti, ileriye doğru hızlanmalarını ve Romalıların otorite ile korkunç bir şekilde karşılaşmalarını sağlamalarını emretti. Kağan beşinci günde **Bononia**'ya⁹⁴ geldi. VI,4,7 İmparator ise bu arada Priskus'u, düzensiz bir ordu ile donatarak, Avrupa⁹⁵ komutanı olarak atadı. Priskus ise **Salvianus**'u⁹⁶ bin kişilik süvari birliğinin başına ikinci komutan olarak atadı ve ondan önden gidecek önemli noktaları ele geçirmesini istedi. VI,4,8 Sonrasında Procliane (Sipka geçidi) geçişlerini kapattı, kamp kurdu ve ça-

⁹² Sava Nehri: Tuna Nehrini besleyen nehirlerden biridir, uzunluğu 945 km. olup dört ülkenin sınırlarından geçmektedir. Bunlar; Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Sırbistan.

⁹³ Sirmium kenti Singidinum'un yaklaşık elli mil doğusunda yer almaktadır. Kağan buralardaki kuşatmalar ve kayık yapımını denetlemek için daha erken bir zamanda bu iki kent arasında konaklamış olmalıdır. Sirmium kenti Avarlar tarafından 581/2 yılında alındığında Sava Nehri, Avarların baskısıyla iki Romalı mühendis tarafından inşa edilen, iki köprü ile aşılabilmekteydi. Daha önce bunlardan biri çürümüşü, şimdide diğerinin çöktüğü anlaşılmaktadır. Bu durum Avarların Tuna'nın güney kıyılarını tahrip etmelerini zorlaştırmıştır.

⁹⁴ Vidin kenti.

⁹⁵ Bu olaylar 588 yılı yaz mevsiminde gerçekleş olmalıdır.

⁹⁶ 588 yılında Trakya'da Bizans Ordusunun ikinci komutanı.

dırsız açık havada konakladı⁹⁷; beşinci günde, güçlü noktaların ötesinde iken, öncü Avar grubu ile karşılaştı. Ancak (Priscus) bir muharebe için yeterince güçlü bir askeri güce sahip olmadığını fark ederek, tekrar daha güçlü noktaların güvenliğine sığınmak için kaçtı. VI,4,9 Barbarlar geçitlere saldırdığı zaman bir öncü kuvvetle karşılaştıklarından beri, karşılarındaki Romalılar sefer yapan barbarların askeri birliklerinin ilerlemesini engellemiştir. Sonuçta Avarlar ile Romalılar arasında çok şiddetli çarpışmalar meydana geldi. VI,4,10 Romalı ikinci komutan (Salvianus) barbarlara üstünlük sağladı. Gecenin ilk diliminde barbarlar Kağan'a gelip dışarıda olup biteni anlattılar. VI,4,11 Sabah Kağan Samur'u sekiz bin askerle donatarak gönderdi. Romalılar büyük bir direniş gücüne sahip değildi fakat inatla çarpışmaya direniyorlardı. Avarlar yenilgiye uğratıldıktan sonra Kağan kuvvetlerini toplayarak savaş meydanına ilerledi. VI,4,12 Fakat Salvinius bir araya gelen kabilelerin asker sayısı belli olmayan gücü karşısında dehşete kapıldı, gecenin ikinci kısmında geçitleri terk ederek, Priskus'un yanına döndü.

VI,5,1 Kağan üç gün daha bölgenin güçlü noktalarının karşısında kaldıktan sonra, dördüncü gün Romalıların kaçtığını keşfedince, beşinci günün ilk saatlerinde geçitlerin zor kısımlarını geçmek üzere harekete geçti. Yolculuğun üçüncü gününde **Sabulente Canalin**⁹⁸ denen bölgeye geldi. VI,5,2 Daha sonra Anchialus'a (Pomorie/Bulgaristan) ulaştı ve bu-

⁹⁷ Priskus'un stratejisi Haemus (Balkan) dağ silsilesindeki geçitleri güvence altına almak ve böylelikle Trakya ovalarını yağmalanmaktan korumaktır. VI. yüzyılda Haemus boyunca kullanımda olan muhtemelen dört veya beş büyük geçit vardı; daha fazla bilgi için bkz. C. J. Jireček, *Die Heerstraße von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe*, Prague 1877. Salvianus muhtemelen Sipka Geçidini koruyordu.

⁹⁸ Valley of the Roses, Bulgaristan'da Gül Vadisi.

radan da ayrılarak şehit Alexander adına yapılmış bir kiliseye vardı⁹⁹. Burayı tamamen yakıp kül ettikten sonra yolculuğuna devam etti. Üç mil daha ilerledikten sonra Roma generalinin keşif için gönderdiği kişilerle karşılaştı. VI,5,3 Avarlar ele geçirdikleri insanlardan işkence ederek doğru bilgileri almak istiyorlardı. Yolculuklarının nedeni üzerinde çok durdu ve gerçeği öğrenemediği için daha çok mağrurlandı; çünkü onlar hayali hikâyelerle onu sinirlendirmişlerdi. VI,5,4 Beşinci gün geçtikten sonra, ordugâhını **Drizipera**¹⁰⁰ ya taşıdı, Avarlar bu şehri düşürmek istiyordu. Fakat şehir halkının son derece cecurca kendilerini savunmaları üzerine, yedinci günde Avarlar bir kuşatma makinesi yaptılar. VI,5,5 Böylelikle şiddetli çatışmalar şehri hüzne boğdu, güvenlik umutları için boşa kürek çekiyorlardı, cüretkârlık numarası yapmaya başladılar: şehrin kapılarını açarak, kale surlarının dışında ve eşit şartlar altında barbarlar ile savaşma tehdidinde bulundular. VI,5,5 Bunun sonucunda konuşlanmaları emirler ve gelen bilgiler doğrultusunda etkilendi, korkaklıkları nedeniyle felakete uğradılar ve şehrin dışına çıkmadılar. Fakat Avarların hücumu geçmesi ilahi bir güç tarafından engellendi. VI,5,7 Öğle vakti sayısız Romalının şehirden ayrıldığını düşünmeye başladılar, insanlar hızla ovaya doğru gidiyordu, amaçları şevkle savaşmak ve savaşta ölmekti. Bu düşüncelere sahip olan Kağan hızlı bir şekilde kaçabildiği için memnundu; ancak karşı koyma durumu sadece bir illüzyondan, hayalden ve şaşkınlıktan ibaretti¹⁰¹. VI,5,8 Beşinci günde Kağan Romalıların Ereğli dedikleri **Perinthus**'a¹⁰²

⁹⁹ Alexander kilisesi muhtemelen Avarların 598 yılında yağmaladıkları Drizipera (Büyükkarıştıran-Lüleburgaz/Kırklareli) yakınlarında kutsal bir yerdir. .

¹⁰⁰ Trakya'da Büyük Karıştıran yakınlarındaki bir kale ve civarıdır.

¹⁰¹ Kağan Priscus'un orduları ile karşılaşmak istediği için geri çekilmiş olabilir.

¹⁰² Heracleia=Perinthus=Marmara Ereğlisi

geldi. Priskus barbarları görünce çatışmanın kaçınılmaz olduğunu düşündü. **VI,5,9** Bunun üzerine Kağan'ın ordusunu savaşa çektikten sonra, derhal sırtını düşmana döndü, çünkü elindeki birlikler saldırıya değil savunmaya yeterliydi. Fakat Romalı komutan piyadeleri ile beraber **Didymoteichon**'a¹⁰³ kadar geri çekildi. **VI,5,10** Bundan sonra **Tzurullon**'a (Çorlu) gelerek, kuvvetlerine sığınma yeri olarak şehri ele geçirdi. (Şehir Romalı askerler için bir üs haline dönüştürüldü). Ancak barbarlar şehre geldi ve Priskus'u güçlü bir şekilde kuşattılar. **VI,5,11** İmparator bunu duyduğu zaman dehşete kapıldı ve olan bitenden daha fazla haberdar olmak istedi. Dördüncü günde ilham edilen zekâ dolu bir plan yaptı. **VI,5,12** Buna göre, imparatorun Priskus'a gönderdiği mektubu taşıyan bir muhafız, bilinçli olarak barbarların eline düşecek ve böylece bu mektubun barbarların eline geçmesi sağlanacaktı. Bu mektuplar tamamen gerçeğin aksine olacaktı. Mektuplar barbarları dehşete düşürecek ve evlerine geri dönmelerini sağlayacaktı, mektup şu mesajı içeriyordu: **VI,5,13** "Trakya'nın en güvenilir komutanı ve en donanımlı ordunun yöneticisi olan Priskus'a¹⁰⁴. Günahkâr Avarların rahatsızlık veren girişimleri her ne olursa olsun bizim açımızdan kayda değer değildir. Tam tersine biz onları imha etmek için meşgul olacağız. **VI,5,14** Yüksek mevkinizin şunu bilmesine izin verin, Kağan Romalılar tarafından devredilen ülkelerden sayısız kayıplar vererek, talihsiz ve alçak bir biçimde geri çekilmek zorunda kalacaktır. Bu nedenle sizin mevkiniz en talihli ordu ile birlikte Tzurullon (Çorlu) şehrinde sağlam duracak ve melun Avarların sadece civarda dolaşmasına izin verecektir. **VI,5,15** Bu amaçla kaçakları yakalamak üzere, denizden gemilerle her türlü lojistik desteği verdiğimiz askerlerimizden oluşan bir ordu gönderdik, sonuç olarak uğursuz Avar

¹⁰³ Marica Irmağının batı kısmındaki bir kaledir.

¹⁰⁴ Priscus: Trakya'daki Roma süvari ve piyadelerinin komutanı.

lideri sınırlarımızdan, kendi topraklarına ağır cezalar verilerek yollanılmalıdır”. **VI,5,16** Böylece bu hayali mesaj kurye tarafından komutana ulaştırılacaktı. Yedinci günde mesajı taşıyan asker barbarlar tarafından yakalandı ve İmparatorun mektubunu taşıdığını itiraf etti. Fakat Kağan mektubun muhtevasını bir tercüman aracılığı ile öğrendiğinde, Priskus’u kuşatmaya devam etmesinin kendisine çok az fayda sağlayacağını düşünerek korku içinde kuşatmayı sonlandırdı ve küçük bir tutar karşılığında Priskus ile antlaşma yaparak ülkesine mümkün olan en kısa zamanda döndü; çünkü hilenin gücü oldukça etkili bir biçimde barbarı yanlış yönlendirmişti¹⁰⁵.

VI,6,1 Böylece sonbaharın başında General Priskus kampa son vererek, Trakya’da çok uzun süren Roma ilerleyişini sağlayan askerlerini geçimlerini sağlayacakları köylere dağıttıktan sonra, Bizans’a geri döndü¹⁰⁶. **VI,6,2** İlkbaharın başında general imparator tarafından Tuna’ya yollandı. Slav hareketlerinin Trakya’nın güvenliğini tehlikeye düşürmesinin engellenmesi arzulanmaktaydı¹⁰⁷. Priskus İmparator’a, Tuna’da güçlü bir Roma hâkimiyeti kurulmadığı sürece barbarların sessiz kalmayacağını söyledi. **VI,6,3** Priskus süvari

¹⁰⁵ Bazı kaynaklarda Avarların geri çekilmesinin 800 libra altın ödenmesi ile gerçekleştiği ve Avarların çok korktuğu Türkler tarafından kendi memleketlerine karşı yapılan bir taarruz söylentisi olduğu kaydedilmektedir. 800 libra altının ödenmesi veya 60,000 solididen biraz azı en küçük miktar değildir, fakat önceden yıllık ödenen 100,000 solididen daha azdır.

¹⁰⁶ **VI,4,7-VI,6,1** bölümlerinde cereyan eden olaylar 588 yılı yaz mevsimine tesadüf eder.

¹⁰⁷ Bu olayların meydana geldiği tarihler arasında uzun zaman geçmesi olmalıdır. Priskus’un I. Balkan Seferi 588 yılına, II. Balkan Seferi 593 yılına tekabül etmektedir. Papa Gregory’nin Priskus’u tebrik etmek için gönderdiği mektubun tarihi Temmuz 593 olarak bilinmektedir. Sonuç olarak Priskus’un ikinci kez Balkanlara gelişinin tarihini 593 yılının ilkbahar ayları olarak varsayabiliriz.

birliğinin başına geçti. **Gentzon**¹⁰⁸ ise imparator tarafından piyadelerin komutanlığına getirilmişti. İlkbaharın ortasında Romalılar Ereğli’de toplandılar. **VI,6,4** Yedinci gün general kampa son verilmesi emrini verdi. Müttefik dostlarının desteğini sağladıktan sonra, birliklerin sayısını gözden geçirerek yıllık ücretlerini dağıttı. **VI,6,5** Böylelikle buradan yola çıktı ve dört kamp ile **Drizipera**’ya (Büyükkarıştıran) geldi; orada toplam on beş gün bekledikten sonra, yirmi kamp ile **Dorostolon**’a (Silistre) ulaştı¹⁰⁹. **VI,6,6** Kağan bu durumu kendisine sunulan bir raporla öğrenince Priskus’a elçiler yolladı. **Koch**¹¹⁰ Priskus’a gelen elçilerden biriydi ve şöyle diyordu: **VI,6,7** “Bu nedir, aman Tanrım? Dindarlığın uygun olduğunu düşünenler arasında dine saygısızlık yakın zamanda yeniden ortaya çıktı. Romalılar barışı bozdu. Anlaşma hukukunun itibarı zedelenmiştir. Anlaşmayla sağlanan garantiler bitmiştir. Güvene duyulan saygı örselenmiştir. Aramızda olan yeminler mahvolmuştur. **VI,6,8** Tuna bir savaş manzarası, bir ordu görmektedir. Avarlar ve Romalılar arasında barış sağlayan evliliklerin öncüsü olan Priskus zırhlarına bürünmüştür. Yanlış yapıyorsunuz. İmparator ah-laksızca bir savaşa hazırlanmaktadır. Bu iş bir imparatorun ya da her hangi bir otoritenin başarabileceği bir uğraş değildir. Adeta bir hırsızın planı gibidir. **VI,6,9** Tahtınızı süslemek ve otoritenizi güçlendirmek için bunu yapamazsınız. Barbarları alçaklıkla idare ettiniz¹¹¹. Anlaşmayı bozan taraf olarak bilinmek ve sizin akıl hocalarınızın sözlerine uymak

¹⁰⁸ 593-594 yılları arasında Balkanlarda Bizans ordusunda komutanlık yapan bir şahıs.

¹⁰⁹ Priskus’un Tuna Nehri’nin aşağısından Dorostolon’a (Silistre) ilerlemesi, anayurtları Tuna Nehri’nin yukarı kısmında Pannonia’da bulunan Avarlar ile değil de, Slavlar ile savaşmaya gittiğini göstermektedir.

¹¹⁰ Avar elçisi.

¹¹¹ Avar elçisinin kendilerine barbar demeyeceği açıktır.

doğru değildir. Savaş bir tatil eğlencesi değildir. Barışın gözünü kapatmayın. **VI,6,10** Savaş yapmakla yanlış yapıyorsunuz, barış yapmada ise mazlum olursunuz. Güvenliğinizi barışa sessiz kalarak mı sağlayacaksınız? General, son günlerdeki hoşgörü ve ılıman ortama saygı gösterin. Biz sizin, düşmanımız değil dostumuz olmanızı istiyoruz. Bu devam eden süreç açgözlülük ve tehlikeyi de beraberinde getirdi. **VI,6,11** Bizim eski yerimize dönmemize izin vermeniz barışın kalıcı olmasını sağlayacaktır. Biz tanrılarımızın hoşnutluğunu kazanmak için savaştık. Ne zamanki yemin kalesi düştü ve kelimeler fenalıktan öte tiranlığa hizmete başladı, yalancılık lideriniz oldu ve sahtekârlık topraklarınızda filizlendi, işte o zaman bunlar açıkça savaşı getirdi. **VI,6,12** Utanıyor ve hatanızı telafi etmek istiyorsanız general, cezalandırırken adil olun ve talihsizlikleri beraber yenmeye çalışalım”. **VI,6,13** Bu konuşmadan sonra kuvvetler endişelendiler, Priskus elçinin cesaretli konuşmasını bağışladı. **VI,6,14** Bu nedenle, ihtiyatlı davranarak düşüncelerinin yanlış olduğunu ispatlamaya çalışmadı, fakat Slavlara karşı savaş hazırlığı içinde olduğunu ilan etti. **Getic** savaşı sonrasında Avarlarla sağlanan uzlaşmanın bitmediğini de sözlerine ekledi.

Bundan sonraki bölümlerde Romalıların Slavlarla olan müceddesi ve Generalin Bizans'ın düşmanları karşısındaki durumunu, orduya ve diğer bazı noktalara temas eden kısa konuşması, ayrıca Gepidler ve Langobardlar hakkında bilgiler verilmektedir.

VI,11,2 İmparator Mavrikios, Peter¹¹² adındaki erkek kardeşini Roma askeri gücünün başına getirdi. **VI,11,3** Priskus bu durumdan henüz haberdar değildi. Güçlerini topladı ve nehri geçti, çünkü birilikleri barbarlara karşı çok öfkeliydiler ve ge-

¹¹² Peter, Mavrikios'un erkek kardeşi olup 594 ve 601-2 yıllarında Balkanlarda komutanlık yapmıştır.

cikmek istemiyorlardı. Avarların ani bir saldırısından ve ganimetleri alıp götürmesinden çekiniyorlardı. **VI,11,4** Fakat Kağan Romalıların hareket halinde olduğunu duyunca gerçekten çok şaşırılmıştı. Geri çekilme nedenlerini keşfetmek için sabırsızlıkla hemen Priskus’a elçiler gönderdi. Priskus bunun üzerine Kağan’ı olabildiğince makul argumanlarla kandırmaya çalıştı. **VI,11,5** Ancak üç gün sonra Priskus’a Avarların saldırı hazırlığında olduğu ve Tuna’yı geçmek üzere Slav atlılarına emir verdiği rapor edildi. Romalıların başarılarının devamını sağlamak için alınan duyumlar çok önemliydi. **VI,11,6** Targitius ve diğer üst düzey Avarlar da Kağan’ın Romalılara karşı olan öfkesinde haksız olduğunu belirterek artık savaşı bitirmesini istediler. Bu durum Romalıların aleyhineydi ve aslında adil de değildi. **VI,11,7** Priskus bunun üzerine Theodor adında zeki, tecrübeli, hitabeti güçlü bir doktoru Kağan’a elçi olarak gönderdi. Bu güçlü adam Kağan’a geldi. **VI,11,8** Barbarlar üstünlükleri konusunda kendilerine aşırı güven duymaktaydılar. Bu güçlü adam yani Kağan her milletin lideri olduğunu, güneşin onun üzerinde parladığını ve yakın bir gelecekte karşısında kimse-
nin kalmayacağını söyledi. **VI,11,9** Bunun üzerine elçi, “Tarihin hasadı büyüktür” diyerek söze başladı. Dinle Kağan dedi: “Bu son derece eski ve akıllıca bir hikâyedir”. Barbarların dikkatini çekecek bir giriş yaptıktan sonra tarihi hikâyesini anlatmaya devam etti: **VI,11,10** “Bir zamanlar Mısır’da Sesostris adında sözüne güvenilir şanslı bir adam yaşardı. Eski hikâyeler bu adamın son derece zengin ve güçlü olduğunu anlatmaktadır. Durumu onu adeta sarhoş etmişti. Orduları hiçbir şekilde yenilemezdi. **VI,11,11** Sesostris altınlardan ve değerli taşlardan yapılan ve esir aldığı kralların taşıdığı bir arabayla alana geldi. **VI,11,12** Mısır Kralı, kralların bu durumunu şanssızlıkla açıklamak eğilimindeydi. Ünlü bir festivalde krallardan biri taşıyıcıyı çekemeyeceğini söyleyerek geriye doğru bakmış,

tekerleklerin hareketini gözlemliyordu. **VI,11,13** Tekerleklerin hareketini izleyebilecek bir şekilde bağlanmıştı. Mısır kralı adama sordu: “Neden geriye doğru manalı gözlerle bakıyorsunuz? Neden tekerlekleri inceliyorsun? Bu şekilde davranarak neyi amaçladın?”. **VI,11,14** Tekerlere bakan Kral, Sesostri’s’e bilgece şunları söyledi: “Tekerlerin hareketinden dolayı çok şaşkınum: tekerleklerin hareketi düzenli olmayan bir harekettir. Bazı parçalar havayı, bazıları da toprağı eziyor. Yerdeki kısımlar ise sonradan yükseliyor. **VI,11,15** Bunu duyan Sesostri asil boyunlarını asla boyunduruk altına alınmaması gerektiğini düşünerek Kralların çatallardan serbest bırakılmasını emreder. Bundan sonra da taşıma işleri katırlara bırakılır. Bu sana ders olsun Kağan. Başarıdan daha kıymetli bir şey yoktur”. Kağan adamın iyi niyetinden etkilendi. **VI,11,16** Kağan adamın yüzündeki ifadeyi görünce daha barışçı bir tavır takındı. **VI,11,17** Bir kaç saat sessiz kaldıktan sonra Theodore’a şunları söyledi: “Gururlu bir ruha nasıl hâkim olunacağını biliyorum, öfkeyi haksızlığa uğrasam da nasıl dengede tutacağımı biliyorum. Theodore, Priskus ile barış yaptım, onun bana arkadaş olmasına izin verin. Kağan’a payına düşen ganimetleri hakkı olmadığı nedeniyle mahrum bırakılmasına izin vermeyin. O benim ülkeme saldırdı ve halkımı döverek zarar verdi. Bırakın başarıları paylaşalım”. **VI,11,18** Bu sözler üzerine iyilik ihsan ederek Theodore’u Priskus’a gönderdi. Elçi Priskus’un yanına gelince Kağan’dan duyduklarını aktardı, Ertesi gün Priskus bir meclis toplayarak Romalılara, barbarın ganimetlerden payını alması yönünde kazanımlarına ortak edinme tavsiyesinde bulundu. **VI,11,19** Ancak Romalılar menfaatlerine başkasını yerleştirmek istemeyerek Generale karşı isyan ettiler. Fakat ince ayrıntıların yardımı ve karşı gelinmeyecek argumanlarla General, Kağan’a elde ettikleri ganimetin ve zenginliğin bir kısmını vermeye ikna etti. **VI,11,20** Bunun üzerine Romalılar kendi-

lerine bir geçiş güzergâhı karşılığında ve ganimetten pay vermeden, ellerinde bulunan esirleri Kağan'a gönderdiler. Kağan esir olarak alınanların geri dönmesinden dolayı çok mutlu oldu ve Romalılara geçit için yer tahsis etti¹¹³. VI,11,21 Böylelikle Romalılar beş bin barbarın Kağan'a gönderilmesinden sonra Drizipera'ya geldiler, General ise İstanbul'a ulaştı. Mavrikios Priskus'la görüştü ve onu barbarlarla olan aptalca ilişkileri ve ganimetleri ahmakça barbarlara bırakmak gibi hatalarından dolayı eleştirdi¹¹⁴.

VII. Kitap

VII,1,1 Sonuçta Mavrikios'un öz kardeşi olan Peter İmparator tarafından kumandan ilan edilirken, Priskus bir alt rütbeye indirilmiştir. Daha sonra Mavrikios mektup yazarak bunları generale göndermiş, bu mektuplarda onun şehirden ayrılması için hazırlıklar yapmasını ve kampa gitmesini emretmiştir¹¹⁵. VII,1,2 Şimdi, imparatorluk mektuplarının bir maddesi askeri ödemelerle ilgiliydi, bu madde ödemelerin kıyafet, ekipman ve altın para olmak üzere üç parça halinde ödenme-

¹¹³ Theophylaktos'un Kağan'ın eylemlerine ilişkin açıklaması yeterince açık değildir. Bizanslılar zaten nehrin güneyine doğru çekilmişlerdi, bu nedenle Kağan esirlerin dönüşü ile araziye vermeye ikna olana kadar, nehrin geçişlerinde Bizanslıların geri çekilmesini engellemiş olamaz. Slavları Tuna Nehri'ni geçmeleri konusunda cesaretlendiren Kağan'ın şimdi onları geçiş noktalarından çekmiş olması muhtemeldir. Eğer Kağan 'geçişler için af çıkarmış olsaydı' bunu anlamak daha kolay olurdu, çünkü esirlerin geri dönmesiyle onun öfkesini yatıştırmak amaçlanmıştır, böylelikle Bizanslıların Slavlara karşı saldırılarını affedebilirdi. Fakat Theophylaktos'un kendisi muhtemelen tam olarak neler olup bittiği konusunda emin değildi ve bu nedenle biz metni düzeltme yapmadan muhafaza ettik.

¹¹⁴ Tarih olarak 593 sonbahar mevsimidir.

¹¹⁵ 594 seferi.

sini öngörmüştür. **VII,1,3** Daha sonra General Perinthus'tan (Marmara Ereğli) ayrılmış Drizipera'ya (Büyükkarıştıran) gelmiştir ve Drizipera'dan da ayrılarak Odessus'a (Varna) ulaşmıştır. Odessus'a geldiğinde ordugâh General Peter'i oldukça coşkulu ve ayrıcalıklı bir şekilde karşılamıştır. Ordugâha gelişinin dördüncü gününde General ordulara imparatorluğun yeni emirlerini ve harekât raporunu iletmiştir. **VII,1,4** Bunun üzerine ordular huzursuzluk yaratmayı tasarlamışlardır, çünkü daha önce imparatorluğun bu emrini almışlardır. Daha sonra general, acil bir şekilde orduların toplanmasını düzenleyerek topluluğun imparatorun emirlerini dinlemesini sağlamıştır. Fakat sonrasında ordu tekrar harekete geçmiş ve generali rezil bir durumda bırakarak, gürültülü bir şekilde dört mil uzağa karargâh kurmuştur. **VII,1,5** Bunun üzerine, isyan ile karşılaşan Peter, imparatorluk emirlerinin sıkıntı verici kısımlarını saklamıştır; aynı zamanda imparatorluk emirlerinden savaşı kitlelerin faydasına olacak olanı da haber vermek zorunda kalmış ve bunun aleni olarak Roma ordularına ilan edilmesini talep etmiştir. **VII,1,6** Akabinde Romalılar toplanarak Mavrikios'a küfür savurmuşlar, fakat kumandan akıllı ve ikna edici bir biçimde kampın öfkesini yatıştırarak kol kola olan insanlara imparatorun daha memnuniyet verici mektuplarını okumuştur. **VII,1,7** Bu mektuplar şu cömert hükümleri içermektedir; “kahramanca hareket eden ve tehlikedeki cesaretleri nedeniyle bazı talihsizliklerle karşılaşan Romalılar tatil yapmalı, şehirlerdeki terhis edilen askerler masrafları imparatorluğa ait olmak üzere beslenmeli ve savaşta babalarını kaybeden hizmetkârların çocukları savaş¹¹⁶ için ebeveynlerinin yerine kaydedilmelidir”. **VII,1,8** Buna göre, orduya bu teklifleri yüksek bir kürsüden yapınca, onları zapt etmiş ve ikna edici bir

¹¹⁶ Vefat eden askerlerin çocukları muhtemelen babalarının sahip oldukları rütbelere kaydedilmişlerdir.

biçimde sakinleşmelerini sağlamıştır; böylelikle aptallıkları da değişmiş ve her biri tekrar İmparator Mavrikios'un lehine dönmüşlerdir. VII,1,9 Son zamanlarda atılan iftiralardan kurtulan İmparator yüceltilmiştir: çünkü kitleler değişkendir ve hiçbir zaman sabit bir pozisyonu benimsemezler, fakat tesadüfî bildiriler ile rasgele ve geçici olarak yönlendirilirler.

VII,2,1 General, ordugâhı tekrar gözden geçirmek suretiyle meseleleri çözdü. Dördüncü gün imparatora isyanı bildirdikten sonra **Odessus**¹¹⁷'tan (Varna) yola çıkarak solundaki bölgelere doğru hareket etti, **Marcianopolis'e**¹¹⁸ (Devnya) var-
dığında bin adamın ordugâhın dışına yerleştirilmesini emretti. VII,2,2 Bu adamlar, burada bulundukları sırada altı yüz kadar Slav'ın baskınına uğradılar. **Zaldapa** (Abrit-Bulgaristan), **Aquis** (Gamzigrad-Sırbistan) ve **Scopi** (Üsküp) bunlar tarafından yağmalandı ve buradan elde edilen ganimetler büyük arabalarla taşındı¹¹⁹. VII,2,3 Romalıların hareketlerinin farkında olan barbarlar onların yaklaştıklarını görünce geri dönerek esirleri katlettiler. Gençler dâhil, bütün yetişkin erkek esirleri öldürdüler. VII,2,4 Romalılarla karşılaşmak istemeyen barbarlar, yükleri bir araya getirerek çevrelerine bir barikat kurdular ve bu barikatin tam ortasına kadınları ve gençleri yerleştirdiler. VII,2,5 Romalılar, eski dönemlerde barbarların **Geate** dediği bölgeye yaklaşmışlardı fakat barbarların, barikatların arkasından attıkları mızraklardan çekinerek saldırmaya cesaret edemediler. VII,2,6 Sonra onları yöneten **Alexander** adındaki komutanları, Romalılara atalarının dilleri ile atlarından inmelerini ve tehlikeli düşmanla-

¹¹⁷ Bulgaristan'da Varna Şehridir.

¹¹⁸ Marcianopolis: Varna'nın 25 km. batısındadır, Bulgaristan'daki Devnja kentidir.

¹¹⁹ 593 yılı sonbahar mevsimi. Fakat coğrafi olarak birbirine bir hayli uzaklıkta buluna bu kentlerin belirtilen altı yüz Slav tarafından yağmalanması imkânsız gibi görünüyor.

rının kapalı bölgesini ele geçirmelerini emretti. VII,2,7 Bunun üzerine Romalılar attan inerek barikata doğru ilerlediler ve karşılıklı ok ve mızrak attılar. VII,2,8 Bu nedenle savaş kendi saf- larında devam ederken bazı Romalılar barbarları koruyan bari- katların üzerine atlayarak engellere tırmanmaya çalıştılar. Bunun üzerine burada kılıçları ile göğüs göğse çarpıştılar. VII,2,9 Sonra geri çevrilemeyen bir tehlike barbarlara doğru geldi, Romalılar barbar barikatlarını ele geçirirdi. Barbarlar esirlerin bir kısmını kılıçtan geçirirken diğer taraftan da barış istediler. Fakat Roma- lılar tereddütsüz bir şekilde saldırdılar ve zor şartlar altında ba- rikatı geçerek barbarları kılıçtan geçirdiler. VII,2,10 İkinci gün galipler olayları imparatora bildirdiler. Beşinci gün General (Pe- ter) çatışma alanına geldi ve gerçekte öncü kuvvetlerin ger- çekleştirdikleri bu başarıya şahit olunca, bu kahramanları hedi- yelerle ödüllendirdi.

Metnin bu kısmında Simokattes Bizans Generali Peter'in buradaki faaliyetleri hakkında bilgi verir.

VII,4,1 Altıncı gün düşmana 1000 kişilik bir güçle saldırdı- lar. 1000 Bulgar ile karşılaştılar. VII,4,2 Kağan ile imparator ara- sında barış olduğundan beri barbarlar savunma yapıyorlardı¹²⁰. Fakat Romalılar, generalin kararıyla barbarlara karşı mızraklarını kullanıyorlardı. Bulgarlar anlaşmayı bozmamak, kavgayı durdur- mak ve barışı korumak için komutana elçi yolladılar VII,4,3 Se- kiz mil ötedeki komutana elçilerin lideri gitti. Peter barışçıl söz- ler sarf etti fakat öncü güçlerine barbarların yakalanmasını ve derhal kılıçtan geçirilmeleri talimatını verdi. VII,4,4 Bulgarlar ellerinden gelenin en iyisini yaparak savaşa hazırlandılar. Kah- ramanca mücadele ederek Romalıları savaş alanından geri çe- kilmeye zorladılar. VII,4,5 Bu olaydan sonra barbarlar, Home- ros şiirlerindeki kahramanlar gibi, büyük ve farklı milletlerden

¹²⁰ Bulgarlar, Avar federasyonunun bir parçası idiler.

oluşan bir orduya karşı kısa mesafelerde yer değiştirerek savaştılar. **VII,4,6** Peter ise, planı başarısız olunca, kıyafetlerini değiştirerek bir subayın kıyafetlerini giydi ve kendini bir köle gibi cezalandırdı. Avarlar Kağan'a gelerek olayların gelişimini anlattılar. Peter'e elçiler yolladılar ve adil bir ateşkes istediler. **VII,4,7** Ancak Peter elçileri makul gerekçelerle kandırdı, iddia edilen kötü hareketlerden haberi olmadığını söyledi, sonra onlara hediyeler sundu ve barbarların iyi duygularla yanından ayrılımlarını sağladı. **VII,4,8** Dördüncü gün ırmağın yakınlarına kadar gelerek yirmi adamı bir araya getirdi ve bunları ırmağı geçerek düşmanın hareketlerini izlemek üzere gönderdi. **VII,4,9** İrmağı geçener hemen yakalandılar. Yakalanmaları ise şu şekilde olmuştur: Bunlar (barbarlar) genel olarak gece hareket ediyorlar, gün ışığında uyuyorlardı. **VII,4,10** Bu insanlar bir gün önce çok uzun bir yürüyüş gerçekleştirmişler ve bitkin düşmüşlerdi, dinlenmek üzere bir koruluğa çekildiler. **VII,4,11** Uykularının üçüncü saatinde, gözcü bırakmaksızın uyurken, barbarlar koruya doğru yaklaştılar. Slavlar atlarından indiler ve atlarını serbest bıraktılar. **VII,4,12** Bu esnada Romalılar yanlışlıkla fark edildiler ve şanssızlık eseri yakalandılar. Esir olarak alınan bu zavallılar Romalıların planlarını öğrenmek amacıyla iyi bir sorgudan geçirildiler. Ümitlerini kaybeden bu esirler bildikleri her şeyi anlattılar. **VII,4,13** Barbar topluluğunda bir kabile reisi olan **Peiragastus** ordusunu yanına alarak nehre yakın bir noktada kamp kurdu. Kendisini asma yapraklarının arkasında saklanan bir üzüm salkımı gibi ağaçların arkasına saklandı.

VII,5,1 İmparatorun erkek kardeşi olan General (Peter), düşmanların yakında olabileceği fikrine inanmamaktaydı. Bu nedenle ordusuna nehri geçme emri verdi. Bin kadar adam nehri geçince barbarlar saldırdılar ve hepsini kılıçtan geçirdiler. **VII,5,2** General bunu öğrendiğinde barbarların kurbanı olmamak için nehri küçük gruplar halinde değil topluca geç-

meyi düşündü. Romalılar bu düşünceyle organize olmaya başlayınca barbarlar nehir kenarından uzaklaştılar. **VII,5,3** Romalılar bu durum üzerine barbarlara saldırmadılar ve onlar da çekilişlerini tamamladılar. **VII,5,4** Bütün olan biteni ileten **Peiragastus** Romalıların köprüyü geçmelerini ve nehir kıyılarına hakim olmalarını engelleyemediği ve hata yaptığı için öldürüldü. Peiragastus'un yenilgisinden sonra düşman hareketine devam etti. **VII,5,5** Romalılar nehir çevresinde hâkimiyeti bütünüyle sağlayınca, atlarla barbarları çevreleyerek onları topluca katletmeye çalıştılar fakat atların yetersizliğinden dolayı takiplerinde başarılı olamadılar ve ordugâhlarına geri dönmek zorunda kaldılar. **VII,5,6** Ertesi gün öncü birlikler, içme sularının tükenmesi sonucu büyük bir hata yaptılar ve şanssızlıklar arka arkaya geldi. Askerler susuzluklarını şarapla giderme yolunu seçtiler. Üçüncü gün bütün bir ordu bu şiddetli vahim durum karşısında, bir barbar esir onlara dört parasang (19,3 km.) mesafedeki **Helibacia**¹²¹ Irmağından faydalanmalarını önermese, mahvolacaktı. **VII,5,7** Ertesi gün Romalılar suya kavuşmuştu: bazıları suya dizlerine kadar girmişti, bazıları su içiyor, bazıları ise su da oynuyordu. **VII,5,8** Irmağın ağaçlık olan karşı tarafında barbarlar saklanmışlardı; barbarlar acımasızca su içen Romalı askerleri mızraklarla öldürdüler. Gizlendikleri yerden çıkmak suretiyle büyük katliam gerçekleştirdiler. **VII,5,9** Bunu fark eden Romalılar için sadece iki seçenek vardı: ya susuzluklarını gidererek ölecekler ya da hayatta kalmak için sudan vazgeçeceklerdi. Ancak Romalılar nehrin diğer tarafına geçerek barbarları püskürteceklerini düşündüler. **VII,5,10** Romalılar karşı tarafa ulaşınca barbarlar beklenmedik bir saldırı başlattılar. Romalılar bozguna uğramıştı. Peter'in

¹²¹ Helibacia ırmağı, Tuna Nehri'nin kuzeyinde Dorostolon'un karşısında olmalıdır. Günümüzde Romanya sınırları içinde bulunan Lalomita Irmağı olarak bilinir, 417 km. uzunluğundadır.

savaşta barbarlardan kötü olması ve yenilmesi üzerine Priskus tekrar general olur, generallik vazifesinden alınan Peter ise İstanbul'a gelir¹²².

Metnin bu kısmında Simokattes imparatorluğun doğusunda meydana gelen olaylar hakkında bilgi verir.

VII,7,1 İlkbaharın başında **Priskus** İstanbul'dan ayrıldı. Kendisine bağlı olan güçleri **Astike**'de (Trakya Ovası) topladı, general topladığı ordunun sayısını görünce Roma gücünün büyük ölçüde azaldığını ve perişan vaziyetini görme imkânı buldu. **VII,7,2** General bu durumun Romanın aleyhine olabileceğini imparator Mavrikios'a anlatmayı düşündü, ancak bazı danışmanları Peter'in bu ihmâl ve başarısızlıklarını gizlemeye razı ettiler. **VII,7,3** General on beş farklı yerde kamp kurduktan ve **Tuna Nehri**'ni geçtikten sonra, dördüncü günde **Upper Novae**'ye ulaştı (Tuna Nehri'nin sağ tarafında bulunan günümüzde Svistov-Ziştovi/Bulgaristan). Bunu duyan Kağan Priskus'a elçi yollayarak, Romalıların hareketinin sebebini anlamaya çalıştı. **VII,7,4** General bu coğrafyanın avlanmak için çok müsait olduğunu, sulak olan bu arazide çok iyi at binildiğini söyledi. Ancak Kağan Romalıların başka milletlerin sınırlarına girmeyi amaçladığını düşündüğünü, Priskus'un anlaşmayı bozarak barışı sona erdirdiğini söyledi. **VII,7,5** Priskus bu toprağın Romalılara ait olduğunu ve savaş sonrasında ellerindeki bu toprak parçasını kaybettiklerini söyledi. Kağan toprağın mülkiyeti konusunda tartışma yarattı ve doğudan başlayan hareketlerinde aslında Priskus'un çıkarlarına uygun davrandıklarını söyledi¹²³. **VII,7,6** Biz sürekli Kafkasya'da yaşayan İskitlerden bahsettik. Şimdi geçmişi ve bugünü anlatmayı kesiyoruz. Biz şimdi bu zamanda milletler arasında yaşanan olayları

¹²² Peter'in I. Balkan seferi 594 yılındadır.

¹²³ Priskus'un III. Balkan Seferi 595 yılı kış-yaz arasındadır

anlatmaya devam edeceğiz. VII,7,7 Ertesi yıl yaz geldiğinde doğuda yaşayan Türkler tarafından Kağan olarak seçilen kişi İmparator Mavrikios’a elçiler yolladı (598). Bir mektup yazdı ve barışı övdü. VII,7,8 Mektubun girişi ve selamlama kısmı kelimesi kelimesine şöyleydi: “**Yedi farklı milletin ve dünyanın yedi farklı bölgesinin büyük lideri olan Kağan tarafından Roma İmparatoruna**” yollanmış bir mektuptu. Kağan Eftalit (Abdeli) denen topluluğun da Hakani olduğunu mektubunda beyan etmekteydi. VII,7,9 Bu büyük zaferi kendisini gururlandırmış, sonrasında **İstemi Kağanla** ittifak kurarak, yine bu zaferinden sonra Avar halkını kendi hâkimiyeti altına almıştı. **Avarlar** Avrupa ve Pannonia’da yaşayan komşu bir millettir¹²⁴ ve buralara gelmeleri imparator Mavrikios döneminden önce olmuştu. VII,7,10 Bir yanlış terim kullanma nedeniyle, Tuna üzerindeki barbarlar Avarların ismini devralmışlardır; soylarının kökeni kısa zamanda ortaya çıkacaktır. Böylelikle, Avarlar yenilgiye uğradıktan sonra (şimdi konuya tekrar dönüyoruz), bazıları Taugast’ta (Çin) yaşayanların yanına kaçmıştır¹²⁵. VII,7,11 Taugast Türkler olarak adlandırılanlardan toplam bin beş yüz mil uzakta bulunan ve Hindistan’a sınırı olan ünlü bir şehirdir. İkametgâh yerleri Taugast yakınında olan barbarlar oldukça cesur ve çok nüfuslu bir ulustur ve büyüklük konusunda dünya uluslarının hiçbirisi onlarla re-

¹²⁴ Theophylaktos bu Türk zaferleri kaydının gerçek kronolojisinden habersizdir ve bu da muhtemlen Pseudo-Avarlar hakkında yanlış spekülasyonlarda bulunmasına neden olmuştur. Menandros, bazı Avarların en azından Türklerin 558 yılında Eftalitleri yenmesinden önce, Türklerin yayılan gücünden kaçıklarını ifade etmektedir; Avarların Bizanslılar ile ilk temasları 558/59 yıllarında gerçekleşmiştir.

¹²⁵ Batıya kaçan ve bunların sadece Pseudo-Avarlar olabileceğine inandığı için (kronolojik hatası nedeniyle) Theophylaktos’un göz ardı ettiği Avarlar haricinde, diğerleri aşikâr bir biçimde doğuya Çin’e (Taugast) ve Kore yarımadasına (Mucri ulusunun yaşadığı yer) kaçmışlardır.

kabet edemez. VII,7,12 Yenilgileri nedeniyle daha mütevazı bir kadere meyleden diğer Avarlar da Mucri¹²⁶ olarak adlandırılanların yanına gelmişlerdir; bu ulus Taugast (Çin) insanların en yakın komşusudur; hem günlük talim uygulamaları hem de ruhlarının tehlikeye karşı dayanıklılığı nedeniyle savaşta büyük bir kudrete sahiptirler. Dünya milletleri arasında düşmanları yoktu. VII,7,13 Kağan amacına ulaşmak konusunda kararlıydı. Hâkimiyeti altındaki milletlerden en kalabalık ve en iyi silahlanmış olan grup Ogurlardı¹²⁷. Kağan onları görevlendirdi. Til Nehri'ni takip ederek doğuya doğru akınlar düzenleyeceklerdi. Til Nehri'ni Türkler Melas (Kara Nehir= Tarım Nehri?) diye adlandırıyordu¹²⁸. VII,7,14 Bu milletin en erken dönemde ortaya çıkan reisleri Var ve Hunni adını taşımakta idi. Bu halkın içinden çıkan bir kısım kabileler daha sonra bu iki liderin ismini yani Var ve Hunni adını alarak kullanmışlardır.

VII,8,1 İmparator Justinianos'un imparatorluğun gücünü elinde bulundurduğu esnada atalarının kabilesinden kaçan küçük bir Var ve Hunni grubu Avrupa'ya gelip yerleşmişlerdi¹²⁹. VII,8,2 Bunlar kendilerine Avar diyorlardı ve Kağan adını verdikleri bir yöneticinin idaresi altındaydılar. Açıklaya-

¹²⁶ Kore yarımadasında yaşayan halktır.

¹²⁷ Ogurların menşei ile ilgili bkz. Kafesoğlu, *a.g.e.*, 197-201.

¹²⁸ Muhtemelen Tarım Nehri.

¹²⁹ Menandros'un II. Justinos'un imparatorluğu sırasında Valentinus'un Türk Kağan'a gönderdiği elçiye ilişkin kaydında, Kağan küçük düşürücü bir şekilde Avarlara Var-Hun yani Avar Hunları olarak tercüme edilebilecek bir isim olan Varchunnitae (Varhunnitae) şeklinde hitap etmektedir. Theophylaktos'un Var ve Hunni hakkında gözden geçirilmiş bilgilerinin çok az değere sahip olduğu ve sadece Theophylaktos'un Türk elçiliğinin tarihi hakkındaki kronolojik hatasının neden olduğu karışıklığı çözmeye girişiminde bulunmak için başvurduğu Menandros'dan alınmış olması oldukça muhtemeldir. Menandros Theophylaktos'a Varchunnitae ismini vermiş ve Theophylaktos da bu insanların Avar ismini nasıl aldıkları konusunda bir hikâye uydurmuş olabilir.

lım: gerçeklerden çok fazla uzaklaşmadan isimlerini nasıl değiştirdiklerini söyleyelim. VII,8,3 Bunların yanı sıra Barselt, Onogur, Sabir ve diğer Hun ulusları hâlâ Var ve Hunni olanların bir kısmının kendi bölgelerine kaçtıklarını görünce, büyük bir paniğe kapılmışlardır, çünkü göçmenlerin Avarlar olduğundan şüphelenmişlerdir¹³⁰. VII,8,4 Bu nedenle, kaçarak bölgeye gelen topluluğu muhteşem hediyelerle onurlandırmışlar ve bunun karşılığında güven içinde olacaklarını ummuşlardır. Daha sonra, Var ve Hunniler kendilerine yapılan bu iyi karşılamayı gördükten sonra, büyükelçilerin hatasını kendilerine mal etmişler ve kendilerini Avarlar olarak adlandırmışlardır: çünkü İskit ulusları arasında Avarların en becerikli kavim oldukları söylenmektedir. VII,8,5 Gerçekte günümüze kadar bile Pseudo-Avarlar (onlara bu şekilde hitap etmek daha doğrudur) ecdatları konusunda ayrılmaktadırlar, bazıları onurlu Var ismini taşıırken diğerleri de Hunni olarak adlandırılmaktadırlar. VII,8,6 Fakat biz, Pseudo-Avarlar¹³¹ hakkındaki bu bilgileri özetlediğimiz için, şimdi hikâyemizin devamına dönelim. Daha sonra, Ogur sağlam bir yenilgiye uğradıktan sonra, Kağan Kolch¹³² ulusunun hükümdarını kılıçların pençesine atmıştır. VII,8,7 Akabinde üç yüz bin kişilik bu özel kabile sa-

¹³⁰ Avarlar önceden beşinci yüzyılın ortalarında Onogur ve Sabirler ile karşılaşmış ve bu kabileleri yerlerinden çıkararak batıya doğru gitmeye zorlamışlardır; bakınız Priskos, Fr. 40. Daha önceden gerçekleşen bu temaslar Avarların Türkler tarafından yenilgiye uğratıldıktan sonraki kaçış yönleri hakkında açıklama yapmaya yardımcı olabilir, çünkü Avarlar kendilerinin batıdaki kabilelerden daha güçlü olduklarını bilmekteydiler.

¹³¹ Pseudo-Avarlar: Sahte Avarlar .

¹³² Muhtemelen Khalkh ulusudur. Haussig Khalkh'ların Türklerin ortaya çıkmasından önce Orta Asya'da hâkim kabile olan Juan-Juan olarak tanımlanmaları gerektiğini ileri sürmektedir. Bkz. H. W. Haussig, "Theophylaktos Exkurs über die skythischen Völker", Byzantion 23 (1953), s. 372 (275-462)

yaşta katledilmiştir, böylelikle cesetlerin oluşturduğu çizgi dört günlük bir yolculuk mesafesine ulaşmıştır. VII,8,8 Zafer ışıltılı bir biçimde Kağan'a gülümserken, Türkler iç savaşta çarpışmışlardır. Kağan'a kan bağı ile bağlı (akraba) olan Turum adında bir kişi isyan çıkarmış ve büyük askeri güçler toplamıştır. VII,8,9 Savaşta galip gelemeyen Kağan, diğer üç büyük Kağan'a (bey olmalıdır) bir elçi göndermiştir. Bu kağanların (beylerin) adları: **Sparzeugun, Kunaxolan ve Tuldich'tir**¹³³. VII,8,10 Daha sonra, tüm birlikler Ikar'da¹³⁴ toplandıktan (büyük ovalarla sarmalanmış bir yerdir), ve düşmanları bu yerin tam karşısına yiğitçe dizildikten sonra, Kağan galip gelmiş ve ittifak güçleri yön değiştirerek kaçmıştır; büyük bir kırımdan sonra Kağan yeniden bu bölgenin hâkimi olmuştur. VII,8,11 Kağan imparator Mavrikios'a elçiler yollayarak zaferini bildirdi. Ikar, Altın Dağı'na (Akdağ) dört yüz mil mesafededir. VII,8,12 bu özel dağ doğu'da yer almaktadır, burada yaşayanlar tarafından Altın Dağ olarak adlandırılmıştır. Çünkü bu dağda üstün kalitede meyveler yetiştirilmekteydi ve sürüleri bu dağda besleniyordu. Çok sayıda binek hayvanının da beslenme sahası burasıydı. Ayrıca en güçlü Kağan'ın Altın Dağı'na sahip olması Türkler arasında bir gelenektir. VII,8,13 Türkler iki şeyden çekinirlerdi. İlki daha önce hiç görülmemiş ölçüde büyük can kaybına neden olabilecek salgın hastalıklar ikincisi de şiddetli depremlerdi. Çok uzun yıllar önce **Onogurlar** tarafından kurulmuş olan **Bakath**¹³⁵ şehri depremlerle yıkılmış,

¹³³ Sparzeugun, Kunaksolan ve Tuldih muhtemelen adı verilmeyen diğer Türk boylarını idare eden beylerdir.

¹³⁴ Orta Asya'daki Guma-Kama olabilir.

¹³⁵ Araştırmacıların büyük kısmı Bakath'ın Baktriya bölgesi olduğunu, -kath ekinin Sogd dilinde şehir manasına gelebileceğini belirtirler. Arap ve İran kaynaklarında ise burası Sir Derya civarı olarak gösterilir. Bkz. Andras Rona-Tas, *Hungarians and Europe in the Early Middle Ages*, Engl. Trans, Budapest 1999, s. 212.

Sogdiana¹³⁶ kentinde yaşayanlar ise hem deprem hem de veba ile yüz yüze gelmişlerdi. **VII,8,14** Türkler ateşe olağanüstü derecede saygı gösterirler, suya ve havaya kutsallık atfederlerdi ve toprağı methederlerdi; ama gökyüzünü ve yeryüzünü yaratan tek bir tanrıya inanırlar ve taparlardı. **VII,8,15** O tanrı için at, inek ve koyun kurban ediyorlardı. Geleceğı okuduklarına inandıkları kâhinleri (Şaman) vardı¹³⁷. **VII,8,16 Tarniach** (Tarhiah) ve **Kotzager-**(Kutrigur) ki bunlar Var ve Hunni kabilelerine mensuptular- Türklerden kaçarak Avrupa'ya geldiler ve burada Avar Kağan'ının hâkimiyeti altındaki milletlerle birleştiler. **VII,8,17** Zabender'in de Var ve Hunni kabilelerinden olduğu söylenebilir. Toplamda ilave güç olarak Avarlara katılan ordu 10 bin kişidir.

VII,9,1 İç savaş bittiğinde Türklerin Kağan'ı Taugast'ların (Çin) adamı ile bir anlaşma yaptı. Başarısını garanti ederek hâkimiyetini güçlendirdi. **VII,9,2** Taugast'ların bölgesel komutanı **Taisan**'dı. Taisan Yunan dilinde Tanrı'nın oğlu demektir. Taugast (Çin) ülkesinde düzensizlik yaşanmazdı, liderlerini soylular arsından seçerlerdi. Bu toplumda statüler kült haline gelmişti, kanunlar adaletli idi, hayatları her zaman güvence altında ve sağduyu üzerine kurulmuştu. **VII,9,3** Töreleri vardı, bunlar kanun gibiydi. Erkekler asla kendilerini altın takılarla süslemezlerdi, kârlı ticaretleri sayesinde altın ve gümüş bakımından çok zenginleşmişlerdi. **VII,9,4** Taugastları

¹³⁶ Eski İran dili konuşan kavmin yaşadığı yerin ismidir. Sınırları günümüzde Özbekistan'ın bir bölümü ve Semerkant ile Buhara'yı da içine alan bölgedir.

¹³⁷ Şaman kelimesi ve eski Türk inancı ile ilgili bkz. İbrahim Kafesoğlu, "Eski Türk Dini", İ.Ü.E.F. *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı 3, Ekim 1972, İstanbul 1973, s. 1-34. Ramazan Şeşen, "Klasik İslam Kaynaklarına Göre Eski Türklerin Dini ve Şaman Kelimesinin Menşei", İ.Ü.E.F. *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı 10-11 (1979-1980), İstanbul 1981, s. 57-90. M. Eliade, *Le Chamanisme et les techniques archaïques de l'extase*, Paris 1951.

ırmak ikiye ayırıyordu. Irmağın iki farklı tarafında yaşayan ve aslında akraba olan bu iki grup birbirine düşmandı. Bir grup siyah, diğeri ise kırmızı renkli kıyafetler giymekteydi. VII,9,5 İmparator Mavrikios Roma tahtına oturduğunda siyah kıyafetli millet ırmağı geçti. Kırmızı kıyafetli milletle savaşarak onları yendiler ve bölgenin hâkimi oldular. VII,9,6 Barbarlar Taugast'ı (Çin) Makedonyalı İskender'in kurduğunu söylerler. Bactrian ve Sogd milletlerini köleleştirdi ve çok sayıda barbarı yaktı. VII,9,7 Bu şehirde yöneticinin eşi altından yapılmış kıyafetler kullanıyordu. Bu kıyafetlerin her birinde altın ve değerli taşlarla bezenmiş bir inek resmi vardı. Bazen bu bir öküz de olabiliyordu. VII,9,8 Tuagastların hâkimi olan adamın bir geceyi yedi yüz kadınla geçirdiği belirtilir. Bu milletin asillerinin eşleri gümüş arabalar kullanıyorlardı. Şehre birkaç mil uzakta İskender'in kurduğu ve Barbarların **Chubdan** (**Khumdan-Çin'de bir şehir?**) dedikleri bir yerleşim yeri vardı. VII,9,9 Bunların liderleri ölünce kadınlarının saçları kazınır ve siyah kıyafetler içinde eşleriyle beraber gömülürlerdi. Mezarda ölü asla yalnız bırakılmazdı. Chubdan şehrinden geçen iki ırmak şehri birkaç bölüme ayırırdı. VII,9,10-12 Bu milletin çok fazla fili vardı. Hindistan'la ticaret yapıyorlardı. Kuzey bölgelerde doğan Hintliler beyaz tenli olurlardı. Chubdan şehrinde yaşayanlar ipek böcekçiliği yapıyorlar, ürettikleri iplikleri farklı renklerle boyuyorlardı. Ayrıca çok sayıda hayvandan oluşan sürüleri vardı. Baktrian, Sogdian ve Melas Irmağı çevresinde yaşayanlar için yeterince üretimde bulunuyorlardı.

VII,10,1 Onuncu günde generalin çadırına elçiler geldi. (Yeniden Priskus'un seferleri anlatılmaya başlanır.) Priskus Avarların **Singidunum-Belgrad** surlarını yerle bir ettiğini, halkı evlerini terk etmeye ve bilmedikleri insanların yani düşmanlarının topraklarına yerleşmeye zorladıklarını duydu¹³⁸. VII,10,2

¹³⁸ Bu seferin tarihi 595 yılı kış-yaz arasındır.

Bunun üzerine gecikmeye mahal vermeden Priskus, nehir boyunca su üzerinde ilerleyerek Tuna ırmağında bulunan Singan adasına ulaştı. Burası Singidunum- Belgrad şehrine otuz mil mesafedeydi. **VII,10,3** Priskus güçlerini adaya çıkardı. *Dromons* denen hafif kürekli kayıklarla *Consitantiola*'ya¹³⁹ geldi. Burada Kağan ile karşılaştı ve General Singidinum hakkında Kağan'la tartıştı. **VII,10,4** Priskus bu esnada teknesini yönetirken, nehrin kenarında oturan Kağan generale cevap veriyordu. Kağan Priskus'a şöyle söyledi: **VII,10,5** “Siz Romalılar benim topraklarımda ne yapıyorsunuz? Neden mülküme ayak basıyorsunuz? Tuna Nehri size yabancıdır, burası düşmana yasaktır. Biz burayı silahlarımızla aldık, mızrağımızla buraları köleleştirdik. Priskus, çılgınlıktan uzak dur. Size çok kıymetli hediyeler vermemizi sağlayan barışı sona erdirmeyin. Anlaşmanın kurallarına uyun. Yeminlerinizi bozduğunuz için utanmalısınız. **VII,10,6** İyi bir heyet toplayın. Bu çekilen acılardan sonra toplanan bir konsey olacaktır. Konseye değer vermeyen acı çekmeye mahkûm olacaktır. Aceleciliğiniz ile yapılanlara zarar veriyorsunuz. **VII,10,7** Hissettirmeden savaşa hazırlanıyorsunuz, general. Bir dost gibi anlaşmalar yapıp bir düşmanın aç gözlülüğüyle barışa zarar veriyorsunuz. Bu iki davranıştan birini terk edin, ya da sükûneti bozmayın. **VII,10,8** Kağan sözlerine aynen şöyle devam etti. “Belki tanrı Kağan ile imparator arasında bir hakemlik yapar. Belki o belirleyici olur”.

VII,11,1 Priskus bunun üzerine Kağan'a şunları söyledi: “Arkadaşım Singidunum şehrindeki varlığınız hatadır. Neden surları yıkıp insanların istemeden de olsa şehri terk etmelerini sağlıyorsunuz? Diktatörsünüz size söylenen her şeyi yanlışmış gibi algılıyorsunuz. Güç kullanmakla Romalıları suçluyorsunuz ama bunu yapan sizsiniz. **VII,11,2** Bahtsız insanların

¹³⁹ Günümüz Romanya'da bulunan Oltenita şehrinde, eskiden Romalılara ait bir kaledir.

içinde yaşadıkları barış ortamını bozmayın. Şehri kuşatmayı bırakın. Sınırlarda gezen açgözlü insanlarınizi engellemek için onlara toprak vermeyin. Onları cezalandırın. Sizin iştahınızı tanımlamak içi kelimeler yetersiz kalır. **VII,11,3** Sınırsız arzu gücün kontrolünü güçleştirir. Doyumsuz olan hiçbir şey sabit değildir; sonsuza erişilemez, uzlaşmazlık mücadeleyi doğurur. **VII,11,4** Arzularınıza bir son verin, doyumsuzluğunuzu kontrol altına alın, açgözlülüğün gözü daima açıktır. İnsanların geri dönüşünü sağlayacak tedbirler alın. Hiçbir şey iyi şans-
tan daha belirleyici değildir. Zafer kendi kanatları ile uçar ama galibiyetin ayakları kaygan bir zemindedir. Dünya ganimetleri ölümsüz değildir. **VII,11,5** Bugün gülümseyen, umut verici ve safran renkli, pırıl pırıl ve göz kamaştırıcı günü izleyin, tabiri caizse yarın aynı günü öfkelenerek ve kötü bir kıyafetle, yoğun bir şekilde serpilmiş sis ve yoğun bulutlarla, çirkince kararmış şekilde izleyeceksiniz”. **VII,11,6** Anlatıldığına göre öfkeyle görüşmeleri kesen Kağan oldu ve pek çok şehri yakıp yıkacağını ekledi. Bir süre sonra Avarlar çadırlarına döndüler. Bu arada Priskus **Godwin**¹⁴⁰ bir Roma birliğinin başına getirerek Singidunum’u kuşatması için kendisine emretti. **VII,11,7** Godwin şehre suyoluyla geldi. Şehir **Saos (Sava)**¹⁴¹ ve **Draos (Drava)**¹⁴² adında iki ırmakla çevrelenmişti. Romalıların gemiler inşa etmeye başladıklarını gören barbarlar kaleyi güçlendirdiler. Yerleşim alanlarını arabalarla çevirerek tahkim ettiler. **VII,11,8** Fakat Avarlar Romalıların açık bir saldırısını beklemeyerek, halkın üzerinde terör estirmeye başladılar ve savaş meydanından geri çekildiler. Priskus bu zavallı insanları kur-

¹⁴⁰ Godwin, Roma ordusunda 595 ve 602 yıllarında düşük rütbeli bir komutan olarak Balkanlarda vazife yapmıştır.

¹⁴¹ Sırbistan’ın başkenti Belgrad’da Tuna Nehri’ne karışır. 990 km. uzunluğundadır.

¹⁴² Drava Nehri, İtalya sınırındaki dağlardan doğar, 749 km uzunluğundadır ve Osijek/Hırvatistan’da Tuna Nehri ile birleşir.

tardı. İkinci günde Romalılar şehri duvarlarla çevirmeye başladılar. **VII,11,9** Kağan bu olanlar nedeniyle ciddi bir kaygıya kapıldı. Bu şehir onun için bedendeki kalp gibiydi. Priskus'a elçiler yolladı. Anlaşmayı tekrar canlandırmayı önerdi. Onuncu günde Avarlar kendi güçlerini topladılar ve İyonya Körfezine (Adriyatik) karşı savaş trompetleri çalmaya başladılar¹⁴³.

VII,12,1 Bu bölgenin yakınlarında **Dalmaçya**¹⁴⁴ ülkesi vardı. Avarlar birkaç farklı yerde kamp kurarak ilerledikten sonra **Bonkeis**¹⁴⁵ denen yere geldiler. Bir kuşatma makinesi kullanılarak kuşatılan bu şehirde ve çevrede kırk kadar kale tahrip edilmişti¹⁴⁶. **VII,12,2** General olup biten kötü olayları duyduğunda **Godwin**'i iki bin askerle donatarak bu kötü gidişatı değiştirmek üzere görevlendirdi. Godwin bu seçkin askerleri alarak yürüyüşüne başladı. **VII,12,3** Böylelikle, Godwin anayollardan saparak engebeli yollar ve bilinmeyen yerlerden geçmiştir, böylelikle eğer bir düşman görülürse ve barbar birlikleri üzerine gelirse büyük bir tehlike ile karşılaşmayacaktır. Godwin gizlice bir tepenin üst noktasından Avarları takip etmiş, ilerleyen ordu birliklerini gözlemlemiştir. **VII,12,4** Otuz askeri önden göndererek bu Avar ordusunu takip etmekle görevlendirdi. Romalılar halkalar çizerek ilerlemekteydiler. Gece yarısı Avarlara ait bazı arabaları zapt ettiler. **VII,12,5** Romalılar bir süre ağaçlık alanda saklandıktan sonra Avarlar

¹⁴³ Priskus'un Balkan Seferinin tarihi 595 yılı kış-yaz arasıdır.

¹⁴⁴ Balkanların güney-batısında bir Roma Eyaletidir. Günümüzde Hırvatistan'ın Adriyatik Denizi kıyısında yer alan güneydeki bölgeye verilen isimdir.

¹⁴⁵ Dalmaçya'da bulunan bir kale veya şehirdir.

¹⁴⁶ Mavrikios'un hükümdarlığı boyunca Avarlar ve Slavların bu bölgeye düzenli seferlerde bulunmuş olmaları ihtimal dâhilindedir, Adriyatik'e doğru yapılan bu sefer (Ionian Gulf) Theophylaktos'un Balkanların batı kısmındaki askeri hareketten bahsettiği tek olaydır. 600 yılı itibarıyla, Adriyatik boyunca yer alan Roma şehirleri Slav seferleri ile baskı görmüştür.

uyurken büyük bir cesaretle üzerlerine saldırdılar. VII,12,6 İki mil ötede üç tane sarhoş Avarla karşılaştılar. Onları esir aldılar. Düşmanın hareketleri ve planları hakkında bu sarhoşlardan bilgi aldılar. Romalılar bunları zincirlediler ve Godwin'e sağ olarak yolladılar. VII,12,7 Godwin Kağan'ın iki bin kişilik bir orduyu ganimetleri korumaları için görevlendirdiğini öğrendiğinde bu durumdan çok hoşnut oldu. Bunun üzerine bir geçide gizlendi. VII,12,8 Gün ışıığında Avarlar ganimetlere eşlik ederken, Godwin arkalarından gelerek ani bir saldırıyla hepsini de mızraklarla etkisiz hale getirdi. Ganimetleri ele geçirerek iyi niyetli ve asil Priskus'a gönderdi. VII,12,9 Kağan bu aksi durumu öğrenince umutsuzca yıkıldı, hiç de hoşnut olmadı. On sekiz ay boyunca Romalılar ile Tuna yakınlarında kamp kuran barbarlar arasında her hangi bir saldırı, kayda değer bir şey yaşanmadı¹⁴⁷. VII,12,10 İmparatorun hâkimiyetinin dokuzuncu yılında beklenmedik ve tüm kâinata zarar verebilecek bir olay oldu. Bir adam düşünün ki hakkında gerçekten çok efsane var. Bu adam sıradan bir hayat yaşamak için emekli oldu. Forumdan¹⁴⁸ elinde kılıcıyla koşarak çıkan ve çocuğunu da yanında getirmiş bulunan bu adam imparatorla adeta bir peygamber gibi konuşmuştu. Üstelik çocuğu ile beraber vahşi bir şekilde bıçaklanarak öldürülebilirdi. VII,12,11 Yaz mevsiminde Herodian (Keşiş?) imparatora kötü şansını rapor etti. Bu adam kutsal bir mesaj getiriyor gibi idi.

VII,13,1 Ve bu zamanda¹⁴⁹ Avarlar arasında saygı duyulan Kağan, kendi birliklerini toplayarak Trakya'da Mysia-Moesia¹⁵⁰ topraklarına doğru hareket etti ve Tomi (Köstence)

¹⁴⁷ Tarih 595 kış-yaz mevsimidir.

¹⁴⁸ Eski Roma döneminde halka açık alan, pazaryeri, gösteri yeri.

¹⁴⁹ 597 yılı yaz-kış dönemine tesadüf eder.

¹⁵⁰ Moesia: Tarihi Roma Eyaleti, Tuna Nehri'nin güney kesimindedir.

şehrinin önlerinde görüldü. Priskus bu durumdan haberdar oldu ve saldırılan şehre yaklaştı. VII,13,2 Romalılar ve Avarlar Tomi (Köstence) şehrinin yakınlarında kamp kurdular, kış mevsimi yaklaşınca her iki tarafta harekete geçmeyerek ordugâhlarında kaldılar. İlkbahar gelince kıtlık Romalıları sarmıştı¹⁵¹. VII,13,3 Bu arada Hristiyanların paskalya bayramı (Mart-Nisan) başlamıştı. Kağan bu durumun ilahi bir takdir olduğunu düşündü. İmparatora elçiler yollayarak bu açlık durumunu bitirmek arzusunda olduğunu bildirdi. VII,13,4 Priskus bu konuda kaygılıydı ve Avarlara güvenmiyordu. Beş günlük bir ateşkes kararına varıldı. Kağan bu arada açlıktan kıvranan Romalıları yiyecek- içecek dolu arabalar gönderdi. VII,13,5 Bu sebeple Avarların bu merhamet ve hayırseverlik örneği onların bugün bile konuşulan mucizevi hikâyelerine kadar ulaşmıştır. Dördüncü günde Romalılar yiyecek içecekten tümüyle mahrumdular. Kağan bir elçi yollayarak Priskus'un elinde bulunan Hindistan baharatlarının kendisine verilmesini istedi. VII,13,6 General Kağan'ın isteğini kabul etti. Biber ve Hint yaprağı gibi baharatlar ile Saussurea denen bitkiyi de Kağan'a gönderdi. Avarlar Romalıların hediyelerini kabul ettiler, baharatların kokusundan ve tadından mutlu oldular. VII,13,7 Bunun üzerine iki karşıt ordu aynı yerde kamp kurdu ve iki tarafta birbirinden endişe etmedi, korkmadı. Bayram sonrasında Kağan artık kamp alanlarının ayrılması gerektiğini bildirmek üzere elçiler gönderdi. Böylece Romalılar ve Avarlar yaptıkları ortak kampa son verdiler¹⁵². VII,13,8 Altıncı gün Kağan **Comentiolus**'un kendisine bağlı

¹⁵¹ Priskus'un Tomi'yi (Köstence) kuşatması ve ablukaya alması 598 kış-sonbahar dönemidir.

¹⁵² Tomi'deki ateşkes veya ara verme olayı 598 yılı yumurta bayramına (paskalya) tesadüf etmiştir.

güçler ile beraber **Nicopolis**¹⁵³ (**Nikyup Kasabası/Bulgaristan**) şehrine doğru yürüyüşe geçtiğini öğrendi. Güçlerini topladı ve Comentiolus'a karşı savaş meydanında yerini aldı. Comentiolus Kağanın **Mysia-Moesia**'ya geldiğini duyunca **Zikidiba (Sucidava)**¹⁵⁴ denen yere giderek orada kamp kurdu. **VII,13,9** Yedinci gün **Iatrus**¹⁵⁵ şehrine geldi, Avarlar Romalılara yirmi parasanglık (yaklaşık 96,5 km) bir mesafede bulunuyorlardı. Gecenin ortasında Roma generali gizli bir şekilde Kağan'a bir ulak göndermişti; sonrasında düşmanı sadece korkutmak için vermiş gibi, Romalılara silahlanmalarını emretmiştir¹⁵⁶: çünkü Romalılara sabah bir muharebe olacağını söylememiştir. **VII,13,10** Romalılar komutanlarına ve onun verdiği kararlara güveniyorlardı. Bu kez de güvendiler. **VII,13,11** Güneş yükseldiğinde Romalılar Avarların çatışmaya çok iyi hazırlanmış bir şekilde karşı-

¹⁵³ Comentiolus batıdan Avarlara saldırmak ve kendi anayurtlarına geri çekilmelerini sağlamak, ayrıca Haemus'un ortasından (muhtemelen Sipka geçidi) ilerleyerek abluka altına alınmış Priskus'u kurtarmak için kendisine emir verilmiş olabilir.

¹⁵⁴ Silistre'ye 48 km uzaklıkta kalesi olan bir yerleşim yeridir.

¹⁵⁵ Sivistov/Bulgaristan'a 30 km mesafede, güçlü bir kaledir. Yantra Nehrinin doğu kıyısında yer alan bir kent.

¹⁵⁶ Comentiolus'un Avarlar ile karşılaşmasına ilişkin anlatı oldukça karmaşıktır ve muhtemelen Theophylaktos ne olup bittiğini anlamamıştır. Comentiolus muhtemelen kendi orduları ile tüm Avar ordusuna karşı gelmek zorunda kalacağını beklememiştir, çünkü Priskus'a yardım etmek amacıyla ilerlemekteydi, fakat Priskus şaşırtıcı bir biçimde Tomi'de Avarlar ile bir anlaşmaya varmıştır (muhtemelen kişisel ve yetkisi olmayan bir anlaşma). Daha sonra Comentiolus bir mücadeleden kaçınmak için hızlı bir şekilde geri çekilmiştir ve gece yarısı Kağan'a gönderdiği mesaj, eğer barış içinde kendi anayurtlarına döneceklerse, Avarların onun ordusunun yanından güvenli bir biçimde geçmelerini teklif etmiş olabilir. Avarlar hâlâ Roma ordusundan 20 parasang, (20X4,827= 96,5 km.) uzaklıktaydı ve bu nedenle yakında bir savaş olması mümkün değildi. Aradaki mesafe bir gecede kat edilemez.

larında olduğunu gördüler. Avarların savaşa hazırlıklı olması, Romalı askerler arasında hoşnutsuzluk yarattı. Komutanlarının verdiği kararın hatalı olduğunu düşünmelerine neden oldu. Ve böylece Comentiolus'un güçleri komutanlarına lanet okuyarak bu dağınıklığın ve hazırlıksız yakalanmanın sorumlusu olarak onu görüyorlardı. Roma birliklerine barbarlar sadece iki mil (3,2 km) uzaktaydılar.

VII,14,1 Roma birlikleri arasında hoşnutsuzluk yayılmıştı. Romalılar barbarların saldırıya geçmek için hazırlandıklarını görünce silahlandılar. Bu Romalılara aslında ne kadar tehlikeli bir durumda olduklarını görmelerini sağlamak için adeta tanrısal bir şanslı. **VII,14,2** Comentiolus birliklerini dağıttı. Merkezdeki güçleri sol kanatta görevlendirdi. Sol kanattaki adamlarından bazılarını da sağ kanada yolladı. Bu büyük bir hataydı. Yenilmelerine sebep oldu. **VII,14,3** General ayrıca sağ kanada çok gizli ve önemli bir vazife ile görevlendirdi: ordunun mühimmatını-yükünü korumak ve zor anda bunları kurtarmak. Ancak umduğu olmadı, birliklerinin tam ortasına düşman sızma yaptı. **VII,14,4** Bunu gören diğer Romalı güçler şaşkınlığa düştüler. Güneş yükselince Romalılar çatışma alanına iki mil mesafede kamp kurdular. Ancak Avarlar bir önceki gün kamp kurdukları yeri değiştirmediler. **VII,14,5** Gecenin ortasında, general seçkin askerlerinden bazılarını topladı ve onlara gizli bir şekilde kamptan kaçmalarını emretti. Daha sonra sabahleyin, Comentiolus kendini çeliklerle silahlandırdı ve tabiri caizse, yaklaşık dört mil uzağa ava gidiyormuş gibi davrandı¹⁵⁷. Bu sayede kaçabildiği kadar uzağa kaçtı. **VII,14,6** Daha sonra, gün ortasında birlikler Comentiolus'un ahmaklığının farkına vardılar ve generalin kaçmayı düşünmeye başladığını anlayınca, yakındaki

¹⁵⁷ Comentiolus'un 'avlanmaya' gitmesinin altında ciddi bir amaç yatıyor olabilir, Bizanslıların geri çekilmeyi planladıkları rotadan tuzakları kaldırmak gibi.

nehirden geçerek ve büyük bir kargaşa ile ordugâhtan kırk mil uzağa doğru kaçtılar¹⁵⁸. VII,14,7 Roma birlikleri kaygıya kapılarak paniklediler. Avarlar Iatrus (Yantra) nehrini geçerek, Romalıların arkasından ilerlemeye başladılar. Düşmanlar Romalıları saldıınca korku ve çaresizlik kampa egemen oldu, bir şey yapamaz hale geldiler. VII,14,8 Sonrasında Romalı gruplar acele ile çekilmeye başladılar, Avarlar ise Romalıların kamp çevresindeki güçlü geçiş noktalarını ele geçirdiler. Romalıları Avarların bu ani hareketine eski dilde *Cleisourae* diyorlardı. VII,14,9 Çok sayıda Romalı öldürüldü, katliam devam ederken, ordu bir birlik kurdu ve Avarları zorla yerlerinden ettiler. Avarlar çatışma alanından ayrılınca Romalıları toparlanma şansı buldu. VII,14,10 Romalıları tekrar önemli noktalara sahip oldular. Fakat Comentiolus rezil bir şekilde kaçarak Drizipera'ya ulaşmıştı. Şehrin kapıları kendine açılınca sıcak suyla bedenini temizleyip temizleyemeyeceğini sordu. Ancak şehrin yöneticisi ve halk buna izin vermediler onu aşağılayarak ve taşıyarak kovaladılar. Bunun üzerine Comentiolus Uzun Surlara geldi¹⁵⁹. VII,14,11 Avarlar Romalıların geri çekilmeye başlamalarından beri yaptıkları baskın sonrasında kademeli olarak Drizipera'ya (Büyükkarıştıran) yaklaştılar, şehri yağmalayarak, Şehit Alexander Kilisesi'ni ve burada yanan kutsal ateşleri dağıtarak imha ettiler. VII,14,12 Şehidin mezarında bulunan gümüşleri aldılar. Ölü bedeni tahrip ettiler. Sonra yaptıkları eğlencelerle zaferlerini kutladılar.

VII,15,1 Böylelikle bu günlerde güvendiğimiz, gücü tüm uluslara uzanan, miras olarak babadan meskûn dünyayı ve

¹⁵⁸ Bizanslılar Iatrus'un 40 mil uzağında yer alan ve Bizanslıların daha önce Avarlar ile karşılaştıkları Veliko Tarnovo'ya (VI. Yüzyılda bir Roma kalesi) doğru Nicopolis'i geçerek güneye kaçmış olabilirler. Bizanslıların geçtiği nehir de Iatrus (Yantra) olabilir.

¹⁵⁹ Comentiolus olayı 598 yılı kışa denk gelmektedir.

mülkiyeti olarak yeryüzünün dört köşesine sahip olan İsa, hiçbir şekilde krallığının Kağan tarafından tanısız bırakılmasına izin vermemiştir. VII,15,2 Çünkü barbar sürüleri ani bir veba ziyareti ile felakete uğramışlar ve acıları amansız olduğu için hiçbir müspet girişim onları kurtaramamıştır. Bu şekilde şehit Alexander'a saygısızlığı nedeniyle Kağan'a bedeli ağır cezalar ödetilmiştir: oğullarının yedisi kabarıklar, ateşli hummadan ıstırap çekmiş ve bir günde bu hayatı terk etmişlerdir. VII,15,3 Kağan zafer kutlamalarında kötü bir talihe sahip olmuştur: zafer şarkıları, türküler, ilahiler, alkışlamalar, ahenkli korolar ve kahkaha dalgalarının yerini ağıtlar, gözyaşları, tesellisiz kederler ve katlanılmaz cezalar almıştır. Çünkü Kağan darbeleri aşikâr fakat ihtişamı gözle görülmeyen bir melek ordusu tarafından saldırıya uğramıştır¹⁶⁰. VII,15,4 Comentiolus imparatorluk şehrine geldiğinde kargaşalığı da beraberinde getirdi. Şehirde feryatlar yükseliyor, korku ve umutsuzluk yayılıyor, herkes uyandığında uğursuz zenginliğin hayalini kuruyordu. VII,15,5 Bizans'ta içişleri umulduğu gibi gitmemekteydi, gelişen olaylar neticesinde Trakya'nın terk edilerek, Anadolu'ya Chalcedon'a (Kadıköy) geçilmesi kararlaştırıldı. VII,15,6 Burası imparatorluk şehrinin aksi istikametindeydi. Bu şehir Bizans'ın en güvenli yaşam alanlarından biriydi. VII,15,7 İmparator onu koruyan **Excubitores**¹⁶¹ denen birlikleriyle beraber hareket ederek bir ordu oluşturup Uzun Surlar'ın çevresinde garnizonlar kurdu, aynı zamanda beraberinde Bizans'taki geniş ve farklı gruplara da sahipti. VII,15,8 Sekizinci günde Senato İmpa-

¹⁶⁰ Avarların Drizipera'ya doğru ilerlediği tarih 598 yılı ilkbahar-yaz mevsimidir.

¹⁶¹ Excubitores: Askeri birlik, muhafız kuvveti.

ratora Kağan'a bir elçi göndermesini söyledi¹⁶², sonrasında Harmaton'u elçi olarak atayarak Kağan'a gönderdi (598). VII,15,9 Böylece Harmaton Drizipera'ya (Büyükkarıştıran) geldi. Elçi çok sayıda hediyeyle gelmişti. O günler Kağan için zor ve sıkıntılı günlerdi. Kağan kaybettiği oğullarının ve savaşta yenilgisinin matemini tutuyordu. VII,15,10 Elçi orada on gün kaldı. Bu zaman zarfında Kağan hiçbir şekilde elçiyle görüşmedi. Yaşadığı felaket ve hayal kırıklığının büyüklüğü tartışılmazdı. On ikinci günde elçiye Kağan'ın çadırına gitmesi söylendi. VII,15,11 Elçi Kağan'a karşı son derece mütevazı kelimeler seçerek konuşuyordu. Ama Kağan son derece katıydı. "Düşmanın hediyeleri hediye değildir ve fayda sağlamaz" diyen Kağan kendine sunulan hediyeleri geri çevirdi. Elçi uzun konuşmalardan sonra onuruna sunulan hediyeleri kabul etmesi için onu ikna edebildi. VII,15,12 Takip eden günde Avarlar antlaşmayı ve geri çekilmeyi kabul ettiler. Kağan kelimesi kelimesine şu şekilde konuştu: "Tanrı Mavrikios ve Kağan arasında, Avarlar ve Romalılar arasında hakem olsun". VII,15,13 Barışı bozduğu için imparatoru suçlamıştır ve aslında sözlerinde doğruluk payı vardır: çünkü esasında Romalılar sahte barışın ve savaşın uzmanları olarak, bu sefer önceden yaptıkları zalimce davranışlara kendileri düşmüşlerdir¹⁶³. VII,15,14 Şeytani başlangıçların sonuçları üzücü tezahürler ortaya çıkarır. Yapılan antlaşma sonucunda Tuna Nehri Romalılar ve Avarlar arasında sınır ve ara bir yer olarak kabul edilmiştir. Slavlara karşı savaşmak

¹⁶² Mavrikios Uzun Surlardaki sefere komuta etmektedir. Tarih 598 yılı ilkbahar-yaz mevsimidir.

¹⁶³ Theophylaktos muhtemelen burada bir özeleştirici yapmaktadır. Romalıların barışta ve savaşta izledikleri siyaset'in çok da etik olmadığı bilinmektedir. Görüldüğü üzere dönemin müellifleri de takip edilen politikaları onaylamamakta, Romalıların haksız olduğunu vurgulamaktadırlar.

şartıyla nehri geçmek her iki tarafa da verilmiş bir haktı. Barış ödeneği de yirmi bin solidi arttırılarak savaş tazminatına¹⁶⁴ eklenmiştir¹⁶⁵. Bu şartlar üzerine Romalılar ve Avarlar arasındaki savaş sona ermiştir (598).

Simokattes bu arada doğudaki olayları anlatmaya devam eder.

VIII. Kitap

VIII,1,9 Fakat Kağan barışın gerçekleşmesinden sonra eve dönmek üzere Tuna'yı geçerken, Trakya'daki Roma kuvvetleri General Comentiolus'a karşı hainlik suçlamaları ile İmparator Mavrikios'a elçiler gönderdiler¹⁶⁶. **VIII,1,10** Sonra sert çekişme imparatorluk şehrinde ortaya çıktı ve imparator, Comentiolus ve elçiler için yargıçlar atadı; gerçekte mahkeme üyeleri yerlerini aldıklarında, imparator şikâyet için gelen elçilere rica ederek, iddialarını geri aldılar ve Comentiolus tekrar general oldu¹⁶⁷. **VIII,1,11** Yaz geldiğinde, Romalılar generalle olan mağduriyetlerini hallettikten sonra şehirden ayrılan Comentiolus, orduyu toplayarak Tuna Nehri'ne gelir ve Singidunum'da (Belgrad) Priskus ile birleşir.

VIII,2,1 Orduların birleşmesinin dördüncü gününde Priskus Avarlar ve Romalılar arasındaki barışın sona erdiğini belirten bir konuşma yaptı: sebep olarak da İmparator

¹⁶⁴ Bu antlaşma ile yeniden kararlaştırılan yıllık ödeme, 584 yılında kararlaştırılan 100,000 solidinin 20.000 daha arttırılmasıyla 120,000 solidiye çıktığını göstermektedir.

¹⁶⁵ Avar-Roma Antlaşmasının tarihi 598 yılı yaz mevsimidir.

¹⁶⁶ Comentiolus'u şikâyet eden elçilik içinde daha sonraki dönemde imparator olacak olan Phocas'ın da olduğunu John of Antioch kaydetmiştir, bkz, Fr.218b.

¹⁶⁷ Roma ordusunun Comentiolus'tan şikâyetçi olması, 598 yılı yaz-sonbahar mevsimindedir.

Mavrikios'un antlaşmaları bozmak üzere generallere emir vermesi gösterildi. **VIII,2,2** Barışın alenen bozulmasından sonra Romalılar Tuna Nehri'nde bir adası olan **Viminacium** (**Kostolac/Sırbistan**) şehrine geldiler¹⁶⁸. Bu adada Comentiolus hastalandı. **VIII,2,3** Romalılar adadan kara parçasına geçerlerken Kağan Roma ordusunun hareketini öğrendi. Bunun üzerine Avarlar güçlerini topladılar ve Romalıların topraklarını harap ettiler, Kağan sahip olduğu dört oğlunu da Tuna Nehri'nin geçişini korumakla görevlendirdi¹⁶⁹. **VIII,2,4** Ve böylece Avarların oğulları emre itaat ederek Tuna'dan geçişleri korumak için harekete geçtiler, fakat Romalılar yeni sallar imal ederek, bir düzen içerisinde nehri geçtiler. Sonra nehir kıyısında meydana gelen savaşta Romalılar düşmanın üstesinden geldiler. **VIII,2,5** Fakat Comentiolus, Priskus ile beraber ordugâhlarını Viminacium'da yerleştirmişlerdi. Savaşmak için ağırdan alması onun inandırıcılığını yitirmesine sebep olmuştur: çünkü bir doktor bıçağı ile elindeki damarları kesmiş ve kanının akması ile birlikte, korkakça savaşa olan isteksizliği, tabiri caizse saygınlık kazanmıştır. **VIII,2,6** Daha sonra, Romalılar Tuna'dan geçip kamp kurmalarına rağmen, Priskus adayı terk etmemiştir, çünkü Comentiolus olmadan savaşa katılma konusunda isteksizdi; fakat Roma güçlerinin bir lideri olmadığı için, bundan istifade eden Avarlar Roma kamplarına seferler düzenlemişlerdir. **VIII,2,7** Romalılar Viminacium'da (**Kostolac/Sırbistan**) bulunan generallerine haberci gönderdiler ve tehlikeye dikkat çektiler. Comentiolus olmadan görevi ele almayı reddettikten sonra, barbarların güçlü bir şek-

¹⁶⁸ Tuna ile Morava Nehirleri'nin kesişme noktasında bulunan Viminacium kenti 583 yılında Avarlar tarafından alınmıştı. Bu olaydan sonra şehirde yaşayanlar kenti terk edip Tuna üzerindeki bir adaya gitmiş olabilirler.

¹⁶⁹ VII, 15, 2'de Kağan'ın yedi oğlunu kaybettiği belirtiliyor. Bu durumda Kağan'ın on bir oğlu vardı veya bu metinde bahsedilen Kağanlar farklıdır.

lide bastırması üzerine Priskus, Comentiolus'u ayrılması için ikna etti ve kendisi tehlikeyi üstlendi. **VIII,2,8** Bundan dolayı, O (Comentiolus), Viminacium'dan ayrıldı ve Roma kampına geldi. İkinci gün Tuna'nın kıyısındaki gemilerin hareket etmeleri ve Viminacium kıyılarına yakın bir yerde demirlemeleri konusunda emir verdi; **VIII,2,9** Kayıklarının ırmağın kıyısında durması ile Romalılar muhtemelen adaya sık sık geçtiler ve sonunda Roma kuvvetlerinin kıyı ile ada arasında bölünmesinden dolayı siper daha az bir güçle korunabildi. **VIII,2,10** Sonra Avarların savaş için sabırsızlıkları, dördüncü günün sabahında Priskus'un Romalılara silahlanma emri vermesine sebep oldu. Hazırlıklarını en iyi şekilde yaparak ordusunu üç kısımdan oluşturdu ve askeri harekâtı başlattı. **VIII,2,11** Böylece Romalılar yaylarını bir yana koydular ve Avarlarla yakın mevkiden mızraklarıyla savaştılar. Avarlar kendi düzenlerini on beş bölük oluşturmak suretiyle yaptılar; Romalılar ise düzenlerini basit bir şekilde hem ordugâhın güvenliğini sağlamak hem de meydana dövüşebilmek amacıyla oluşturdular. Savaş şiddetli bir şekilde birkaç saat sürdü, **VIII,2,12** Fakat güneş battığında savaşta, güneşle birlikte batıyordu ve savaşın bu değişimi Romalıların lehine idi. Üç yüz Romalının öldürülmesine karşılık dört bin Avar katledilmişti. Böylece Romalılar gece olduğunda ordugâhlarına geri döndüler.

VIII,3,1 Üçüncü günde Avarlar başka bir saldırı düzenlediler. Bunun üzerine Priskus mümkün olduğu kadarı ile ordusunu düzenledi ve sabah çarpışmaya gitti. **VIII,3,2** Sonra Priskus Romalılar için tam anlamıyla üç kuvvet oluşturdu. O bir an önce düşmanı yok etmek için ek bir şeyler yaptı ve böylece Avarların üzerine gelmelerine izin verdi, böylelikle askeri kuvvetler çukurun etrafını sararken barbarlar tam ortada kısıtılacak ve umulmadık felaketlerle karşılaşacaklardı. **VIII,3,3** Bu şekilde Avarlar yenildiler ve ordularından dokuz bin kişi

katledildi. Güneş battığında mücadelenin galibi olan Romalılar siperlerine geri döndüler. **VIII,3,4** Onuncu günde General Avarların çarpışma için tekrar geldiklerini duydu, gün ağarırken, Priskus Romalıları hazırladı, sıraya dizdi ve savaşa meydanına çıktı. **VIII,3,5** Priskus tekrar üçe böldüğü kuvvetlerini seferber etti, Avarlar ise tek ve sade bir düzen kurduktan sonra Priskus'a karşı harekete geçmişlerdi. Sonuçta Priskus mevzide avantajlı yerleri işgal etti ve rüzgârın gücünü de arkasına alarak birliklerinin iki kanadıyla düşmandan daha iyi savaştı ve Avarlarla yüksek bir yerde çarpıştı. **VIII,3,6** Bu esnada mevziiden aşağıya doğru yayılan bir bataklığa Avarları sürdü. Bunun üzerine bataklığa karşı koyma şansları olmayan Avarlar korkunç bir şekilde boğuldular. **VIII,3,7** Bu bataklıkta Avarların büyük bir kısmı, yani onbeş bin insan yok edildi ve Kağan'ın dört oğlu da orada boğuldu ve böylece Priskus en büyük zaferini kazanmış oldu. **VIII,3,8** Büyük bir tehlike yaşayan Kağan, **Tissus (Tisa)** nehrine geldi. Bir ay sonra Avarlar bir ordu hazırladılar. Kağanın dördüncü kez savaşmak için harekete geçtiğini duyan Roma generali Priskus, **Tissus (Tisa) Nehri'ne** ordugâh kurdu. **VIII,3,9** Bundan sonra kuvvetler arasında savaş için bir gün kararlaştırıldı. Kararlaştırılan zaman geldiğinde Priskus ilk bir saatte kuvvetlerini ters sırada dizdi, soldaki askerleri sağa, merkezdeki askerleri de sola yerleştirdi. Avarlar savaş için on iki kişilik gruplarla muharebe düzenini aldılar. **VIII,3,10** Romalılar daha büyük bir kahramanlıkla çatışmayı sürdürdüler. Cesaretleriyle Avarlara karşı iyi savaştılar, çok sayıda düşmanı bu savaşta yok ettiler. Roma ordusu daha büyük bir zafer kazanmanın şerefini yaşadı. **VIII,3,11** Priskus dört bin kişilik bir ordu tanzim ederek **Tisa Nehri'ni** geçmelerini ve düşmanın hareketlerini araştırmaları için emir verdi. General tarafından gönderilen bu insanlar nehrin kıyısına doğru ilerlediler. Burada onlar üç Gepid yerleşim birimine rastladılar;

bu barbarlar bir önceki gün meydana gelen olaylardan haberdar değillerdi, içki sofraları kurarak bir yöresel bayramı kutluyorlardı. **VIII,3,12** Sonra ilgilerini içkiye verdiler ve gece şenlik havasında geçiyordu. Fakat alacakaranlıkta, söylenildiği gibi gecenin kalıntıları hâlâ dururken, Romalılar içkili barbarlara saldırdılar ve büyük katliamlar gerçekleştirdiler. Otuz bin barbar öldürüldü. **VIII,3,13** Çok sayıda esir aldıktan sonra nehri tekrar geçtiler ve Priskus'a ganimetleri güvenli bir şekilde götürdüler. Yirminci günde barbarlar tekrar bu Tisa Nehri'nin yakınında güçlerini bir araya getirdiler. Bunu öğrenen Priskus, bu sebeple tekrar Tissus (Tisa) nehrinin yakınlarına döndü. Bundan dolayı bu yerde çok büyük ve çok önemli çarpışmalar oldu. **VIII,3,14** Ve böylece bu özel günde barbarlar¹⁷⁰ son sözü söylemek için son derece iyi savaştılar. Ancak büyük bir kısmı nehrin akışında boğuldular ve Slavlar'ın büyük bir çoğunluğu bunlarla beraber öldü. **VIII,3,15** Yenilgiden sonra barbarlar hapse gönderildi: Üç bin Avar tutuklandı, toplamda altı bin iki yüz diğer barbar ve sekiz bin Slav esir olarak alınmıştı. General ganimet olarak alınan barbar esirleri zincirle bağlayarak Tomi (Köstence) şehrine göndermek üzere teslim etti.

VIII,4,1 Fakat bu olaylar hakkında herhangi bir şey bilmeyen imparator gelmeden önce Kağan, esirleri alabilmek için Mavrikios'a elçi gönderdi. **VIII,4,2** Kağan'ın tehditleriyle sarsılan ve onun sözleriyle aldatılan Mavrikios, Priskus'a bir elçi göndererek tutsak Avarları Kağana teslim etmesini emretti. Böylece barbarlar Tomi (Köstence) şehrinde Kağan'a teslim edildiler¹⁷¹. **VIII,4,3** Comentiolus uzun rüyalarından zorla kendine gelir gibi hastalıktan kurtulmaya başlamış göründü. Sonrasında O, Novae'ye (Svistov-Zıştovi/Bulgaristan) vardı,

¹⁷⁰ Muhtemelen burada kastedilen topluluklar Avarlar, Gepidler ve Slavlardır.

¹⁷¹ Priskus ile Comentiolus'un ordularının Tuna Nehri'nin üst kısmında birleştikleri tarih 599 yılı yaz aylarıdır.

orada yaşayanların bazısını topladı ve kendilerine bir rehber verilmesini istedi. General ve beraberindekiler, Trajan¹⁷² geçidini ancak bu şekilde geçebilirdi: Comentiolus'un amacı aceleyle İstanbul'a giderek orada kış mevsimini geçirmektir. VIII,4,4 Ancak Novae sakinleri Comentiolus'u bu yoldan vazgeçirdi. Novae'da (Ziştovi) yaşayan insanlar Comentiolus'a yol gösterecek kimselerinin olmadığını, fakat on iki mil uzaklıkta fazlasıyla yaşlı bir adam olduğunu, yüz on iki yaşında olan bu adamın onlara yardım edebileceğini söylediler. Böylece Trajan imparatorluğunun geçidini bilen birini bularak rehberi garantilediler. VIII,4,5 Sonra General Comentiolus bu yere geldi ve yolculuk için rehber olarak deneyimli olan birini istedi. Fakat yaşlı adam şaşırды ve sıkıntıya girdi. O bu yolun ne kadar zor olduğunu, kış mevsiminin ağır şartlarını, geçilecek sahadaki arazinin durumunu ayrıntılarıyla generale izah etmeye çalıştı ve bu yolun doksan yıldır hiç kimse tarafından geçilmediğini belirtti. VIII,4,6 Sonra general yaşlı adamın sözlerine karşı çıkarak, daha beter durumlarda galip gelmesini bilen Roma ordusu ile bu güzergâh üzerinden seyahatine başladı. VIII,4,7 Bu seyahat boyunca anormal ve çok sert soğukun ziyareti vardı, kuvvetli ayaz oldu ve keskin rüzgârlar kuvvetlice bastırdı. Böylece askerlerin çoğu ve yük hayvanlarının büyük bir kısmı telef oldu. VIII,4,8 Comentiolus bu şartlar altında ancak Philippopolis'e (Plovdiv-Filibe/Bulgaristan) gelebildi ve bu yolculuğa lanet okudu. Sonra bütün kış boyunca orada kaldı ve ilkbaharın başında Roma'ya geldi. Yazın O, tekrar İmparator Mavrikios tarafından general ilan edildi (600). VIII,4,9 Mavrikios'un imparatorluğunun on dokuzuncu yılında, Romalılarla Avarlar arasında herhangi bir olay vuku bulmamıştır. Yirminci yılında İmparator Mavrikios kendi öz kardeşi Peter'i (ikinci kez) Avrupa'ya general olarak atadı.

Simokattes bu bölümde **Mavrikios dönemi** hakkında bilgi verir.

VIII,5,5 General **Peter** ordusunu toplayarak **Tuna**'ya doğru hareket etti, **Palastolon**'a¹⁷³ ulaşip kamp kurmak suretiyle yaz mevsimini burada geçirdi. Sonbahar başlarken **Dardanian**¹⁷⁴ bölgesine emri altında bulunan silahlı güçleri kaydirdi. Burada Avarların **Cataracts**¹⁷⁵ denilen bölgeye geldiklerini ve **Apsich**'in burada kamp kurduğunu öğrendi. **VIII,5,6** Romalılar buraya geldiği zaman **Peter**, ikinci komutan olan **Apsich** ile karşılıklı görüşmelerde bulundu. **Apsich** Romalılara karşı bu bölgenin (**Cataracts**) hâkimiyetini tamamen kazanmak için girişimde bulundu. **VIII,5,7** General kızgın bir şekilde bu koşullarda bir barışı kabul etmeyince iki ordu da oradan ayrıldı. Kağan birlikleriyle birlikte **Constantiola**'ya¹⁷⁶ giderken Romalılar da **Trakya**'daki ordugâhlarına geri döndüler¹⁷⁷. **VIII,5,8** Yazın ilerleyen günlerinde **İmparator Mavrikios**, Kağan'ın Romalılara sürpriz bir saldırı düzenlemek için birliklerini güçlendirerek bir araya getirdiğini öğrendi. **VIII,5,9** Generale **Adrianopolis**'ten (**Edirne**) ayrılmasını ve **Tuna Nehri**'nin geçilmesi komutunu verdi. **VIII,5,10** Böylece **Peter** Slavlara karşı kamp kurmak üzere hazırlandı ve burada imparatorluğun seçkin birliklerinden biri olan ve **Roma** halkı tarafından **scribo**¹⁷⁸ diye adlandırılan asker-

¹⁷³ Palastolon: Palation olarak da bilinen bu kale, Bulgaristan'da **Tuna** ile **İskar Nehir**lerinin kesiştiği noktada bulunmaktadır.

¹⁷⁴ Dardania: Balkanların merkezinde bir **Roma** eyaletidir. **Tuna**'daki **Cataract**'ın güneyindedir.

¹⁷⁵ Cataract: **Tuna Nehrinde**, **İron Gates** (**Demir Kapı**) olarak da bilinmektedir. Burası 134 km uzunluğunda olup **Sırbistan** ile **Romanya** sınırını da kapsamaktadır.

¹⁷⁶ **Tuna Nehri**'nin kuzey kıyılarında yer alan bir kaledir, **Morava** ile **Tuna**'nın kesiştiği noktanın karşısıdır.

¹⁷⁷ **Peter**'in **II. Balkan seferi**, tarih 601 yılı yaz-sonbahar mevsimidir.

¹⁷⁸ **Roma** **İmparatorluğunda** özel görevler için kullanılan muhafızlar.

lerden **Bonosus**'a bir mektup yazdı. **VIII,5,11** Bunun üzerine Bonosus Peter'e yardımcı olmakla görevlendirildi. Mektubu aldığı zaman Romalılara ait olan tekneleri güçlendirip donatacak ve bu şekilde askerlerin nehrin karşı kıyısına geçmelerini sağlayacaktı. **VIII,5,12** Peter Godwin'i ikinci komutan olarak atadı. Godwin ırmağı geçti ve düşman birliklerini kılıcıyla dize getirdi. Çok sayıda savaş esiri alarak büyük bir zafer kazandı. Romalılar şimdi ırmağı tekrar geçerek kendi ülkelerine dönmek istiyorlardı. Fakat Godwin bu geçişi biraz geciktirdi¹⁷⁹. **VIII,5,13** Fakat Kağan, Romalıların bu baskınlarından haberdar olunca Apsich'i askerlerle beraber, Romalılarla anlaşma yapan **Ant** milletini yok etmek üzere gönderdi (602-Yaz).

VIII,6,1 Bu durum neticesinde çok insan Avarlardan zarar gördü. Pek çoğu çöl olan bölgelere doğru kaçmak zorunda kaldı. Kağan bu bölgede terör estirdi ve kendisine karşı koymaya çalışan insanları öldürdü. **VIII,6,2** Sonbahar geldiğinde İmparator Mavrikios, Peter'e Roma güçlerinin kış mevsimini Slav bölgelerinde geçirmeleri gerektiği konusunda ısrar etti, fakat Romalı askerler bu tekliften hoşlanmadılar, çünkü yağmalanmaktan çekiniyorlardı, atları yorulmuştu ve atlı Avarlar Tuna Nehri'nin karşı kıyılarında dalga dalga ilerliyorlardı. **VIII,6,3** Mavrikios, Peter'e Romalı askerlerin yapması gerekeni söylemişti. Ancak askerlerin bazıları bu emre uymayı reddetti. Nehrin karşısına geçip de **Palastolon**'a¹⁸⁰ geldiklerinde ordudaki hoşnutsuzluk iyiden iyiye kendini göstermeye başladı. **VIII,6,4** General Peter ordunun kamp yaptığı yerde kalmak yerine birliklerine on mil mesafede bir yere kamp kurdu. Bu akılcı bir davranış değildi. **VIII,6,5** Üçüncü gün Godwin ile görüştü. Aşağıdaki mektubu yollamayı uygun gördü; bu impa-

¹⁷⁹ Peter'in III. Balkan Seferi anlatılır, tarih 602 yılı yaz mevsimidir.

¹⁸⁰ Palation olarak da bilinen bu kale, Iskar ile Tuna nehirlerinin Bulgaristan'da kesiştiği yerde bulunmaktadır.

ratorluktan gelen hayali ve uydurma bir mektuptu ve kelimesi kelimesine şunları yazdı: **VIII,6,6** “Efendimiz Lord İsa, gerçek Tanrı, kiliselerin lideri, her zaman insanların beklentilerini gerçekleştirebilen Kutsal varlık. Şimdi de bu isyanın başlamasına izin vermiştir”. Peter sıkıntıyla duraksadı, hayalinin sonuçlarının ne olabileceğini düşünmekteydi. **VIII,6,7** Godwin hâlâ suskundu. Onun da kafasından geçen birliklerin hoşnutsuzluğu ve hayallerdi. Fakat bir sonraki gün askeri güçler kampı taşımış ve **Asemus**’u¹⁸¹ geçerek **Curisca**’ya¹⁸² gelmişlerdir ve buradan da barbarların askeri kamplarından geçmeyi planlamışlardır: çünkü kibirleri biraz azalmıştı. **VIII,6,8** O günlerde şiddetli fırtınalar vardı ve hava beklenmeyecek kadar soğuktu. Bu nedenle birlikler planlanan zamandan sonra ırmağı geçtiler. **VIII,6,9** Romalılar Peter’e sekiz elçi gönderdiler. Kampın yirmi mil ötesinde kalan Peter’e yollanan elçilerden biri **Phocas** adında bir zalimdi. Talepleri kış mevsimi başlamadan birliklerin eve dönmesiydi. **VIII,6,10** Ancak imparatorun planı farklıydı. İmparator Peter’e güçlerini ırmaktan geçirip Avar topraklarına girmesini emreliyordu. Romalılar buradaki kampın sunabileceği bütün imkânlardan faydalanmalı, bu şekilde bir hazine toplanmalı ve merkeze gelir akışı sağlanmalıydı¹⁸³.

¹⁸¹ Asemus: Bulgaristan’da Osam Nehri yakınında bir kent.

¹⁸² Curisca: Securisca olarak da bilinen bir kaledir, Novae’nin (Ziştovi) yaklaşık 40 km. batısındadır.

¹⁸³ İmparator Mavrikios ordunun Tuna kıyısında kalmasını emreder. 602 yılı sonbaharıdır. Bu tarih aynı zamanda Bizans ordusunun isyan ettiği tarihtir.

SONUÇ

Türk tarihinin iki önemli Batı kaynağında Türk tarihinin Doğu Avrupa, Balkanlar, Trakya ve Orta Asya bölgesindeki faaliyetleri bu şekilde ilim âleminin istifadesine sunulmuştur. Bu eserlerin verdiği bilgilerin tamamını kesin olarak doğru kabul etmek mümkün değildir. Öncelikle eseri kaleme alanların da zaafı ve eksiklikleri olabileceğini baştan kabul ederek, bu müelliflerin aktardığı malûmatın mutlaka akademik bir süzgeçten geçirilerek kullanılması gerektiği göz ardı edilmemelidir. Dönemin şartları düşünüldüğünde tarih yazanların sübjektif yorumlarda bulunabilecekleri herkesin malumdur. Hatalı bilgi veya yönlendirmeye matuf olabilecek veriler ihtiva etme ihtimali yüksek bu kaynaklar her ne olursa olsun bizim için önemli bilgiler sunmaktadırlar.

Sandilkh'in Roma elçisine verdiği cevap çok manidardır. Elçi, Utigurlardan Kutrigurları yok etmesini isteyince Sandilkh, onların kendi akrabaları olduğunu vurgulayarak bunu reddetmiştir. Burada yine özellikle Roma İmparatorluğu'nun sinsi siyaseti izlenebilmektedir. Bir Türk boyu olan Kutrigurları yine başka bir Türk boyu olan Utigurlar eli ile yok etme düşüncesi vardır. Romalıların bu tutumu daha sonraki yüzyıl-

larda yine ortaya çıkacak, Peçenekler ve Kumanlarda da aynı olaylar yaşanacaktır.

Menandros Avarlar ve Gök-Türk Hakanlığı hakkında teferuatlı bilgiler sunmaktadır. Gök-Türk ülkesinin tasviri, elçilerin yol güzergâhı, Kağan'ın yas tutması ve gelen-giden elçilerin hitaplarındaki siyasi ve sosyal muhtevalı mesajları bu kaynaklardan öğrenebiliyoruz. Bununla beraber Avarların Karpatları geçerek Bizans ile olan ilk temasını ve elçilik heyetlerinin gidiş gelişlerini, taleplerini ve ilk dönem faaliyetlerini bize ayrıntısı ile aktarmaktadır. Bu yönü ile uzun süredir batı akademisi camiasının henüz Avarların kimliği, kökeni ve anayurdu ile ilgili tartışmaları daha bitiremediği düşünülecek olursa bu kaynağın değeri daha iyi anlaşılacaktır.

Bu tartışmaları alevlendiren en önemli Bizans kaynağı bizim bu çalışmamızda kullandığımız kaynak olan Theophylaktos Simokattes'in eseridir. Bu eserde müellif Avarların kökeninden bahsederken "Pseudo-Avar"-Sahte Avarlar demektedir. Bu iki kelime asırlardır Avarların tartışılmasına sebep olmuştur. Bu bilgi incelediğimiz başka hiçbir Bizans kaynağında geçmemektedir, ancak bu eseri kaynak olarak kullananlar hariç. Avarların kökeni ile ilgili biz Avarların menşei'nin Türk olduğunu kabul etmekteyiz. İncelediğimiz kaynakların verdikleri bilgiler Avarların Türk olduğunu ortaya koymaktadır. Gerek devlet yapısı, gerekse sosyal yapı ve askeri uygulamalar bunun delilidir. Bununla beraber özellikle çok şey borçlu olduğumuz Macar ilim adamlarının yaptıkları arkeolojik kazılar neticesinde elde edilen bulgulardaki veriler, Avarların Türk menşeiini ispatlamaya kâfidir. Geçmişten gelen bir devlet anlayışı olmayan, uzun asırlara dayalı sosyal yapısı, askeri teşkilatı ve kendine özgü sanat motifleri ve usulleri olmayan bir toplumun Bizans gibi bir devlete karşı mücadele etmesi, karşı koyması akabinde bir iki asır komşuluk etmesi mümkün değildir. Ni-

tekim bu dönemle alakalı Batı'da yayınlanan pek çok arkeolojik çalışmanın adı veya konusunda "Avar Dönemi." ifadesi yer alır. Bu Avarların VI. VII. ve VIII. yüzyıllarda bu sahalarda ne kadar etkili ve güçlü olduklarını göstermekte, kurdukları devletin sağlam temellere dayandığını, geçici heveslerle batıya göç eden ve buralarda yağmalarda bulunan ve felsefi anlayışında geçmiş-gelecek kaygısı gütmeyen bir toplum olmadıklarını göz önüne sermektedir.

Avarlar ve Gök-Türkler hakkında oluşan istifhamları bir nebze giderecek bu çalışmaların daha da artması gerektiğini düşünüyor, bu eserin de bu araştırmalara hem destek hem de yardımcı olmasını diliyoruz.

KRONOLOJİK TABLO¹

558/59.....	Avarların Alanlara gelişi
559.....	Justinianos'un Utigurları Kutrigurlara karşı kışkırtması
560.....	Eftalitlerin ortadan kaldırılması
561.....	Avarların Tuna Havzası'na gelmeleri ve Romalılarla ilk münasebetler
562.....	Avarların Franklara mağlup olması
562/63.....	Avarların Justinianos'a elçi göndererek yerleşme talebinde bulunmaları
563.....	Avarların Tuna kıyılarına yerleşmeleri
565.....	Avar elçisinin Justinianos'a gelmesi
565.....	Doğu Roma İmparatoru Justinianos'un ölümü
565/578.....	Bizans İmparatoru II. Justinos dönemi

¹ Kronolojik tablo Menandros ve T. Simokattes eserlerine göre düzenlenmiştir.

- 566 Avarların Frank Kralı Sigebert'i mağlup etmesi
- 566/567 Gepidlere karşı Avar-Langobard ittifakı ve zaferi
- 568 Langobardların İtalya'ya göç etmesi
- 568/69 Gök-Türklerin Maniakh'ı Bizans'a elçi göndermesi
- 568-69 Avarların Sirmium'u kuşatması
- 569/571 Zemarkhos'un Gök-Türklere elçi olarak gönderilmesi
- 570/571 Avar-Roma Mücadeleleri ve Romalıların Mağlup olması
- 574 Avarların Tiberios'a karşı zafer kazanmaları
- 575/576 Valentinus yönetimindeki elçilik heyetinin Türklere gönderilmesi
- 578 Slavların Yunanistan'ı Yağmalaması, Bizanslıların Avarlardan Yardım istemesi
- 578 Bizans İmparatoru Tiberios dönemi
- 578 Tiberios'un Longobardların İtalya istilasını engellemeye çalışması
- 579/582 Avarların Sirmium kuşatması ve akabinde teslim almaları
- 579 Tiberios'un tekrar İtalya'ya yardım etmesi
- 581/582 Bizanslıların Sirmium'u Avarlara terk etmeleri
- 582/Ağustos Tiberios'un ölümü ve İmparator Mavrikios'un tahta çıkması
- 582/Sonbahar Avarların elçi göndererek fil ve altın divan istemeleri

- 583/Mayıs Avarların yıllık ödemelerde artış istemesi
- 583/Yaz Avarların Anchialus'a kadar uzanan istila hareketleri
- 583/Sonbahar Comentiolus ve Elpidius'un Avar Kağanına elçiliği
- 584 Avarların Singidinum, Viminacium (Kostolac/Sırbistan) ve Augusta şehirlerini zapt etmeleri
- 584/İlkbahar Elpidius'un ikinci elçiliği; Avarlar ile barış kararı
- 585 Comentiolus'un Ansinon'da Avarlara karşı zafer kazanması
- 586 Avarların ve Slavların Selanik kuşatması
- 586/Sonbahar Avarların İmparatorluğa tekrar sefer düzenlemesi ve birkaç şehri yağmalaması
- 587/İlkbahar Comentiolus'un Avarlara karşı seferi
- 587/İlkbahar/yaz Avarların Trakya'daki şehirlere saldırıları; Droctonun Adrianopoldaki zaferi, Avarları geri çekilmeye zorlaması
- 588 İkibahar Avarların Bizanslıların ödemelerini artırması ve sefer hazırlıklarına başlaması
- Paskalya Priskus'un Macaristan'a ulaşması; Roma ordusunun isyanı
- Mayıs Philippicus'un Priskus'un yerine komutan olarak atanması Priskus'un Bizans'a geri dönmesi ve Balkanlara General olarak tayin edilmesi
- Yaz Priskus'un I. Balkan Seferi

- 590/Ekin Mavrikios'un Avarların zararlarını teftiş etmek için Anchiolus'a birlik göndermesi
- 593 Priskus'un II. Balkan Seferi
- Sonbahar Roma ordusunun kış için Trakya'ya dönüşü Slavların Balkanlardaki büyük tahripleri
- 594 Peter'in I. Balkan Seferi
- 595/İlkbahar/yaz. Priskus'un III. Balkan Seferi Avarların Dalmaçya'yı tahribi
- Sonbahar Tuna mücadelesinden sonra on sekiz aylık geçici sükûnet döneminin başlaması
- 596 Tuna'daki muharebesiz dönem Avarların Franklar üzerine baskısı
- 597 Yaz/sonbahar Avarların Moesia'yı istilas
- 598 Kış/ilkbahar... Priskus'un Tomi'de abluka altına alınması
- Paskalya Tomi'deki (Köstence) mütareke
- İlkbahar..... Cometiulus'un Priskus'a askeri yardımı; Comentiulus'un bozgunu
- İlkbahar/yaz..... Avarların Drizipera'ya (Büyükkarıştıran) ilerleyişi; Mavrikios'un Uzun Surlara kadar sefer komuta etmesi
- Yaz..... Avar-Roma antlaşması
- Yaz/sonbahar..... Roma ordusunun Comentiulus halkındaki şikâyetleri
- 599 yaz..... Priskus ve Comentiulus'un Tuna ötesine ortak seferi
- Sonbahar/kış Comentiulus'un Trojan geçidini geçmesi
- 600 Yaz..... Comentiulus'un Balkanlardaki komutası; Tuna'da hareketsiz dönem

- 601 yaz/sonbahar. Peter'in ikinci Balkan Seferi
- 602 Şubat..... İstanbul'da Mavrikios'a karşı çıkan isyan
- Yaz Peter'in III. Balkan Seferi Avarların Ant'larla mücadelesi; bazı Avar unsurlarının ayaklanması
- Sonbahar Mavrikios'un ordunun Tuna'nın kuzeyinde kışı geçirmesini istemesi; Roma ordusunun isyanı
- 22 Kasım Mavrikios'un gece İstanbul'dan kaçıışı
- 23 Kasım Phocas'ın Hebdomon'da (Bakırköy) alkışlarla İmparator ilan edilmesi
- 25 Kasım Phocas'ın İstanbul'a girişi
- 27 Kasım Phocas'ın Eşi Leontianın taç giymesi Mavrikios ve oğullarının Kalkedon'da (Kadıköy) idam edilmesi

SEÇİLMİŞ BİBLİYOGRAFYA

- Adamek, O., *Beiträge zur Geschichte des byzantinischen Kaisers Mauricus (582-602)* (2 parts, *Jahresbericht des Staats-Gymnasiums*, Graz, 1889-1891.
- Agathange, *Histoire Du Règne de Tiridate*, Trad: Victor Langlois, Paris 1867, Chap. I, Chap. V
- Agathias, *The Histories*, Trans: Joseph D. Frendo, Berlin-New York 1975.
- Agnellus, *Chronicle*, ed. O. Holder-Egger (MGH Scriptores. Rerum Langobardicorum. et Ital. saec. VI-IX Hanover, 1878)
- Ahmetbeyoğlu A. , *Grek Seyyahı Priskos (V.Asır)'a Göre Avrupa Hunları*, TDAV, İstanbul 1995.
- Ahmetbeyoğlu, A. , *Avrupa Hun İmparatorluğu*, TTK, Ankara 2001.
- Allen, P., *Evagrius Scholasticus the Church Historian* (Spicilegium Sacrum Lovaniense, études et documents, 4, 1981), Louvin 1981.
- Ammianus Marcellinus*, With An English Translation By John C. Rolfe in Three Volumes, London 1935.

- Anna Komnena, *Alexiad*, Çev: Bilge Umar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1996.
- Baldwin, B., "Menander Protector", *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 32. (1978), pp. 99-125.
- Baynes, N. H. , "The Successors of Justinian", *CMH*, II, ch. 9, pp. 263- 301.
- Blockley, R. C., *The History of Menader The Guardsman*, Liverpool 1985.
- Blockley, R. C. , *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire* (ARCA 6), Liverpool 1981.
- Bury, J. B., "The Chronology of Theophylaktos Simokatta", *The English Historical Review*, Vol.3, No.10 (April, 1988), s. 310-315.
- _____, *A History of the Later Roman Empire from Arcadius to Irene*, London 1889.
- _____, *History of the Later Roman Empire from the death of Theodosius to the death of Justinian*, London 1958.
- _____, "The Turks in the Sixth Century", *The English Historical Review EHR*, vol 12 (Jul. 1897), pp. 417-426.
- Cahun, E. , *Introduction à l'Histoire de l'Asie*, Paris 1896.
- Cameron, A. , *Agathias*, Oxford 1970.
- Chavannes, E., *Document sur les Tou-Kiue (Turcs) Occidentaux*, Paris 1941.
- Chronicle of Seert, Histoire Nestorienne*, Trans. A. Scher (PO 13, 1919).
- Chronicon Paschale 284-628 AD*, Trans. Michael Whitby & Mary Whitby, Liverpool University Pres, Liverpool 1989.
- Constantine Phorphryogenitus, de Caerimoniis*, ed. and trad. A. Vogt, Paris 1935-40.
- Cousin, L., *Histoire de Constantinople, Depuis Le Règne de L'Ancien Justin, jusqu'à la fin de l'Empire*, Tome III, Chez Damien Foucault, Paris, 1685, s. 105-335.

- Çakan, Varis, *Orta Asya Türk Tarihinin Kaynakları*, Binyıl Yay., Ankara 2009.
- Dillemann, L., *Haute Mésopotamie et pays adjacents*, Paris 1962.
- DiPlano Carpini, F.G., *The Story of the Mongols Whom We Call The Tartars*, Trans: Eric Hildinger, Boston 1996.
- Doblhofer, E., *Byzantinische Diplomaten und östliche Barbaren (Byzantinische Geschichtsschreiber IV)*, Graz 1955.
- Donuk, Abdülkadir, "On Dilli Bizans", *Türk Kültürü*, Sayı 257, Yıl XXII, Eylül 1984, Ankara 1984, s. 537-540.
- Eunapius, *Lives of the Philosophers and Sophists* (1921) pp. 343-565. Trans. by Wilmer. http://www.tertullian.org/fathers/eunapius_02_text.htm. 22.06.2009
- Evagrius Scholasticus, *Ecclesiastical History (AD 431-594)*, Trans: E. Walford, London 1846.
- Evagrius, *Ecclesiastical History*, ed. J. Bidez and L. Parmentier, London 1898; Trans. A. J. Festugière, *Byzantion* 45 (2) (1975).
- Évêque Sébéos *Histoire D'Héraclius*, Trad: F. Macler, Imprimerie Nationale, Paris 1904.
- Excerpta de Legationibus Iussu Imp. Constantini Porphyrogeniti Confecta*, Ed. C. De Boor, Berlin 1903.
- Excerpta de Legationibus*, Nottas addidit: Carolus Cantoclarus, Paris 1609.
- Excerpta de Sententiis Iussu Imp. Constantini Porphyrogeniti Confecta*, Ed. U.Ph. Boissevin, Berlin 1906.
- Flavius C. Corripus, *In Laudem Iustini Augusti Minoris*, Trans. Averil M. Cameron, London 1976.
- Fragmenta Historicorum Graecorum*, [FGH] Vol. IV-V, ed. C. Müller, Paris 1851-70.
- Fredegarius, *Chronicle*, ed. B. Krusch (MGH Scriptores rerum Merovingicarum II, Hanover 1889.
- Frye, R.N., *The Heritage of Persia*, London 1962.

- George of Pisidia, Poems*, ed. J. M. Qercius (PG 92, Paris 1865); ed. A. Pertusi, *Giorgio di Psidia, poemi. I panegirici epici*, Ettal 1960.
- Georgius Monachus, Chronicle*, ed. C. de Boor, Leipzig 1905.
- Goubert, Paul, *Byzance Avant L'Islam*, Tome II, Edition A. Et J. Picard, Paris 1955.
- Gömeç, S. , "İslam Öncesi Türk Tarihinin Kaynakları Üzerine", *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 20/3, Ankara 2000.
- Gregory, Pope of Rome, Register of Letters*, ed. P. Ewald and L. Hartmann (MGH Epistolae, Cilt 1,2, Berlin 1887-9.
- Gregory of Tours, History of the Franks*, Book I-X, <http://www.fordham.edu/halsall/basis/gregory-hist.html#book3>, 22.08.2009
- Hannestad, K. , "Les Relations de Byzance avec la Transcaucasie au Ve et VIe siecles", *Byzantion*, 25-27 (1955-57), pp. 421-56.
- Hauptmann, L., "Les Rapports des Byzantins avec les Slaves et les Avars pendant la seconde moitié du VIe siècle", *Byzantion*, 4 (1927-28), pp. 137-170.
- Haussig, H. W. , "Theophylakts Exkurs über die skythischen Völker", *Byzantion* 23 (1953), 275-462.
- Herodote, Histoire D'Hérodote, Suivi De La Vie D'Homère*, Trad: A.F. Miot, Tome Second, Paris 1822, s. 1-144.
- Herrmann, A., *Alte Geographie des untern Oxusgebietes (Abhandlungen der k. Gesellschaft der Wiss. zu Göttingen, Phil.-hist. Kl., N.F. 15,4)* Göttingen 1914.
- Higgins, M. J. , *The Persian War of the Emperor Maurice (582-602); The Chronology*, Washington 1939.
- Hoddinott, R. F. , *Bulgaria in Antiquity*, London 1975.
- Howarth, H. H., "The Sabiri and the Saroguri", *Journal of the Royal Asiatic Society*, 24 (1892), pp. 613-36.
- <http://remacle.org/bloodwolf/eglise/socrate/intro.htm>. 02.03.2009

<http://remacle.org/bloodwolf/eglise/sozomene/eglise1.htm>,
21.03.2009

<http://remacle.org/bloodwolf/eglise/theodoret/eglise1.htm>,
28.04.2009

<http://remacle.org/bloodwolf/erudits/photius/jeanlydien.htm>,
11.04.2009

<http://remacle.org/bloodwolf/erudits/photius/olympiodore.htm>,
25.06.2009

<http://remacle.org/bloodwolf/erudits/photius/philostorge.htm>,
27.06.2009

<http://remacle.org/bloodwolf/erudits/photius/theophane.htm>,
07.05.2009.

<http://remacle.org/bloodwolf/historiens/jornandes/intro.htm>,
29.03.2009

<http://www.humanities.uci.edu/Sasânika/pdf/Menander6-1.pdf>,
18.05.2009

http://www.tertullian.org/fathers/joshua_the_stylite_00_eintro.htm,
17.05.2009

http://www.tertullian.org/fathers/zosimus00_intro.htm,
10.05.2009

<http://remacle.org/bloodwolf/historiens/agathange/armenie.htm>,
07.05.2009.

<http://remacle.org/bloodwolf/historiens/elisee/vartan.htm>,
07.05.2009.

http://www.tertullian.org/fathers/cosmas_11_book11.htm,
07.05.2009

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/590993/Theophylaktos-Simocattes>,
17.01.2009

Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176), Çev: Işın Demirkent,
TTK, Ankara 2001.

- İplikçioğlu, B. . *Fskibatı Tarihi I Giriş, Kaynaklar, Bibliyografya*, TTK, Ankara 1997.
- İzgi, Özkan, *Çin Elçisi WangYen-te'nin Uygur Seyahatnamesi*, TTK, Ankara 1989.
- Janin, R. , *Constantinople Byzantine*, 2. baskı, Paris 1964.
- C.J. Jireček, *Die Heerstraße von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe*, Prague 1877.
- John Lydus, de Magistratibus*, ed. and trans. A. C. Bandy, Philadelphia 1983.
- John of Antioch, Fragments*, (FGH Vol. IV. s. 535-622), ed. C. Mullerus, Paris 1851-70.
- John of Biclarum, Chronicle*, ed. Th. Mommsen (MGH, Auctores. Antiquissimi VI,) Berlin 1894.
- John of Ephesus, Ecclesiastical History*, ed. and Trans. E.W. Brooks (CSCO 106, Scr. Syri 55), Louvain 1952.
- John of Ephesus, The Third Part of the Ecclesiastical History*, Trans. R. Payne-Smith, Oxford 1860.
- John of Epiphania, Fragments* (FGH Vol. IV, s. 272-6).
- John of Nikiu, Chronicle*, Trans. R.H. Charles, London 1916.
- Jones, A. H. M., *The Later Roman Empire, 284-602. A Social, Economic, and Administrative Survey*, Oxford 1964.
- Jordanes, Romana et Getica*, ed. Th. Mommsen (MGH, Auctores. Antiquissimi VI,1) Berlin 1882.
- Justi, F. , *Iranisches Namenbuch*, Marburg 1895.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yay, İstanbul 2008.
- Kafesoğlu, "Eski Türk Dini", İ.Ü.E.F. *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı 3, Ekim 1972, İstanbul 1973, s. 1-34.
- Murat Keçiş, "Ermeni Kaynakları", *Ortaçağ Türk Tarihi Ana Kaynakları*, Ed. A. Çetin, Ankara 2008.

- Kollautz A. , “Die Awaren. Die Schichtung im einer Nomadenherrschaft”, *Saeculum* 5, 2 (1954), pp. 129-178.
- Leo Grammaticus, *Chronicle*, ed. I. Bekker (CSHB), Bonn 1842.
- Litvinsky, B.A. -Z. Guang-Da-R.S. Samghabadi, *History of Civilisations of Centrale Asia*, Vol. III, Delhi 1999.
- Macartney, C.A. , “On the Greek Sources for the History of the Turks in the Sixth Century”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London, Vol. 11, No. 2 (1944), pp. 266-275.
- Maenchen-Helfen O.J., *The World of the Huns*, Berkeley/Los Angeles/London 1973.
- Malalas, *Chronicle*, ed. L. Dindorf (CSHB), Bonn 1831.
- Mangaltepe, İ., “Avar Hakanı: Bayan ve Dönemi”, *İslam Öncesinden Çağdaş Türk Dünyasına Prof. Dr. Gülçin Çandarlıoğlu'na Armağan*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2008, s. 167-178.
- Mangaltepe, İ., “Avar Tarihinin En Önemli savaşı: 626 İstanbul Kuşatması”, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt 3, Sayı 10, Yaz 2006, Çorum, s. 1-24.
- Mango, C. A. , *The Brazen House. A study of the vestibule of the Imperial Palace of Constantinople* (Arkæol. Kunsthist. Medd. Dan. Vid. Selsk. 4, no. 4), Copenhagen 1959.
- Marcellinus Comes, *Chronicle*, ed. T. Mommsen (MGH Auct. Ant. XI, Chron. Min. ii), Berlin 1893-4.
- Marquart, J., “Historische Glossen zu den alttürkischen Inschriften”, *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 12 (1898), pp.157.200.
- Maurice's Strategikon, Handbook of Byzantine Military Strategy*, Trans: George T. Dennis, Pennsylvania 1984.
- Menander Protector, Fragments*, Çev. R. C. Blockley, *The History of Menander The Guardsman*, Liverpool 1985.
- Michael and Mary Whitby, “Theophylact's Knowledge of Languages”, *Byzantion* 52 (1982), pp. 425-8.

Michael the Syrian, Chronique, ed. and trans. J. B. Chabot, Paris 1899-1910.

Mikhail Psellos'un Kronographia'sı, Çev: Işın Demirkent, TTK, Ankara 1992.

Minahan, James B., *One Europe Many Nations, A Historical Dictionary of European National Groups*, Westport (USA) 2000.

Miracula S. Demetrii, ed. P. Lemerle, Paris 1979.

Moravcsik, Gyula, *Byzantinoturcica I-II, Die Byzantinischen Quellen Der Geschichte Der Türkvölker*, Akademie-Verlag, Berlin 1958.

Niketas Khoniates'in Historia'sı (1180-1195), Çev: Işın Demirkent, dünya yayıncılık, İstanbul 2006.

Nikephoros Patriarch of Constantinople Short History, Trans: Cyril Mango, Washington 1990.

Olajos, Therese, "Données et hypothèses concernant la carrière de Théophylacte Simocatta", *Acta Classica Universitatis Scientiarum Debreceniensis* 17-18 (1981-2), s. 39-47.

_____, *Les Sources De Théophylacte Simokattes Historien*, Leiden 1988.

_____, *Théophylaktos Simocattés, a történetirő [Théophylacte Simokattes l'historien]*, Szeged 1977.

Onat, Ayşe, *Hun Devrine Ait Başlıca Çin Kaynakları Hakkında Notlar*, San Matbaası, Ankara 1978.

Onat Ayşe -S.Orsoy-K.Ercilasun, *Han Hanedanlığı Tarihi Hsiung-Nu (Hun) Monografisi*, TTK, Ankara 2004.

Orkun, H. Namık, *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları*, Sümer Basımevi, Ankara 1938.

Parkers, E.H., *A Thousand Years of the Tartars*, 2. Baskı, New York 1924.

Paul the Deacon, History of the Lombards, ed. L. Bethmann and G. Waitz (MGH Scriptores rerum Langobard. Et Ital. Saec. VI-IX), Hanover 1878.

Paulus Diaconus, Historia Gentis Langobardorum (Langobardların Tarihi), Trans: W.D. Foulke, University of Pennsylvania Pres, Philadelphia 1907.

Photius, Bibliotheca, ed. R. Henry, Paris 1959-77.

Popović, V., "Les témoins archéologiques des invasions avaro-slaves dans l'Illyricum byzantin", *Mélanges de l'école Française de Rome, Antiquité* 87 (1975), s. 445-504.

Priscus of Panium, ed. ve çev. R. C. Blockley, *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire ii* (ARCA 10), Liverpool 1983.

Procopius, *Works*, ed. J. Haury (Leipzig, 1963-4); Çev. H. B. Dewing (Loeb, 7 vol, 1940).

Prokopios, *Bizans'ın Gizli Tarihi*, Çev: Orhan Duru, İstanbul 1990.

Rawlinson, H. C. , "The Site of Atropatenian Ecbatana", *JRGS* 10 (1840), 1-158.

Andras Rona-Tas, *Hungarians and Europe in the Early Middle Ages*, Engl. Trans, Budapest 1999.

Peter Schreiner, *Theophylaktos Simokates, Geschichte*, Anton Hiersemann, Stuttgart 1985.

Sebeos, Histoire de Héraclius, Trans. F. Macler, Paris 1904.

Socrate, Histoire de L'Eglise, Tome II, Trad. M. Cousin, Paris 1686.

Stein, E. , *Histoire du bas-Empire*, Trans. J.R. Palanque, 2 Vols., Paris 1959.

_____, *Studien zur Geschichte des byzantinischen Reiches, vornehmlich unter den Kaisern Justinus II. und Tiberius Constantinus*, Stuttgart 1919.

Suidas, *Lexicon (Suda)*, ed. A. Adler, 6 Vols., Leipzig 1928-1935.

Şeşen, R., *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, TKAE, Ankara 1998.

- _____, "Klasik İslam Kaynaklarına Göre Eski Türklerin Dini ve Şaman Kelimesinin Menşei", *İ.Ü.E.F. Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı 10-11 (1979-1980), İstanbul 1981, s. 57-90.
- Taylor, W.C., *The History of the Overthrow of the Roman Empire*, London 1836.
- Taşgılı, A., "Türk Tarihi ile İlgili Çin Kaynaklarının Türkçe Neşri Üzerine Düşünceler", *Tarih Boyunca Türk Tarihinin Kaynakları Semineri*, 6-7 Haziran 1996 Bildiriler, İstanbul 1997 s. 113-124.
- _____, *Gök-Türkler*, TTK, Ankara 1995.
- The Chronicle of John, Bishop of Nikiu*, Trans R.H. Charles, Publ. Williams & Norgate, London 1916.
- The Chronicle of Joshua the Stylite, Composed in Syriac AD. 507*, Trans: W. Wright, Cambridge 1882.
- The Cronicle of Theophanes Confessor*, Trans: Cyril Mango and Roger Scott, New York 1997.
- Theodore Le Syncelle, Homélie*, Ferenc Malkk, "Traduction et Commentaire de L'Homélie Écrite Probablement Par Théodore Le Syncelle sur Le Siège de Constantinople en 626", *Acta Antiqua et Archaeologica Tomus XIX*, Szeged Hungaria 1975.
- Theophylact Simocatta, The History of Theophylact Simocatta*, An English Translation with Introduction and Notes Michael and Mary Whitby, Clarendon Pres, Oxford 1986.
- Togan, İsenbike-G.Kara-C. Baysal, *Çin Kaynaklarında Türkler Eski T'ang Tarihi (Chiu T'ang-shu)*, TTK, Ankara 2006.
- Turtledove, H.N., *The Immediate Successor of Justinian*, PhD diss., UCLA, 1977.
- Varis Çakan, *Orta Asya Türk Tarihinin Kaynakları*, Binyıl Yay., Ankara 2009.
- Whitby, L. M., "Theophylact's Knowledge of Languages", *Byzantion* 52 (1982), s. 425-8.

- _____, "Theophylact's Chronicle Source for the Reigns of Justin II, Tiberius and Maurice (A.D.565-602)", *Byzantion* 53 (1983), s. 312-45.
- _____, "The Great Chronographer and Theophanes", *BMGS* 8 (1982/3), s. 1-20.
- Wozniak, F. E. , "Byzantine Diplomacy and the Lombardic-Gepid Wars", *Balkan Studies*, 20 (1979), pp. 139-158.
- Wright, W.C., *Philostratus and Eunapius: The Lives of the Sophists*, Loeb Classical Libr., London 1922. Ayr. bkz http://www.tertullian.org/fathers/eunapius_02_text.htm. 22.06.2009.
- Yörükkan, Yusuf Ziya, *Müslüman Coğrafyacıların Gözüyle Ortaçağ'da Türkler*, Gelenek Yay., İstanbul 2004.
- Yücel, M. Uydu, "İlk Rus Yıllıklarının Türk Tarihi Açısından Önemi", *Tarih Boyunca Türk Tarihinin Kaynakları Semineri*, 6-7 Haziran 1996 Bildiriler, İstanbul 1997, s. 125-144.
- _____, İlk Rus Yıllığı "Povesti Vremennih Let" e Göre X. Yüzyılda Rus-Bizans-Türk Münasebetleri, *Prof. Dr. Işın Demirkent Armağanı*, İstanbul 2008, s. 209-228.
- _____, *İlk Rus yıllıklarına Göre Türkler*, TTK, Ankara 2007. Muallâ Uydu Yücel, "İlk Rus Yıllıklarında Geçen Türk Kavimlerine ait Şahıs İsimleri", *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, 39, İstanbul, 2004, s. 180-212.
- Zachariah of Mitylene, Syriac Chronicle*, Trans: F.J. Hamilton and E.W. Brooks, London 1899.
- Zosimus, The History of Count Zosimus*, Trans: W. Gren and T. Chaplin, London 1814.

İNDEKS

A

Adrianapolis (Edirne) 113

Adriyatik 6, 161

Agathangelos 10

Agathias 11, 29, 32, 33, 34, 35,
36, 38, 43, 45, 61, 68, 70,
101, 189, 190

Akatnistos 13

Ak Hunlar 10, 11

Alanlı 9

Alanowamuth 8

Alboin 62, 63

Alexiad 22, 189

Alexios Komnenos 22

Alezandriners Isidoros 16

Altın Dağ 53, 54, 156

Amasya 16

Ammianus Marcellinus 4, 5,
189

Amu Derya 39, 57

Anadolu 11, 21, 167

Anagai 77, 78, 83

Anankhast 77

Anchialus (Pomorie-Bulgaristan)
107, 108, 115, 129, 130, 135,
136, 138, 185

Andreas Kaisareus 16

Anna Komnena 22, 189

Anonymi Excerpta 17

Ansimuth 119, 126

Ant 42, 43, 176, 187, 195

Antakya 4, 23

Antiocheia (Antakya) 4

Antonios Studites 14

Apamea 37

Apatura 77

Aphraates 128

Appiaria (Tutrakan/Bulgaristan)
124, 125

Apsikh 74, 94

Apsilii 61

- Aquis (Gamzigrad-Sırbistan) 115, 148
 Arabistan 10
 Aral Gölü 57, 58, 59, 78
 Arap 3, 48, 156
 Aras Nehri 129
 Ardagastus 113
 Arsilas 78
 Asterios 16
 Astike (Trakya Ovası) 113, 123, 126, 152
 Asya 1, 2, 3, 6, 29, 35, 40, 53, 58, 82, 100, 110, 111, 155, 156, 179, 190, 197
 Atina 16
 Attila 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 59
 Augustae (Augusta Triana-Stara Zagora/Bulgaristan) 107, 108
 Avar Hakanlığı 20, 104
 Avar(lar) V, 2, 7, 9, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 34, 35, 36, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 51, 61, 62, 63, 65, 66, 68, 71, 72, 74, 75, 76, 80, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 110, 111, 112, 114, 116, 118, 123, 125, 127, 132, 134, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 144, 149, 150, 153, 154, 155, 157, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 176, 177, 180, 181, 183, 184, 185, 186, 187, 194
 Avrupa Hun Devleti 7
 Ayasofya 13, 131
- B**
 Bakath 156
 Baktriya 156
 Barselt 155
 Bassiana 43
 Bayan 45, 61, 63, 65, 67, 68, 69, 70, 72, 75, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 93, 94, 95, 194
 Bettus 135
 Bizans V, VI, IX, X, 1, 2, 3, 4, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 36, 38, 41, 42, 44, 45, 47, 48, 50, 52, 20, 57, 58, 61, 63, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 92, 100, 102, 103, 104, 110, 116, 126, 129, 135, 137, 141, 142, 143, 149, 167, 177, 180, 183, 184, 185, 191, 196, 198
 Bonkeis 161
 Bononia (Vidin) 115, 137
 Bonos 44, 65, 66, 67, 69, 72, 74, 96
 Bonosus 176
 Bookolabra 113, 114
 Boris 18

Bosphorus 78
 Bosus 135
 Brontologium 17
 Bukan 82, 83
 Bulgar(lar) 2, 9, 11, 15, 17, 18,
 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25,
 26, 27, 56, 100, 149
 Büyük Karıştıran 139

C

Calvomuntis 122
 Candax 9
 Carbonaria 92
 Casia 92
 Castus 116, 117, 118, 119, 120,
 121, 126
 Cataracts 175
 Celtic Iberia (Galya) 135
 Chalcedon (Kadıköy) 167
 Chionites 40
 Chronica Byzantina 17
 Chronicon Bruxellense 21
 Chronicon Monembasiae 21
 Chronicon Paschale 14, 136,
 190
 Chubdan (Khumdan-Çin'de bir
 şehir?) 158
 Chunni (Hunni) 40
 Clothar 61
 Comentiolus 108, 111, 113,
 115, 116, 117, 118, 119,
 120, 122, 163, 164, 165,
 166, 167, 169, 170, 171,
 173, 174, 185, 186
 Comita 65

Constantiola 175
 Cunimund 62, 63, 64, 65, 66
 Çin 2, 3, 48, 54, 153, 154, 157,
 158, 193, 196, 197

D

Dağlık Karabağ 42
 Daikh (Ural) 59
 Dalauzas 131
 Dalmaçya 6, 68, 69, 92, 93, 94,
 161, 186
 Damaskios 16
 Damianus 76
 Danapris (Dinyeper) 80
 Daonion 131
 Dardanian 175
 Darcine (Dar-ı Alan) 60, 61
 Daurentius 35, 85
 Didymoteichon 140
 Dinyeper 42, 80
 Dinyester 42
 Dionysios Periegetes 4
 Diyarbakır (Amid) 12
 Doğu Afrika 10
 Doğu Avrupa 2, 4, 62, 179
 Doğu Roma 6, 13, 30, 183
 Don Nehri 5
 Dovrat 85
 Draos (Drava) 160
 Drave 64, 86
 Drizipera 139, 142, 146, 147,
 166, 167, 168, 186
 Dromons 159
 Drostolon (Silistre) 115

E

- Eftalit (Abdeli) 36, 39, 48, 51, 153
 Eftalitler 14, 16, 25, 39, 51
 Ektag (Akdağ) 53, 54, 82
 Elisée 4
 Elpidius 108, 111, 112, 185
 Enadios 18
 Enaton 132
 Epitome 18, 23
 Erginia Nehri (Ergene) 113
 Ermeni 4, 10, 14, 194
 Ermenistan 37, 89
 Eunapius 5, 191, 198
 Evagrius 12, 34, 191
 Excerpta de Sententiis 31, 33, 36, 191
 Excubitores 167

F

- Flavius c. Corripus 12
 Frank(lar) V, 19, 61, 130, 134, 135, 184, 186

G

- Geate 148
 Gelimer 41
 Gence 42
 Gentzon 142
 George 13, 58, 191, 195
 Georgios Chrysokokkes 26
 Georgios Monachos 26
 Georgios Pachymeres 25
 Georgios Pisides 13

Georgios von Pelagonia 25

Gepid(ler) 63, 64, 66, 69, 70, 71, 72, 111, 114, 133, 143, 172, 173, 198

Germanus 41, 43

Godwin 160, 161, 162, 176, 177

Got(lar) 8, 11

Gök-Türk(ler) V, 36, 37, 40, 48, 49, 50, 51, 52, 55, 56, 78, 83, 90, 128, 180, 181, 197

Gregorios Kyprios 24

Grek VII, 4, 7, 19, 107, 133, 189

Gürcistan 41, 61, 128

H

Haemus Dağları (Stara Planina-Balkan Dağları) 108, 118

Harmaton 168

Hazar Denizi 1, 4, 57

Hebdomon (Bakırköy) 130, 187

Hebrus (Meriç Nehri) 71, 80

Heracleia 7, 131, 139

Herakleios 13, 14, 28, 99, 101

Herodot 3, 52

Herodotos 31

Herul 43

Hiristiyan 4, 14, 36, 100

Hindistan 10, 16, 106, 153, 158, 163

Historia Avorarum 17

Historia Imperaorum 21

Historiai 10

Hun(lar) 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11,
13, 14, 15, 16, 17, 18, 19,
20, 25, 26, 27, 35, 38, 40,
42, 68, 93, 105, 106, 114,
128, 154, 155, 189, 196
Hürmüz 37, 128, 129
Hüsrev 37, 48, 49, 76, 104,
130

I

Idariz 42
Ikar 156
Ikh (Emba) 59
Inscriptio De Avaris 16
Inscriptiones Bulgaricae 18
Inscriptiones Variae 26
Ioannes Antiocheus 13
Ioannes Çimiskes 20
Ioannes Ephesios 12
Ioannes Epiphaneus 11, 33, 34
Ioannes Malalas 11
Ioannes Mauropus 22
Ioannes Skylitzes 22, 24
Ioannes Skylitzes Continuatus
22
Ioannes Tzetzes 23
Ioannes von Antiochien 23
Ioannes Zonaras 23
Ioel 17
Ioseph Genesios 18
Isidoros 26
Ister (Tuna Nehri) 114
İllyria 9
İllyricum 6, 107
İngiltere 5

İoannes Kantakuzenos 26
İran 4, 156, 157
İron Gates (Demir Kapı)
175
İskenderiye 10
İskitya 3, 40, 43, 49, 63, 67,
84, 96
İstemi 39, 48, 49, 50, 51, 52, 53,
54, 55, 56, 57, 59, 73, 79, 81,
82, 128, 153
İtalya 13, 26, 36, 37, 38, 62, 65,
74, 96, 111, 127, 160, 184

J

Joannes Laurentios Lydos 9
Johannes Betatzes 25
John C. Rolfe 5, 189
John of Nikiu 194
Jordanes VII, 8, 42, 82, 194
Josua Stylites 9
Juan-Juanlar 40
Justinianos 9, 10, 16, 17, 36, 38,
39, 41, 43, 44, 45, 50, 62, 63,
69, 70, 71, 72, 96, 108, 111,
114, 131, 154, 183
Justinos V, 28, 36, 41, 43, 44, 45,
48, 51, 52, 62, 63, 64, 65, 72,
73, 74, 79, 80, 82, 91, 96,
101, 105, 114, 154, 184

K

Kafkaslar 50
Kafkasya 9, 50, 152
Kaisareia (Filistin)

10
 Kalakh 51, 55
 Kandik 41
 Kapadokya 6
 Karadeniz 1, 10, 13, 42, 60, 61,
 107, 108, 114, 119, 135,
 194
 Karpat Havzası 26
 Katulph 48, 49
 Kavimler Kapısı 1
 Kekaumenos 21
 Kelagast 42
 Kerç (Bosporos)
 82, 83
 Kherkhir 55
 Khersones (Kırım) 77
 Kholiatai 55, 57, 58
 Khronographia 11, 15
 Kıpçaklar 22
 Kilikya 6
 Koch 142
 Kokh 96
 Kolhis (Lazika-Gürcistan) 38,
 41, 43, 128
 Konstantinopol 22
 Konstantinos Akropolites 24
 Konstantinos Laskaris 26
 Konstantinos Manasses 23
 Konstantinos Monamachos
 22
 Konstantinos Porphyrogenetos
 19, 20
 Kophen 59
 Koreneli Moses 4
 Kosmas Indikopleustes 16

Kosova 97
 Kotzager (Kutrigur) 157
 Krum 15, 18
 Krum Han 15, 18
 Kubrat 15
 Kuma Nehri 59
 Kumanlar 2, 24, 25, 26, 27
 Kunaxolan 156
 Kunimon 44
 Kutluk 48
 Kutrigur(lar) V, 2, 20, 35, 36, 38,
 43, 68, 69, 70, 72, 157

L

Langobard(lar) V, 19, 62, 63,
 71, 74, 111, 114, 127, 134,
 143, 184, 196
 Latin 4, 52, 108
 Lazica 36, 40, 41, 60
 Leon 17, 18, 19, 20, 26
 Leon Diakonos 20
 Leon Sophos 26
 Libidina 114
 Libidurgan 122

M

Macarlar 18, 19, 23, 24, 25,
 26, 27
 Maiotis (Azak Denizi) 8
 Makedonya 25, 97
 Malazgirt Savaşı 22
 Maniaklı 48, 49, 50, 51, 52, 56,
 57, 184
 Manuel Komnenos 23

- Marcellinus Comes 9, 195
 Marcianopolis 115, 117, 148
 Marmara Denizi 108, 114
 Marmara Ereğlisi (Heracleia) 7, 131, 139
 Martin 116, 117, 118, 121
 Mavrikios 13, 21, 32, 34, 37, 44, 101, 103, 105, 128, 130, 131, 135, 136, 143, 146, 147, 148, 152, 153, 156, 158, 161, 168, 169, 170, 173, 174, 175, 176, 177, 184, 186, 187
 Maximinus 7
 Med 73
 Melas Irmağı (Kara Nehir= Tarım Nehri?) 158
 Menandros Protektor V, VII, X, 1, 31
 Mesembria 119
 Methodios Patareus 17
 Mezamer 42, 43
 Mezopotamya 6, 89
 Mısır 13, 99, 144, 145
 Michael Attaleites 21
 Michael Glykas 25
 Michael Psellos 20
 Mikhail 15, 18, 20, 26, 195
 Milan 26
 Miracula Georgii 19
 Mitrovica V, 12, 16, 38, 65, 86
 Miusimia 60, 61
 Moğol(lar) 25
 Moka Khan 48
 Monembasia 21
 Mora 26
 Mucri 153, 154
 Myrina 11
 Mysia 115, 162, 164
 Mytilene (Midilli Adası) 9
N
 Napoli 26
 Narses 36, 96
 Naupaktos (İncebahtı) 23
 Nea Historia 6
 Nedao Irmağı 71
 Nerva 4
 Nicopolis (Nikyup Kasabası/ Bulgaristan) 164, 166
 Nikephoros 15, 17, 23, 25, 195
 Nikephoros Bryennios 23
 Nikephoros Gregoros 25
 Nikephoros Kallistos Xanthopoulos 25
 Niketas Khoniates 24
 Nikolaos Mystikos 19
 Nil Nehri 99
 Notitiae De Populis 27
 Novac (Ziştovi) 152, 173, 174, 177
O
 Odessus (Varna) 147, 148
 Oekli Nehri 57
 Ogur(lar) 7, 9, 83, 155
 Oğuz(lar) 2, 19, 22
 Olympiodoros 5, 6
 Omurtag 18

Onogur(lar) 7, 9, 25, 27, 42,
155, 156
Organa 15
Oromuskhi 60
Orontes 4
Orta Asya 3, 35, 40, 53, 100, 110,
155, 156, 179, 190, 197
Osmanlı(lar) 26, 27
Ostrogot(lar) 64

P

Palastolon 175, 176
Palestine (Filistin) 8
Panion (Barbaros) 7
Pannasa 115
Pannonia 43, 62, 74, 76, 84, 86,
111, 114, 142, 153
Panticapaeum 78, 82
Parasang 130, 132
Peçenek(ler) 2, 18, 19, 20, 21,
22, 23, 24, 25, 27, 180
Peiragastus 150, 151
Peria 8
Perinthus 131, 139, 147
Peter 36, 101, 143, 146, 147, 149,
150, 151, 152, 174, 175, 176,
177, 186, 187, 196
Phanagoria 77
Phasis 60, 61
Philadelpheia 9
Philippopolis (Plovdiv-Filibe/
Bulgaristan) 126, 174
Philostorgios 6
Philotheos 18
Photios 6

Phoulo 77
Piskopos Johannes 17
Plinius 3
Pomponius Mela 3
Pontus 13
Priskos 7, 20, 40, 42, 59, 82, 130,
155, 189
Priskus 132, 136, 137, 138, 140,
141, 142, 143, 144, 145, 146,
152, 158, 159, 160, 161, 162,
163, 164, 169, 170, 171, 172,
173, 185, 186
Procliane 137
Prokopios 10, 11, 20, 36, 38, 50,
60, 61, 62, 71, 101
Ptolemaios 4
Pulologos 25

R

Rateria 115
Res Gestae 4, 5
Roma 2, 4, 5, 6, 7, 13, 26, 28,
30, 37, 38, 39, 40, 41, 46,
47, 50, 51, 54, 56, 57, 64,
67, 68, 69, 71, 76, 77, 80,
83, 84, 85, 87, 88, 89, 90,
92, 94, 95, 101, 105, 106,
107, 109, 110, 112, 113,
114, 117, 121, 122, 123,
124, 125, 133, 136, 139,
140, 141, 143, 147, 152,
153, 158, 160, 161, 162,
164, 165, 166, 169, 170, 171,
172, 174, 175, 176, 179, 183,
184, 185, 186, 187

- Roma İmparatorluğu 28, 39, 46,
47, 85, 88, 101, 179
Romanos 18
Rua 7, 8
Rus 3, 19, 198
Rusticius 117
- S**
- Sabar(lar) 7
Sabir 9, 11, 16, 155
Sabulente Canalın 138
Sacaе 52
Sahte Avarlar (Pseudo-Avar) 40,
155, 180
Salvianus 137, 138
Sandilkh 38, 39, 179
Saragur (Sarı Oğur) 7
Sardes 5
Sarkel 18, 22
Sarkel Kalesi 18
Sarosius 40, 41, 60
Sasânî 4, 9, 10, 11, 13, 18, 37,
38, 48, 49, 51, 56, 73, 76,
103, 104, 128, 135
Save Nehri 68, 75, 88, 89, 90,
92
Scopi (Üsküp) 148
Scriptor Incertus 15, 21
Sebeos 14, 129, 196
Selçuklular 20, 21, 23, 24, 25,
27
Sergios 13
Sesostris 144, 145
Sethus 87, 88, 89
Sicilya 108
Sigebert 61, 62, 184
Silivri 108, 131
Silzibul 48
Singidunum 86, 87, 88, 93, 94,
107, 136, 158, 159, 160,
169
Sinop 77, 78
Sir Derya 56, 57, 156
Sirmium (Sremska-Mitrovica/
Sırbistan) V, VI, 12, 16,
34, 37, 38, 64, 65, 69, 70,
71, 72, 74, 85, 86, 87, 89,
90, 91, 92, 93, 94, 95, 105,
106, 107, 137, 184
Sivistov/Bulgaristan 164
Slav(lar) 35, 42, 83, 84, 85, 87,
88, 90, 100, 103, 104, 112,
113, 133, 134, 136, 137,
141, 142, 144, 148, 150,
161, 173, 176
Sogd 51, 53, 156, 158
Sogdiana 39, 157
Sokrates 7
Solomon 94
Sozomenos 8
spaliones 97
Sparzeugun 156
spatharius 42, 76
Strabon 3
Strategikon 13, 195
Suania 60, 61, 128, 129
Suda 27, 31, 32, 33, 36, 197
Suidas 19, 197
Suriye 6, 12
Süryani 9, 12